
Vedecké redakcia
Ryszard Szynowski

Horská služba

**Cezhraničné vzdelávanie horských
záchránárov v Poľsku a na Slovensku**

Akademia WSB
WSB University

Vedecké redakcia
Ryszard Szynowski

Horská služba

**Cezhraničné vzdelávanie horských
záchranárov v Poľsku a na Slovensku**

Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB

Dąbrowa Górnicza 2022

Vedecké redakcia
Ryszard Szynowski

*Horská služba. Cezhraničné vzdelávanie horských záchranárov
v Poľsku a na Slovensku*

Recenzent
prof. **Milan Sopóci**

Preklad
Katarzyna Bielik

Bezpłatná kópia

*Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú autori
a nemožno ju považovať za oficiálne stanovisko Európskej únie*

ISBN 978-83-66794-56-6

ISBN (e-book) 978-83-66794-58-0

Vydavateľ

Akademia WSB
ul. Cieplaka 1c
41-300 Dąbrowa Górnicza
tel. 32 295 93 59
e-mail: wydawnictwo@wsb.edu.pl
www.wsb.edu.pl

© Copyright by Akademia WSB

Kopírovanie vcelku, alebo ktorejkoľvek časti, je zakázané

Projekt okładki / DTP publikacji / Korekta tekstu
Patrycja Krzemiń
Zdjęcie na okładkę: <https://pixabay.com/pl/>

Druk

Drukarnia Wydawnictwa Nowiny
ul. Azotowa 21
41-503 Chorzów
www.drukarnia.nowiny.pl

Úvod	7
KAPITOLA I. Činnosť horskej služby v Poľsku	11
Ryszard Szynowski, Krzysztof Radwan	
<i>Charakteristika horských záchranných zoskupení GOPR a TOPR</i>	13
<i>Právne predpisy a normatívne ustanovenia upravujúce činnosť horskej záchrannej služby</i>	18
<i>Spolupráca subjektov horskej záchrany</i>	
<i>Spolupráca horskej záchrannej služby so zložkami verejnej správy</i>	20
<i>Spolupráca so zložkami horskej záchrannej služby zo susedných krajín</i>	22
KAPITOLA II. Personálny a kultúrny model bezpečnostného manažmentu v horách	27
Kazimierz Nagody-Mrozowicz, Ryszard Szynowski, Krzysztof Radwan	
<i>Horské záchranárstvo ako spoločenský jav v kultúre poľského pohraničia – ideové základy a záchranárske predpoklady</i>	29
<i>Systém riadenia bezpečnosti v horách</i>	36
<i>Koreláty systému riadenia bezpečnosti</i>	43
<i>Systém neziskových organizácií horskej služby</i>	48
<i>Činnosť organizácie International Commission for Alpine Rescue</i>	49
<i>Strategické a operatívne ciele ICAR</i>	49
KAPITOLA III. Determinanty vedenia a adiutuistického správania záchranárov organizácií horských záchranárov	55
Kazimierz Nagody-Mrozowicz	
<i>Teoretické základy organizácie horského záchranárstva</i>	56
<i>Vodcovstvo ako organizačný proces</i>	59
<i>Intelektuálny kapitál organizácie horskej služby</i>	61
<i>Učenie sa sociálnym rolám v organizácii horskej záchrannej služby</i>	63

Účelovosť správania horských záchranárov v sociálnych rolách	65
Trojrozmerný prístup ku kompetenciám horských záchranárov	67
<i>Kompetencie horského záchranára a organizačné prispôsobenie</i>	70
Osobnosť ako systém, ktorý reguluje a integruje kompetencie horského záchranára	71
Metodológia realizovaného primárneho výskumu	73
<i>Skúmaná skupina a predmet výskumu</i>	73
<i>Štandardizované a normalizované výskumné nástroje</i>	73
Výsledky vlastného výskumu	74
<i>Vzťahy vzájomných závislostí vlastností v systéme osobnosti</i>	88
<i>Výsledky regresnej analýzy</i>	95
<i>Faktorová analýza pri agregácii výberových osobnostných kritérií</i>	98
<i>Výsledky výskumu motivačných a kognitívnych faktorov osobnosti</i>	100
<i>Model selektívnych prsteňov – implementácia do praxe náboru horských záchranárov</i>	100
Záver pre Horskú záchrannú službu	103
Praktické odporúčania pre riadenie ľudských zdrojov Horskej záchrannej služby	103
Kapitola IV. História horských záchranných služieb na území Slovenska	113
Začiatky horských záchranných služieb	113
<i>Horská služba Nízke Tatry – sever</i>	119
<i>Horská služba Nízke Tatry – juh</i>	119
<i>Mala Fatra</i>	120
<i>Región Orava</i>	120
<i>Slovenský raj</i>	120
<i>Veľká Fatra</i>	121
Dobrovoľní horskí záchranári na Slovensku	121

Kapitola V. Právne a organizačné podmienky fungovania horskej služby na Slovensku	127
<i>Právny základ horskej záchrany na Slovensku</i>	127
<i>Štruktúra Horskej záchranej služby na Slovensku</i>	136
<i>Prevenia lavínového nebezpečenstva</i>	143
<i>Stredisko lavínovej prevencie</i>	145
<i>Ochranné opatrenia proti lavínam</i>	146
<i>Horská záchranná služba v integrovanom záchrannom systéme a civilnej ochrane obyvateľstva</i>	151
<i>Riadenie a koordinácia činností záchranných zložiek integrovaného záchranného systému na mieste zásahu</i>	159
Kapitola VI. Bezpečnosť na horách a v národných parkoch	167
<i>Národné parky</i>	167
<i>Návštevné poriadky národných parkov</i>	171
<i>Pohyb osôb v národných parkoch</i>	171
<i>Pohyb osôb v národných parkoch mimo turistických a náučných chodníkov</i>	173
<i>Značenie turistických chodníkov</i>	174
<i>Športové aktivity v horách</i>	178
<i>Výcvik pod dozorom školiteľov alebo inštruktorov</i>	193
<i>Bezpečnosť osôb v horskej oblasti – dohľad HZS</i>	197

ÚVOD

S každým rokom je o poľské hory čoraz väčší záujem zo strany turistov¹. Horská turistika sa stáva obľúbenou a všeobecne prístupnou formou fyzickej aktivity, avšak záujemcovia si často ani neuvedomujú, že pri takýchto aktivitách sa môžu vyskytnúť situácie rizikové, ohrozenie zdravia a života. Orgány zodpovedné za zaistenie bezpečných podmienok na horách by mali prijímať príslušné opatrenia s cieľom predísť ohrozeniu alebo minimalizovať jeho dôsledky.

V Poľsku zaistenie bezpečnosti v horách patrí do kompetencií Ministra vnútra, orgánov územnej samosprávy, na území ktorej prebieha záchranná činnosť, riaditeľstvá národných parkov a chránených krajinných oblastí položených na horských územiach, a tiež fyzických osôb, právnických osôb a organizačných jednotiek bez právnej subjektivity uskutočňujúcich v horách organizovanú činnosť v oblasti športu, rekreácie alebo turistiky.

Napriek tomu, že zaistenie pomoci poškodeným v horách je povinnosťou štátu, túto činnosť nevykonávajú štátne služby. Minister vnútra každý rok poveruje výkonom horskej záchrannej služby neverejné subjekty, tj. Horskú dobrovoľnícku záchrannú službu (GOPR) a Tatranskú dobrovoľnícku záchrannú službu (TOPR). S ohľadom na špecifický charakter horskej záchrannej služby je potrebná a nevyhnutná súčinnosť s inými záchrannými službami aj zo susediacich krajín, o.i. so Slovenskou horskou záchrannou službou (HZS). Na túto potrebu poukazuje aj správa Najvyššieho kontrolného úradu z roku 2014. K úlohám týchto organizácií patrí predovšetkým organizácia a vedenie záchranných akcií, no tiež informačná činnosť spojená s bezpečnosťou osôb prebývajúcich v horách.

Zohľadňujúc vyššie uvedené aspekty bezpečnosti v horách a špecifickosť horskej záchrany, ako aj nevyhnutnosť spolupráce uvedených jednotiek v oblasti zaistenia bezpečnosti na horách, sa vedeckí pracovníci Katedry Nauk o Bezpieczeństwie Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej spolu s vedeckými pracovníkmi Fakulty bezpečnostného inžinierstva v Žiline podujali zrealizovať projekt „MREdu: Pogotowie Górskie – cezhraničné vzdelávanie horských

¹ Podľa štatistických údajov Tatry navštevuje čoraz viac turistov: v 2015 roku zaznamenali 2,5 mln výprav do poľských Tatier, v 2017 roku Tatry navštívilo vyše 2,8 mln turistov, v 2019 roku skoro 3 mln. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C516298%2Ctatyry-ciesza-sie-coraz-wieksza-popularnoscia-1-mln-700-tys-wejsc-w-wakacje> [dostup:12.08.2021].

záchranárov v Poľsku a na Slovensku” spolufinancovaný z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja Program Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020.

Projekt zahrňoval dva okruhy úloh. V rámci prvého okruhu - školenia horských záchranárov – sa uskutočnili nasledovné aktivity: poľsko-slovenský vzdelávací workshop vo forme výmeny skúseností a dobrých praktík. Tematika aktivity: evakuácia v ťažkých terénnych podmienkach a pátracie akcie. Zúčastnili sa: Beskydský záchranný tím Horskej dobrovoľníckej záchrannej služby (GOPR) , Akadémia WSB v Dąbrowie Górniczej, Žilinská univerzita v Žiline. Druhá oblasť školení nasmerovaná na inštitúcie zahrňovala poľsko-slovenské vzdelávacie workshopy určené inštitúciám a organizáciám pôsobiacim v terénoch, v ktorých sa poskytuje horská záchrana. Témou školení bolo spolupráca subjektov realizujúcich úlohy v oblasti horskej záchrany so štátnymi službami a medzinárodnými organizáciami pôsobiacimi v oblasti bezpečnosti, a tiež s jednotkami realizujúcimi záchranné služby v horách, najmä s HZS. Zúčastnili sa predstavitelia: samospráv z prihraničných území Poľska a Slovenska, Akadémie WSB v Dąbrowie Górniczej, Žilinskej univerzity v Žiline.

Táto publikácia je spracovaním problematiky horskej záchrannej služby z vedeckého pohľadu prezentovaného poľskými vedeckými pracovníkmi a vedeckými pracovníkmi zo Slovenska. Cieľom tejto práce je predstavenie zásad manažmentu subjektov pôsobiacich v oblasti horskej záchrany, ich spolupráce so štátnymi i medzinárodnými organizáciami aktívnymi v oblasti bezpečnosti, aj s jednotkami, ktoré prakticky poskytujú záchranné služby v horách, najmä so záchrannými tímami zo susedných krajín. Táto téma je veľmi dôležitá, keďže organizácie horskej záchrannej služby pôsobiace na území Poľska a Slovenska každý rok poskytujú pomoc stovkám turistov a spolupracujú na záchranných akciách v prihraničnej zóne. Nezávisle od toho, či ohrozenie zdravia je dôsledkom prírodnej katastrofy alebo chyby turistu, záchranári sú hotoví s jednakou obetavosťou, nezávisle na dennej hodine, ročnom období a poveternostných podmienkach, vyraziť s pomocou. Ich práca si vyžaduje mnoho odriekania. Za ich úspechmi je predovšetkým dokonalá organizovanosť, a aj spolupráca s orgánmi a jednotkami verejnej správy a záchrannými zložkami susedných krajín. Bez ich angažovanosti a odhodlania by určite nedosiahli takú úroveň, na akej sú dnes.

Monografia sa skladá z dvoch častí. Prvú časť spracovali vedeckí pracovníci Akadémie WSB w Dąbrowie Górniczej a vedeckí pracovníci iných vedeckých inštitútov, ktorí viedli školenia na vyššie uvedeních miestach. V prvej časti obsahuje informácie ohľadom činnosti horskej záchrannej služby v Poľsku a súčinnosti s orgánmi a jednotkami verejnej správy, ako aj s jednotkami horskej záchrannej služby zo susedných štátov. Autori tejto časti navrhli aj personálno-kultúrny model manažovania bezpečnosti v horách. V ďalšej časti predstavili

pokus o syntetický model správania sa horských záchranárov pri plnení ich spoločenskej úlohy v súvislosti s rôznymi psychosociálnymi podmienkami.

Druhú časť monografie spracovali vedeckí pracovníci Žilinskej univerzity v Žiline. Je v nej predstavená história horských záchranárov na Slovensku, úlohy a štruktúra Horskej záchrannej služby na Slovensku a jej miesto v Integrovanom záchrannom systéme a systéme civilnej obrany. V ďalšej časti pracovníci Žilinskej univerzity popísali terén pôsobnosti záchrannej služby spolu s druhmi udalostí, aké sa udiali na tomto teréne. Dôležitým obsahom tejto časti je aj predstavenie zásad týkajúcich sa pohybu turistov v horskom teréne. Citované v tomto spracovaní vedecké publikácie nám umožnili podrobne sa oboznámiť s činnosťou organizácií horskej záchrannej služby, spoznať špecifiku práce a výzvy, ktorým záchranári musia čeliť.

Takto predstavená problematika je celostným podchytением témy bezpečnosti na horách, na územiach poľsko-slovenského pohraničia.

Ryszard Szynowski

PRVÁ ČASŤ.

HORSKÁ ZÁHRANNÁ SLUŽBA V POĽSKU

KAPITOLA I

Činnosť horskej služby v Poľsku

PRVÁ ČASŤ.

HORSKÁ ZÁHRANNÁ SLUŽBA V POĽSKU

KAPITOLA I

Činnosť horskej služby v Poľsku

Ryszard Szynowski

Krzysztof Radwan

Činnosť horskej služby v Poľsku

Charakteristika horských záchranných zoskupení GOPR a TOPR

Za zakladateľov Tatranskej dobrovoľnej záchrannej služby možno považovať Mieczysława Karłowicza a Mariusza Zaruskiego. V roku 1908 zhotovili projekt na zriadenie TOPR. Avšak vtedajšie správne orgány Galície (Haliče) – územia, ktoré sa v dôsledku rozdelenia Poľska, ocitli pod správou Rakúsko-Uhorska – otáľali so schválením štatútu TOPR. Z tohto dôvodu zverejnil Mariusz Zaruski v novinách mesta Lvov „Taternik” výzvu k obyvateľom mesta Zakopane a milovníkom Tatier o podporu a finančné príspevky, ktoré by umožnili organizáciu činnosti jednotky. Mariusz Zaruski vo svojej výzve plánoval zriadiť inštitúciu „po vzore dobrovoľných hasičských oddielov, záchranných staníc v mestách, ktoré by boli v každej chvíli hotové vyraziť s potrebnou pomocou v Tatrách. Tvrdil, že vždy bude dostatok skúsených horolezcov a svedomitých horských vodcov, ktorí budú tvoriť dobrovoľnícke kádre a zaviazu sa prinášať aktívnu pomoc v horách na každé požiadanie”².

29. októbra 1909 Úrad haličského guvernéra vo Lvove, úradným výnosom XIII 2135, schválil štatút TOPR. Prvými členmi združenia boli aktivisti skupiny Towarzystwa Tatrzańského (Tatranského združenia) zverbovaní v roku 1873 spomedzi miestnych pastierov a turistov³. V 1927 roku TOPR bolo pripojené k Poľskému tatranskému spolku (Polskiego Towarzystwa Tatrzańkiego (PTT) na právach samostatnej komisie Zarządu Głównego (Hlavného predsedníctva). Počas 2.svetovej vojny činnosť TOPR bola pozastavená. Avšak v období rokov 1940-1945 na príkaz okupujúcej nemeckej nadvlády TOPR obnovilo svoju činnosť pod názvom „Tatra Bergwacht”.

Po skončení vojny sa hranice Poľska zmenili. K Poľsku boli pričlenené Sudety, a na druhej strane stratilo časť horských území vo Východných Karpatoch.

V roku 1951 z iniciatívy Predsedníctva TOPR a Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK) (Poľského turisticko-vlastivedného spolku) sa začali práce spojené so zriadením pohotovostnej horskej služby v Sudetách a Beskydách. V roku 1952 bola zriadená

2 B. Kuraś, *Niech to szlak. Kronika śmierci w górach*, Warszawa 2020, s. 94.

3 <https://www.gopr.pl/historia-gopr/sluzba-ratownicza> [dostup: 01.05.2021] oraz B. Kuraś, op. cit., s. 91-99.

poľská organizácia Horskej dobrovoľníckej záchranej služby (GOPR), a dávnejší TOPR bol premenovaný na Grupę Tatrzańską (Oblasťné stredisko) GOPR. 17. apríla 1956 Zarząd Główny PTTK zriadil oblasťné strediská:

- Grupę Beskidzką GOPR PTTK – so sídlom v Bielsko-Białej,
- Grupę Krynicką GOPR PTTK – so sídlom v Krynici,
- Grupę Rabczańską GOPR PTTK – so sídlom v Rabke,
- Grupę Sudecką GOPR PTTK – so sídlom v Jelenej Góre,
- Grupę Tatrzańską GOPR PTTK – so sídlom v Zakopanom.

V roku 1977 GOPR vystúpil z organizačných štruktúr PTTK a zaregistroval sa ako samostatné združenie. V roku 1993 Grupa Tatrzańska odišla z GOPR a opätovne sa pričlenila k TOPR. Toto rozhodnutie bolo prijaté a argumentované tým, že TOPR pôsobí na teréne hôr s alpským charakterom. Je to ráz odlišný než horské územia, na ktorých pôsobí GOPR⁴.

Obr. 1. Logo GOPR a logo TOPR

Zdroj: <http://www.goprjura.pl/media/> oraz <https://tpn.pl/wspieraj/partnerzy/tatrzańskie-ochotnicze-pogotowie-ratunk>

Od 1. apríla 2002 Ministerstvo vnútra prevzalo od Ministerstva školstva dozor nad horskou záchrannou službou.

Pre horských záchranárov je priebeh vzniku dobrovoľníckej záchranej služby veľmi dôležitý. Príznačná je najmä ich naviazanosť na tradície prítomné v ich uzavretom prostredí. Jedným zo zvykov, tradovaných od samého začiatku jestvovania horskej záchrany až do dnes, je slávnostný sľub skladaný pred náčelníkom záchranármí vstupujúcimi do radov horskej záchranej služby. Autorom textu záchranárskeho sľubu napísaného v roku 1909 bol Mariusz Zaruski, uznávaný za zakladateľa TOPR⁵.

⁴ *Ibidem*, s. 7.

⁵ <https://www.gopr.pl/historia-gopr/kalendarium> [dostup: 01.05.2021] a <https://www.gopr.pl/historia-gopr/50-lat-gopr> [dostup: 01.05.2021].

V Poľsku organizáciami oprávnenými na výkon činností v oblasti horskej záchrany, na základe súhlasu Ministra vnútra zhodne s čl. 5 ods. 1 zákona z 18. augusta 2011 o bezpečnosti a záchrane v horách a na organizovaných lyžiarskych terénoch sú:

- Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (GOPR) (Horská dobrovoľnícka záchranná služba),
- Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR)⁶ (Tatranská dobrovoľnícka záchranná služba)

Obe tieto organizácie boli zriadené s cieľom poskytovania pomoci na horských terénoch a pomáhanie osobám, ktoré sa ocitnú v ohrození zdravia a života. Podrobné zásady činnosti boli popísané v štatútoch jednotlivých organizácií schválených Valným zhromaždením členov.

GOPR pôsobí na základe štatútu Združenia Horskej dobrovoľníckej záchrannej služby schváleného cestou Uznesenia č. 1 Mimoriadneho zjazdu delegátov GOPR z 15. júna 2019 v Szczyrku⁷. V § 2 Štatútu je vymedzené územie pôsobnosti GOPR.

Organizácia pôsobí na území Poľskej republiky, najmä na horskom území od Krkonošskej oblasti, cez Jurę Krakowsko-Częstochowską (Krakovsko-čestochovskú vrchovinu) po Bieščady o celkovej ploche 20 410 km². Má právo podnikáť záchranné akcie aj mimo územia oblasti. GOPR sa delí na sedem Grup Regionalnych (Oblastných stredísk):

- Grupa Beskidzka,
- Grupa Bieszczadzka,
- Grupa Jurajska,
- Grupa Karkonoska,
- Grupa Krynicka,
- Grupa Podhalańska,
- Grupa Wałbrzysko-Kłodzka⁸.

TOPR pôsobí na základe štatútu schváleného Valným zhromaždením z 28. októbra 2017. Územím pôsobnosti je Poľská republika a vo výnimočných prípadoch tiež územia iných

6 <https://www.gov.pl/web/mswia/podmioty-uprawnione-do-wykonywania-zadan-ratownictwa-gorskiego-i-wodnego> [dostup: 01.05.2021].

7 Ja, nižšie podpísaný (...) v prítomnosti Náčelníka záchrannej stráže (...) a svedka (...) dobrovoľne sľubujem na svoju česť, že kým som zdravý, na každé zavolanie Náčelníka alebo jeho Zástupcu - bez ohľadu na ročné obdobie, dennú hodinu a počasie – sa dostavím na vyznačené miesto a vyznačenú hodinu, zodpovedajúco vybavený a vyrazím do hôr na vyznačenú trasu a zhodne s pokynmi Náčelníka alebo jeho zástupcu za účelom pátrania po stratenom a poskytnutia mu pomoci. Budem presne plniť ustanovenia štatútu a poriadku pre aktívnych členov, ako aj príkazy Náčelníka alebo jeho zástupcu a Vedúcich oblastných skupín. Tieto povinnosti splním svedomito a usilovne, majúci na pamäti, že od môjho postupu môže závisieť ľudský život. Plne si uvedomujúc prijaté ťažké záväzky a na dôvod dobrej vôle potvrdzujem vyššie zložený sľub podaním ruky Náčelníkovi“. <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostup: 01.05.2021] a <https://m.podhale24.pl/aktualnosci/arttykul/79198> [dostup: 01.10.2021].

8 <https://www.gopr.pl/gopr/o-gopr> [dostup: 01.05.2021].

štátov. Záchranná činnosť TOPR sa sústreďuje na teréne Tatier⁹. V štatútoch oboch záchranárskych organizácií sú vymedzené podobné úlohy. Jednako GOPR, ako aj TOPR považujú za svoju prioritu organizovanie a realizovanie horskej záchrany¹⁰.

GOPR a TOPR realizujú úlohy na základe poverenia Ministra vnútra udeleného na realizáciu verejných služieb. Minister financuje úlohy z oblasti horského záchranárstva v rámci účelových dotácií priznávaných zo štátneho rozpočtu. Vláda uhrádza asi 70% nákladov na horské záchranárstvo. Ostatné prostriedky pochádzajú od sponzorov, a v prípade TOPR- dostávajú 15% z príjmov za vstupné do Tatranského národného parku (TPN)¹¹. Prostriedky, ktoré tieto organizácie získavajú nie sú postačujúce na uhrádzanie nákladov. Po každej vážnejšej záchrannej akcii, zverejnenej v médiách, sa ozývajú hlasy, aby po vzore iných štátov, turisti znášali náklady na tieto akcie. V súčasnosti Poľsko je jedným z mála štátov, kde turisti nemusia platiť za činnosť horskej služby. Všetky uskutočnené akcie, nezávisle od toho, či turisti nedodrжали pravidlá alebo nie, zaťažujú štátny rozpočet. Každý štát má vlastné právne predpisy definujúce činnosť záchranárskych organizácií, napr. Na Slovensku za záchrané a pátracie akcie realizované Horskou záchranou službou musí zaplatiť turista, avšak tento sa môže vyhnúť platbe, ak pred odchodom do hôr uzavrie poisťku¹².

Práca v horskej službe to je predovšetkým dobrovoľníctvo. Angažujú sa v nej záchranári dobrovoľníci, ktorí za svoju prácu nedostávajú plat. Podľa priebežných informácií získaných z internetových stránok :

- v GOPR k 31.12.2020 bolo zamestnaných 123 profesionálnych záchranárov a 824 dobrovoľných záchranárov¹³;
- v TOPR bolo zamestnaných k 01.05.2021 r. 41 profesionálnych záchranárov a 102 dobrovoľných záchranárov¹⁴.

Horských záchranárov spoločnosť vníma ako skupinu pripravenú na akúkoľvek obeť, ako ľudí schopných pomáhať, bez ohľadu na ročné obdobie, dennú hodinu a poveternostné podmienky. Ich práca je uznávaná za mimoriadnu a skutočnosť, že je ťažká neodradza mladých ľudí od toho, aby vstúpili do radov záchranárov. B. Kuras vo svojej knihe „Niech to szlak. Kronika smrti v horách” píše, že, „dnes o službe v Tatranskej dobrovoľníckej záchrannej službe sníva skoro každý mladý chlapec v Zakopanom, mnohí v regióne Podhale

9 <http://www.topr.pl/organizacja-topr/statut-topr> [dostup: 01.05.2021].

10 B. Sabała-Zielińska, *TOPR. Żeby inni mogli przeżyć*, Warszawa 2018, s. 24.

11 *Ibidem*, s. 19-23.

12 W słowackich górach płatne akcje ratownicze, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,44425,3410630.html?disableRedirects=true> [dostup: 01.05.2021].

13 <https://www.gopr.pl/> [dostup: 01.05.2021].

14 <http://topr.pl/lista/> [dostup: 01.05.2021].

a dosť veľa milovníkov hôr v celom Poľsku. Hovoria, že taká práca je prestížou a životným dobrodružstvom, že TOPR to kus histórie Podhala a Poľska¹⁵.

V „Slovníku poľského jazyka PWN“ chýba definícia pojmov horský záchranár a horské záchranárstvo, sú tam však určené pojmy záchranár a záchranárstvo:

- „Záchranár – človek prichádzajúci s pomocou v náhlych prípadoch, a tiež: člen skupiny, určenej na záchranné akcie“
- „Záchranárstvo – 1. súbor prostriedkov a metód záchrany ľudského života a poskytovania pomoci v podmienkach ohrozenia; 2. záchranné služby“¹⁶.

Dôkladné definície termínov horský záchranár a horské záchranárstvo sú ozrejmene v zákone z 18. augusta 2011 o bezpečnosti a záchrane v horách a na vytvorených lyžiarskych terénoch¹⁷. Zhodne s obsahom uvedeného normatívneho dokumentu, pod pojmom horský záchranár a horské záchranárstvo sa rozumie:

- horský záchranár – „osoba majúca záchranné alebo inštruktorské oprávnenie v oblasti horského záchranárstva a profesionálne znalosti z oblasti techník horskej záchrany a topografie územia, na ktorom pôsobí daný subjekt oprávnený na výkon horskej záchrannej služby, splňujúca požiadavky určené v zákone z 8. septembra 2006 o štátnej zdravotnej záchrane¹⁸ pre lekára systému, sestru systému, zdravotného záchranára, ktorý sa zúčastňuje na odbornom školení, alebo pre záchranára – zamestnanca alebo poskytovateľa služby pre tento subjekt, alebo osobu, ktorá je členom tohto subjektu“¹⁹;
- horské záchranárstvo – „organizovanie a poskytovanie pomoci osobám, ktoré mali nehodu alebo sú vystavené nebezpečenstvu poškodenia zdravia alebo straty života v horách alebo doprava mŕtvych tiel z hôr“²⁰.

15 B. Sabała-Zielińska, *TOPR. Żeby inni mogli przeżyć*, Warszawa 2018, s. 24.

16 *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/ratownictwo.html> [dostęp: 30.04.2021].

17 Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1084).

18 Dz. U. z 2017 r. poz. 2195, z późn. zm.

19 Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie..., op. cit., art. 2 ust. 9.

20 *Ibidem*, čl. 2 ods. 7.

Právne predpisy a normatívne ustanovenia upravujúce činnosť horskej záchranej služby

Nadriadeným normatívnym aktom v oblasti horského záchranárstva je citovaný zákon z 18. augusta 2011 o bezpečnosti a záchrane v horách a na pripravených lyžiarskych terénoch²¹. V rámci zákona boli vymedzené okrem iného subjekty oprávnené na výkon činnosti spojenej s horským záchranárstvom, v tom aj rozsah povinností a oprávnení, a tiež zásady financovania ich činnosti.

Zhodne s obsahom tohto dokumentu, subjektmi určenými k zaisteniu bezpečných podmienok v horách sú:

- minister pre vnútorné záležitosti,
- jednotky územnej samosprávy, na území ktorých je vykonávaná činnosť záchranárov,
- riaditeľstvá národných parkov a krajinných oblastí, nachádzajúcich sa na horských územiach,
- fyzické osoby, subjekty bez právnej subjektivity, ktoré pôsobia v horskom teréne v oblasti organizovanej turistiky, športu a rekreácie.

Minister pre vnútorné záležitosti, cestou administratívnych rozhodnutí vydáva subjektom súhlas na výkon činnosti v oblasti horského záchranárstva. Jednotky, ktoré získali takýto súhlas, by mali byť registrované v registri jednotiek spolupracujúcich so systémom Štátnej zdravotnej záchranej služby (PRM).

Podrobné informácie o rozsahu činností PRM sú v zákone z 8. septembra 2006 o Štátnej zdravotnej záchranej službe²². Čl.1. zákona určuje, že pod Systémom štátnej zdravotnej záchranej služby treba rozumieť činnosti štátu smerujúce k zaisteniu pomoci každej osobe, ktorá sa ocitne v stave náhleho ohrozenia zdravia. Medzi jednotkami spolupracujúcimi so systémom sú pomenované aj jednotky oprávnené k výkonu horskej záchranej služby na základe zákona o bezpečnosti a záchran v horách a vytvorených lyžiarskych terénoch.

V zákone z 18. augusta 2011 je vymedzený katalóg záchranných činností podnikaných v rámci záchran v horách. Patria k nim nasledovné úkony:

- prijatie hlásenia o nehode alebo inej udalosti,
- príchod na miesto nehody so záchranárskym vybavením,
- poskytnutie kvalifikovanej prvej pomoci,

21 T.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1084.

22 T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 882 z późn. zm.

- zaistenie a evakuácia osôb nachádzajúcich sa na horách z terénov, ktoré predstavujú riziko pre zdravie a život,
- transport osôb, ktoré utrpeli nehody, úraz alebo sú vystavené nebezpečenstvu straty života alebo zdravia na také miesto, kde je možné vykonanie zdravotníckych záchranných úkonov jednotkou Štátnej zdravotnej záchrannej služby (...), po predošlom dohodnutí miesta odovzdania osoby, ktorej bola poskytnutá pomoc v rámci záchrannej akcie s dispečerom jednotky systému Štátnej zdravotnej záchrannej služby,
- pátranie po osobách stratených v horách,
- transport mŕtvych tiel z hôr²³.

Podrobný rozsah úloh subjektov, ktoré boli Ministrom vnútra stanovené k výkonu záchrany v horách obsahuje čl. 7. zákona. Okrem spomenutých vyššie uvedených záchranných činností sú vymedzené ešte ďalšie úlohy ako napr:

- organizácia a uskutočnenie školení horských záchranárov,
- udeľovanie záchranárskych a inštruktorských oprávnení v oblasti záchrannej služby v horách,
- vedenie registra záchranných akcií, ktorí obsahuje informácie o osobách, ktorým bola pomoc poskytnutá,
- vedenie preventívnych a vzdelávacích aktivít v oblasti bezpečnosti na horách,
- pátranie po nezvestných osobách v horách,
- transport mŕtvych tiel z hôr,
- preventívne a vzdelávacie aktivity v oblasti bezpečnosti na horách.

V rámci zákona boli vyriešené aj záležitosti súvisiace so spoluprácou horskej záchrannej služby s inými subjektmi. Zhodne s čl.8.: „Subjekty oprávnené k výkonu horskej záchrannej služby pri jej výkone spolupracujú a počas uskutočňovania záchranných akcií môžu žiadať o pomoc:

- orgány štátnej správy a samosprávy;
- iné jednotky spolupracujúce so systémom Štátnej zdravotnej záchrannej služby;
- jednotky podliehajúce alebo spadajúce pod dozor Ministra vnútra a Ministra obrany;
- Lesné závody, Štátne lesy, riaditeľstvá národných parkov alebo krajinných chránených oblastí²⁴.

²³ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. ..., op.cit, art. 6.

²⁴ *Ibidem*, čl. 8.

Spolupráca subjektov horskej záchrany

Spolupráca horskej záchranej služby so zložkami verejnej správy

V Poľsku je na činnosť záchranárstva potrebná koncesia. TOPR a GOPR môžu, v súlade so zmluvou s vládou, spolupracovať iba s jednotkami pôsobiacimi na základe podobných právnych zásad. V zákone z 18. augusta 2011 o bezpečnosti a záchranej službe v horách a na zorganizovaných lyžiarskych terénoch sú vymedzené zásady súčinnosti horskej záchranej služby s inými subjektmi (čl. 8). GOPR a TOPR pri záchranej akcii môžu žiadať o pomoc iné zložky prepojené so Štátnou zdravotnou záchrannou službou a zložky podliehajúce Ministrovi vnútra a Ministrovi obrany, orgány štátnej správy a samosprávy a tiež riaditeľstvá národných parkov alebo krajinných chránených oblastí.

20. júna 2000 v súvislosti s ponukou spolupráce zo strany mimovládnych organizácií so službami na lokálnej úrovni a s Ministerstvom vnútra na celoštátnej úrovni, sa uskutočnilo stretnutie, na ktorom sa zúčastnili predstavitelia okresov a verejných inštitúcií, medzi inými TOPR a GOPR. V dôsledku tohto stretnutia Minister vnútra zriadil 4. júla 2000 cestou nariadenia č. 18. Radu pre dobrovoľnícke záchranárstvo.

Rada pre dobrovoľnícke záchranárstvo bola zriadená s cieľom umožniť organizáciám ktoré ju tvoria výmenu skúsenosti, znalostí a informácií o dobrovoľných záchranárskych organizáciách, vytvoriť mechanizmus koordinácie záchranných činností a tiež sústrediť názory v oblasti legislatívnych riešení. Do tejto Rady boli privolaní predstavitelia takých organizácií, ako je: Poľský červený kríž (PCK), Vodná dobrovoľnícka záchranná služba (WOPR), Tatranská dobrovoľnícka záchranná služba (TOPR), Horská dobrovoľnícka záchranná služba (GOPR), Zväz poľských skautov (ZHP), Zväz skautov Poľskej republiky (ZHR), Zväz dobrovoľných hasičských zborov RP (ZOSP RP), Pomoc maltézska, Auto-Moto-Klub Limanowa, Poľská zdravotnícka misia (PMM) a predstavitelia Komisie pre bezpečnosť a verejný poriadok Zväzu poľských powiatów (okresov).

20. júla 2016 bolo vydané nariadenie č. 40 Ministra vnútra vo veci zriadenia Rady pre Záchrané služby pri Ministrovi vnútra²⁵. Zhodne s nariadením bola založená Rada, ktorej úlohou bolo radiť Ministrovi vnútra, okrem iného, vo veciach spojených s dozorom nad horským záchranárstvom. Radu tvorili predstavitelia subjektov oprávnených k výkonu horského záchranárstva.

25 Zarządzenie Nr 40 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 lipca 2016 r. w sprawie powołania Rady do spraw Ratownictwa przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. Urz. MSWiA z 2016 r. poz. 47).

Okrem toho, že Ministrom vnútra bola zriadená Rada pre dobrovoľnícke záchranárstvo a Rada pre záchranárske záležitosti, GOPR a TOPR uzavreli samostatné dohody určujúce zásady spolupráce:

- 12. januára 1994 GOPR uzavrel dohodu s Hlavným veliteľom štátneho hasičského zboru. Dohoda upravovala vzťahy spojené s prejavenu ochotou tesnej spolupráce a spoluúčasti na záchraných akciách vedených alpinistickými technikami, na realizácii aktivít v rámci Medzinárodného pátracieho a záchraného tímu INSARAG a organizovaní spoločných školení a výcviku;
- 21. novembra 2000 GOPR uzavrel dohodu s Pohraničnou strážou, ktorá sa týkala rozsahu podnikaných spoločných aktivít majúcich za cieľ organizovanie a odstraňovanie ohrozenia života a zdravia osôb nachádzajúcich sa na horách;
- 5. februára 2008 GOPR podpísal dohodu s Políciou v oblasti spolupráce pri spoločne realizovaných aktivitách majúcich za cieľ organizovanie a odstraňovanie ohrozenia života a zdravia osôb nachádzajúcich sa na horách;
- 17. septembra 2011 GOPR podpísal dohody s Leteckou záchranou službou (LPR) v oblasti využitia vrtuľníkov LPR pri záchraných akciách a realizácie spoločných školení a tiež spoločného využívania vlastnej rádiovéj a telefónnej siete. Boli vymedzené prípady, v ktorých GOPR môže privolať vrtuľník LPR;
- 12. októbra 2000 TOPR podpísal dohodu týkajúcu sa spolupráce v rámci Štátneho záchraného a hasičského systému. Dohoda určovala súčinnosť počas záchraných akcií na území Poľska za účasti špeciálnych záchraných tímov a použitie vybavenia, spracovanie rozsahu školení v oblasti záchranárskych techník a sprístupňovanie zásob jednotlivých, v prípade nutnosti počas záchrannej akcie alebo školenia;
- 21. októbra 2000 bola uzavretá zmluva o spolupráci medzi TOPR a Pohraničnou strážou. V zmluve sú určené zásady spolupráce, medzi iným aj sprístupnenie komunikačných a dopravných prostriedkov, technického vybavenia, organizovanie spoločných školení v oblasti poskytovania pomoci na horách, ohľadom horolezeckých techník a používania záchraného vybavenia²⁶.

Počas kontroly s názvom „Zaistenie bezpečných podmienok pre turistiku a rekreáciu v horách“ vykonanej Najvyšším kontrolným úradom Poľskej republiky (NIK) a Najvyšším

²⁶ <https://archiwum.mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/1087,Wspolpraca-jednostek-ratowniczych-z-Ministerstwem-Spraw-Wewnetrznych-i-Administr.html> [dostup: 02.05.2021] oraz Wystąpienie pokontrolne Najwyższa Izba Kontroli, Zapewnienie bezpieczeństwa turystyki i rekreacji w górach LKR [Wystupy po kontrole Najwyższy kontrolny urząd. Zaistenie bezpečnosti počas turistiky a rekreácie v horách LKR], Kraków 2013 r., syg. P/13/152, s. 8-10.

kontrolným úradom Slovenskej republiky (NKU SR) v roku 2014, kontrolujúci zistili, že zložky prevádzajúce záchranu na horách tzn. GOPR a TOPR, v skúmanom období efektívne spolupracovali v oblasti vzájomnej pomoci počas realizovaných záchranných akcií so zložkami takými ako sú: Polícia, Štátny hasičský zbor, Pohraničná stráž, Letecká záchranná služba a riaditelia národných parkov a chránených krajinných oblastí²⁷.

Spolupráca so zložkami horskej záchrannej služby zo susedných krajín

GOPR a TOPR veľmi často spolupracujú v oblasti bezpečnosti na horách so horskými záchrannárskymi organizáciami z iných štátov. Poľské organizácie najčastejšie spolupracujú s Horskou záchrannou službou zo Slovenska (ZHS) a Horskou záchrannou službou z Českej republiky (Horská služba ČR). V období od roku 2010 až 2013 sa uskutočnilo niekoľko desiatok spoločných akcií. Spolupráca TOPR-u a GOPR-u s inými štátmi je vymedzená veľmi presne. Cieľom tohto vymedzenia je predovšetkým stanovenie zásad realizácie a prípravy akcií. Je prijatá zásada, že záchranným prácam velí vedúci tej zložky, na území ktorej sa uskutočňuje daný zásah²⁸.

V roku 2004 TOPR a HZS uzavreli zmluvu o cezhraničnej spolupráci, ktorá podrobne určuje zásady spolupráce medzi týmito organizáciami. Zmluva pojednáva medzi iným o realizácii záchranných akcií, o preventívnych opatreniach a spoločných školeniach a cvičeniach. V roku 2005 GOPR a HZS podpísali prehlásenie, v ktorom prejavili svoj zámer o plnej spolupráci pri záchranných akciách, o technickej podpore v prípade potreby, o spoločných školeniach a cvičeniach. V roku 2010 intenzívna spolupráca medzi TOPR a HZS dovedla k vzniku projektu Systém geografických informácií (ang. GIS). GIS je systémom slúžiacim k spracovaniu geografických údajov s pomocou 3-D máp²⁹. V roku 2008 GOPR, TOPR, HZS a talianska Guardia di Finanza podpísali zmluvu o spolupráci s cieľom zvyšovať kvalifikácie prostredníctvom spojených programov školení a cvičení v oblasti vysokohorskej turistiky a horolezectva. 1. júla 2013 záchrannárske organizácie z Poľska, Českej republiky a Slovenska podpísali dohodu o spolupráci „Memorandum o spoločných aktivitách“. V rámci tejto deklarácie sa zaviazali k hľadaniu možností na

27 *Raport wspólny Najwyższa Izba Kontroli i Najwyższy Urząd Kontroli Republiki Słowackiej, Zapewnienie warunków bezpieczeństwa turystyki i rekreacji w górach [Spoločná správa NIK PR a Najvyššieho kontrolného úradu SR, Zaisťovanie bezpečnosti turistiky a rekreácie v horách], 2014 r., s. 21.*

28 *Ibidem*, s. 26-27 oraz *Raport wspólny Najwyższa Izba Kontroli*, op. cit., s. 21.

29 <https://www.esri.pl/co-to-jest-gis/> z dnia 03.05.2021 r.

realizáciu spoločných záchranárskych akcií a k zvyšovaniu kvality horskej záchrany cestou spojeného školiaceho systému³⁰.

V roku 2014 bola vydaná spoločná správa Najvyššej Izby Kontrolí (NIK) a Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky (NKU SR) s názvom „Zaistenie podmienok pre bezpečnosť turistiky a rekreácie v horách“. Cieľom kontroly bolo zhodnotenie realizácie úloh zložkami zodpovednými za zaistenie bezpečných podmienok v horách, zhodnotenie spolupráce medzi TOPR, GOPR a HZS, zhodnotenie predpisov, platných v oboch štátoch, týkajúcich sa vyznačenia a udržiavania turistických chodníkov aj dozoru nad lyžiarskymi terénmi. 32-stranová správa obsahuje množstvo informácií z oblasti organizovania turistiky v oboch štátoch. V rámci kontroly NIK a NKU SR vydali dve odporúčania. Jedno ohľadom propagácie zásad bezpečnej horskej turistiky, druhé sa týkalo rozvoja ďalšej spolupráce v horskej oblasti medzi Poľskom a Slovenskom. Kontrolujúci obrátili pozornosť najmä na skutočnosť, že horské územia, napriek tomu, že sú hranicou medzi našimi krajinami, pre turistov predstavujú jedno územie, územie Tatier. V oblasti spolupráce medzi TOPR, GOPR a HZS neboli zistené žiadne pochybenia. Podľa názoru kontrolujúcich, dohody uzavreté medzi krajinami o vzájomnej pomoci pri prevádzaní záchraných akcií, sú realizované správne a pôsobia pozitívne na účinnosť a úspešnosť uskutočňovaných akcií³¹. Spolupráca medzi záchranými je zvlášť viditeľná pri analýze záchraných akcií pri udalostiach, ktoré sa stali v horách³².

Medzinárodný výbor pre záchrany v horách (ang. International Commission for Alpine Rescue – ICAR) – združenie zoskupujúce 123 organizácií zo 41 štátov z celého sveta. Najdôležitejším organizačným orgánom je Zhromaždenie delegátov ICAR, na ktorom sú delegátmi predstavitelia združených organizácií (v počte podľa druhu členstva). Poľským prínosom v Medzinárodnom výbore pre záchrany v horách je členstvo záchraných služieb OPR a TOPR a Leteckej záchrannej služby.

Kongres ICAR (Medzinárodného výboru pre záchrany v horách) je podujatím, ktoré sa koná každý rok, je medzinárodnou udalosťou, počas ktorej si účastníci zdieľajú skúsenos-

30 *Ratownicy górscy Polski, Czech i Słowacji chcą ściślej współpracować* [Horskí záchranári Poľska, Českej republiky a Slovenska chcú spolupracovať tesnejšie], <https://wiadomosci.onet.pl/krakow/ratownicy-gorscy-polski-czech-i-slowacji-chca-scislej-wspolpracowac/410ts0x> [dostup: 03.05.2021], <https://wiadomosci.onet.pl/krakow/ratownicy-gorscy-polski-czech-i-slowacji-chca-scislej-wspolpracowac/410ts0x> [dostup: 03.05.2021].

31 *Raport wspólny Najwyższa Izba Kontroli...*, op. cit., s. 9.

32 Záchranári HZS pomáhali v mnohých pátráciach a záchraných akciách vedených na poľskej strane. V roku 2004 podporeli záchranárov TOPR a lesníkov TPN v pátraní po 4 jaskyniaroch, ktorých strhla lavína v hornej časti žľabu Małej Świs-tówki. Podobne v januári 2013 lavína na Rysoch strhla skupinu gymnazistov, 7 záchranárov HZS (so 6 psami) sa zúčastni-lo záchrannej akcie. Záchranára HZS, sa zúčastnili aj záchrannej akcie v Jaskini Wielkiej Śnieżnej. Viď B. Kuraś, op. cit., s. 10-13 a <https://rcb.gov.pl/burza-nad-giewontem-skutki-akcja-ratownicza-specyfika-zagrozenia/> [dostup: 03.05.2021] ako aj <https://portaltatrzanski.pl/aktualnosci/akcja-ratunkowa-w-jaskini-wielkiej-snieznej-aktualna-sytuacja,2495> [dostup: 03.05.2021]. Viď tiež: R. Szynowski, *Pojęcie, istota i zakres współdziałania*, Biuletyn Informacyjny rok XIV 2/52 Towarzystwa Wiedzy Obronnej Zarząd Okręgowy, Bydgoszcz 2009 oraz R. Szynowski (red.), *Współdziałanie sił zbrojnych i instytucji ratowniczych oraz samorządu terytorialnego w sytuacjach kryzysowych*, Goczałkowice 2014.

ti a inovácie v oblasti horskej záchranu. V roku 2019 bol hosťiteľom Kongresu ICAR hlavné mesto poľských Tatier, Zakopane.

Medzinárodný výbor pre záchranu v horách sa skladá zo štyroch podvýborov:

- Výbor pre pozemnú záchranu,
- Výbor pre lavínovú záchranu,
- Výbor pre leteckú záchranu,
- Výbor pre horskú zdravotnú záchranu.

ICAR využíva nové informácie, školiace schémy a infraštruktúru pre svojich členov. Najväčší dôraz kladie na horskú záchranu. Dáva priestor na zváženie spoločných aktivít (technológia, prvá pomoc). Bezpečnosť horských záchranárov je najdôležitejším cieľom ICAR. Propaguje aj súčinnosť s bezpečnostnými organizáciami, ktoré nie sú jej členmi, je tiež informačnou platformou pre svojich členov, cestou propagácie využitia moderných komunikačných technológií. Spolupráca so zložkami na medzinárodnej úrovni má veľký význam aj pre horskú medicínu. Výbor propaguje rozvoj špecializovanej horskej medicíny v prospech organizácií zaoberajúcich sa horskou záchranou. Pre prevenciu nebezpečných udalostí je dôležitá aj spolupráca s alpskými klubmi. V roku 1968 GOPR a 1999 TOPR bolo prijaté za členov Medzinárodného výboru pre záchranu v horách (IKAR-CISA). Organizácia založená v roku 1948, bola zriadená predovšetkým pre stanovenie štandardov činnosti v horskej záchrane a spracovanie zásad spolupráce v rámci horskej záchranu. ICAR má v súčasnosti 123 členských organizácií v 41 štátoch na celom svete³³.

Záchranný systém Poľského červeného kríža sa skladá zo špecializovaných záchranných skupín (oddielov) rozmiestnených na celom území štátu a spolupracujúcich so štátnymi službami a inými organizáciami pôsobiacimi v oblasti bezpečnosti. Záchranné tímy Poľského červeného kríža pristupujú k záchranným akciám počas náhlych udalostí, katastrof či živelných pohrôm. Ich úlohou je realizácia komplexných záchranných činností, ku ktorým patri poskytovanie odbornej prvej pomoci a medicínskych záchranných úkonov na mieste katastrofy. V rámci Záchranného systému Poľského červeného kríža boli zriadené tri typy záchranných jednotiek:

- Záchranná jednotka (GR PCK), ktorá zodpovedá za školenia Záchranných hliadok pôsobiacich na mieste katastrofy,
- Zdravotná záchranná jednotka (GRM PCK), ktorá zriaďuje Poľnú ošetrovňu, kde poškodení v dôsledku katastrofy dostanú odbornú medicínsku pomoc,

33 B. Kuraś, op. cit., s. 43-44 a <https://www.alpine-rescue.org/xCMS5/WebObjects/nexus5.woa/wa/icar?menuid=1049&rubricid=238&articleid=10984> [dostup: 03.05.2021].

- Špeciálna záchranná jednotka (GRS PCK), ktorá pôsobí v oblasti špecializovanej záchrany napr. potápanie, záchrana vo veľkých výškach³⁴.

V novembri 2009 bol zriadená Ciężka Grupa Poszukiwawczo-Ratownicza Państwowej Straży Pożarnej (HUSAR Poland) (Pátracia a záchranná jednotka štátnej hasičskej služby vybavená ťažkou technikou). Certifikačný proces sa uskutočnil pri Medzinárodnej poradnej skupine pre pátranie a záchranu (INSARAG) pôsobiacej v rámci OSN. K úlohám skupiny HUSAR patrí realizácia záchranných aktivít pod vlajkou OSN. Členovia HUSAR sa zúčastnili okrem iného, v pátracích akciách po zemetrasení v roku 2010 na Haiti a v roku 2015 v Nepále. V januári 1994 GOPR uzavrel dohodu s Hlavným veliteľom Štátneho hasičského zboru v oblasti spolupráce v rámci Medzinárodnej poradnej skupiny pre pátranie a záchranu INSARAG³⁵.

Zoznam bibliografických odkazov

1. <http://topr.pl/lista/>.
2. <http://www.topr.pl/organizacja-topr/statut-topr>.
3. <https://archiwum.mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/1087,Wspolpraca-jednostek-ratownicznych-z-Ministerstwem-Spraw-Wewnetrznych-i-Administr.html>.
4. <https://m.podhale24.pl/aktualnosci/arttykul/79198>.
5. <https://pck.pl/bezpieczenstwo/ratownictwo/>.
6. <https://portaltatrzański.pl/aktualnosci/akcja-ratunkowa-w-jaskini-wielkiej-snieznej-aktualna-sytuacja>.
7. <https://ppoz.pl/index.php/ratownictwo-i-ochrona-ludnosci/2042-husar-z-certyfikatem>.
8. <https://rcb.gov.pl/burza-nad-giewontem-skutki-akcja-ratownicza-specyfika-zagrozenia/>.
9. <https://www.alpine-rescue.org/xCMS5/WebObjects/nexus5.woa/wa/icar?menuid=1049&rubricid=238&articleid=10984>.
10. <https://www.esri.pl/co-to-jest-gis/>.
11. <https://www.gopr.pl/>.
12. <https://www.gopr.pl/gopr/o-gopr>.
13. <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr>.
14. <https://www.gopr.pl/historia-gopr/50-lat-gopr>.
15. <https://www.gopr.pl/historia-gopr/kalendarium>.
16. <https://www.gopr.pl/historia-gopr/sluzba-ratownicza>.

34 <https://pck.pl/bezpieczenstwo/ratownictwo/> [dostęp: 03.05.2021].

35 <https://ppoz.pl/index.php/ratownictwo-i-ochrona-ludnosci/2042-husar-z-certyfikatem> [dostęp: 03.05.2021].

17. <https://www.gov.pl/web/mswia/podmioty-uprawnione-do-wykonywania-zadan-ratownictwa-gorskiego-i-wodnego>.
18. Kuraś B., Niech to szlak. *Kronika śmierci w górach*, Warszawa 2020.
19. *Raport wspólny Najwyższa Izba Kontroli i Najwyższy Urząd Kontroli Republiki Słowackiej, Zapewnienie warunków bezpieczeństwa turystyki i rekreacji w górach*, 2014.
20. *Ratownicy górscy Polski, Czech i Słowacji chcą ściślej współpracować*, <https://wiadomosci.onet.pl/krakow/ratownicy-gorscy-polski-czech-i-slowacji-chca-scislej-wspolpracowac/410ts0x>.
21. Sabała-Zielińska B., TOPR. *Żeby inni mogli przeżyć*, Warszawa 2018.
22. *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/>
23. Szynowski R., *Pojęcie, istota i zakres współdziałania*, Biuletyn Informacyjny rok XIV 2/52 Towarzystwa Wiedzy Obronnej Zarząd Okręgowy, Bydgoszcz 2009.
24. Szynowski R. (red.), *Współdziałanie sił zbrojnych i instytucji ratowniczych oraz samorządu terytorialnego w sytuacjach kryzysowych*, Goczałkowice 2014.
25. Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1084).
26. W słowackich górach płatne akcje ratownicze, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,44425,3410630.html?disableRedirects=true>.
27. *Wystąpienie pokontrolne Najwyższa Izba Kontroli, Zapewnienie bezpieczeństwa turystyki i rekreacji w górach LKR*, Kraków 2013 r., sygn. P/13/152.
28. Zarządzenie Nr 40 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 lipca 2016 r. w sprawie powołania Rady do spraw Ratownictwa przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. Urz. MSWiA z 2016 r. poz. 47).

PRVÁ ČASŤ.

HORSKÁ ZÁHRANNÁ SLUŽBA V POĽSKU

KAPITOLA II

***Personálny a kultúrny model
bezpečnostného manažmentu
v horách***

PRVÁ ČASŤ.

HORSKÁ ZÁHRANNÁ SLUŽBA V POĽSKU

KAPITOLA II

*Personálny a kultúrny model
bezpečnostného manažmentu
v horách*

Kazimierz Nagody-Mrozowicz

Ryszard Szynowski

Krzysztof Radwan

Personálny a kultúrny model bezpečnostného manažmentu v horách

Horské záchranárstvo ako spoločenský jav v kultúre poľského pohraničia – ideové základy a záchranárske predpoklady

Problém riadenia bezpečnosti v horách je vecou organizačnej efektivity a účinnosti Niebieskeho Krzyża (Modrého kríža) v riadení ochrany života a zdravia horských záchranárov a riadenia pomoci obetiam v horách. Iste nie sú žiadne pochybnosti o tom, že od organizačnej úrovni GOPR závisia osudy tak jej členov, ako aj, čo je podstatné, zdravotný stav ich „potenciálnych klientov“. A preto sme sa rozhodli začať analýzu bezpečnostného manažmentu v horách práve od predstavenia jeho organizačnej štruktúry.

Predmetom týchto úvah je uskutočnená analýza funkcie a procesov vyskytujúcich sa v skupine, vplývajúcej na spoločenské prostredie organizácie GOPR a na prevládajúcu v ňom psychologickú a spoločenskú klímu, určujúcu spôsob plnenia konkrétnych sociálno-odborných úloh, a cez to aj, hovoriac jazykom organizačnej psychológie, na realizáciu procesov v činnosti ľudských tímov.

Organizácia systémovej preventívnej činnosti Modrého kríža zakladá svoju štruktúru na štyroch podsystemoch: 1. na technologickom (napr. záchranné techniky, zariadenia a špeciálne prístrojové vybavenie, Pokyny pre pohotovostnú službu, Organizačný poriadok záchrannej služby, Štatút GOPR); 2. na sociálnom, ktorý tvoria záchranári (prezentujúci osobitné nadanie, chovanie, postoje, záujmy, znalosti, motiváciu a osobnostné črty); 3. na štruktúrnom, obsahujúcom štruktúru právomoci a jej delegovanie, súhrn pozícií, funkcií a spoločenských úloh, v okruhu ktorých sa prejavuje organizačné správanie, 4. na systéme prostredia, ktorý sa vzťahuje na vnútorné a vonkajšie prostredie organizácií GOPR.

Horská dobrovoľnícka záchranná služba (GOPR) združuje sedem Regionálnych skupín: Beskydská so sídlom v Szczyrku, Bieszczadzka so sídlom v Sanoku, Karkonoská so sídlom v Jelenej Góre, Krynická so sídlom v Krynici,

Podhalańska so sídlom v Rabke, Wałbrzysko – Kłodzką so sídlom v Wałbrzychu a Jurajska so sídlom v Podlesiach. GOPR má sedem centrálnych staníc a osemnásť terénnych (oblastných) staníc. Združuje asi 1100 záchranárov, z ktorých 60. sú profesionálni zamestnanci, s cieľom udržať nepretržitost' služby a pohotovostnej pripravenosti, tak, ako ju určuje poriadok záchranej služby. Ostatní záchranári pôsobia v záchranej službe ako dobrovoľníci. Hlavnými riadiacimi orgánmi GOPR sú: Zjazd Delegátov, Hlavná rada a Revízna komisia. Hlavným orgánom združenia je Hlavná rada GOPR, ktorá riadi činnosť organizácie prostredníctvom výkonného orgánu určeného Vedením GOPR. Úlohy Vedenia zahrňujú predovšetkým: koordináciu a kontrolu činnosti Regionálnych skupín GOPR, programovanie a dozor nad prácou Horskej služby, spracovanie plánov a projektov činnosti organizácie a vnútorných poriadkov. Podriadenými jednotkami v organizačnej štruktúre Vedenia GOPR sú Regionálne skupiny, na čele ktorých stoja: Rady skupín spolu s Vedením skupín tvoriace výkonný orgán, riadiaci priebežnú činnosť Regionálnej skupiny.

Organizovaný (špecializovaný) turizmus nesie so sebou riziko poškodenia zdravia a často aj straty života. Z tohto dôvodu zákonodarcovia sa rozhodli zaviesť právne predpisy regulujúce otázky bezpečnosti v horách v Poľsku. Osoby, ktoré pestujú horskú turistiku sú povinné dodržiavať zákonom stanovené zásady, a organizátor turistiky musí zohľadniť otázky bezpečnosti v horách tak, ako mu to nariaďujú právne predpisy. K týmto predpisom patria o. i.:

- Zákon z 18. augusta 2011 o bezpečnosti a záchrane v horách a v lyžiarskych terénoch;
- Zákon z 29. augusta 1997 o turistických službách;³⁶
- Zákon z 18. januára 1996 o telesnej kultúre³⁷;
- Zákon z 7. septembra 1991 o vzdelávacom systéme³⁸;
- Nariadenie Vlády z 6. mája 1997 vo veci vymedzenia bezpečných podmienok pre osoby prebývajúce v horách, plávajúce, kúpajúce sa a zaoberajúce sa vodnými športami³⁹;
- Nariadenie Ministra vnútra PR z 12. novembra 2002 vo veci presného rozsahu povinností a špeciálnych oprávnení záchranných organizácií, iných organizácií poskytujúcich záchrannú službu a vo veci druhov a výšky plnenia (odmien) prislúchajúcich horským a vodným záchranárom v súvislosti s účasťou na záchranej akcii⁴⁰.

36 Z.z. z roku 2001 č. 55, pol. 578.

37 Z.z. z roku 2001, č. 81, pol. 889, č. 102 pol. 1115 v znení neskorších zmien.

38 Z.z. z roku 2004 č. 256, pol. 2572 v znení neskorších zmien

39 Z.z. z roku 1997 č. 57 pol. 358.

40 Z.z. z roku 2002 č. 193 pol. 1624. Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 55, poz. 578), Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz.U. 2001, Nr 81, poz. 889, nr 102 poz. 1115 z późn. zm.), Ustawa z dnia 18 stycznia z 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz.U. 2004 Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.) Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (Dz.U. z 1997 r. Nr 57 poz. 358), rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych, warunków ich wykonywania przez inne organizacje ratownicze oraz rodzaju i wysokości świadczeń przysługujących ratownikom górskim i wodnym w związku z udziałem w akcji ratowniczej (Dz.U. z 2002 r. Nr 193 poz. 1624).

Tatranská dobrovoľná záchranná služba (TOPR), je druhá organizácia horskej záchrany na poľskom území, je združením s právnu subjektivitou, pôsobí podľa štatútu zapísaného v Registre združení vedenom na Krajskom súde v Nowym Sączu, na základe rozhodnutia 13. júla 1991. Najvyšším orgánom združenia je Valné zhromaždenie, ktoré raz za dva roky volí Predstavenstvo TOPR a Revíznu komisiu. Predstavenstvo volí Náčelníka, jeho zástupcu, Šéfa školenia a Vedúceho oddelenia prevencie, ktorí v organizácii plnia vedúce funkcie. V TOPR pôsobí niekoľko desiatok profesionálnych záchranárov a vyše 200 dobrovoľníkov.

Uskutočnená analýza zdrojových materiálov nenaznačuje, že organizačný systém horskej záchrany obsahuje formálne ustanovenia, ktoré by odlišovali riadenie bezpečnosti v jednotlivých Regionálnych skupinách GOPR a TOPR. Neexistujú preto formálne dôvody, aby sme nemohli skúmať tieto dve organizácie horskej záchrany podľa právneho prístupu spreď roku 1991, ako fakticky jednu záchrannú organizáciu – Horskú dobrovoľnícku záchrannú službu (GOPR) a Tatranskú skupinu GOPR.

Horská služba má v oblasti svojich formálnych predpokladov súbor noriem, zásad a pravidiel, pomenovaných ich autormi ako prvky predpisu sociálno-odbornej funkcie. Tieto definujú zásady konkrétneho organizačného správania, tak Náčelníka a ostatných vedúcich, záchranárskych kádrov, ako aj súboru kandidátov na záchranárov GOPR. Predstavuje to súčasť organizačnej kultúry.

Normatívnu funkciu v pomere k realizácii prioritných cieľov organizácie a súčasne aj funkciu jej najpodstatnejších a hlavných úloh spĺňa Štatút GOPR a Poriadok záchranej služby. Ostatné dokumenty, ako je: Zákonník práce, nariadenia Náčelníka GOPR a Náčelníkov skupín, či ministerské nariadenia majú doplňujúci význam, pretože ich účinok je periodický.

Pri realizácii situačných cieľov, ktoré vyplývajú z epizódnych, dočasných podmienok a zo špecifickej povahy činnosti Modrého kríža, sprostredkujú nariadenia Šéfov sekcií a rozhodnutia Vedúcich výprav.

Štatút GOPR, ako aj Poriadok záchranej služby, sú základnými formálnymi zložkami systému riadenia bezpečnosti v Horskej záchranej službe. Môžeme povedať, že predstavujú aj arbitrážnu inštanciu pri rozhodovaní o prioritných hodnotách sociálnej skupiny, sú tiež formalizovaným katalyzátorom organizačnej kultúry Modrého kríža. Oba tieto dokumenty de facto systematickým spôsobom odrážajú celok organizačných javov v GOPR a predstavujú formálnu „šošovku“, cez ktorú môžeme uvidieť a následne zhodnotiť skupinový či skôr tímový a individuálny štýl organizačného správania horského záchranára.

Štatút GOPR obsahuje všeobecné ustanovenia týkajúce sa, okrem iného: názvu, územia pôsobnosti, sídla generálneho vedenia, odbornej a finančnej náležitosti združenia. Podrobne

určuje aj ciele činnosti združenia a prostriedky, vďaka ktorým majú byť dosiahnuté. Zhodne s ustanoveniami štatútu, cieľom združenia je: „poskytovanie pomoci obetiam nehôd a náhleho ochorenia v horách a pátranie po osobách stratených v horách, predchádzanie nehodám a ohrozeniu v horách prostredníctvom širokej preventívnej činnosti a súčinnosť v tejto oblasti so všetkými záujmovými verejnými organizáciami a inštitúciami, a tiež ochrana horského prostredia”.

Ciele GOPR sú realizované o. i. prostredníctvom týchto aktivít:

1. Organizovanie a riadenie záchranej služby, najmä:

- združovanie, školenia a výchova horských záchranárov v duchu humanizmu, organizácia a výkon záchranej činnosti a v tejto oblasti spolupráca so zdravotnou záchrannou službou,
- zakladanie a udržiavanie záchranných stredísk s pomocou jednotiek disponujúcich turistickými a športovými objektami a zariadeniami,
- poskytovanie pomoci štátnym orgánom a verejným správam v prípade živelných pohromy a katastrofy v horách,
- iniciovanie a vedenie štúdií zameraných na nové formy a rozvojové smery v horskej záchrane, a tiež na tému príčin nehôd na horách,

2. Preventívna činnosť, najmä:

- vyhlasovanie, v súčinnosti s orgánmi štátnej správy a územnými samosprávami, výstrah o lavínovom ohrození a iných stavov ohrozenia, a tiež žiadanie príslušných správnych orgánov o odstraňovanie ohrozenia vzniknutého v horách,
- spolupráca s masmédiami, poskytovanie informácií o aktuálnych podmienkach a bezpečnostnej situácii v horách,
- posúdenie lokalizácie, programov a technicko-užívateľských plánov turistických a športových objektov a zariadení v horách,
- posúdenie prototypov prístrojov a vybavenia pre masové použitie v horskej letnej a zimnej turistike.

Z vyššie uvedeného obsahu Štatútu je zrejmé, že hlavnými zložkami riadenia bezpečnosti v Horskej službe sú: otázky prevencie a profylaxie v oblasti horskej turistiky, ktoré ako prioritný cieľ činnosti GOPR predstavujú etický prínos horskej záchrany do komplexu civilizačných výtvarov, do všeobecnej bezpečnostnej kultúry, a najmä do ochrany človeka. Zdanlivo nemateriálna štruktúra výsledkov činnosti Horskej záchranej služby, slúži spoločnosti nielen ako prostredie pre propagáciu racionálneho oddychu v horách, ale plní predovšetkým funkciu horského tzv. „ramena” zdravotnej služby, používaného toľkokrát, koľkokrát vzniká potreba eliminovať ohrozenie a likvidovať traumy.

Poriadok záchranej služby GOPR⁴¹ je konkretizovanou a širšou formou predpisu o úlohe ktorá, určuje záchranárom radu povinností, ktoré sú záväzné tak pre riadnych členov ako aj kandidátov. Ako uvádzajú A. Fasiński, A. Jonak a J. Silberring, štatút GOPR je: „[...] dokumentom, ktorý obsahuje komplex usmernení regulujúcich vnútorný poriadok, povinnosti GOPR v záchranej službe ako aj v mieste zamestnania, a iných pracovníkov zamestnaných v GOPR”. Poriadok určuje správny postupový režim v plnenej záchranej službe, zavádza úplnú integráciu pracovníkov a dobrovoľných zložiek (aj dobrovoľných záchranárov), vyrovnáva ich práva a povinnosti pre „dobro turistiky, športu a oddychu na horách”⁴², takto formálne reguluje procedúry riadenia bezpečnosti v horách.

Hlavné pokyny obsiahnuté v Poriadku sú o. i.:

- aktívna spolupráca v oblasti predchádzania a zamedzovania horským nehodám a aktívna účasť na záchranných výpravách a akciách, bez ohľadu na stav počasia, ročné obdobie, dennú hodinu a v prípade prítomnosti v blízkosti nešťastnej udalosti na horách, zorganizovanie a prevedenie dočasnej záchranej akcie. Pri aktívnej spolupráci sa musia zohľadňovať pokyny a odporúčania náčelníka, prípadne samostatné zhodnotenie a iniciatíva záchranára, ktorá často môže lepšie prispôbiť opatrenia ku konkrétnej situácii a dostupným záchranným prostriedkom; nie je však možné predvídať všetky možné okolnosti, formy a spôsoby zásahu. Na druhej strane, vo veci účasti horských záchranárov GOPR na záchranných akciách a výpravách, je potrebné zohľadniť mimoriadne dôvody, ktoré prípadne by mohli ospravedlniť odmietnutie účasti, prípadne neúčast účastníka na záchranných činnostiach.
- v prípade horského nešťastia bezpodmienečné poskytovanie pomoci, a za každých okolností poskytnutie, osobám v horách, rád, pomoci, informovanie a upozorňovanie na hroziace nebezpečenstvo,
- plnenie pohotovostných služieb na mieste a v čase vyznačenom Náčelníkom skupiny, prípadne jeho zástupcom alebo vedúcim územnej sekcie, pôsobiacim s jeho splnomocnením,
- starostlivé vykonanie a dbanie o prísne vykonanie pokynov vydaných Náčelníkom alebo osobami nim splnomocnenými,
- udržiavanie v správnom a pohotovostnom stave prístroje a vybavenia – vlastné aj zverené organizáciou GOPR, ako aj vybavenie, ktoré je vlastníctvom GOPR; v prípade výzvy na výpravu (akciu) vybavenie musí byť v tzv. „akčnej pohotovosti”,

41 Na wniosek Rady Naczelnej GOPR, Prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego (PTTK), uchwałą Nr 250/VIII/75 z dnia 9.IX. 1975 roku, zatwierdziło „Regulamin Służby Ratowniczej GOPR” [Na podnet Hlavnej rady GOPR, Prezídia hlavného predstavenstva Poľského turisticko-vlastivedného združenia (PTTK), uznesením č. 250/VIII/75 z 9.09.1975- schválilo „Poriadok záchranej služby GOPR”].

42 A. Fasiński, A. Jonak, J. Silberring, *Poradnik Ratownika GOPR*, Warszawa 1983, s. 64.

- zväčšovanie odborných znalostí a iniciatívny postoj v oblasti zdokonalovania metód predchádzania horským nehodám, vedenia záchranných akcií a zlepšovania výbavy; vzťahuje sa to tak na účasť na seminároch a kurzoch organizovaných GOPR-om, ako aj organizovaných inými verejnými organizáciami a tiež samovzdelávacie aktivity,
- súčinnosť v oblasti dodržiavania predpisov o ochrane prírody,
- nosenie služobného odznaku GOPR počas záchranných výprav a pohotovosti,
- oboznámenie sa a dodržiavanie ustanovení Poriadku GOPR, ako aj iných predpisov a nariadení,
- dbanie o česť a dôstojnosť záchranej služby.

„Z Poriadku GOPR, a predovšetkým z textu skladaného sľubu vyplýva, že záchranári sú zaviazaní plniť svoje povinnosti usilovne a obetavo, pričom všetci majú povinnosť pracovať dobrovoľne v GOPR, v počte hodín určeným Generálnym vedením regionálnych skupín GOPR, ako aj ročný výmer⁴³.

V spoločnosti horských záchranárov existujú silné medziľudské väzby, a tiež pocit zodpovednosti za prestíž a ohodnotenie ich činnosti zo strany verejnosti. V záchranskej organizácii GOPR sa dodržiava a je aj exekvované určité správanie členov služby počas pohotovosti, záchranných akcií alebo výprav, a tiež ich aktivity mimo záchranej činnosti v Modrom kríži.

Záchranár sa podujíma na službu pre hlavný cieľ – prichádzať na pomoc obetiam nehôd v horách. Tomuto cieľu by sa malo podvoliť celé jeho správanie, získavanie znalostí a záchranských zručností, a tiež dobrovoľná účasť na živote svojej organizácie. Horský záchranár sa dáva do služby vedome a dobrovoľne, prijímajúc spojené s ňou štýly správania a príslušné povinnosti⁴⁴:

- obetavosť a schopnosť obetovať sa na úkor úloh služby, predovšetkým pri poskytovaní pomoci osobám, ktoré utrpeli úraz v horách,
- humanizmus a súcitnosť voči utrpeniu – ochrana života a zdravia zachraňovaných,
- angažovanosť v záchranej činnosti má byť skutočná a plná,
- emocionálny vzťah k službe by mal byť autentický a podporený etikou,
- zodpovednosť za osud zranených a spoluúčastníkov výpravy,
- riadenie sa racionálnym a zdravým úsudkom,
- neprekračovanie hraníc prípustného rizika,
- duchaprítomnosť, pohotové reakcie, schopnosť hodnotiť a predvídať situácie,

43 A. Fasiński, A. Jonak, J. Silberring, 1983, op. cit., s. 81.

44 *Ibidem*, s. 106.

- odhodlanosť a schopnosť rozhodovania,
- vyrovnanosť a vnútorný pokoj,
- psychická odolnosť,
- starostlivosť o vlastné zdravie a dobrú telesnú kondíciu,
- technické a opravárenské zručnosti,
- úplné a nevyhnutné znalosti vo všetkých oblastiach spojených so záchranárstvom: prvá pomoc, topografia hôr, meteorológia, znalosti o lavínach, záchranárskych technikách atď.,
- vedomosť a cit pre všetko, čo sa deje v jeho okolí v horách,
- starostlivý postoj voči turistom menej skúseným než je on sám.

Ako píšú už vyššie citovaní Fasiński, Jonak a Silberring: „[...] súčasné záchranárstvo vyžaduje organizačné aktivity a súčinnosť, a preto horského záchranára zaväzujú vzory správania určené v poriadkoch, ale aj tie nepísane ako: podvolenie sa a poslušnosť voči vedúcemu akcie, kolegialita voči iným členom skupiny, vzájomná úcta a láskavosť v živote organizácie, zodpovednosť, čestnosť a pravdovravnosť vo vzťahu nadriadený – podriadený“⁴⁵.

Nesmierne dôležité pre životnosť Horskej záchrannej služby a jej účinnej činnosti je spoločenské uznanie, akému „[...] sa naša organizácia teší“⁴⁶. Z toho vyplývajú poriadkové skutočnosti, a medzi nimi: a) úcta voči štandarde, odznaku a služobného úboru, b) váženie si spoločného a osobného vybavenia a prístrojov, starostlivosť o majetok organizácie, c) správanie vzbudzujúce dôveru a úctu voči každému záchranárovi individuálne a ku GOPR-u ako pracovnému miestu.

Ak predpokladáme, že ľudia pôsobiaci v tej istej profesii, zohrávajúci totožnú spoločenskú úlohu, vykonávajúci tú istú prácu, či pôsobiaci v tej istej oblasti spoločenského života spoluutvárajú určité prostredie, môžeme hovoriť o prispôbení všeobecných morálnych požiadaviek k praktike daného prostredia. Avšak na druhej strane je sféra morálky daného prostredia prvkom všeobecného spoločenského morálneho poriadku, nemôžeme však hovoriť o osobitných etických normách platných v danom prostredí a v osobitných spoločenstvách.

Etika prostredia sa líši od všeobecnej etiky tým, že zdôrazňuje jednotlivé morálne zásady, v rozličnej miere v jednotlivých prostrediach. Zdôrazňovanie jedných etických zásad na úkor iných rozhoduje o určitých vlastnostiach daného prostredia, a závisí od normatívnych hodnôt imanentne uznávaných za základné v fenomenologickej vôli jedinca. V tejto oblasti môžeme hovoriť nielen o riadení bezpečnosti v GOPR, ale tiež o osobitej organizačnej

⁴⁵ *Ibidem*, s. 113.

⁴⁶ A. Jonak (red.), *Na každé wezwanie. Pięćdziesiąt lat działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Górskiego, Zakopane 2002*, s. 14.

kultúre, ktorá sa formuje v jeho spoločenskom prostredí. Tá podporuje a stimuluje proces riadenia bezpečnosti v horách, pretože sa zakladá na zvlášť cenených etických vlastnostiach: obetavosť, humanizmus, na rozumnej odvahe, apologetizované, ale, čo je dôležité, reálne personifikovaných. S celou určitosťou máme tu dočinenia s progresívnym javom kultúry bezpečnosti.

System riadenia bezpečnosti v horách

Manažment bezpečnosti v horách je integrovaným systémom riadenia Horskej záchranej služby ako združenia, ktoré tvorí a uznáva špecifickú organizačnú kultúru s jej axiomatickým systémom kultúry bezpečnosti, ktorý je vyjadrený prostredníctvom existencie špeciálnych organizačných a spoločenských funkcií a pôsobností. V kontexte systémového, integrovaného a regulačného chápania manažmentu záchranej organizácie, treba riadenie bezpečnosti rozumieť ako exemplifikáciu jeho dvoch ekvivalentných symptomov: riadenie bezpečnosti v spoločensko-technickom usporiadaní Horskej záchranej služby a riadenie bezpečnosti v horskej turistike.

Nakoľko prvá z pomenovaných sfér činnosti sa vzťahuje na formálne, špecializované štruktúry a štandardizované organizačné funkcie, to riadenie horskej turistiky a najmä jej kvalifikovaných oblasti, sa zdá byť javom, ktorý doteraz uniká inštitucionálnej, sformalizovanej, racionálnej kontrole a zautomatizovanému riadeniu. Je pravdou, že existovali, a čo viac, naďalej existujú organizácie, ktoré v úzkom rozsahu sa podieľajú na otázkach široko ponímanej horskej turistiky, spomeňme aspoň PTTK (Poľské turisticko-vlastivedné združenie) či Polskie Towarzystwo Tatrzańskie- Poľské tatranské združenie (PTT), pri čom ich činnosť je zameraná na propagáciu a popularizáciu horskej turistiky, a nie na riadenie bezpečnosti v horách. Túto funkciu prirodzeným, hoci nepostačujúco jasne vyjadreným spôsobom, pomaly preberá GOPR. Riadenie v tejto verzii vidno v organizačnej, intervenčnej, školiacej, profylaktickej a prevenčnej činnosti. Preto rozoberáme problém riadenia bezpečnosti v horách z perspektívy fungovania GOPR – organizácie, ktorá reálnym spôsobom reguluje jeho úroveň zabraňujúc ohrozeniam v horách a likvidujúc ich následky. Kontextom k nej sa stáva zváženie organizačných otázok, predovšetkým axio-normatívnej štruktúry, praxeologických zdrojov a technológií, a tiež toho, čo predstavuje hlavný aspekt prijatých návrhovaných systémových riešení, menovite spoločenského potenciálu Horskej záchranej služby.

S ohľadom na aplikačnú povahu prijatých uvažovaní, urobili sme to zjednodušeným spôsobom, niektoré otázky iba signalizujúc, druhým venujúc viac pozornosti.

Riadenie bezpečnosti v spoločensko-technickom usporiadaní GOPR je funkciou, ktorú organizácia realizuje ako podnik snažiaci sa zaistiť svojim pracovníkom bezpečné a hygienické podmienky na prácu, vďaka čomu môžu účinným spôsobom realizovať strategické ciele organizácie – poskytovať pomoc ľuďom v horách. Toto usporiadanie sa zároveň stáva podkladom pre modelové návrhy. Sú v ňom prítomné javy a procesy typické pre formálne organizácie.

Riadenie bezpečnosti v horskej turistike na druhej strane plánovanie, riadenie, programovanie, kontrolovanie a vytváranie príslušnej úrovne bezpečnosti v horách pre rozvoj turistiky: pešej, lyžiarskej, tatranského horolezectva, lezenia po skalách, jaskynného lezenia a ich rekreačných foriem, čo vo všeobecnosti znamená profylaxiu, prevenciu a likvidáciu ohrozenia pre život a zdravie, a tiež spoločenských dôsledkov traumatických udalostí. V odlíšení od štruktúrálného poňatia a jeho riadiacich funkcií, ostáva tento aspekt témou terra incognita a vyžaduje si hlbšiu analýzu.

Existuje silná vzájomná závislosť medzi spomenutými oblasťami systému horskej záchrany, čo znamená, že úroveň riadenia bezpečnosti vnútri organizácie, systém noriem a pravidiel, forma procedúr, charakteristika návykov determinujú hodnotu poskytovanej záchranej pomoci. Táto korelácia je exponenciálnou funkciou, pretože rast kultúry bezpečnosti sprevádza eskalácia intervenčnej efektivity GOPR. Elementárny význam v tomto procese majú ľudské zdroje ako hlavný podmet riadenia. Záchranári a ich postoje, názory, zručnosti, predispozície, psychomotorická zdatnosť sú pre GOPR organizačným potenciálom, ktorý podmieňuje úroveň tak akcidentálneho, individuálneho správania, ako aj rozsah existencie Horskej záchranej služby ako integrovaného spoločensko-technického systému.

Podľa názoru Rottera: „[...] generálnym cieľom záchranej služby je zaistenie života a zdravia ľudí, ktorí sa ocitli v nebezpečnej situácii, a tiež zaistenie materiálnych hodnôt, ktoré sa v takejto situácii môžu vyskytnúť“⁴⁷, objasňujúc súčasne úlohu človeka v tomto procese „[...] preto záchranná služba by mala disponovať zodpovedajúco vyškoleným personálom a príslušným vybavením“⁴⁸.

To, akým spôsobom konaajú pracovníci závisí od mnohých činiteľov. Ryszard Studenski má celkom správny postreh, že: „[...] závisí od predmetných vlastností pracovníkov (tj. psychických a fyzických, osobnostných, príp. aut.), hlavne od ich kvalifikácií, odborných

47 T. Rotter, *Psychologia likwidacji wypadków drogowych*, Kraków 2001, s. 63.

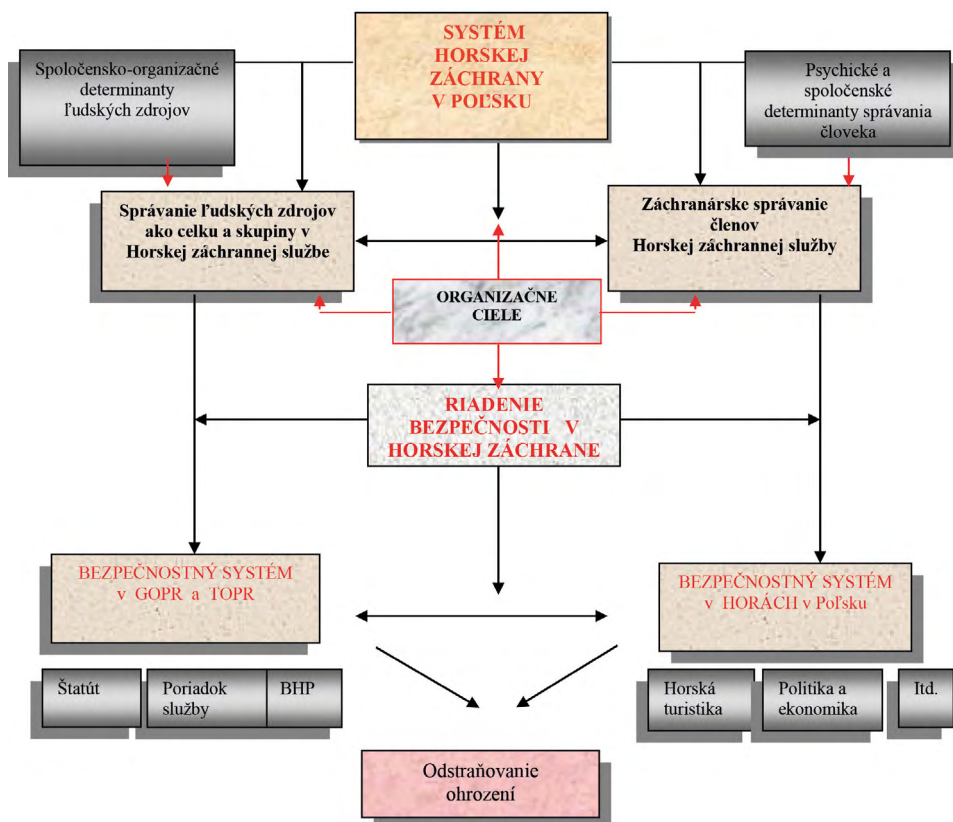
48 *Ibidem*, s. 64.

skúseností, spoločenských podmienených i akceptovaných vzorcov správania, najmä v rizikových situáciách a od miery dôležitosti pripisovanej problematike bezpečnosti zo strany vedenia pracovného podniku”⁴⁹. Z tohto dôvodu sme analýzu systému riadenia bezpečnosti rozšírili o pohľad na osobnostné predpoklady, ktoré formujú organizačné správanie horských záchranárov.

Keď sa hovorí o riadení bezpečnosti v horách, myslí sa nielen na stav bezpečnosti a hygieny práce (bhp) v Horskej záchranej službe, ale aj na účinnosť a efektívnosť vedenia preventívnych a likvidačných činností, teda nielen prvky zmaterializovanej axiomatickej štruktúry kultúry bezpečnosti v horách v GOPR, ale aj úroveň efektivity organizačného správania horských záchranárov, čo považujeme za závislé od organizačných vlastností Horskej služby a jej osobnostných zdrojov. Táto tematika patrí vo všeobecnosti medzi teoreticky najobširnejšie otázky organizačného správania, čo s prihliadnutím na realizovanú analýzu sa žiaľ nevmestí do problémovej oblasti, poňatej zoširoka v tejto kapitole.

49 R. Studenski, *Organizacja bezpiecznej pracy w przedsiębiorstwie*, Gliwice 1996, s. 15.

Obr. 1. Model prítomných atribútov vo vzájomnej korelácii systému horskej záchrannej služby v Poľsku

Zdroj: vlastné práce autorov

Organizácia Horskej záchrannej služby, v tej najvšeobecnejšej podstate, sa dá popísať ako spoločenské zoskupenie, vyznačujúce sa určitými vlastnosťami, takými ako: osobitý cieľ a misia, relatívne odseparovanie z prostredia, prevaha formálne usporiadaných vnútorných vzťahov, realizácia zámerov a stabilizácia vnútornej vyvážení použitím prostriedkov spoločenskej regulácie správania sa jeho účastníkov. Z pohľadu sociológie sa organizácia definuje cez vnímanie jej funkcie, ako spoločenské zoskupenie, obchádzajúc v značnej miere psychické predpoklady pre plnenie spoločenských úloh v jeho okruhu a tiež proces riadenia organizácie, a toto v kontexte skúmaných otázok v prezentovanej práci, znemožňuje prijatie takéhoto prístupu za úplne postačujúce. Doplnením paradigmy organizačnej sociológie sa zdá byť všeobecne rešpektované poňatie organizácie ako spoločensko-technologického systému, v ktorom koexistujú humanisticko-materialistické faktory, ľudia a ciele, štruktúra a materiálne zdroje.

Zo zorného uhla teórie riadenia sa pojem organizácie sústreďuje na tom, že spolupracujúca skupina ľudí usporiadaným a koordinovaným spôsobom dosahuje, cestou racionalizácie spoločných aktivít, istý súbor cieľov. Organizácia v takomto ponímaní je orientovaná hlavne na čerpanie základných druhov nákladov alebo zásob zo svojho prostredia. Je systémom, v ktorom existujú spolu a spolupracujú systavy zložené z ľudských zdrojov, technického vybavenia, noriem a pravidiel konania, a tiež technológií určujúcich a usmerňujúcich metódu realizácie vyznačených organizačných cieľov. Základom tohto procesu je riadenie.

Najvšeobecnejším cieľom organizácií všetkého druhu je ich prežitie a rozvoj, avšak nevyhnutným predpokladom, hoci nepostačujúcim na udržanie nepretržitosti, je to, aby bola organizácia schopná formulované svoje ciele aj realizovať. Samozrejme, kľúčovú úlohu v tomto procese zohráva systém bezpečnostného manažmentu.

Môžeme prijať, že riadenie je súborom činností zameraných na organizačné zdroje za účelom dosiahnutia cieľov organizácie efektívnym a účinným spôsobom. Zvláštnu výpovednú hodnotu získava posledný prvok tejto definície. Pretože z neho vyplýva, že základným cieľom riadenia je spôsobenie efektívneho a účinného dosiahnutia organizačných hodnôt. V tomto prípade prioritnou normou sa stáva bezpečné správanie, prejavujúce sa prostredníctvom vyhýbania sa rizikám, na druhej strane organizačným princípom sa zdá byť bezpečnosť života a zdravia. Ku príkladu nízky počet úrazov medzi horskými záchranármi, pri relatívne vysokej úrazovosti osôb pestujúcich psychofyzické aktivity v horách (turisti, tatranskí horolezci, jaskynní lezci) svedčí o tom, že zdatnosť organizácií Modrého kríža je v tejto oblasti veľmi vysoká. Príkladom vysokej účinnosti, počítajúc veľmi zjednodušene, môže byť matematická funkcia celkového počtu záchranných zásahov Horskej záchrannej služby a celkového počtu úrazov v horách. Ukazovateľ efektivity je tu viac než uspokojivý.

Ak by sme teda chceli rozoberať činnosť Horskej služby v kategóriách úspechu, musíme pamätať, že jeho mierou je zdarnosť v získavaní hodnôt, ktoré si organizácie cenia a úspech patrí iba tým z nich, ktoré sú v riadení veľmi pohotové a mimoriadne účinné. Dosahovanie cieľov organizácie je však kombináciou pôsobenia mnohých faktorov, ktoré patria do súboru štruktúrálnych prvkov organizácie, a ktorých harmónia podmieňuje mieru úspechu v riadení, a cez to aj v realizácii cieľov organizácie.

Riadenie bezpečnosti je činnosť, ktorá využíva skúsenosti a poznatky z mnohých oblastí⁵⁰, vo všeobecnom význame zahrňuje hodnotenie bezpečnostného stavu, spracovávanie programov na zníženie úrazovosti a chorobnosti, simulovanie, sledovanie a korigovanie cieľov plánovaných v spracovaných programoch.

50 R. Studenski, op. cit.

Pre potreby tejto práce sa prijali užšie významy teórie bezpečnostného riadenia, ktoré zahrňujú analýzu iba vybraných zložiek bezpečnostného systému vyplývajúcich z rozmeru rizika straty zdravia a života záchranárov, a tak nepriamo aj zachraňovaných osôb.

Jednou zo základných vlastností riadenia bezpečnosti je, že vníma organizáciu ako spoločensko-technický súbor, v ktorom dominujúcu úlohu zohráva človek, ako tvorca tohto súboru (systému), pričom tento súbor okrem neho spolutvorí: ciele, úlohy, pracovné prostredie, technické vybavenie a používané technológie.

Súčasný model prevencie sa sústreďuje nielen na transformovaní prostredia a techniky, ale venuje pozornosť motivácii pre ktorú sa pracovníci podujímajú na nebezpečné povolanie. R. Studenski píše, že z toho vyplýva, že: „[...] sa začalo vnímať pracovný podnik ako mnohočlenný celok predstavujúci systém a úrazy a nehody, ako dôsledok jeho neefektívneho fungovania”⁵¹. Zhodne s touto tézou sa vyskytujú úrazy preto, že organizácia sama sa stáva ich iniciátorom alebo ona sama nie je v stave týmto úrazom predchádzať. Systémová koncepcia úrazovej príčinnosti má vplyv na rozšírenie rozsahu prevencie o činnosti zlepšujúce identifikáciu ohrozenia a redukujúce riziko straty života a zdravia.

Subjektívny charakter spoločensko-technických systémov tvorených človekom a zameraných na ochranu jeho života spôsobuje, že prostredníctvom výtvarných vedy, následne cez spoločenskú akceptáciu a nakoniec cez osvojenie jedincom, sa bezpečnosť práce priraduje do rozsahu kultúry bezpečnosti. Proces spoločenského uvedomovania si potreby systémovej pracovnej ochrany vynikajúco zobrazuje názor Studenského, že: „[...] uvedomenie si ľudského faktora pri vzniku úrazov a katastrof a hlavne v dôsledku hľadania spôsobov minimalizácie ľudského faktora pri vzniku úrazov, sa značne rozšíril rozsah znalostí prínosných pre použitie v organizovaní bezpečnosti. Tieto znalosti (veda) získala v súčasnosti status samostatnej disciplíny, nazývanej v predmetnej literatúre riadením bezpečnosti”⁵².

Hodno spomenúť, že podstatnú úlohu v riadení bezpečnosti zohráva hodnota, aká sa v spoločensko-technických systémoch pripisuje významu redukcii rizika, úrazovosti a chorobnosti z povolania. Túto hodnotu spolutvorí: vedomostná úroveň členov organizácie o ohrozeniach ako aj o možnostiach predchádzania ich výskytu, a úroveň hodnoty, aká sa v organizácii pripisuje životu a zdraviu. Práve od toho závisí výška nákladov a politika podniku, kde sa cieľom stávajú: projektovanie a zavádzanie bezpečnostných systémov, používané technológie a kontrolno-meracie procedúry.

51 *Ibidem*, 13.

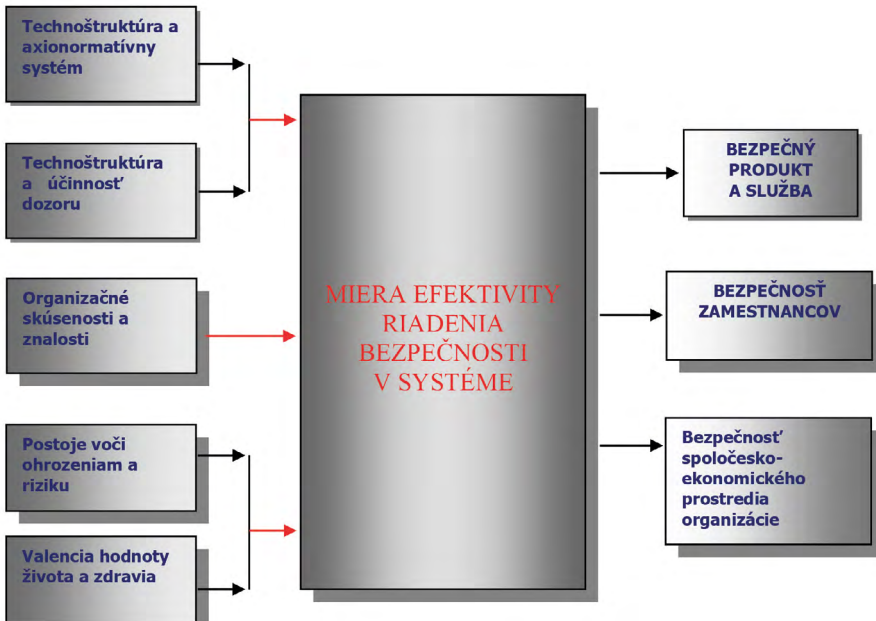
52 *Ibidem*, s. 129.

Treba podčiarknuť, že mieru úrazovosti a pracovnej chorobnosti v spoločensko-technických systémoch možno poňať ako matematickú funkciu troch skupín nezávislých premenných, a menovite: -formálna a právna regulácia určujúca bezpečnostné štandardy a platné kontrolné procedúry, - prvky kultúry bezpečnosti (cenné, rešpektované hodnoty, najmä zdravie a život, postoj voči riziku, uznávané vzorce správania), - a tiež znalosti z tejto oblasti.

Pojem bezpečnosti možno definovať pomocou súboru funkcií a vlastností, aké spĺňa v spoločenskej realite. Pri ich popisovaní sa budeme odvolávať k ukázkovým úlohám a cieľom Horskej služby. Tu sú:

1. Vytváranie výrobkov neohrožujúcich život a zdravie: propagácia bezpečnej horskej turistiky, profylaxia a prevencia. Jedným z bezpečných produktov Horskej služby je informácia o lavínovom nebezpečenstve, zasypanom chodníku; ďalší príklad: prvá pomoc na trase pod lanovkou.
2. Zariadenie podmienok neohrožujúcich účastníkov systému: školenia, kurzy, semináre s tematikou horského záchranárstva, ale aj vytváranie poriadkov, inštrukcií, predpisov, vnútorných procedúr, prijímanie uznesení, či nariadení (napr. Inštrukcia pohotovosti záchrannej služby).
3. Zabránenie tomu, aby v dôsledku činnosti systému vznikali nežiaduce zmeny v jeho prírodnom okolí: štatutárna ochrana horského prostredia, spolupráca s riaditeľstvom národných parkov.

Obr. 2. Determinanty bezpečného fungovania spoločensko-technických systémov

Zdroj: R. Studenski, *Szacowanie i ograniczanie ryzyka*. „Atest – Ochrona Pracy” 1994, s. 38.

4. Nespôsobovanie ohrozenia pre bezpečnosť a zdravie obyvateľstva v blízkosti systému: napr. spolupráca GOPR s lokálnou samosprávou, z Lesnou strážou, Pohraničnou strážou v oblasti pomoci počas mnohočlenných záchranno-pátracích výprav, zamestnávanie v GOPR sezónnych pracovníkov z nábora organizovaného medzi lokálnym obyvateľstvom atď. Používanie riadenia bezpečnosti prináša merateľnú a značnú redukciu úrazovosti.

Koreláty systému riadenia bezpečnosti

V každej organizácii sa vyskytujú ohrozenia vyplývajúce z troch zdrojov: a) lokalizácia miesta v teréne, b) používané technologické procesy, druh realizovaných úloh a využívaných technických prostriedkov, c) úroveň technickej kultúry zamestnancov, a tiež rešpektované vzorce správania v rizikovej situácii ako zložky kultúry bezpečnosti.

Pôsobenie vyššie uvedených nezávislých premenných treba podrobiť kontrole, ktorá by mala obsahovať: a) identifikáciu celku vyskytujúceho sa v podniku ohrozenia a zhodnotenie rizika straty života alebo zdravia spôsobenej týmto ohrozením, b) stanovenie metód zmenšenia rizík a procedúr umožňujúcich udržanie každého ohrozenia v kontrolovanom stave, c) zostavenie štruktúry kontrolného systému ohrozenia, určenie osôb zodpovedných za kontrolu jednotlivých ohrození a priradenie im, adekvátnych právomocí k zodpovednosti, d) určenie režimu projektovania a zavádzania cieľov prevencie, e) vytvorenie školiaceho systému pre pracovníkov alebo nábor vyškolených pracovníkov, f) určenie spôsobu hlásenia o ohrozeniach a zásad ich odstraňovania, g) určenie spôsobu hlásenia o úrazoch a informovania o riziku, i) stanovenie meradiel a kritérií pre hodnotenie bezpečnostného stavu a modifikovanie bezpečnostného systému.

Vytvorenie systému kontroly ohrozenia sa stáva: „[...] základom pre organizovanú preventívnu činnosť, [...] naproti tomu chyby spravené pri vytváraní štruktúry systému vplývajú negatívne na výsledky, tak v oblasti výroby ako aj prevencie [...]”⁵³ Prostriedky vynakladané na fungovanie bezpečnostných systémov sú často o veľa nižšie než náklady strácané v dôsledku tolerovania ohrozenia a nebezpečného konania pracovníka.

V tvorení alebo modernizovanom bezpečnostnom systéme treba rozlíšiť štyri subsystémy: riadiaci, informačný, logistický, výkonný.

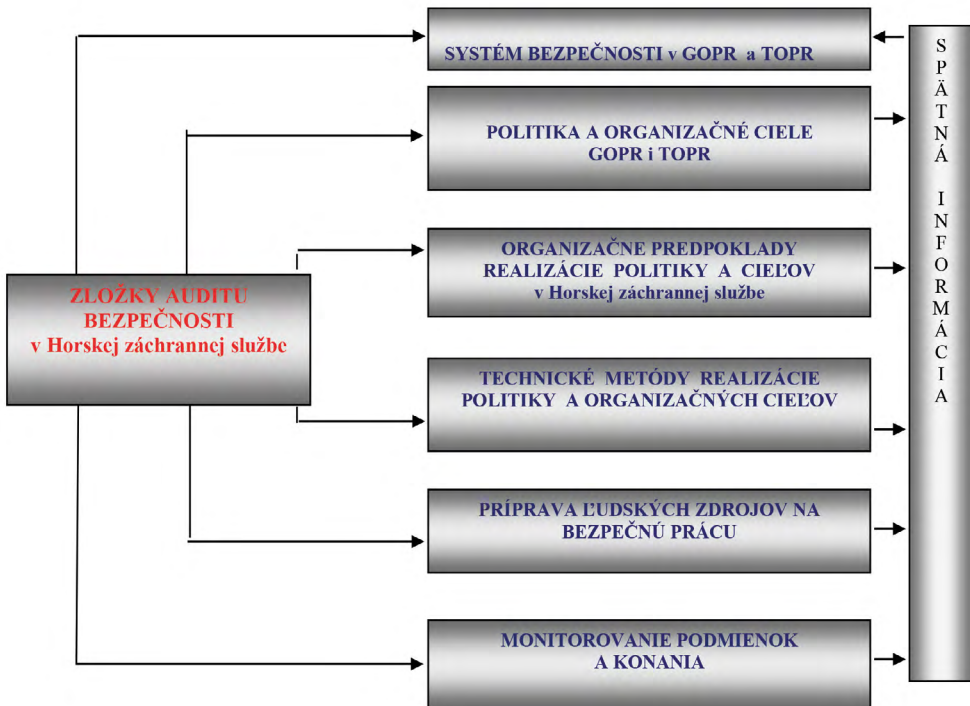
Riadiaci subsystém sa považuje za zásadný faktor organizujúci bezpečnosť v spoločensko-technickom zoskupení, pretože v ňom dochádza do analýzy údajov, ktoré dostáva

53 *Ibidem*, s.133.

z informačného subsystému, následne sa uskutočňuje formulácia bezpečnostnej politiky, dočasných (pohotovostných) a strategických organizačných cieľov a tiež procedúr s pomocou ktorých budú realizované.

Ďalším krokom riadenia bezpečnostného systému je verifikácia efektivity použitých preventívnych procedúr, ktorá sa vykonáva na základe údajov zo spätných systémových informácií.

Obr. 3. Hlavné zložky systému riadenia bezpečnosti v organizáciách horskej služby

Zdroj: vlastné spracovanie autorov

Funkčná účinnosť riadiaceho subsystému je podmienená vplyvom troch faktorov, a menovite: schopnosťou identifikovania ohrozenia, úrovňou adekvátnosti použitých preventívnych opatrení v pomere k zisteným ohrozeniam a príčinám vyskytujúcich sa úrazov a tiež mierou spätnej recyklácie informácií v korigovaní používaných opatrení.

Riadenie bezpečnosti v spoločensko-technických systémoch sa zakladá na piatich hlavných požiadavkách, sú to: a) určenie zdravotnej a bezpečnostnej politiky, b) plánovanie organizačných cieľov, c) zostavenie organizačnej štruktúry uľahčujúcej realizáciu bezpečnostnej

politiky a cieľov, d) zverenie zodpovednosti a vedúcich kompetencií, e) výber kompetentných realizátorov bezpečnostnej politiky a cieľov.

Ďalším prvkom systému riadenia bezpečnosti je informačný subsystém, v ktorom sa uskutočňuje lokalizácia a zhromažďovanie údajov o bezpečnostnom stave v podniku.

Podstatnou úlohou zhromažďovania a analýzy informácií je sústredenie sa tak na existujúcich rozdieloch medzi aktuálnym a požadovaným stavom, ako aj príčinách zistených odchýlok. Poznanie príčin vyskytnutých úrazov je predpokladom pre plánovanie účinnej preventívnej procedúry. Zintegrovaná informácia je podkladom, na ktorom zakladá svoje fungovanie riadiaci systém určujúci dočasné aj systémové preventívne opatrenia, určuje krátkodobé alebo dlhodobé úlohy k realizácii v jednotlivých úsekoch logistického subsystému.

Logistický subsystém je konfigurovaný z organizačných buniek, ktoré realizujú hlavný cieľ podniku, výrobu alebo služby, ako aj z tých, ktoré realizujú úlohy priamo spojené s technickou a medicínskou prevenciou a v povzbudzovaní ľudí do bezpečného správania (kádre, školenia, zásobovanie, zdravotná starostlivosť atp.)

Udržanie bezpečnosti v organizáciách vyžaduje dvojsmerné činnosti sústredené na zaistenie požadovaných technických štandardov a na znižovanie ľudského zlyhania cestou školení a motivácie k bezpečným rozhodnutiam a konaniam. V tom zmysle môžeme hovoriť o určitej slabosti bezpečnostných systémov v podnikoch v oblasti psychologického povzbudzovania, ktoré sa týka medzi iným: vysvetľovania, aby si pracovníci boli vedomí ohrozenia sprevádzajúcich vykonávanú prácu (aktivitu), eliminácie tolerančného postoja voči podstupovaniu rizika, bojom proti fatalistickým názorom predpokladajúcim, že úrazy sú nevyhnutné a náhodné, a tiež motivovania k plánovaniu bezpečných úloh a ich bezpečného vykonania. Zdrojom tejto slabosti systému sú dôsledky zjednodušených procedúr pri zisťovaní príčin úrazov a chorôb, ako aj nepostačujúceho programovania činnosti všetkých prvkov logistického subsystému, realizujúcich čiastkové úlohy nevyhnutné pre dosahovanie požadovaných bezpečnostných štandardov.

Realizácia cieľov a bezpečnostnej politiky, ako záverečná fáza preventívnej činnosti, prebieha vo výkonnom subsystéme, ktorý tvoria pracovníci dozoru a zamestnanecké kádre. V tomto subsystéme zvláštne miesto má dozor, ktorý je zodpovedný za: udržanie podmienok prostredia a vybavenia na zodpovedajúcej úrovni, projektovanie a organizáciu bezpečných úloh a dozor nad správnu, tj. produktívnou a bezpečnou realizáciou zamestnaneckých úloh. Vedúci je teda zodpovedný za dodržiavanie bezpečnostných predpisov, prispôsobenie svojho organizačného konania k pokynom poskytovaným v inštruktážach, aj za identifikáciu a hlásenie informácií o spozorovaných ohrozeniach.

Činnosť celého bezpečnostného systému, v ktorom každý zo subsystémov spĺňa komplementárnu úlohu voči ostatným, podmieňuje tak ich činnosť ako aj fungovanie celku; činnosť podlieha vnútornému a vonkajšiemu hodnoteniu. Hodnotenie uskutočňuje mimo-systémový prvok nazývaný komparátor, túto funkciu plnia napr. orgány štátneho dozoru, vedenie koncernov alebo dozorné rady podnikov. Komparátor systému je faktorom vplývajúcim na ciele a bezpečnostné štandardy určované v podnikovom (v spoločensko-technickom systéme) systéme ochrany zdravia a udržiavajúci motiváciu k organizovaniu bezpečných úloh, ako aj k bezpečnému organizačnému konaniu pracovníkov.

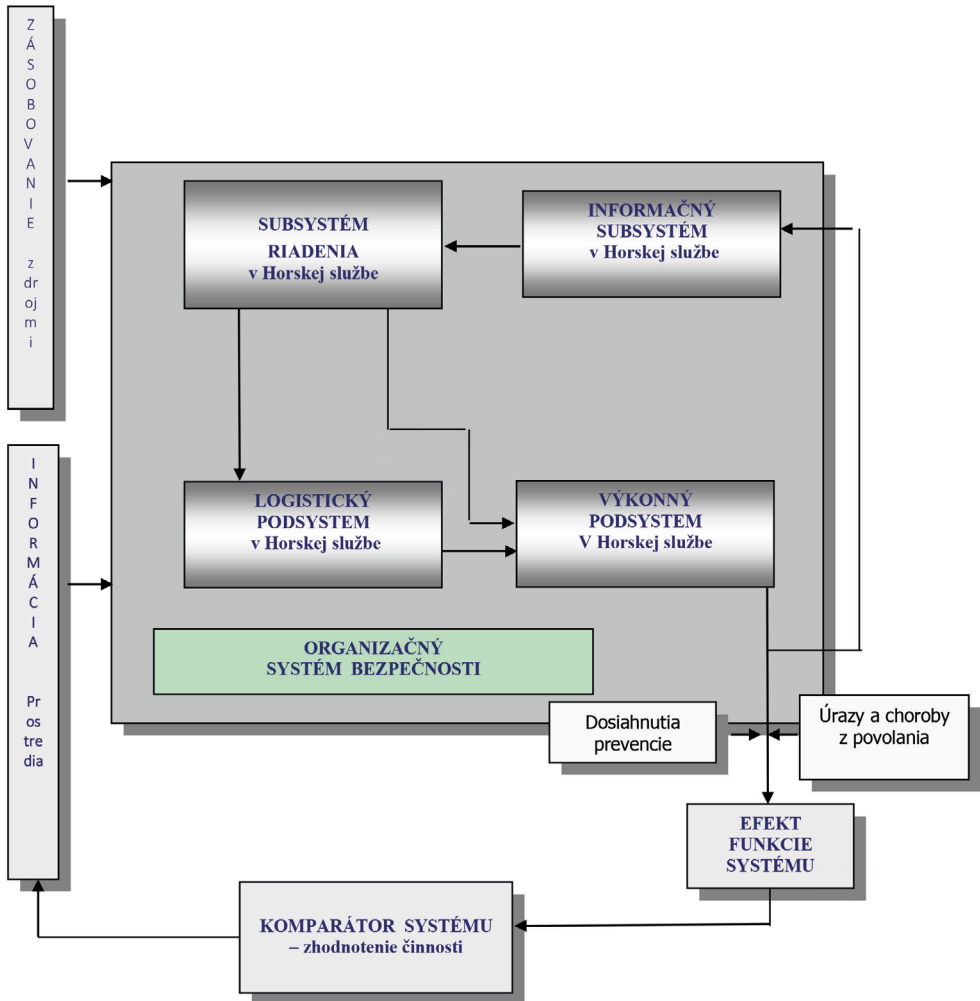
Faktory vedúce k spoločenskej determinácii konania a motivácie k organizovaniu bezpečných pracovných podmienok sú zaraďované do pojmu kultúry bezpečnosti, na druhej strane tvorenie pozitívnej kultúry bezpečnosti bolo prijaté za jeden z hlavných cieľov riadenia⁵⁴. Do tohto počtu sa zaraďuje predovšetkým: subjektívne vlastnosti, kvalifikácie a odborné skúsenosti, vzory konania podmienené a akceptované spoločnosťou najmä v rizikovej situácii, úroveň uznávanej v danom prostredí hodnoty života a zdravia.

Podmienkou formovania správnej kultúry bezpečnosti a tak aj dosiahnutia zámerov zdravotnej a bezpečnostnej politiky podniku je jej zverenie kompetentným osobám a tiež, ako to opisuje Studenski: „[...] zároveň presvedčením o povinnosti zaviesť ju do praxe, ako aj o možnosti dosiahnutia plánovaných cieľov“⁵⁵. Realizátormi zdravotnej a bezpečnostnej politiky sú vedenie a dozor, ktorý sa priamo kontaktuje s výkonným pilierom.

54 *Ibidem*, s. 146.

55 *Ibidem*, s. 150.

Obr. 4. Schéma bezpečnostného systému organizácie

Zdroj: vlastné zdroje autorov

Konanie členov riadenia by sa malo vyznačovať nielen vysokou profesionalitou, technickými kompetenciami, ale tiež angažovanosťou v otázkach organizovania bezpečnej práce, a teda malo by byť postrehnutelné pre dozor a ostatných podriadených. Vo svojom správaní a kontaktoch s výkonnými kádrami a dozorom by riadenie malo povzbudzovať a zaväzovať podriadených k podporovaniu organizačnej politiky. Správanie podriadených, ich pripomienky, komentáre, hodnotenia, a tiež nimi robené rozhodnutia, by mali utvrdzovať celý zamestnanecký tím v presvedčení, že: a) bezpečnosť sa uprednostňuje pred výrobou (službami, záchrannou pomocou), b) každý nesie individuálnu zodpovednosť za

úroveň bezpečnosti, na ktorú má vplyv, c) vedenie sa stará o bezpečnosť osadenstva podniku, d) úrazy vyplývajú z nedbalosti alebo nedostatočnej motivácii k bezpečnému konaniu. Treba však pamätať na to, že manažérske kádre realizujú plánované ciele a stratégiu riadenia organizácie vytvárajú a formujú image organizácie v podvedomí podriadených, čo vplýva priamo na ich správanie, a v dôsledku aj na činnosť podniku ako celku. Týmto spôsobom vedenie získava možnosť tvarovania organizačnej kultúry, najmä tých zložiek, ktoré sú priaznivé pre zavádzanie zmien a preventívnych vylepšení. Pri riadení bezpečnosti v spoločensko-technických systémoch, ktorých zložkami sú technologické zdroje, no predovšetkým ľudia, zvláštnu úlohu zohráva harmonické prepojenie formálno-právnych, vzdelávacích a technických činností s psychologickými činnosťami, ktoré generujú u nich vnútornú motiváciu k bezpečnému konaniu.

Ak pozrieme na riadenie bezpečnosti v kontexte s organizačnou kultúrou a najmä s kultúrou bezpečnosti, to jej úloha spočíva v kreovaní a vytváraní predpokladov na bezpečné správanie účastníkov organizácie a v tomto momente sa organizačná kultúra stáva „nástrojom manažérskeho kádra“, ktorý prostredníctvom príslušnej personálnej politiky má príležitosť pôsobenia na pracovníkov tak, aby boli dosiahnuté ciele organizácie.

System neziskových organizácií horskej služby

Pôsobnosť neziskových organizácií horskej služby sprevádza snaha o dosiahnutie troch cieľov:

1. zotrvanie a rozvoj – dosahované efektívnym riadením organizácií pôsobiacich ako subjekty tzv. tretieho hospodárskeho sektora (napr. v oblasti PR, spoločenskej komunikácie, marketingových činností pre získanie prostriedkov na prevádzanie štatutárnej činnosti);
2. prevencia a propagácia bezpečnosti v horách a predovšetkým poskytovanie priamej pomoci účastníkom nehôd na horách – dosahované efektívnou strategickou a operatívnu činnosťou v oblasti riadenia vlastného sociálneho kapitálu, ktorý sa v značnej miere zakladá na dobrovoľníckej práci ich členov (napr. riadenie školiacej činnosti, zavádzanie moderných záchranných technológií, prevenčná činnosť, prioritne cestou koordinácie operatívnych procesov vo výkone priamej záchranej činnosti);
3. inšpirovanie, podporovanie a popularizácia vedeckej činnosti.

Činnosť organizácie *International Commission for Alpine Rescue*

Medzinárodná komisia pre alpskú záchranu (ICAR) je zaregistrovaná ako združenie na základe švajčiarskych právnych predpisov, a jej sídlom je Klotten vo Švajčiarsku⁵⁶. ICAR získala štatút neziskovej organizácie na základe daňových predpisov legalizovaných inštitúciami kantónu Zürich vo Švajčiarsku 10. apríla 2007.

ICAR združuje organizácie horskej záchranu, ktoré pôsobia samostatne na rôznych kontinentoch sveta, v rôznych organizačných, zemepisných, politických, sociálnych, kultúrnych a hospodárskych podmienkach. ICAR a združenia v nej sú neziskovými organizáciami, ktorých spoločným menovateľom je dobrovoľné, trvalé a samosprávne združovanie s neziskovými cieľmi. Organizácie určili samostatne svoje ciele, programy, organizačnú štruktúru a schválili vnútorné zásady činnosti, ktorých základom je dobrovoľnícka práca ich členov. V súčasnosti ICAR združuje 122 medzinárodných organizácií, participujúcich v rôznych oblastiach záchranárstva, v tom 30 v oblasti horskej záchranu, pôsobiacich nezávisle v 40. štátoch sveta⁵⁷.

Hlavnými štatutárnymi cieľmi organizácie ICAR sú: medzinárodná spolupráca v otázkach horskej záchranu, zabezpečenie najúčinnějších metód záchranu poškodených alpinistov, turistov a lyžiarov a tiež zaistenie pomoci pri zdokonaľovaní záchraných techník, získavania informácií o pokrokoch vo vedeckých výskumoch, prevencia a predchádzanie úrazom v horských a vysokohorských terénoch⁵⁸.

Opisovaná organizácia realizuje svoje ciele s podporou systému vymedzeného z aspektov praktickej záchrannej činnosti a odvodenej od nej preventívnej aktivity; systému zloženého zo subsystémov: pozemná záchrana, záchrana z lavín, letecká záchrana a zdravotná záchrana. Tie pôsobia v rámci štruktúry štyroch odborných komisií.

Strategické a operatívne ciele ICAR

Analýza predmetnej tematiky nás privádza k záverom, že horské záchranárstvo, s ohľadom na svoju geofyzickú, meteorologickú i traumatologickú špecifickosť je druhom činnosti, ktorej charakter je tematicky zložitý a mnohorozmerný.

Operatívna a strategická činnosť neziskových organizácii horskej záchrannej služby, združených v ICAR prebieha na úrovni štátnych združení, fungujúcich nezávisle

⁵⁶ Statut ICAR, 2019, paragraf 1, s. 1.

⁵⁷ www.alpine-rescue.org [s pristup.: 30.09.2021]

⁵⁸ Statut ICAR, paragraf 2, s. 1. <https://www.icar.org/index.php/about-us-icar-facts/icar-members/> [dostep: 16.09.2021].

a samostatne v jednotlivých členských štátoch; a ich činnosť zahŕňa nasledovné preventívne a predovšetkým intervenčné aktivity:

- a. horská záchrana v geomorfologickom prostredí zameraná na redukciu príčin a elimináciu následkov úrazov, keď koordinácia a logistické úkony prebiehajú v pozemných podmienkach (bez nutnosti použiť leteckú dopravu);
- b. horská záchrana zameraná hlavne na pátracie úkony v zimných podmienkach pri výskyte udalosti lavínového typu (s nutnosťou použitia špeciálnych navigačných, dopravných a medicínskych technológií);
- c. horská záchrana podmienená nevyhnutnosťou použitia leteckej technológie (záchrana vedená tak, že letectvo je základným záchranným prostriedkom alebo prostriedkom nezastupiteľným pre realizáciu cieľov akcie);
- d. horská záchrana zameraná na zavádzanie špeciálnej medicínskej metodológie (s nutnosťou použitia vysoko odborných metód, prostriedkov a liečebných techník).

S ohľadom na zložitý a mnohorozmerný charakter horskej záchrany, organizácia ICAR, ktorej sa štatutárne ciele sústreďujú okolo evolúcie a zdokonaľovania záchrannárskej praxe, vymedzila vo svojej organizačnej štruktúre štyri subštruktúry. Každá z nich má trošku odlišnú doménu činnosti, špecializáciu a funkciu, ktorých divergentné (autonómne a izolované) fungovanie sa zakladá na špecializácii učenia sa a fungovania systému, zatiaľ čo konvergentná (heteronómna a spojná) činnosť sa zakladá na zásade diverzifikácie (všestranosti). V skutočnosti medzi oboma formami prebiehajú dvojsmerné interakcie, spätné väzby, ktorých konečný výsledok sa zakladá na zásade systémovej synergie. Výsledky výskumov používaných v praktickej činnosti horskej záchrany sú toho reálnym príkladom.

Najvyšším riadiacim orgánom v ICAR je valný zjazd delegátov štátnych organizácií. Výkonnú právomoc má predstavenstvo na čele s jeho predsedom, koordináciou organizačných procesov v ICAR sa zaoberajú v rámci podštruktúr, komisie ICAR, špecializujúce sa na nezávislé domény:

- a. Komisia pre Pozemnú záchrana – sa zaoberá otázkami záchranných opatrení v lyžiarskych a vysokohorských podmienkach, ktoré predstavujú základný a štandardný typ horskej záchrany;
- b. Komisia pre Záchrana v lavínach – aktívna v otázkach spojených so záchrannými činnosťami v lavínových podmienkach a podmieňujúcich faktorov: fyzika snehu, meteorológia lavín, architektúra lavínových polí atp.;
- c. Komisia pre Leteckú záchrana – skúmajúca problematiku záchranných činností, ktoré sú realizované pre potreby pozemnej a lavínovej záchrany;

d. Komisia pre Horskú zdravotnú záchrannú službu – zaoberajúca sa otázkou zmyslu vzťahujúceho sa strktne k záchrane a obnovovania životných funkcií človeka v dôsledku úrazu v horách a v horskom prostredí, hlavne vo forme pomoci poskytovanej pred nemocničným ošetrením.

Vymedzené praktické oblasti horskej záchrany sa odrážajú v tematike vedeckých výskumov, ktoré sa uskutočňujú v súvislosti s cieľmi a úlohami, aké vo svojej činnosti si určujú jednotlivé komisie a celá organizácia ICAR. Pridaná hodnota zo zavádzania a aplikovania uskutočnených výskumov sa prejavuje v ohromujúcom počte vedeckých prác venovaných kľúčovým otázkam záchrany ľudského života a zdravia vo vysoko-horskom teréne.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Fasiński A., Jonak A., Silberring J., *Poradnik Ratownika GOPR*, Warszawa 1983.
2. Jonak A. (red.), *Na każde wezwanie. Pięćdziesiąt lat działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Górskiego*, Zakopane 2002.
3. Mrozowicz K., *Antropologia organizacji. Analiza zachowań organizacyjnych uczestników zespołów zadaniowych ratownictwa górskiego*, [w:] I. Hejduk, A. Herman (red.), *Dla przyszłości*, Warszawa 2014.
4. Nagody-Mrozowicz K., Halemba P., *Mountain Rescue in Non-Profit Organizations: Interdisciplinary Research Spectrum in Mountain Tourism*, *European Research Studies Journal*, Volume XXIV, Special Issue 1, 2021.
5. Rotter T., *Psychologia likwidacji wypadków drogowych*, Kraków 2001.
6. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych, warunków ich wykonywania przez inne organizacje ratownicze oraz rodzaju i wysokości świadczeń przysługujących ratownikom górskim i wodnym w związku z udziałem w akcji ratowniczej (Dz.U. z 2002 Nr 193 poz. 1624).
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (Dz.U. z 1997 Nr 57 poz. 358).
8. Statut ICAR, <https://www.icar.org/index.php/about-us-icar-facts/icar-members/>.
9. Studenski R., *Organizacja bezpiecznej pracy w przedsiębiorstwie*, Gliwice 1996
10. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. z 2001 r. Nr 55, poz. 578).

11. Ustawa z dnia 18 stycznia z 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz.U. 2001 r. Nr 81, poz. 889, nr 102 poz. 1115 z późn. zm.).
12. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 2004 Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).
13. Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. z 2011 r. Nr 208 poz. 1241).
14. www.alpine-rescue.org.

PRVÁ ČASŤ.

HORSKÁ ZÁHRANNÁ SLUŽBA V POĽSKU

KAPITOLA III

***Determinanty vedenia
a adiutuistického správania
záchranárov organizácií
horských záchranárov***

PRVÁ ČASŤ.

HORSKÁ ZÁHRANNÁ SLUŽBA V POĽSKU

KAPITOLA III

***Determinanty vedenia
a adiutuistického správania
záchranárov organizácií
horských záchranárov***

Kazimierz Nagody-Mrozowicz

Determinanty vedenia a adiutuistického správania záchranárov organizácií horských záchranárov

Cieľom publikácie je sústredenie sa na pokus o vytvorenie syntetického modelu viacrozmerých psychosociálnych determinantov správania sa horských záchranárov v nimi plnenej sociálnej úlohe. Na začiatku je potrebné s pokorou a porozumením predpokladať, že artikulovaná úloha napriek všetkej starostlivosti i metodickému a teoretickému úsiliu nebude vykonaná v uspokojivej forme, pretože ako každý vedecký pokus o syntézu stanoví horizont pre budúci výskum, implikácie a aplikácie. Pesimistický záver teda ukazuje, že ani ad hoc neznižuje to jeho kognitívnu, vedeckú, aplikačnú hodnotu a stáva sa pozoruhodnou prácou voči nadmerným očakávaniam čitateľa.

Predložená štúdia predstavuje niekoľko aspektov podstatných pre manažment a fungovanie horského záchranárstva, vrátane kybernetických základov organizačných systémov, konceptu ľudského kapitálu organizácie, psychologických osobnostných črt, regulačnej teórie temperamentu, osvojenia si sociálnych rolí pri organizačných úlohách atď.

Výsledkom výskumu, myšlienok a záverov bolo vytvorenie teoreticky širšieho konceptu obsahujúceho rôznorodé a mnohostranné otázky postojov a stratégií ľudského správania v rôznych záchranných úlohách, ktoré plnia hlavní aktéri v rôznych typoch záchranných organizácií. Adiutuizmus, tu označovaný ako tzv. profesionálny altruizmus (tautologicky nazývaný altruistická profesionalita), ktorý je multidimenzionálnym základom záchranného správania predstavuje osobnosť a kultúru celkových postojov záchranárov v ich organizačných úlohách.⁵⁹

Obsah predkladanej publikácie vychádza z teoretických predpokladov a výsledkov empirických výskumov, ktorých pozornosť bola zameraná na čo najlepšie zosúladenie konkrétnych personálnych potrieb konkrétnej organizácie a individualisticky tvarovaného jedinca. Ústredným bodom tohto vzťahu je náborový proces, počas ktorého organizácia vyberá

59 Na tému adiutuizmu podrobnejšie informácie [w:] K. Nagody-Mrozowicz, *Strach i przywództwo*. Człowiek. Kultura. Adiutuizm, Wrocław 2020.

charakteristické črty u potenciálnych ľudských zdrojov. Pozornosť riadiacich pracovníkov zodpovedných za kritériá, hodnotenia, pragmatickosť opisu, uplatňovania pravidiel a noriem výberu by sa mala zamerať na racionálne rozvinutý osobný profil a kompetenčný potenciál kandidáta. Nábor je proces výberu „organizačných génov“, ktorých adaptívnym cieľom je prežitie a rozvoj organizácie v súlade s logikou vývoja prírodných a sociálnych systémov. Prioritným cieľom výberu najlepších vlastností je zlepšiť ľudský kapitál a jeho schopnosť učiť sa, o čom bude reč v texte.

Horské záchranárstvo je pre autora, ako dlhoročného výskumníka, nielen východiskovým bodom pre výskum riadenia bezpečnosti v horách, vždy inšpiratívnou myšlienkou étosu záchranu, ale aj cieľom budúceho výskumu, ktorého analyticky horizont je determinovaný následnými psychologickými teóriami, psychokybernetickými prístupmi k organizácii, kongregáciou a ich filozofickými pohľadmi i základmi na čele s epistemológiou.

Teoretické základy organizácie horského záchranárstva

Horské záchranárstvo⁶⁰ ako sociálna a do značnej miery dobrovoľná forma organizácie je otvoreným systémom.⁶¹ Prijatie takéhoto postoja nesie zo sebou logický dôsledok, ktorý náležite sformuloval Gareth Morgan, keď napísal, že: „*Na pragmatickej úrovni prístup založený na otvorených systémoch [...] zdôrazňuje prostredie, v ktorom organizácie existujú.*“⁶² Rétorickou otázkou však zostáva, či je horské prostredie pre túto organizáciu vonkajším prostredím, alebo vstupuje do internej štruktúry organizácie? Osobne si myslím, že ide o konglomerát oboch, ktorých skutočnou ilustráciou sú sociálno-ekonomické javy, ktoré sa vyskytujú v ekonomike cestovného ruchu.⁶³

60 K. Mrozowicz, *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykladzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czernska, M. Gableta (red.): „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, Toruń 2011, s. 305-325.

61 Vzájomná závislosť subsystémov organizácie súvisiacich so systémom s jeho vonkajším prostredím bola prijatá v súlade s koncepciou sociálneho inžinierstva Fremonta Kasta a Jamesa Rosenzweiga, pričom sa zdôraznil vzťah medzi technickými a sociálnymi požiadavkami, požiadavkami manažmentu, strategickými požiadavkami a požiadavkami prostredia [w:] F.E. Kast, J.E. Rosenzweig, *Contingency Views of Organization and Management*, Science Research Associates, Chicago 1973.

62 G. Morgan, *Images of Organization*, SAGE Publications Inc., Newbury Park-London-New Delhi 1986, p. 47.

63 K. Mrozowicz, M. Skulimowska, *Przystosowanie schronisk i szlaków górskich do osób z niepełnosprawnością ruchową*, [w:] P. Gryszel (red.): *Turystyka społeczna: stan i perspektywy rozwoju w Polsce i Republice Czeskiej*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze, Jelenia Góra: Karkonoski Dom Numizmatyczny: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki, 2012, s. 69-73; K. Mrozowicz, *Organizacja i zarządzanie systemem ochrony walorów naturalnych w Euroregionie Karpackim na przykładzie BdPN*, [w:] A. Olejko (red.): *Od Galicji do Euroregionu Karpackiego*. Historia – Społeczeństwo – Polityka – Gospodarka, Wydawnictwo Rohan Multimedia, Raciborsko 2012, s. 331-339.

Je potrebné poznamenať, že teoretický a aplikačný zmysel systémového prístupu k manažmentu vytvára priaznivé podmienky pre rozvoj adaptačných schopností organizácie.⁶⁴ Keď sa stanete metódou „dobrej adaptácie“, treba mať na pamäti skutočnosť, že „v rôznych environmentálnych podmienkach sú potrebné rôzne druhy organizácie“.⁶⁵ Tom Burns a George Stalker dokázali, že rýchlosť a nepredvídateľnosť zmien v prostredí sa odmeňuje flexibilnými štýlmi organizácie a riadenia.⁶⁶ Paul Lawrence a Jaya Lorsch už dávno dokázali, že pre efektívnu prevádzku v rôznych environmentálnych podmienkach existuje viac užitočných spôsobov organizácie a riadenia.⁶⁷ Organizácie pôsobiace v neistom a turbulentnom prostredí musia vyvinúť vyšší stupeň vnútornej diferenciácie.⁶⁸ Prostredie samotnej organizácie, vytvorené súborom kvalitatívne a kvantitatívne rozmanitých faktorov, ovplyvňuje výsledky činnosti organizácie, kladie obmedzenia a núti adaptáciu sa stať cenou za jej prežitie,⁶⁹ legitimizuje štruktúralne aj funkčné určenie variability. Zmena sa prostredníctvom svojej trvalej prítomnosti v aktivitách organizácie stáva určitým štruktúralným prvkom.⁷⁰ Problémom, ktorý je mimoriadne zaujímavý, zároveň výskumne náročný a taktiež dôležitý z praktického hľadiska, je osobné vnímanie zmeny,⁷¹ ako aj psychologické determinanty sprievodných javov a procesov. Psychológia individuálnych rozdielov umožňuje hlbšie skúmať determinanty psychologickej účasti jednotlivca na sociálnych a organizačných procesoch. Výsledkom je, že je možné analyzovať viac než len štúdium postojov jednotlivca k organizačným zmenám,⁷² oblasť výskumu, a to adaptabilitu organizácie na životné prostredie vo svetle jej „ľudského kapitálu“. Theodore Schultz⁷³ napísal: „Ľudské schopnosti môžu byť vrodene alebo získané. Vlastnosti (...), ktoré sa oceňujú a je možné ich rozvíjať prostredníctvom vhodných investícií, budú predstavovať ľudský kapitál.“⁷⁴

Každá organizácia funguje v konkrétnom prostredí a je to systém pozostávajúci z mnohých prvkov, ktoré od seba závisia, využíva zdroje vonkajšieho prostredia, spracováva zdroje

64 Implementacja ogólnej teorii systemów w badaniach nad organizacjami [w:] D. Katz, R.L. Kahn, *The Social Psychology of Organization*, John Wiley, New York 1978; F.E. Kast, J.E. Rosenzweig, *Contingency Views of Organization and Management*, Science Research Associates, Chicago 1973; M. Beer, *Organization Change and Development*, Goodyear, Santa Monica 1980.

65 G. Morgan, op. cit., p.51.

66 T. Burns, G.M. Stalker, *The Management of Innovation*, Tavistock, London 1961.

67 K. Mrozowicz, *Ontologia systemu organizacyjnego ...* op.cit., s. 10-19.

68 P. Lawrence, J. Lorsch, *Organization and Environment*, Harvard Graduate School Business Administration, Cambridge, Mass. 1967 i P. Lawrence, J. Lorsch, *Differentiation and Integration in Complex Organizations*, „Administrative Science Quarterly”, nr 12, 1967, pp.1-77.

69 O komplexnosti štruktúry a funkcií prostredia [w:] M.J. Hatch, *Teoria organizacji*, Warszawa 2002, s.77-106.

70 K. Mrozowicz, „Ontologia systemu organizacyjnego ...” op.cit., s. 10-19; M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Kraków 2005, s. 295-311..

71 K. Mrozowicz, *Zmiany organizacyjne w świetle postaw ratowników pogotowia górskiego*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Teoria i praktyka zarządzania rozwojem organizacji*, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź 2008, nr 1197, s.363-373.

72 Typologia postaw wobec zmian organizacyjnych [w:] K. Mrozowicz, *Zmiany organizacyjne w świetle postaw...* op. cit., s.368-369.

73 T.W. Schultz, *Investment in Human Capital*, „American Economic Review”, LI, March 1961, pp.1-17.

74 T.W. Schultz, *Investing In People: The economics of population quality*, University of California Press, 1986.

a nakoniec ich vracia v spracovanej forme. Inými slovami, ide o racionálne usporiadaný sociálno-technický systém spoluvytváraný subsystemami cieľov a hodnôt⁷⁵ – psychosociálny⁷⁶, štruktúrálno-⁷⁷, technický⁷⁸ a subsystem riadenia.⁷⁹ Horská záchrana ako organizačná forma zahŕňa aj vyššie uvedené prvky.⁸⁰ V organizačnom zmysle je vonkajším prostredím horských záchranných akcií prirodzené vysokohorské prostredie s priľahlými horskými oblasťami.⁸¹

Dôležitú úlohu pri formovaní efektívnosti organizácie zohrávajú nielen ekonomické a finančné procesy, ale stále častejšie zdroj a potenciál pre jej dynamický rozvoj: organizačná kultúra⁸² a organizačné správanie členov.⁸³ Uvedené tvrdenie platí aj pre sociálne organizácie vrátane tzv. organizácií tretieho sektora.⁸⁴

James Stoner píše, že: „Kultúra organizácie je súbor dôležitých konceptov, ako sú normy, hodnoty, postoje a presvedčenia, spoločné pre členov organizácie.“⁸⁵ Edgar Schein organizačnú kultúru definuje ako systém spoločných základných predpokladov, ktoré si skupina osvojila v procese riešenia problémov adaptácie k prostrediu a jeho vnútornej integrácie, fungujúceho dostatočne na to, aby sa dalo považovať za legitímne, čo by malo nových členov učiť ako správne vnímať spôsob vnímania, premýšľania o pocite vo vzťahu k rôznym problémom a organizačným záležitostiam.⁸⁶

Kultúra je komunitnou interpretáciou udalostí, javov, porozumenia, dávania významu, konvencií, zmyslu pre komunitné vnímanie významov, ktoré tvoria realitu. Je to proces vytvárania reality prostredníctvom kolektívneho (vrátane individuálneho) chápania pravidiel,

75 K. Mrozowicz, *Podsystem wartości i celów organizacyjnych na przykładzie formalizacji działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, Tarnów 2008, nr 1(12)2009, s.89-117.

76 Pre porovnanie: K. Mrozowicz, *Podsystem psychospołeczny organizacji w świetle badań empirycznych motywów i postaw pracowników Służby Zdrowia*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, 1(15)2010, s.55-65.

77 K. Mrozowicz, *Zarządzanie działalnością interwencyjną górskich organizacji ratowniczych na tle teorii zarządzania systemem bezpieczeństwa*, [w:] A. Gotowt-Jezińska, J. Śledzińska (red.): *Turystyka zrównoważona i ekoturystyka*, Warszawa 2008, s.137-153; K. Mrozowicz, *Clusters as structural innovations in the management of the tourist economy in the region*, Journal of Tourism, Recreation & Sport Management, vol. 1/2013, s. 5-12.

78 K. Mrozowicz, D. Puciato, *Blue Cross organization as the subject of safety management in mountain tourism*, The Malopolska School of Economics in Tarnow, Research Papers Collection, Issue 2(16)2010, s. 99-108.

79 K. Mrozowicz, *Efektowność kierowania zespołami ratowniczymi w świetle badań stylów kierowania*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i zarządzanie, nr 83/2015, nr kol. 1941, s. 447-455.

80 K. Mrozowicz, *Ratownictwo górskie. Organizacyjne i psychologiczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Katowice 2012, a także K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*, Jarosław 2013.

81 K. Mrozowicz, *Zarządzanie atrakcjami regionu turystycznego. Aspekty organizacyjne, marketingowe oraz psychologiczne*, Katowice 2013.

82 K. Mrozowicz, *Kultura organizacyjna w świetle badania postaw pracowniczych do klimatu organizacyjnego*, „Nauka i Gospodarka”, nr 3(6)2010, UE w Krakowie, Kraków 2010, s.12-26.

83 K. Mrozowicz, *Zachowania organizacyjne*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw”, nr 5 (724) Maj 2010, s.13-21.

84 K. Nagody-Mrozowicz, *Managerial and Organizational Aspects of Safety Management in the Mountain Environment*, European Research Studies Journal, 2021, Vol. XXIV, Issue 2, pp. 990-1006

85 J.A.F. Stoner, R.E. Freeman, *Kierowanie*, Warszawa 2011, s. 356.

86 E. Schein, E.H. Schein, *Organizational Culture: A Dynamic Model*, Creative Media Partners, LLC, 2018.

hodnôt, zásad a ich vyhodnotenie. Je to aktívny a živý fenomén, prostredníctvom ktorého ľudia vytvárajú a obnovujú realitu sveta, v ktorom žijú, alebo reality, ktorá ich obklopuje.⁸⁷ Organizácie a ich kultúry sú v podstate skutočnými sociálne konštruovanými bytosťami. Vznikajú a existujú v mysli rovnako, ako existujú vo forme myšlienok a noriem. Predstavy a vízie sa stávajú skutočnosťou a organizácia sa stáva tým, čím bola (podľa vlastnej predstavy). Prostredie sa stáva rozšírením jednotlivca a porozumenie prírode má kultúrny charakter.⁸⁸

Na inštitucionálny a personálny rozmer horskej záchrany by sa preto nemalo pozeráť len z pohľadu prísne záchranných aktivít, ale aj v kontexte jej organizačných a teoretických podmienok. Napokon, organizačný systém je jej špecifický typ. Praktické ciele by sa mali preplatať a dopĺňať teoretické ciele, ktoré určujú smer zlepšovania organizačných procesov, ktoré organizácia nemôže dosiahnuť bez vedenia a využívania výsledkov vedeckého výskumu.

Vodcovstvo ako organizačný proces

V literatúre sa na túto tému možno stretnúť s mnohými pokusmi definovať vodcovský proces, ktorý sa zdá byť užitočný v skúmanej problémovej oblasti.

Napríklad, R.W. Griffin ich definuje ako: „*Používanie nevyhnutného vplyvu na formovanie cieľov skupiny alebo organizácie na motiváciu správania zameraného na dosiahnutie týchto cieľov a na pomoc pri vytváraní kultúry skupiny alebo organizácie.*”⁸⁹ Tento autor upozorňuje na používanie motivačného vplyvu na formovanie cieľa skupiny takým spôsobom, že samotná skupina pociťuje túžbu nasledovať vodcu bez ohľadu na formálne postavenie, aké zastáva v štruktúre organizácie.

„*Vodcovstvo možno definovať ako proces riadenia a ovplyvňovania aktivít skupiny spojených s úlohami.*”⁹⁰ Rovnako ako v predchádzajúcej definícii líder ovplyvňuje činnosti skupiny, ale príčina vplyvu neformálnej autority sa ignoruje.

J. Stoner poskytuje takmer identickú definíciu, ktorá vodcovstvo vymedzuje ako: „*Proces usmerňovania a ovplyvňovania aktivít členov skupiny súvisiacich s jeho úlohami.*”⁹¹

„*Vodca – líder je človek, ktorý sa odvoláva predovšetkým na svoju vlastnú hmotnú a morálnu autoritu. Jeho činy sú zamerané na rozšírenie a posilnenie týchto druhov autorít. To neznamená*

87 E.H. Schein, *Organizational Culture and Leadership*, Jossey-Bass a Wiley Imprint, 2010.

88 K. Nagody-Mrozowicz, *Strach i przywództwo. Człowiek. Kultura. Adiutuizm*, Wrocław 2020.

89 R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2017, s. 554.

90 B. Kożuch, A. Kożuch, *Podstawy organizacji i zarządzania*, Kraków 2008, s.73.

91 J.A.F. Stoner, R.E. Freeman, D.R. Gilbert, *op. cit.*, s. 453

*ignorovanie formálnej autority. Účinný vodca zakladá svoje vedenie na všetkých svojich spôsobilostiach a v závislosti od situácie kladie dôraz na ten, ktorý spĺňa požiadavky danej situácie.*⁹²

*„Vodcovstvo je nepretržitý prenos multidimenzionálnych medziľudských vzťahov medzi nadriadeným a podriadenými, vedúcim a podriadenými. Riadenie ľudí umožňuje pokrok v efektívnosti práce formovaním individuálnych a medziľudských kompetencií členov tímu. Koordinačné činnosti sú endogénnymi determinantami, ale ich formovanie je podmienené vplyvom exogénnych a situačných faktorov.“*⁹³

Emisia pôsobenia manažérskych vplyvov formou uplatňovania formálneho vplyvu, delegovanie rozhodovacích právomocí, rôzne formy vertikálnej komunikácie, legálne využitie motivačných posilnení vo forme odmien a trestov, ako aj formovanie stratégií, taktiky a operačných činností pri tvorbe a implementácii vízie a poslania organizačnej kultúry, je striktne dodržiujúcim doplnkom a akcelerátorom formálnej moci. Vzhľadom na to, že sa táto poznámka týka vedenia, navrhuje sa prijať trochu inú definíciu.

Autor vníma vodcovstvo z inej, širšej perspektívy, ako charizmatický prúd moci, vedľa moci podľa zákona, odmeňujúci, trestajúci a vyplývajúci z poznania (ako je to v teórii moci Ravena-Frencha)⁹⁴. Preto navrhujem prijať nasledujúci uhol pohľadu - emergentné vodcovstvo, ktoré sa začína prejavovať. Je to komplex vplyvov jednotky, ktorá plní úlohu vodcu – lídra na sieť vzťahov v podriadenej mu sociálnej štruktúre a na osobnosti podriadených racionálnym, účelovým a vedomým spôsobom, a taktiež interaktívne (vzájomné), transakčné (vymedzenie) a akomodačne (prispôsobujú sa) k neustále sa aktualizujúcim podmienkam vzťahovej situácie (intrapersonálnej, interpersonálnej, suprapersonálnej) v kontexte pravdepodobnosti dopadu.⁹⁵

Z hodnôt vyplýva, že je potrebné definovať normy, ktoré strážia ich dodržiavanie a ktorých príkladom je štruktúra normatívnych postupov, súbor neformálnych noriem, diskrečného správania alebo artefaktov. Preto, keď je vodcovstvo umiestnené na miesto hodnôt, a to sa bude snažiť pôsobiť prostredníctvom strachu, nielenže to nebude účinné a stane sa karikatúrou samého seba, ale bude to tiež vytvárať nepriateľské postoje u podriadených. Je nutné poznamenať, že efekt, aj keď je paradoxný, sa napriek tomu vytvorí! Bude to druh manipulácie sociálneho inžinierstva, ale spôsobí to určitý stav, ktorý ovplyvní budúce fungovanie skupiny a v širšom zmysle formovanie jej kultúry.

92 J. Deja, Z. Śliwa, *Przywództwo a dowodzenie pododdziałami*, Wrocław 2002, s.7.

93 K. Nagody-Mrozowicz, *Efektywność kierowania zespołami ratowniczymi w świetle badań stylów kierowania*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Kierowanie” 2015 (1941), z. 83, s. 450.

94 J.R.P. French, B. Raven, *The bases of social power*, [w:] D. Cartwright, A. Zander (red.), *Group dynamics*, New York 1959.

95 K. Nagody-Mrozowicz, *op. cit.*, s. 124.

Intelektuálny kapitál organizácie horskej služby

Ludský kapitál odzrkadľuje v organizácii ľudský faktor, ktorým sú vedomosti, zručnosti a schopnosti účastníkov organizácie, a teda aj schopnosť učiť sa samostatne a spoločne. Pre zdôraznenie významu učenia a synergie je potrebné uviesť tézu, že ide o kombináciu inteligencie, zručností a profesionality, ktoré tvoria samostatný charakter organizácie. Ľudský prvok (...) je taký, ktorý je schopný učiť sa, meniť, zavádzať inovácie, konať kreatívne a ktorý, ak je správne motivovaný, zabezpečí dlhodobú existenciu organizácie.⁹⁶

Ľudský kapitál je najdôležitejším prvkom intelektuálneho kapitálu, ktorý pozostáva z „vedomostí nahromadených v organizácii i prenášaných ňou a patrí k nehmotným zdrojom, ktoré spolu s materiálnymi zdrojmi (peniazmi a fixným majetkom) vytvárajú trh alebo celkovú hodnotu organizácie.“⁹⁷ Leif Edvinsson i Michel Malone píšú, že tento typ nehmotného zdroja zahŕňa aj hodnotu všetkých vzťahov v rámci organizácie aj mimo nej, vrátane vzťahov so zákazníkmi a dodávateľmi, vrátane reputácie, firemného imidžu a ochranných známk.⁹⁸

Dôležitou zložkou intelektuálneho kapitálu organizácie sú registrované a agregované poznatky, ktorých zdrojom sú siete medziľudských vzťahov, určené normatívne princípy spolupráce, zvyky a metódy dosahovania cieľov organizácie⁹⁹, ako aj inštitucionálne formy formovania kvality a kvantity sociálnych interakcií generujúce synergické efekty.¹⁰⁰

Vytváranie inštitucionalizovaných vedomostí verbalizovaných a zhromaždených v organizácii vo forme databáz, kooperačných sietí, školiacich materiálov, učebníc¹⁰¹ má názov organizačný kapitál, o ktorom sa Mark Youndt domnieva, že sa vzťahuje na tú časť vedomostí, ktoré organizácia skutočne vlastní a spravuje.¹⁰² Tento typ vedomostí zahŕňa skúsenosti záchranárov získaných z činností v Horskej službe, ako aj všetky dimenzie kompetencií, ktoré si osvojili a zdokonalili pri realizácii záchranných cieľov a úloh (počas zmien, výcviku, záchranných a pátracích akcií a expedície).

Rozlíšenie vyššie opísaných prvkov v koncepte intelektuálneho kapitálu ukazuje, že ľudský kapitál (kognitívne aktivity a schopnosti, motivácia, postoje záchranárov) generuje znalosti, hromadí ich, uchováva a využíva. V dôsledku výmeny a prenosu medziľudských

96 N. Bontis, N.C. Dragonetti, K. Jacobsen, G. Roos, *The knowledge toolbox: a review of the tools available to measure and manage intangible resources*, „European Management Journal“, 17, [4], 1999, pp.391-402.

97 M. Armstrong, op. cit., s.223.

98 L. Edvinsson, M. Malone, *Intelektuálny kapitál*, Warszawa 2001.

99 R. Putnam, *Who killed civic America?*, „Prospect“, March 1996, pp.66-72.

100 Por.: M. Armstrong, *Riadenie...*, op. cit., s. 324.

101 O riadení znalosťami: G. Probst, S. Raub, K. Romhardt, *Zarządzanie wiedzą w organizacji*, Kraków 2004; A. Jashapara, *Zarządzanie wiedzą*, Warszawa 2006 lub M. Armstrong, *Zarządzanie...*, op. cit., s.162-173.

102 M. Youndt, S.A. Snell, *Human resource management, intellectual capital, and organizational performance*, „Journal of Managerial Issues“, v.16, no.3, 2004, pp.337-360.

vzťahov cez siete sa jej rozsah znásobuje v multiplikačných efektoch a vplyve sociálnych mechanizmov, čím sa stáva autonómnejším (sociálny kapitál), ale aj rozptýleným a chaotickým. Takýto stav má za následok nevyhnutnosť inštitucionalizácie vedomostí (organizačného kapitálu) s cieľom efektívnejšie organizovať ich zlepšovanie a rozvoj, čo znamená, že nadobúdajú formálny a oficiálny charakter.

Učenie sa organizácie je kolektívna metodika učenia, v ktorej organizácia ako systém a jej účastníci generujú vedomosti tým, že majú charakteristický a cieleň vplyv na správanie svojich členov.¹⁰³ Pojem „*učiaca sa organizácia*“, je tá ktorá transformáciou vlastných skúseností a vyvodením záverov z nich dokáže zistiť, aké činnosti sú pre ňu najefektívnejšie. To sa niekedy stotožňuje s „*učeníím sa v rámci organizácie*“ a oba procesy sú niekedy vnímané ako synonymá.¹⁰⁴ Autor súhlasí s tézou, že uvedené pojmy znamenajú rôzne procesy.¹⁰⁵ Učiaca sa organizácia má schopnosť synergicky akumulovať účinky kognitívnych procesov, ktorých všeobecným súhrnom sú poznatky, ktorými disponujú členovia organizácie a schopnosť ich spracovávať a prenášať medzi nimi. Horskí záchranári vytvárajú, spracúvajú a odovzdávajú svoje poznatky v medziľudských procesoch, najmä v komunikačných procesoch. Sú neoddeliteľnou súčasťou záchranných, zásahových a preventívnych akcií.¹⁰⁶

Koncept „*učiacej sa organizácie*“ je založený na predpoklade, že sebazvedelávanie je faktorom určujúcim prežitie organizácie, ba čo viac, toto učenie na úrovni činnosti, politiky a stratégie musí byť vedomé, nepretržité a integrované a vedúci pracovníci sú zodpovední za vytváranie atmosféry napomáhajúcej neustálemu vzdelávaniu všetkých zamestnancov.¹⁰⁷ Peter Senge, ktorý spopularizoval koncept učiacej sa organizácie, vidí organizáciu ako takú, v ktorej ľudia neustále zvyšujú svoju schopnosť dosahovať výsledky, na ktorých im skutočne záleží, kde sa rozvíjajú nové a expanzívne spôsoby myslenia, kde sa uvoľňujú spoločné túžby a kde sa zamestnanci neustále učia, ako sa spoločne učiť.¹⁰⁸ Bez ohľadu na určité detaily v diferenciácii teoretických pohľadov na diskutovanú tému je však nápadné definovanie učiacej sa organizácie ako organizácie, ktorá uľahčuje učenie sa všetkým zamestnancom a neustále transformuje.¹⁰⁹ Zmenou správania ľudí odráža nové poznatky a názory.¹¹⁰ Tak, aby sme sa neustále prispôbovali prostrediu a formovali našich zamestnancov a tak, aby doň zapadli aj oni.¹¹¹

103 Zob.: C. Argyris, D.A. Schön, *Organizational Learning: A theory of action perspective*, Addison-Wesley, Reading (Massachusetts) 1996, a takže M. Armstrong, *Zarządzanie ...*, op. cit., s. 480-513.

104 H. Scarborough, C. Carter, *Investigating Knowledge Management*, CIPD, London 2000.

105 Por.: R. Harrison, *Learning and Development*, CIPD, London 2002.

106 K. Mrozowicz, *Zarządzanie bezpieczeństwem w systemie ...*, op. cit., s. 67-90.

107 M. Armstrong, op. cit., s. 481.

108 P. Senge, *Pięta dyscyplina: teoria i praktyka organizacji uczących się*, Kraków, 2003.

109 M. Armstrong, op. cit., s. 483.

110 D.A. Garvin, *Building a learning organization*, „Harvard Business Review”, July-August 1993, pp. 78-91.

111 J. Burgoyne, *Design in times*, „People Management”, June 1999, pp. 39-44.

Napokon, je potrebné pripomenúť niektoré obmedzenia koncepcie vzdelávacieho systému, na ktoré poukázali Chris Argyris a Donald Schön, keď dospeli k záveru, že organizácia je výsledkom vízií, predstáv, noriem a presvedčení, a preto jej forma sa ukazuje byť oveľa krehkejšia ako druhá materiálna stránka – organizácia – štruktúra a technológia.¹¹² Táto teória vedie k presvedčeniu, že z hľadiska učenia sa organizácie je dôležitá jej kultúra a prostredie, nielen systémový prístup a inštitucionalizácia vyplývajúca z konceptu učiacej sa organizácie. Okrem toho sa často neberie do úvahy, že učenie je nepretržitý proces a nie iba súbor vzdelávacích aktivít. Kontinuita vzdelávacieho procesu súvisí najmä so zvykmi a mentalitou členov organizácie, ktorí sa vedomým a angažovaným spôsobom neustále a systematicky snažia zdokonaľovať svoje vedomosti a odovzdávať ich ostatným členom organizácie. Takto sa vytváral a stále formuje étos horských záchranárov, ktorí zdedené vzorce vedomostí, hodnôt a noriem implementujú do procesu výchovy nových adeptov organizácie ako vhodné a primerané ich spoločenskej úlohe.¹¹³

Vyššie uvedený predpoklad vie preukázať, že kvalita jej ľudského kapitálu nadobúda v činnosti organizácie značný význam, najmä v dimenzii jej štruktúry a intenzite motivácie, angažovanosti, lojality a schopnosti získavať nové poznatky svojich členov, ako aj metodiku jej praktického využitia.¹¹⁴ Vychádzajúc z kolektívneho rozmeru opísaného procesu treba pozornosť zamerať aj na mechanizmy formovania správania jednotlivca, pretože učenie je výmena vedomostí medzi jednotlivcom a skupinou.

Učenie sa sociálnym rolám v organizácii horskej záchranej služby

Jedným z najdôležitejších mechanizmov formujúcich a modifikujúcich správanie, myšlienky a pocity jednotlivca je sociálny vplyv a fenomén modifikácie správania, ktorý tento proces definuje, sa nazýva sociálne učenie.¹¹⁵ Výsledkom tohto procesu, zjednodušene povedané, dochádza k začleneniu do individuálneho systému hodnôt, hodnôt a skupinových noriem, ktoré boli vyvinuté členmi danej skupiny a ako také sú záväzné v konkrétnej komunite,

112 C. Argyris, D.A. Schön, *Organizational Learning ...*, op. cit.

113 K. Mrozowicz, *Psychologiczne i organizacyjne mechanizmy formalizacji ról społecznych w organizacji (na przykładzie GOPR)*, „Przegląd Organizacji”, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, 5/2010, s. 27-31.

114 K. Mrozowicz, *Antropologia organizacji. Analiza zachowań organizacyjnych uczestników zespołów ...*, op. cit., s. 220-231.

115 Proces sociálneho učenia je prezentovaný vo vyššie citovanej výbernej práci autora Mansteda, Milesa Hewstone'a a spoluautora.: A.S.R. Mansted, M. Hewstone at al., op. cit., s. 573-579.

napr. ako prevzatie a plnenie špecifickej sociálnej úlohy v rámci nej. Úloha, ktorá by spĺňala sociálne očakávania, je v nej obsiahnutá.

Zhruba povedané, vývoj konceptu sociálneho učenia¹¹⁶ ukazuje, že učenie je možné vďaka množstvu faktorov, vrátane posilnených dôsledkov reakcií jednotlivcov¹¹⁷, ich schopnosti symbolizovať, agregovať a konsolidovať skúsenosti do kognitívnych schém¹¹⁸, schopnosti napodobňovať¹¹⁹ a symbolického modelovania správania¹²⁰, samoregulačnej schopnosti¹²¹, ako aj hodnoteniu sebaúčinnosti, ktorá hrá hlavnú úlohu v ľudskom výkone.¹²² Presvedčenie o vlastnej účinnosti ovplyvňuje spôsob myslenia, cítenia, správania a spôsob mobilizácie k činnosti. Určuje, čo sa rozhodne urobiť, koľko úsilia sa do toho vynaloží, ako vytrvalý bude tvárou v tvár prekonávaniu prekážok a pri pocite zlyhania, či nadobudnuté vzorce myslenia povedú k odradeniu, či skôr mobilizácii, pri prežívaní súčasných a budúcich kontaktov s okolím a organizáciou.

Socio-kognitívna teória učenia Alberta Banduru poukazuje na tri základné aspekty ľudskej adaptácie a zmeny, medzi ktoré patria: zdroje ľudského správania, mechanizmy riadiace aktiváciu i orientáciu správania a riadenie správania počas dlhého časového obdobia. Model Banduru predpokladá, že vplyvy prostredia, behaviorálne účinky a osobné faktory (kognitívne, biologické) sa navzájom ovplyvňujú, ale obojsmerný charakter týchto vzťahov neznamená, že rôzne zdroje vplyvu majú vždy rovnakú silu a sú súčasne prítomné, môžu sa navzájom výrazne líšiť. Vzájomná interakcia faktorov spôsobuje, že jednotlivci sa stávajú tvorcom aj výtvorom prostredia, v ktorom zohráva špecifické sociálne, profesionálne a organizačné úlohy. Stačí dodať, že v skutočnosti sa prístup k sociálnej úlohe v sociológii, psychológii a manažmente zameriava na sociálne očakávania v nej verbalizovaných, ale iba psychologický prístup berie do úvahy kognitívne stavy a reprezentácie súvisiace s jej napĺňaním, vrátane vnímania, vízie, akčného programu v úlohe a jeho hodnotenie.¹²³

116 Pohľad na sociálne učenie predstavuje sociálno-kognitívna perspektíva A. Bandura, *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*, Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1986.

117 Koncepcie posilnenia zahŕňajú práce: B. F. Skinner, *Zachowanie się organizmów*, Warszawa 1995; J. Dollard, N.E. Miller, *Osobowość i psychoterapia*, Warszawa 1967; J.B. Rotter, *Social learning and clinical psychology*, Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1954.

118 O sprostredkovaní kognitívnych procesov pri vnímaní, výbere a symbolizácii vedomostí, ako aj o organizácii kognitívnych schém hodnotenia, vyvodzovania a konania: [v:] N. Cantor, J.F. Kihlstrom, *Personality and social intelligence*, NJ: Prentice Hall 1987.

119 O sociálnom pôvode vedomostí a skúseností jednotlivca v: K.J. Tillmann, *Socializačné teórie. komunita, inštitúcia, posilnenie postavenia*, Varšava 1996; M. Snyder, *On the self-perpetuating nature of social stereotypes*, in: D.L. Hamilton [ed.], *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum 1981.

120 O úlohe modelovania pre symbolické a pozorovacie učenie sa pri formovaní vzorcov správania, vrátane v: A. Bandura, *op.cit.*; T.L. Rosenthal, B.J. Zimmerman, *Social learning and cognition*, Academic Press, New York 1978.

121 O úlohe kognitívnej reprezentácie pri sebaregulácii motivácie a modifikácii afektov a správania prostredníctvom internalizovaných štandardov a hodnotení [v:] A. Bandura, *Self-regulation of motivation through anticipatory and self-reactive mechanisms*, in: R.A. Dienstbier [ed.], *Perspectives on motivation: Nebraska symposium on motivation*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press 1991, Vol.38, pp. 69-164.

122 A. Bandura, *op. cit.*

123 O úlohe psychologických determinantov v teórii sociálno-profesionálnej roly, [w:] S. Nieciuński, *Aksjologiczne i psychospołeczne aspekty społecznej roli nauczyciela – wychowawcy*, „Nowa Szkoła”, nr 11, 1979.

Preto sa bežne predpokladá, že recept (scenár) na vykonávanie konkrétnych rolí zahŕňa sociálne očakávania voči ich interpretom, vyplývajúce zo skúseností predchádzajúcich generácií, ktoré sú priebežne aktualizované, ale aj modifikované komunitami, pre ktoré interpret danej úlohy funguje.¹²⁴ Vedomosti o tom, ako hrať rolu, o emóciách sprevádzajúcich jej vstrebávanie a reprodukciu, ako aj o správaní a stratégiách konania realizovaných v rámci roly, umožňujú spájať ju s postojmi.¹²⁵

Analýza správania horských záchranárov v teórii a výskume, ako aj pragmatika záchrannej činnosti, by mala zahŕňať problematiku mechanizmov a procesov osvojovania si sociálnych úloh.¹²⁶ Sú základom pre formovanie kvalitného ľudského kapitálu a základom plánovania záchranárskeho personálu, ktoré súvisia s cieľmi a efektmi náborového procesu a ďalších procesov riadenia ľudských zdrojov.

Účelovosť správania horských záchranárov v sociálnych rolách

Predmetom analýzy záchranárskeho správania by mala byť aj skutočnosť, že záchranár môže mať určitú skupinu čŕt, ako aj deklarovať pripravenosť prejavovať určité správanie (podľa terminológie Tadeusza Tomaszewského) „činnosti“, ktoré sú tiež ich vedomým subjektom, autonómnou a jedinečnou jednotkou s množstvom vnútorných skúseností sprevádzajúcich výkon konkrétnych sociálnych rolí v organizácii, ako aj nastavenie špecifických postojov k nej.¹²⁷

Rozsah úloh, právomocí a zodpovedností bežne pridelených pracovným pozíciám je objektivizovanou zložkou vykonávaných sociálno-profesijných rolí, ktoré by sa v procese organizácie práce mali nachádzať v rámci konkrétnych pozícií a organizačných jednotiek.

Organizačné správanie je komponentom fyzického, objektivizovaného rozmeru plnenej úlohy a je konečným i pozorovateľným výsledkom kognitívnej činnosti jedinca. Stáva sa, že sa málo hovorí o autentických determinantoch konania, pretože sú akousi maskou alebo oponou, za ktorou sa skrývajú pôvodné motívy organizačného správania

124 S. Mika, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1987; W. Szewczuk (red.), *Słownik psychologiczny*, Wiedza Powszechna, wydanie drugie, Warszawa 1985; A. Bańka, *Psychologia organizacji*, [w:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, Gdańsk 2002; M. Armstrong, op. cit., s. 175.

125 Nowak S., *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*, [w:] S. Nowak (red.), *Teorie postaw*, Warszawa 1973.

126 K. Mrozowicz, *Zachowania organizacyjne*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw*”, nr 5(724) Maj 2010, s.13-21.

127 K. Mrozowicz, *Charakterystyka zachowań organizacyjnych ...* op. cit., s. 433-443.

jednotlivca. Sociálne úlohy sú faktorom, ktorý integruje kultúru organizácie so správaním jej členov. Koincidencia a korelácia oboch zložiek sociálneho subsystému organizácie je obojsmerný proces.

Psychosociálny subsystém zahŕňa účastníkov organizácie, ich motivácie, postoje, hodnoty, kultúru a väzby medzi nimi. Pozornosť teoretikov manažmentu sa sústreďuje predovšetkým na kognitívne faktory osobnosti, s vylúčením fenoménu aspektu ľudského správania, ktorý je založený okrem vyššie uvedených aj na biologicky orientovaných determinantoch osobnosti.¹²⁸

Osobnosť je tu chápaná v súlade s termínom formulovaným Ernestom Hilgardom, ktorý sa používa na označenie organizovanej štruktúry individuálnych vlastností a správania jedinca. Charakteristický spôsob tohto prístupu určujú špecifické spôsoby adaptácie daného jednotlivca k jeho prostrediu a sú vizualizované v socio-profesionálnych úlohách, ktoré zastáva.¹²⁹

Treba si jasne uvedomiť, že sociálny subsystém organizácie horskej záchranej služby je súhrnom prevzatých a plnených sociálno-profesionálnych úloh, ktoré plnia účastníci organizácie podľa sformalizovaných a neformálnych princípov a standardizovaných pravidiel fungovania, ktoré daná organizácia má. Vyvinul sa a aj sa využíva v procese dosahovania svojich intervenčných, preventívnych a tréningových cieľov.

Organizačné správanie patrí do dimenzie hranej roly, čo je súbor epizód činností, ktorých prvkom je zjavné, teda viditeľné správanie človeka.

V dôsledku prijatej koncepcie možno predpokladať, že sociálna rola záchranára je súborom epizód činností jednotlivca, vyjadrujúcich jeho participáciu a zaujímavých špecifické miesto v subsystéme sociálnych štruktúr skupiny (organizácia GOPR) pri realizácii jej objektívnych hodnôt a cieľov.¹³⁰

Organizačné správanie aj znovuvytvorenie (hranie, plnenie) sociálnej roly autor chápe synonymne ako dva zameniteľné pojmy popisujúce ten istý sociálny jav, a to plnenie pracovných úloh prostredníctvom cielavedomého správania adekvátneho jej obsahu.

Cielavedomosť správania preberá teória činností uznávaná vo svete vedy.¹³¹ V koncepcii Tadeusza Tomaszewského ľudské správanie závisí na jednej strane od toho, ako sa formuje jeho osobnosť a na druhej strane od charakteru podnetov, ktoré naňho pôsobia a ktoré

128 K. Mrozowicz, *Niektóre aspekty zarządzania kapitałem ...* op. cit, s. 468-482.

129 E.R. Hilgard, *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1967.

130 Analogicky by sme mali chápať úlohu horského záchranára (člena Tatranského dobrovoľníckeho záchranného združenia TOPR).

131 T. Tomaszewski, *Ślady i wzorce*, Warszawa 1984.

sú klasifikované a vybrané vo vzťahu k realizácii konkrétnej úlohy a povahe i informácie o získanom výsledku.

Jednotlivec si podľa Tomaszewského koncepcie kladie úlohy, ktoré zodpovedajú jeho potrebám a možnostiam. Potreby sú primárnym základom správania a úloha je pre neho sekundárna, pretože je zameraná na uspokojenie konkrétnej potreby. Konečný výsledok správania je však daný aktuálnymi možnostami systému a charakteristikami situácie, v ktorej jednotlivec funguje, ale aj širším environmentálnym a organizačným kontextom.

Podľa Tomaszewského je úloha referenčným rámcom, prostredníctvom ktorého jednotlivec číta význam udalostí prítomných v jeho prostredí a stáva sa pre neho podnetom, ktorý spúšťa reťazec špecifických reakcií. Preto rola zohráva úlohu riadenia ľudskej činnosti v úlohe, ktorú hrá. Úlohová interpretácia vznikajúcich udalostí spôsobuje, že: *Ludské reakcie neprebiehajú podľa ich fyzikálnych charakteristík, ktoré sú relatívne konštantné, ale podľa ich významu, ktorý môže byť veľmi variabilný, pretože podobné udalosti môžu mať v rôznych situáciách úplne odlišný význam.*¹³²

Organizácia horskej záchranej služby sa stáva miestom, kde horský záchranár, ktorý túto úlohu zohráva, plní individuálne, skupinové a organizačné ciele zahrnuté v úlohách súvisiacich s oblasťou jeho činnosti. Vynára sa však otázka efektívnosti činností personálne aj zovšeobecneného skupinového efektu priebehu procesov v celom organizačnom systéme.

Trojrozmerný prístup ku kompetenciám horských záchranárov

Východiskom náborového procesu v každej organizácii by mala byť diagnostika skutočných personálnych potrieb daného socio-technického systému. Autentické, teda také, ktoré vyplývajú z objektívneho a racionálneho zhodnotenia aktuálnej situácie organizácie a strategického rozmeru systematicky vznikajúcich potrieb. Kontextom pre skutočné náborové aktivity je analýza trhu práce, vytváranie pracovných profilov, identifikácia a analýza kľúčových kompetencií, či stláčanie kvalifikačných medzier ľudských zdrojov. V dôsledku takto chápaného strategického personálneho plánovania by proces výberu objektivizovaný s využitím kvantitatívnych metód optimalizoval personálne aktivity na všetkých organizačných úrovniach.

132 *Ibidem*, s. 131-132.

Tabuľka 1. Konceptia modelu dimenzovania kompetencií horského záchranára

Trojrozmerný kompetenčný profil horského záchranára		
Úroveň dimenzie	Nevyhnutné vlastnosti / determinanty kompetencií	Dodatočné črty /akcelerátory kompetencií
Fyzický rozmer	Sila, vytrvalosť, koordinácia pohybu.	Rýchlosť, obratnosť, flexibilita.
Psychofyzický rozmer	Schopnosť tímovej práce, znalosť rádiových a GPS prístrojov, orientácia v teréne – znalosť terénu (topografická), znalosť metód prvej pomoci, schopnosť používať navigačné prístroje, znalosť zásad a metodiky horskej turistiky, horolezecké zručnosti, znalosť základov meteorológie a predpovede počasia, schopnosť opraviť základné vybavenie na pohotovostnej stanici, schopnosť presne vyhodnotiť situáciu, schopnosť rozhodovať sa v podmienkach psychického zataženia, schopnosť priamo riešiť stres, schopnosť jazdiť na snežnom skútri, bežecké a zjazdové lyžovanie, technické zručnosti, používanie záchranných prostriedkov, organizovanie, expedičná ambulancia, schopnosť pokračovať v činnosti v situácii fyzického vyčerpania.	Znalosť vybraného západného jazyka, počítačová znalosť, vodičský preukaz, vzdelanie minimálne na strednej úrovni, schopnosť riadiť tím, mať inštruktorský titul v odbore: zjazdové lyžovanie, beh na lyžiach, lezenie po skalách, kuchárske zručnosti, znalosti mechanizmov správania v ohrození života alebo zdravia, znalosť zákonov a predpisov horskej služby, znalosť pravidiel prežitia v extrémnych podmienkach, kreativita, spoločnosť, svedomitosť, dostupnosť, vynaliezavosť, objektivita, individualizmus, otvorenosť, nezištnosť, disciplína, ochota a pripravenosť zvyšovať si odbornú kvalifikáciu.
Psychický rozmer	Odolnosť voči stresu, odvaha, schopnosť koncentrácie, psychická odolnosť, alocentrizmus, racionalizmus, ambicióznosť, stimulujúca motivácia, vnútorná lokalizácia pocitu kontroly, nízka úroveň úzkosti, nízky neurotizmus.	Vysoká inteligencia, realistická sebaúcta, sebakontrola, emocionálna vyrovnanosť, kreativita, asertivita, empatia.

Zdroj: K. Mrozowicz, *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykładzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czarska, M. Gableta (red.): „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, Toruń 2011, s. 315

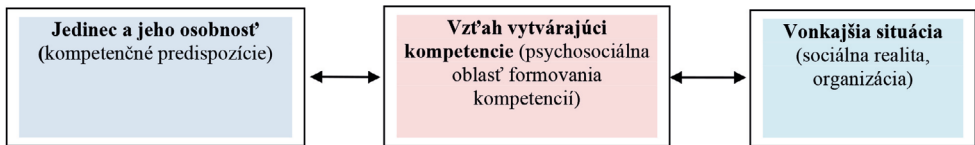
Inovatívne definované kompetencie a ich zovšeobecnený komunitný kontext – sociálne roly a organizačná kultúra sú podstatou hodnotenia personálnych potrieb takto chápanej organizácie. Stále zostáva otvorená otázka kritérií pre popis a hodnotenie kompetencií, ktoré by mali využívať kvantitatívne ukazovatele, aby dôsledky vyplývajúce z tejto metódy boli praktické. Pôvodné riešenie autora navrhované v článku sa môže ukázať ako užitočná implementácia náboru v praxi (Tabuľka 1, s. 14).

Tento problém je významnou výzvou pre vedy o organizácii a manažmente. Zdá sa, že by sa mal opäť stať predmetom hlbšieho záujmu. Identifikácia faktorov kompetenčnej štruktúry, ich popis, analýza a vhodné zlepšenie sa stane účinným prostriedkom v procese náboru, vzdelávania a hodnotenia zamestnancov na každej úrovni organizácie a v každom jej type. Pre účely štúdie bola prijatá hypotéza, v ktorej sa predpokladalo, že: Kompetencie zohrávajú pre subjekt, ktorý ich má, základnú adaptačnú funkciu, ktorá je vyjadrená v úrovni

prispôsobenia, čo je pre ne špecifické, podmienené primeranosťou kritéria normatívneho poriadku daného organizačného systému a charakteristiky zodpovedajúcich osobnostných charakteristík. Je zrejmé, že medzi kompetenčnými zdrojmi jednotlivca (osobnosť, intelekt, motivácia, postoje, psychomotorika atď.) a potrebami organizácie (strategická doména, sektor, sociálno-biologické prostredie, regulačné prostredie) neexistuje vzťah symetrie, a to sa stáva príčinou neprispôsobivosti človeka k organizácii. A naopak, dôsledky tohto stavu sa väčšinou ignorujú, ako keby organizácia nemala vonkajší trh práce a dopyt po pracovnej sile, v tomto prípade sociálny. Typológia kompetencií klasického horského záchranára bola prevzatá priamo z podkladov, teda Pravidiel a pokynov záchranej služby, ako aj z odborných publikácií rozširujúcich obzor o publicistickú literatúru a prózu Gopro, ukazujúcu zaužívanú (kultúrnu) stránku diskutovanú ako sociálna rola. Hlavným zdrojom informácií pri tvorbe prototypu osobného profilu boli pre autora názory a hodnotenia formulované manažermi oblastných skupín, manažermi sekcií, líniou záchranárov, funkčných záchranárov a presvedčenia ľudí mimo organizácie GOPR: horolezcov, horských turistov, záchranárov-kandidátov.

Sociálne roly odrážajú normatívny poriadok prevládajúci v organizácii a ich širší rozmer a referenčný rámec, ktorým je organizačná kultúra. Jednotlivec v dimenzii jeho osobnosti, schopností, zručností a vedomostí je podrobený „testu adaptability“ na podmienky panujúce v organizácii. Kompetencie vo svojej dimenzii predispozície, t. j. schopnosť efektívne konať za určitých determinančných podmienok, sa stávajú funkčným potenciálom jednotlivca, ktorý preňho hrá adaptačnú úlohu. Je ťažké jednoznačne definovať, či takto chápané kompetencie imanentne tvoria prirodzenú zložku osobnosti, alebo sú do nej zakomponované v procese socializácie a osobnostného rozvoja. Môže sa zdať, že zodpovedajú schopnostiam, predispozíciám, zručnostiam, vedomostiam, inteligencii, motivačným a kognitívnym faktorom a celkovo temperamentu, čo však neuľahčuje vyvodenie záveru o zdrojoch kompetencií.

Schéma 1. Vzťahový mechanizmus rozvoja kompetencií

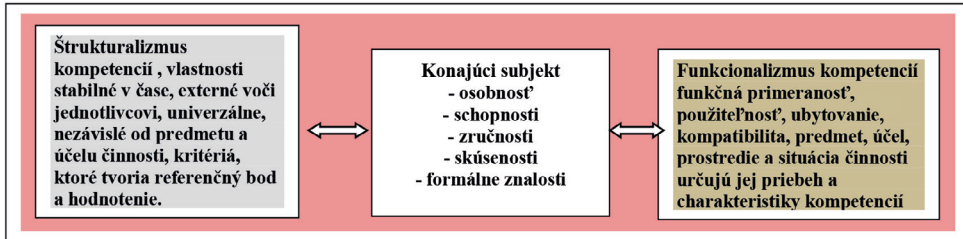

Zdroj: K. Mrozowicz, *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykłądzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czerska, M. Gableta (red.): „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, Toruń 2011, s. 320

To znamená, že jej prvky sú trvale transcendentné vo vzťahu ku konkrétnej situácii, jej absolútnou a zovšeobecnou zložkou, ktorá existuje vo forme kritérií, objektívnych požiadaviek, pravidiel a noriem vyplývajúcich zo špecifickosti organizácie vo všeobecnosti.

V prípade funkčnej dimenzie majú charakter individualizovaný, relatívny a tiež fenomenologický, vyplývajúci zo špecifickosti organizácie a špecifickosti individuálnych rozdielov.

Schéma 2. Dimorfný kompetenčný model – štruktúra (forma) a funkcie (obsah)

Zdroj: K. Mrozowicz, *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykładzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czarska, M. Gableta (red.): „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, Toruń 2011, s. 309.

Nositeľ kompetencie z hľadiska ich univerzálnej štruktúry predstavuje špecifickú úroveň prispôsobenia sa, nie však štruktúralnej kategórii, pretože tá je nemenná, ale meniacim sa formálnym obsahom určeným špecifickosťou danej organizácie, situácie, plánov, potrieb atď.

Kompetencie horského záchranára a organizačné prispôsobenie

Ak sa posudzovala miera adaptability jednotlivca na organizáciu, prvým krokom predchádzajúcim takémuto hodnoteniu by mala byť analýza práce na konkrétnej pozícii, popis úloh do nej začlenených, vytvorenie profilu danej pozície a osobného profilu. Význam kompetencií je založený na tom, že ich objektívnym a racionálnym hodnotením sa overuje miera vzájomného prispôsobenia sa a prispôsobenia sa jednotlivca a organizácie. Obojsmerné prispôsobenie sa stáva zdrojom eskalácie účinnosti pri realizácii psychologickej dohody, ktorá zahŕňa jednotlivca ako usilujúceho sa o redukciu a uspokojenie biologických, sociálnych a intelektuálnych potrieb v ňom prítomných a organizáciu existujúcu ako socio-technický systém a v širšom prostredí systém, z ktorého čerpá zdroje (vrátane ľudského potenciálu).

Asimilácia podmienená organizačným výberom a náborom by mala byť založená na evolučnom mechanizme; replikovať by sa mali len tie vlastnosti („gény“, napr. normy, kompetencie, osobné vlastnosti, správanie), ktoré boli zdedené od najefektívnejších jednotlivcov. Vo vede o organizácii a riadení metaforicky chápané gény nosia členovia organizácie a patria sem všetky osobné prípady optimálnej primeranosti pracovných úloh a kompetencií. Podmienkou dedenia je princíp funkčnej vhodnosti medzi organizáciou a jednotlivcom, kultúra organizácie a človeka, sociálna rola a jej reprodukovateľ. Dedičnosť chápe autor

ako metaforu učenia, nie ako ad hoc individuálny proces, ale ako akciu s dlhodobým a kolektívnym rozmerom.

Adaptabilita vyjadrená optimálnou úrovňou a kvalitou kompetencií v daných organizačných podmienkach núti jednotku, ktorá vykonáva úlohy, hrať úlohu nielen pod tlakom plnenia požiadaviek, ale aj angažovanosti a kreativity v napĺňaní poslanca organizácie a spolurozhoduje o jej strategickom nastavení. Práca v podmienkach vnímanej symbiózy jednotlivca a organizácie robí z človeka subjekt zadávaných úloh a ich plnenie je zdrojom motivácie, uspokojenia a v dôsledku toho aj seberealizácie. Tento typ inšpirácie pochádza od členov dobrovoľníckych organizácií, kde hlavným faktorom spokojnosti s plnenou úlohou je kompetentný výkon úlohy dobrovoľníka. Aby sa však táto zložka, či skôr stimulátor a cieľ konania stali zdrojom a kritériom seberealizácie, mali by sa náborové podmienky, ktoré sú určite dosť prísne, ale priaznivé pre blaho jednotlivca zachovať. Len ochota a deklarácia prosociálnych aktivít, akokoľvek významná, neznamena automaticky mať osobnostné charakteristiky a predispozície efektívne hrať delegované roly. Nesúlad medzi kompetenciami jednotlivca a črtami organizácie, nezlučiteľnosť predispozícií jednotlivca a podmienok, v ktorých organizácia funguje, sa stávajú nielen príčinou regresie výkonnosti organizácie, ale predovšetkým sklamaním a frustráciou. Takáto ľahostajnosť je komplexnou spätnou väzbou, ktorá pokrýva jednotlivé oblasti a subsystemy organizácie. Šírenie negatívnych javov prostredníctvom kanálov výrobných procesov a sociálnych interakcií (hlavne komunikácie) v rámci organizačnej štruktúry ničí étos rolí, organizačnú kultúru a v konečnom dôsledku aj celú organizáciu.

Osobnosť ako systém, ktorý reguluje a integruje kompetencie horského záchranára

V rámci skúmaných problémov sa pozornosť sústredila na nomotetický model osobnosti¹³³, v ktorom ide o určitú konfiguráciu vlastností, inými slovami o systém vnútorných faktorov.¹³⁴ Osobnosť sa teda chápe v súlade s pojmom, ktorý sformuloval Erik Hilgard, ako už bolo spomenuté, že osobné črty v tomto prístupe určujú špecifické spôsoby prispôsobenia subjektu jeho okoliu, v ktorom funguje.¹³⁵ Ako píše Janusz Reykowski: „(..). *Spoločnosť (aj*

133 P. G. Zimbardo, F. L. Ruch, *Psychologia i życie*, Warszawa 1996.

134 H. J. Eysenck, *The structure of human personality*, Methuen, London 1970; H. J. Eysenck, M. W. Eysenck, *Personality and individual differences: A natural science approach*, New York 1985.

135 E. R. Hilgard, *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1967.

životné a organizačné prostredie jednotlivca, pozn. autora) ponúka človeku rôzne spôsoby zníženia vnútrotelovej stimulácie, a teda rozhoduje aj o tom, ako dlho bude človek pociťovať rôzne potreby. (rôzne pudy budú určené počtom samostatných úrovní spôsobov zníženia napätia).¹³⁶ Osobnosť sa podľa citovaných názorov formuje v priebehu osobného rozvoja (intelektuálneho, sociálneho, profesionálneho), čoho výsledkom je postupné zlepšovanie adaptačných funkcií jedinca na neustále sa meniace podmienky vnútorného a vonkajšieho prostredia. Reykowski, zdôrazňujúc nadradenú úlohu osobnostného systému pri regulácii a integrácii správania (organizačné správanie) človeka, zdôrazňuje, že je ovplyvnený aj environmentálnymi a situačnými faktormi, ako sú: aktuálny psychofyzický stav človeka (napr. zdravotný stav únava, celková pohoda, obdobie profesionálneho rozvoja, situácia v práci a pod., emócie prežívané v danom momente) a nakoniec subjektívne hodnotenie situácie, v ktorej má byť alebo prebieha akcia.¹³⁷ Sú tu aj črty temperamentu:¹³⁸ reaktivita, aktivita, ako aj pohyblivosť a rovnováha nervových procesov podľa Regulačnej teórie temperamentu od Jana Strelaua¹³⁹ a úroveň úzkosti - stav a úzkosť v teórii Charlesa D. Spielberga.¹⁴⁰

Po prvé, vychádzalo sa z toho, že vyššie uvedené štruktúrne prvky osobnosti tvoria špecifické „centrum kontroly činnosti“ (predispozície kompetencií) záchranára v jeho sociálnej a profesionálnej úlohe, predstavujú súbor merateľných prediktorov efektívnosti (účinnosti a efektívnosť) jeho organizačného správania v procese plnenia pracovných úloh. Po druhé, bola prijatá hypotéza, že ich hodnotenie umožňuje zostaviť kvantitatívnu náborovú metódu, vďaka ktorej by bolo možné získať štandardizované kritériá osobnostného profilu, štandardizácie procesu, kontroly výsledkov a hodnotenia metódy.

Pri vývoji prototypovej metódy výberu sa bral do úvahy význam motivačných a kognitívnych faktorov pre organizačné fungovanie jednotlivca, pričom údaje v tomto smere čerpali z predchádzajúcich výskumných prác autora o systéme uznávaných hodnôt, ako aj štruktúru a obsah motivácie horských záchranárov.¹⁴¹

136 J. Reykowski, *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności*, [w:] T. Tomaszewski (red.), *Psychologia*, Warszawa 1995, s.775.

137 A. Gołąb, J. Reykowski, *Studia nad rozwojem standardów ewaluatywnych*, Wrocław 1985.

138 H.J. Eysenck, *The structure of ...*, op. cit.

139 J. Strelau, *Temperament, osobowość, działanie*, Warszawa 1985; Strelau J., *Badania nad temperamentem: Teoria, diagnoza, zastosowanie*, Warszawa 1992.

140 C. D. Spielberger, R. L. Gorsuch, R. E. Lushene, *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory*, Consulting Psychologists Press, Palo Alto, California 1970; C. D. Spielberger, *The Measurement of state and trait Anxiety: Conceptual and methodological issues*, [w:] L. Levi (red.), *Emotions – their parameters and measurement*, Razen Press, New York 1975.

141 K. Mrozowicz, *Kapitał ludzki organizacji w świetle analizy motywacji na przykładzie ratowników Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, seria: *Ekonomia*, 1/2010, s. 51-66.

Metodológia realizovaného primárneho výskumu

Skúmaná skupina a predmet výskumu:

Skúmanú skupinu (Skupina B) tvorili záchranári (oddelení - divízií) Regionálnych skupín Horskej dobrovoľníckej záchranej služby (GOPR): Beskidzkej, Zapado-Karpatskej, Jurajskej, Karkonoskiej, Krynickkej, Podhalanskej, Wałbrzysko-Kłodzkiej a záchranári Tatranskej dobrovoľníckej horskej záchranej služby (TOPR). Terminologické variácie názvu GOPR sa vyskytujú vo formách: Horská služba, Modrý kríž a Horská záchranná služba, ktorá bola definovaná ako: „*Sociálno-profesijná štruktúra zložená z divíznych autonómnych organizácií horskej záchranej služby pôsobiach v samostatných geofyzikálnych jednotkách regiónoch a pohoriach združujúcich aktérov sociálnej úlohy horský záchranár, či už dobrovoľné alebo profesionálne zabezpečenie tejto úlohy, ktorej podstata spočíva vo výkone prosociálnej činnosti v normatívnom usporiadaní organizačnej kultúry Horskej služby.*“

Vo vzorke bežnej populácie Horskej služby bolo celkovo 120 respondentov mužského pohlavia vo veku 25 až 55 rokov so symetrickým počtom pozorovaní v podskupinách (25 respondentov z Regionálnych skupín). Kontrolná skupina bola zložená zo zorky bežnej homogénnej populácie z hľadiska veľkosti a demografických charakteristík. Predmetom výskumu bola diagnostika osobnostných vlastností a temperamentu záchranárov Horskej služby, ako aj jeho adaptačný vplyv na črty procesu preberania a plnenia sociálnych rolí v organizácii záchranárov. Výskum bol realizovaný na vzorke bežnej populácie v súčasnosti pôsobiach záchranárov, ktorý sa stal východiskom pre tvorbu osobnostného modelu záchranára v Horskej službe. Služi ako model v procese tvorby náborových postupov, ako prototyp osobného profilu, ktorý bol overený v súčasnosti používanými empirickými metódami.

Štandardizované a normalizované výskumné nástroje:

Hodnotenie úrovne intenzity dimenzií extravertia – introvertia a neurotizmu – emocionálna rovnováha sa uskutočnilo pomocou Minnesotského mnohofázového osobnostného dotazníka od Hansa J. Eysencka¹⁴². Analýza intenzity charakteristík reaktivity, aktivity a pohyblivosti nervových procesov bola vykonaná pomocou dotazníka temperamentu od Jana Strelaua¹⁴³ a úroveň úzkostného stavu a povahovej úzkosti sa testovala pomocou inventára stavov a vlastností úzkosti od Conrada D. Spielbergera v poľskej verzii Kazimierza

¹⁴² H.J. Eysenck, *Opis i pomiar osobowości. Część I*, „Psychologia Wychowawcza”, nr 3/1960, s. 257-277; H.J. Eysenck, *Opis i pomiar osobowości. Część II*, „Psychologia Wychowawcza”, nr 4/1960, s. 381-401.

¹⁴³ J. Strelau, *Temperament, osobowość, działanie*, Warszawa 1985.

Wrzeźniewského i Tadeusza Sosnowského.¹⁴⁴ V prípade citovaných metód boli surové výsledky prevedené do typologických jednotiek označovaných vo výskumnej praxi ako tzv. steny.¹⁴⁵ Z hľadiska motivačných a kognitívnych faktorov boli pri analýze osobnostných motivačných faktorov použité originálne autorské nástroje a v prípade analýzy hodnotového systému nástroj value survey v štúdiu Piotra Brzozowského¹⁴⁶ v pôvodnom koncepte Milтона Rokeacha.¹⁴⁷

Výsledky vlastného výskumu

Vo svetle výsledkov výskumu osobnostných vlastností možno konštatovať, že medzi horskými záchranármi tvoria dobre naladení jedinci, extroverti a jedinci v rámci mentálnej normy takmer 80% z celého súboru. Výsledky analýzy štruktúry povahových vlastností horských záchranárov umožňujú konštatovať, že v skúmanom súbore prevláda väčšina jedincov cholerických a sangvinických. Všetky korelačné analýzy, viacnásobná regresia, ako aj faktorová analýza sa z úplne zrejmých dôvodov nemohli dostať do štruktúry tohto článku, ale na účely preukázania ich významu pre kvantitatívny prístup pri formovaní náborového procesu, množstvo poskytnutých údajov sa zdá byť dostatočné.

Z hľadiska skúmania osobnosti v skupine tzv. *dobře prispôbení jedinci*, tvoria viac ako polovicu jej personálu. Stojí za zmienku, že ak ide o dobrú adaptáciu, vedú najlepšie prispôbení jednotlivci, ktorých je 1/3. Záchranári GOPR v tzv. psychickej norme je každý piaty skúmaný respondent. Na ďalšom mieste sú extroverti, ktorí podobne ako normálni jedinci tvoria 1/5 skúmanej skupiny. Oba tieto typy, teda *dobře adaptovaní jedinci a extroverti*, tvoria spolu takmer 80% skúmanej skupiny. Okrajové postavenie vo sfére osobnostných typov v skupine B zaujímajú: introverti, neurotici, psychopati a na konci dystýmici, ktorí spolu tvoria rovnaký počet ako typ extrovert. Z toho vyplýva, že v priemere len každý desiaty horský záchranár je introvertný a každý dvadsiaty má neurotickú osobnosť. Medzi respondentmi zo skupiny B je iba deväť prípadov *psychopatických* a šesť *psychasténických (dystýmických)*. V študijnom súbore je 20%-ná prevaha vo výskyte dobre adaptovaných typov v porovnaní s ich počtom v kontrolnej skupine K.

144 K. Wrzeźniewski, T. Sosnowski, *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku*. Podręcznik, Warszawa 1987.

145 L. Stawowska, *Diagnoza typów osobowości*, Katowice 1973; K. Wrzeźniewski, T. Sosnowski, *Inwentarz Stanu ...*, op. cit.

146 P. Brzozowski, *Skala Wartości – polska adaptacja Value Survey* M. Rokeacha. Podręcznik, Lublin 1989.

147 M. Rokeach, *The nature of human values*, The Free Press, New York 1973; M. Rokeach, *Value Survey*, Halgren Tests, Sunnyvale, C.A. 1985.

Tabuľka 2. Štruktúra osobnostných typov horských záchranárov

TYP OSOBNOSTI PODĽA KONCEPTU H. J. EYSENCKA	VÝSLEDKY VÝSKUMU PODĽA INVENTÁRA OSOBNOSTI MPI – 64 H. J. EYSENCKA PODĽA L. STAWOWSKEJ (1977)		
	SKÚMANÁ SKUPINA B	KONTRÓLNA SKUPINA K	POPULÁCIA POĽSKA*
Jednotlivci v psychickej norme	20,5%	14%	36,7%
Najlepšie prispôsobení	33%	21,5%	
Dobre naladení jedinci **	53,5%	35,5%	
Extroverti	23,5%	14%	12,3%
Introverti	9,5%	18,5%	19,4%
Neurotici	6%	16,5%	16,1%
Psychopati	4,5%	5,5%	4,3%
Dystýmika (psychastenika)	3%	10%	11,2%

Zdroj: K. Mrozowicz, *Ratownictwo górskie. Organizacyjne i psychologiczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Katowice 2012.

Záchranári GOPR sa vyznačujú extrovertnými typmi správania, ktoré sa prejavujú napríklad v nasledujúcich väzbách aktivít a činností: *vyhľadávanie podnetných situácií a bohatých na podnety, vyhýbanie sa monotónnosti, uprednostňovanie a schopnosť pracovať v tíme, láskavosť, spoločnosť, komunikatívnosť, empatia, asertivita, ktoré ich odlišujú od príslušníkov bežnej populácie svojou výraznosťou a populačným rozsahom*. Okrem toho sa záchranári GOPR vyznačujú oveľa vyššou emocionálnou vyrovnanosťou. Túto skutočnosť možno zdôvodniť tým, že v porovnaní s bežnými ľuďmi sú u nich stochasticky menej časté prípady takých čŕt, ako sú nadmerný strach, depresia, napätie, pocit viny, nízke sebavedomie, iracionalita, bojazlivosť, náladovosť, vyhýbavosť, psychosomatické poruchy a emočná labilita. To dokazuje, že horskí záchranári sa vyznačujú nadpriemernou odolnosťou voči stresu a väčším adaptačným potenciálom (vytrvalosť, vysoká odolnosť voči stresu z preťaženia), a tým aj vyššou aktivitou, najmä počtom a úrovňou účinnosti vykonávaných činností v stresových situáciách. Je vhodné podotknúť, že z toho vyplýva aj relatívne malý počet potenciálnych porúch pri plnení úloh v náročných situáciách, pri zásahových a pátracích činnostiach.

Žiaľ, má to aj negatívnu stránku, a to riziko tzv. podceňovania rizika, ktoré možno zhruba definovať ako *nadmerné subjektívizované a nereálne hodnotenie miery objektívneho ohrozenia v rámci skupinového rozhodovacieho procesu*. Preto sa proces nácvičky špecializovaného organizačného správania a kvalita formalizácie stávajú nielen súčasťou organizačnej kultúry, ale aj nevyhnutnými prvkami ochrany zdravia a života.

Tabuľka 3. Štruktúra temperamentných typov horských záchranárov

ROZDELENIE TYPOV TEMPERAMENTOV V HORSKEJ SLUŽBE A BEŽNEJ POPULÁCIE		
TYP TEMPERAMENTU	SKUMANÁ SKUPINA	KONTROLNÁ SKUPINA
SANGVINICI	40%	34%
FLEGMATICI	8%	12%
TYP CHOLERICI I.	14,5%	12%
TYP CHOLERICI II.	28%	7,5%
TYPY CHOLERICKÉ KOMBINOVANÉ I.	-	4%
TYPY CHOLERICKÉ ZMIEŠANÉ II	1,5%	3,5%
CHOLERICI [SPOLU]	44%	27%
MELANCHOLICI	4,5%	10%
TYPY ZMIEŠANÉ MELANCHOLICKÉ	3,5%	17%
MELANCHOLICI [SPOLU]	8%	27%

Zdroj: K. Mrozowicz, *Ratownictwo górskie. Organizacyjne i psychologiczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Katowice 2012.

Z hľadiska charakteristiky temperamentu v sledovanej skupine dominujú cholerici (44%), z ktorých viac ako polovica patrí k typu cholerikov s II. vysokou úrovňou povzbudenia s jasnou prevahou stimulácie nad inhibíciou, pričom respondentov sa kvalifikuje k typu cholerikov I. so silnou pohyblivosťou a s miernou prevahou procesov povzbudenia. Iba 1,5 % členov skúmanej skupiny súboru patrí k zmiešanej skupine cholerikov I. typu (slabosť s výraznou prevahou stimulácie), zatiaľ čo medzi pozorovanou skupinou cholerikov zmiešanej skupiny typu II. (nízka pohyblivosť s miernou prevahou procesov vzrušenia) taká skupina nie je.

Okrem cholerického typu sa medzi záchranármi GOPR často vyskytuje aj typ sangvinický, charakterizovaný rovnováhou procesov excitácie, inhibície a pohyblivosti v rámci normy alebo mierne nad ňou. Preto s prihliadnutím na skúmanú skupinu B môžeme hovoriť o akejsi typologickej nadržanosti typov: *cholerik a sangvinik*, ktoré charakterizujú takmer 90% jej členov. Len každý dvadsiaty horský záchranár patrí buď k *melancholickému* alebo *flegmatickému* typu.

Medzi členmi kontrolnej skupiny K vyzerá rozloženie temperamentových typov celkom inak. Hoci medzi respondentmi z bežnej populácie dominujú sangvinici a počet flegmatikov je takmer zhodný s počtom zaznamenaným u členov skúmanej skupiny, tu sa podobnosti v rozložení typov temperamentov charakterizujúcich obe skupiny končia. Existujú dva hlavné zdroje typologickej heterogenity týchto distribúcií.

Prvý z nich vyplýva zo skutočnosti, že medzi horskými záchranármi je dvakrát viac prípadov cholerického typu ako medzi príslušníkmi bežnej populácie, do ktorej by sa dal

zaradiť len každý piaty respondent. Okrem toho medzi horskými záchranármi prevláda typ cholerika II., ktorého počet je štvornásobne vyšší ako v kontrolnej skupine. Z hľadiska I. typu a zmiešaných typov cholerikov nie sú medzi skupinami výrazné rozdiely.

Druhým z vyššie uvedených zdrojov rozkladu homogenity konfigurácie temperamentových typov v skúmanej a kontrolnej skupine je diferenciacia vyplývajúca z rozdielov v počte melancholického typu v oboch vzorkách. V kontrolnej skupine je takmer jedincov melancholických temperamentných typov, teda každý tretí testovaný, a teda o 20% viac jedincov s prevahou inhibície pred stimuláciou a relatívne nízkou pohyblivosťou nervových procesov ako v prípade horských záchranárov.

Horskí záchranári sa od jedincov bežnej populácie odlišujú nadpriemernou silou nervového systému, čo je vyjadrené prevahou týchto typov: cholerik a sangvinik. V tomto smere existujú výrazné rozdiely medzi nimi a príslušníkmi bežnej populácie, u ktorých typ temperamentu s črtami dominantného systému nie je badateľný.

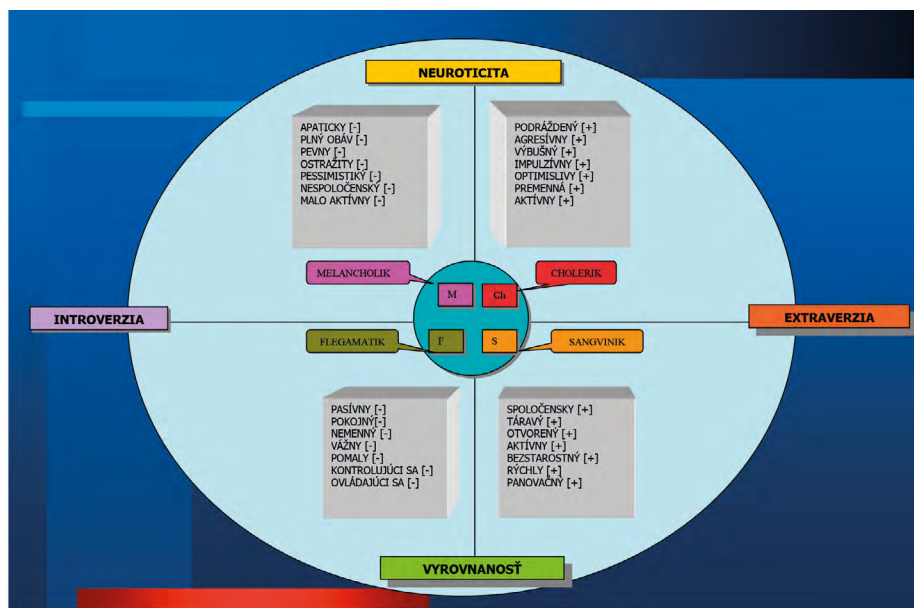
Na záver treba konštatovať, že študijnou skupinou je komunita zložená z jednotlivcov vybraných dvojročným náborovým procesom, realizujúcich normatívne zabezpečenie preberanej sociálno-profesionálnej roly a v rámci nej špecifických cieľov a skupinových hodnôt. Kontrolná skupina je na druhej strane substrátom rôznych osobných rolí a zložená odvedených z rôznych skupín a sociálnych prostredí, s jasne odlišnou úrovňou motorickej, sociálnej a profesionálnej aktivity, rôznymi záujmami a rôznymi hodnotovými systémami, ktoré vyplývajú z eklectizmu sociálnych a profesionálnych rolí, ktoré vykonávajú jeho členovia.

Špecifické súbory dominantného správania horských záchranárov, zodpovedajúce typologickým charakteristikám, sú uvedené v diagrame 3. Pre usporiadanie získaných informácií možno konštatovať, že zjavné správanie (hovorovo také, ktoré možno vidieť voľným okom) v úlohe horského záchranára, nazývaná organizačným správaním, je viditeľné vo forme niekoľkých kľúčových foriem: športové súťaženie, tréningy, kurzy, rutinná služba, poslucháčska služba, akčná a záchranná expedícia.¹⁴⁸

Hlavné črty organizačného správania počas odborného vzdelávania: zvedavosť, objavovanie nových vecí, aktívna účasť, vysoký záujem, spolupráca so skupinou, poradenstvo a pomoc, aktívna účasť na riešení skupinových problémov, mierne známky únavy, pomerne rýchla regenerácia síl, rýchla adaptácia v skupine, prednosť pri plnení úloh strednej náročnosti (realistická potreba úspechu), preferencia psychomotorických úloh sprevádzaná fyzickou námahou a únavou, nízka miera úzkosti, postoje: otvorenosť, afiliácia, facilitácia, dominancia, uznanie a pod.

148 K. Mrozowicz, *Zachowania organizacyjne jako determinanta ...* op. cit.

Schéma 3. Empirický model dominantných súborov správania sa v Horskej službe (znak „+“ - progresia črty správania, znak „-“ - regresia črty správania)

Zdroj: Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykladzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR”, [w:] M. Czerska, M. Gableta (red.): „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, Toruń 2011, s. 320

Dominantné znaky organizačného správania počas záchranných akcií: ovládanie sa a odolnosť voči stresu z preťaženia, efektívna schopnosť pracovať v traumatických podmienkach, racionalizácia práce a správne posúdenie situácie, aktivita zameraná na skupinový cieľ, schopnosť zasahovať v podmienkach psychofyzickej únavy, odloženie efektu uspokojenia, pokračovanie správania (udržiavanie činností) napriek chýbajúcemu viditeľnému výsledku a napriek chýbajúcej spätnej väzbe na výsledky, aktívne zužovanie poľa vnímania a pod.

Hlavné črty organizačného správania počas pracovnej pohotovosti (okrem odpočívania): opravárenské, renováčne a čistiace činnosti pod vplyvom deprivácie (nedostatočnosť stimulácie), vychádzky, krátke terénne vychádzky, vyhľadávanie spoločnosti iných ľudí, aktívne vyhľadávanie stimulácie alebo jej náhrad (často neformálne, diskrečné), riadenie kooperatívnej situácie, zhovorčivosť, družnosť, detonácia napätia prostredníctvom: zhovorčivosti, impulzivnosti, podráždenosti, predvídateľnosti emócií, deprivačnej únavy a strnulosti vnímania, nudy a pod.

Hlavné črty organizačného správania počas teoretických kurzov: vyhýbanie sa intelektuálnej činnosti vo forme predĺženej teoretickej prípravy, vyhľadávanie pohybu, postoje: vyhýbavosť,

lakonizmus, činnosť zameraná na pôsobenie proti silne pocitovanej deprivácii („stimulačný deficit“), podráždenosť, podráývavosť, apatia, výbušnosť, impulzivnosť.

Hlavné črty organizačného správania počas hodín odpočívania: koncentrácia pozornosti na úlohu, aktívne (naučené a cieľavedomé) zúženie poľa vnímania na monogamné signály, projekcia „bytia v akcii“, prežívanie roly v akcii v intelektu, túžba po stimulácii, predstava vízie a intervenčné projekty, čo vedie k čiastočnému vzniku monotónnosti a stresovej deprivácii (deficit stimulov).

Analýza úzkosti u členov Horskej služby je založená na rozlíšení medzi úzkosťou chápanou ako prechodný a situačný stav jedinca (úzkostný stav, X-1) a úzkosťou chápanou ako relatívne konštantná osobnostná črta (úzkostná črta, X-2).

Začneme analýzou štruktúry úzkosti medzi respondentmi a stochastickým overovaním významnosti rozdielov medzi skúmanou a kontrolnou skupinou so stavovou úzkosťou. Charakterizujú ju subjektívne, vedome vnímané pocity strachu a napätia, sprevádzané s tým súvisiacou aktiváciou alebo excitáciou autonómneho nervového systému jedinca. Vyznačuje sa vysokou variabilitou pod vplyvom rôznych typov stresorov a tiež určuje osciláciu úrovne individuálnej reakcie od situácie k situácii. Priemerná intenzita stavovej úzkosti v študijnom súbore je na úrovni 5 (priemer), pričom väčšinu jej členov tvoria jedinci so strednou úrovňou stavovej úzkosti. Medzi ďalšie polohy patria: vysoká, nízka, veľmi nízka a veľmi vysoká intenzita. Každý druhý respondent zo skúmanej skupiny má teda strednú úroveň stavovej úzkosti a každý piaty človek vykazuje vysokú a nízku úroveň úzkosti. Výsledky analýzy významnosti rozdielov medzi priemerami stavovej úzkosti v skúmanej skupine a kontrolnej skupine ukázali, že existujúce disonancie sú v tomto smere systematické. Členovia skupiny B sa vyznačujú výrazne nižšou úrovňou stavovej úzkosti ako členovia skupiny K ($p < 0,001$).¹⁴⁹

Analýza významu rozdielov v rozmedzí diskutovanej premennej medzi členmi sledovanej skupiny a respondentmi z kontrolnej skupiny ukázala, že rozdiely v jej variabilite v oboch vzorkách sú štatisticky nevýznamné [$p \geq 0,05$]. Existencia úzkostného stavu v oboch analyzovaných vzorkách je homogénna.

Úzkostná črta je definovaná ako motív alebo získaná behaviorálna dispozícia, vďaka ktorej je jedinec predisponovaný vnímať široké spektrum objektívne neškodných situácií ako ohrozujúce a na tieto udalosti reaguje stavmi úzkosti, ktoré sú neprimerane silné v pomere k veľkosti objektívnej a skutočnej situácie, nebezpečenstvám. Na rozdiel od stavovej úzkosti má naučený charakter a vyznačuje sa pomerne vysokou stabilitou nielen počas celého života

¹⁴⁹ K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym ...* op. cit.

jedinca, ale aj z hľadiska intenzity a charakteristík úzkostných reakcií, ktoré ju charakterizujú. V zmysle črtovej úzkosti, ktorej vzájomné súvislosti so stavovou úzkosťou sa označujú ako reaktívna úzkosť, dochádza k rozvoju úzkostnej osobnosti. Trvalo zvýšená úroveň úzkosti, aj keď najvýraznejšia v ťažkých situáciách a ohrození ega jednotlivca, eskaluje úroveň úzkostného stavu. Výsledky korelačnej analýzy potvrdzujú uvedenú tézu. V skúmanej skupine bola priemerná závažnosť rysovej úzkosti na úrovni 5 priemer, prevažnú väčšinu respondentov zo skúmaného súboru tvoria jedinci charakterizovaní črtovou úzkosťou alebo mierne nad ňou (80%) a jedine každý piaty člen Horskej služby je jedinec s úzkostlivou osobnosťou.

Z analýzy významnosti rozdielov z hľadiska priemerov vyplýva, že členovia testovacej skupiny sa vyznačujú výrazne nižšou mierou črtovej úzkosti ako respondenti z kontrolnej skupiny ($p < 0,001$).

Overenie významnosti rozdielov v rozptyle črtovej úzkosti medzi sledovaným súborom a kontrolným súborom umožňuje konštatovať, že skúmaný súbor sa vyznačuje výrazne nižšou variabilitou znaku ($p < 0,01$) a väčšou homogenitou v jeho rozsahu ($p < 0,001$).

Pokiaľ ide o stavovú úzkosť, medzi členmi skupiny B zaradenými do typu osobnosti v psychologickej norme dominuje jej stredná, nízka a veľmi nízka závažnosť, a čo stojí za zmienku, neboli pozorované žiadne vysoké hodnoty tejto premennej. Medzi najlepšie nalaďenými členmi študijného súboru prevládajú jedinci so strednou úrovňou stavovej úzkosti, nasledovaní jedincami s nízkou a veľmi nízkou úrovňou úzkosti. Rovnako ako predtým nebola pozorovaná žiadna zvýšená intenzita diskutovanej premennej. Extravertívnu časť skúmaného súboru tvoria tiež prevažne jedinci so strednou úrovňou stavovej úzkosti; medzi nimi bolo možné pozorovať zanedbateľné percento zníženej a zvýšenej intenzity stavovej úzkosti. Introverti v skúmanej skupine sú všetci jednotlivci, ktorí sa vyznačujú vysokou alebo strednou úrovňou závažnosti stavu úzkosti. Neurotickí jedinci zo skúmanej skupiny sa vo všeobecnosti vyznačujú vysokou úrovňou úzkosti, zatiaľ čo neurotici z kontrolnej skupiny sa delia na tých, ktorí majú vysokú a tých, ktorí tvoria väčšinu - ktorí majú veľmi vysokú úroveň. U jedincov psychopatického typu v skúmanej skupine boli zaznamenané len vysoké a veľmi vysoké úrovne stavovej úzkosti. Psychastenici zo študijnej skupiny sa vyznačujú veľmi vysokou úrovňou stavovej úzkosti.

Analýza rozloženia úzkostných stavov medzi členmi skúmanej skupiny a tieto závery možno zovšeobecniť aj na členov kontrolnej skupiny, čo ukazuje, že z hľadiska jej formovania sa javí vzájomná závislosť typov osobnosti s príslušnými úrovňami. Príkladom je intenzita stavu úzkosti. Dá sa predpokladať, že u niektorých typov osobnosti je úroveň úzkostného stavu zvýšená, u iných znížená. Táto skutočnosť je natoľko viditeľná, že s bezpečnou aproximáciou

možno hovoriť o určitej geometrii dynamiky formovania stavov úzkosti v daných osobnostných typoch sledovaných štúdií. V súlade s tým subjekty v mentálnej norme, najlepšie fit a extroverti zaberajú vektor, ktorý sa rozprestiera medzi veľmi nízkou a strednou závažnosťou stavovej úzkosti, zatiaľ čo introverti, neurotici, psychopati a dystymici spadajú do sektora zvýšenej úzkosti, na vektore je stredná až veľmi vysoká úroveň. Preto máme do činenia s použitím geometrickej symboliky s asymetrickým usporiadaním typov osobnosti z hľadiska úrovne úzkostného stavu, ktorý sa v nich vytvára a analogicky s opozíciou vysokej a nízkej intenzity premennej v typoch osobnosti. Tento fakt odôvodňuje výber dvoch skupín osobnostných typov, ktoré sú diametrálne odlišné z hľadiska závažnosti stavovej úzkosti, málo úzkostných jedincov a jedincov s vysokým strachom. Tu je potrebné venovať osobitnú pozornosť jednej dôležitej veci. Z hľadiska konfigurácie úzkostného stavu možno u niektorých typov osobností okrem extrémumu zaznamenať aj medzizónu konfigurovaných na škále priemerných hodnôt, spoluvytváranú typmi: psychologická norma, najlepšie prispôbení, extroverti a introverti. Zároveň treba dodať, že prvé tri spĺňajú podmienku konjunkcie: nízka [aj veľmi nízka] a stredná úroveň stavu úzkosti, kým introvertný typ spĺňa podmienku: stredná a vysoká úroveň. Ak áno, potom podmienka spoločnej miery spĺňa a zároveň sa k nim pripája úroveň priemernej intenzity úzkostného stavu, je teda jadrom dynamiky tejto asymetrie. Na druhej strane prvkom, ktorý zrejme odlišuje typy osobnosti z hľadiska stavovej úzkosti, je jej úroveň so znakmi regresie v prípade nasledujúcich typov: psychologická norma, najlepšie prispôbení i extroverti a progresia v prípade introvertov. Zdroje tohto javu možno vidieť v neurofyziológickom základe funkcie dimenzie extravertzia-introvertzia, a teda v povahe stimulačných a inhibičných mechanizmov, pohyblivosti a rovnováhe nervových procesov. Pre prácu a praktický záver z toho vyplýva, že záchranári sa vyznačujú nadmernou úrovňou úzkostných reakcií, aj keď v tomto prípade môže ísť o jednotlivé prípady úzkostných stavov charakteru precedensov. Napriek tomu treba túto skutočnosť brať do úvahy pri riadení výluk, najmä záchranných akcií.

S podobnou situáciou sa stretávame v oblasti distribúcie črtovej úzkosti. Medzi členmi študijného súboru klasifikovaných ako typ v mentálnej norme je rozdelenie črtovej úzkosti nasledovné: dominuje medzi nimi jej stredná intenzita, je tu aj nízka a veľmi nízka úroveň. Medzi touto kategóriou respondentov však nie je vysoká alebo veľmi vysoká miera úzkosti z črt.

S podobnou situáciou sa stretávame u členov skupiny K. Najlepšie adaptovaní členovia skúmanej skupiny sa delia na jedincov so strednou, nízkou a veľmi nízkou úrovňou formovania črtovej úzkosti. Medzi extrovertnou časťou respondentov v skúmanom súbore tvoria väčšinu jedinci so strednou mierou črtovej úzkosti, okrem toho sú tu ľudia s nízkou úrovňou črtovej úzkosti. Pokiaľ ide o vysokú mieru úzkosti z črt, rovnaký počet pozorovaní je

zaznamenaný medzi introvertmi zo skúmanej skupiny a kontrolnej skupiny, pričom priemerná závažnosť premennej v skúmanej skupine je päťkrát nižšia ako v bežnej populácii. Neurotici z výskumnej skupiny vykazujú vysokú mieru úzkosti z črt. Psychopatickí jedinci z výskumného súboru sa delia na tých, ktorí vykazujú vysokú a veľmi vysokú intenzitu črtovej úzkosti. V prípade psychastenického typu [dystymóza] v skúmanej skupine je úzkostná vlastnosť distribuovaná výlučne do vysokej úrovne, zatiaľ čo v kontrolnej skupine do vysokej aj veľmi vysokej úrovne. Analýza konfigurácie úzkostných črt v spektre osobnostných typov členov skupiny: výskumnej skupiny a kontrolnej skupiny umožňuje prijať závery analogické tým, ktoré sa týkajú rozloženia úzkostného stavu v typologických kategóriách osobnosti respondentov z oboch vzoriek. Čo sa týka typov: v mentálnej norme, najlepšie adaptovaní a extroverti, existujú pozorovania strednej, nízkej a veľmi nízkej úrovne črtovej úzkosti. Medzi typmi: introvertný, a najmä neurotický, psychopatický a dystymický, sa pozoruje vysoká a veľmi vysoká úroveň úzkosti. Tento jav sa týka členov výskumnej skupiny aj respondentov z kontrolnej skupiny, a preto je transcendentný vo vzťahu k špecifickosti sociálneho pôvodu týchto pokusov. A ak áno, má fylogenetický rozsah, popisuje proces formovania strachu v osobnosti celého druhu – u bežnej populácie. Dôvody tohto a nie ďalší príklad rozkladu úrovni závažnosti úzkosti v jednotlivých typoch osobnosti analyzovaných pokusov, treba podľa autora hľadať v adaptačnej špecifickosti funkcií jej neurofyziologických mechanizmov, ktoré tvoria organický základ etiológie, genézy a biologických podmienok správania jedinca i typ osobnosti v ňom zobrazený. Pri osobnostných typoch: extrovertný, psychologicky normalizovaný a najlepšie prispôsobený sa stretávame s priemernou alebo mierne zvýšenou úrovňou extravenzie a nízkou alebo priemernou úrovňou neurotizmu. Sú prediktormi nízkej úrovne senzitivity, nízkeho prahu reaktívnej inhibície, vysokého prahu protektívnej inhibície, vysokej účinnosti a tým aj neurofyziologických mechanizmov určujúcich úroveň odolnosti jedinca voči stresu.¹⁵⁰ Preto neprekvapí, že v rámci osobnostných typov charakterizovaných prevahou procesov vzrušenia, s výraznou rovnováhou stimulácie a inhibície nervových javov, ako aj ich výraznou pohyblivosťou, sa pozorovanie jedincov so strednou a nízkou úrovňou úzkosti sústreďuje práve na nich. Na druhej strane introvertný typ zhromažďujúci jedincov s nízkymi alebo priemernými výsledkami na škále neurotizmu a nízkymi hodnotami úrovne extravenzie, sa vyznačuje nízkou vyrovnanosťou nervových procesov a ich nízkou pohyblivosťou. Tento fakt ukazuje, že na jednej strane jedinci tohto typu na ohrozujúce situácie nereagujú prehnane, ale na druhej strane je ich činnosť zameraná na automatické, naučené vyhýbanie sa potenciálnej hrozbe. Tento stav sa môže prejavovať v špecifickej

150 *Ibidem*.

stratégii činnosti, ktorá je charakterizovaná správaním [a ich stratégiami] zameranými na vyhýbanie sa nadmernej stimulácii. Typy osobností: neurotici, psychopati [neurotici extroverti] a dystymici zhromažďujú jedincov, ktorých subjektívne vnímajú ako ohrozujúcich vo väčšine každodenných situácií – objektívne neškodných, preto miera ich aktivizácie presahuje normy energetickej homeostázy. Trochu prehnaný popis ich správania sa dá definovať aj takto: neurotik sa bude snažiť (znižovať hodnotu podnetu) okamžite eliminovať zdroj ohrozenia, pričom zníži efektivitu akcie (chýba mu schopnosť vyhnúť sa hrozbe), psychopat bude zo strachu pred ohrozeným objektom pôsobiť ako asociál a dystýmik, podľahnúť paralyzujúcemu strachu, upadne do stavu dezorganizácie činností, apatie a úplnej ľahostajnosti. Preto neprekvapí, že v rámci rozboru osobnostných typov s prevahou procesov vzrušenia, s výraznou rovnováhou stimulácie a inhibície nervových javov, ako aj ich výraznou pohyblivosťou, sa zameriavame na pozorovanie jedincov so strednou a nízkou úrovňou úzkosti. Introvertný typ na druhej strane zhromažďuje jedincov s nízkymi alebo priemernými výsledkami na škále neurotizmu a nízkymi hodnotami úrovne extravenzie, sa vyznačuje nízkou vyrovnanosťou nervových procesov a ich nízkou pohyblivosťou. Tento fakt ukazuje, že na jednej strane tohto typu na ohrozujúce situácie nereagujú prehnane, ale na druhej strane je ich činnosť zameraná na automatické, naučené vyhýbanie sa potenciálnej hrozbe. Tento stav sa môže prejaviť v špecifickej stratégii činnosti, ktorá je naturizovaným správaním [a ich stratégiami] zameranými na vyhýbanie sa nadmernej stimulácii. Typy osobností: neurotici, psychopathic [neurotic extroverti] a dystymici osoby, ktorých subjektívne vnímajú ako ohrozujúcich vo všetkých každodenných situáciách – objektívne neškodnej homeostáze normy. Trochu prehnaný popis ich správania: neurotik sa bude snažiť (znižovať hodnotu podnetu) okamžite eliminovať zdroj ohrozenia, pričom zníži efektivitu akcie (chýba mu schopnosť vyhnúť sa strachu, môže podľahnúť paralyzujúcemu strachu, vyvolať kolaps vedúci k stavu dezorganizácie činností, apatie a úplnej ľahostajnosti. Ani medzi sangvinikmi zo skúmanej skupiny, ani medzi zástupcami rovnakého osobnostného typu z kontrolnej skupiny nebola pozorovaná veľmi vysoká intenzita stavovej úzkosti a jej zvýšená hladina bola zistená len u niekoľkých percent respondentov z oboch vzoriek. S veľmi podobnou situáciou sa stretávame u respondentov z oboch skupín – výskumnej a kontrolnej skupiny zaradenej do cholerickeho typu temperamentu. U členov skúmanej skupiny aj u respondentov z kontrolnej skupiny dominovala priemerná úroveň stavovej úzkosti (študovaná skupina – 27,5%, kontrolná skupina – 16%), pričom u záchranárov bol počet pozorovaní tohto javu takmer dvakrát vyšší. Čo sa týka jeho vysokých a nízkych hladín, je to podobné, pretože sú podobnej intenzity tak u cholericov z testovacej skupiny, ako aj u jedincov tohto typu temperamentu

z kontrolnej skupiny. Respondenti zo skúmaného súboru s flegmatickým typom temperamentu vykazujú strednú a vysokú úroveň stavovej úzkosti a zároveň žiadni jedinci so zníženou úrovňou jej formovania. Podobnú situáciu riešime aj vo vzťahu k respondentom z kontrolnej skupiny. Spoločnou črtou distribúcie úzkostných stavov u sangvinického, cholerového a flegmatického typu respondentov z oboch štúdií je, že dosahujú aspoň priemernú úroveň vo svojom rozsahu – aj keď s rôznou intenzitou. V prípade melancholického typu temperamentu sa stretávame so situáciou, kedy ako medzi členmi skúmaného súboru, tak aj v kontrolnom súbore, distribúcia stavovej úzkosti nenaberá priemerné a nízke hodnoty, ale len vysoké a veľmi vysoké hodnoty. Máme právo povedať, že úroveň formovania konfigurácie úzkostného stavu u respondentov závisí od typu ich temperamentu. U sangvinického a cholerového typu dosahuje rozloženie úzkostného stavu maximum v rámci stredných hodnôt, pričom je pozorovaná jeho nízka a vysoká intenzita. Neurofyziológický základ temperamentovej typológie nezahŕňa jednoznačné „induktory“ u sangvinického a cholerového typu, ktoré by nemilosrdne determinovali vznik stavovej úzkosti na vysokej úrovni, alebo naopak tvoria priaznivé biologické prostredie pre vznik nízkej úrovne stavovej úzkosti. Do skupiny temperamentových indikátorov regresie stavovej úzkosti určite patrí: vysoká pohyblivosť nervových procesov, nízka úroveň reaktivity, teda vysoká účinnosť a nízka citlivosť, vysoká úroveň podmienenej inhibície a zároveň nízky prah reaktívnej inhibície, a teda znaky, ktoré charakterizujú silný typ nervového systému. Na jej základe dochádza k rozkladu typov odolných voči stresu na vyvážené - sangvinické a nevyrovnané - cholericke, čo sa prejavuje o. i. výskyt zvýšeného neurotizmu a vysokej úrovne úzkosti u cholerickeých jedincov. V prípade úzkosti flegmatického typu je stav konfigurovaný nasledovne: gradient jeho konfigurácie sa zameriava na stredné hodnoty a pozoruje sa tu aj jeho vysoká a veľmi vysoká intenzita pri súčasnej absencii nízkej úrovne diskutovanej premeny. Vyváženosť stimulácie a inhibície nervových procesov u flegmatikov, na rozdiel od sangvinikov a najmä cholerickeých, sa prejavuje v tom, že dosahujú priemerné výsledky na škále reaktivity aj aktivity. Výsledkom je, že napriek relatívne nízkej citlivosti sú extrémne neaktívne, čo znižuje úroveň ich aktivity. Rozsah nimi vykonávaných činností a ich charakter sú preto poznačené ďalekosiahlou striedmosťou, ktorej úlohou je obmedziť prílev súboru úzkostných faktorov (stresorov) k jednotlivcovi. Tento štandard „flegmatického“ správania je vyjadrený v charakteristickom odstupe, za ktorým sa skrýva strach zo straty kontroly, čo môže „vlastníka“ tohto typu osobnosti vyviešť zo stavu rovnováhy. Preto bude jeho činnosť zameraná na vyhýbanie sa ohrozujúcim faktorom, ktorých potenciálny vplyv v ňom vyvoláva strach, a preto na ich existenciu reaguje úzkostným správaním [vyhýbanie sa]. Toto je hlavný rozdiel medzi

„expresívnymi“ aktivitami cholera a sangvinika, hľadajúcimi jeden vyváženým spôsobom, druhý vo forme nepokoja – stimuláciu, a teda existujúcou v stresujúcom prostredí a „utlmenou“ aktivitou, tzv. flegmatik, ktorý sa pri konfigurácii introvertne koncentruje na udržanie vnútornej rovnováhy.

V prípade melancholického typu je to úplne iné, pretože rozloženie úzkostného stavu je konfigurované okolo vysokých a veľmi vysokých hodnôt. Z toho vyplýva, že neurofyziologické mechanizmy, ktoré sú prediktormi melancholického typu temperamentu subjektov, u nich zvláštnym spôsobom vyvolávajú eskaláciu stavov úzkosti. Vyplýva to okrem iného z toho, že melancholický typ sa vyznačuje vysokou citlivosťou a nízkou účinnosťou, čo sa prejavuje v jeho vysokej reaktivite, ktorej intenzita je neúmerne vysoká v pomere k aktívnemu podnetu. Reakčná sila je neadekvátna objektívnym podmienkam situácie, čo vedie k rýchlemu vzniku reaktívneho brzdenia, ktoré chráni systém pred nadmerným využívaním energie. Tým je aktivita melancholickej jednotky pomerne nízka, zameraná skôr na „skladovanie“ energetických zdrojov, ktorých zber je preňho inak veľmi náročný. Ako už bolo spomenuté vyššie, aktivácia nervového systému melancholika ho totiž udržuje v chronickom vzrušení. Jeho výboj umožňuje melancholikovi zvýšiť pohyblivosť nervových procesov, ktorých úlohou je transponovať typ činnosti jedinca, modifikovať jej charakter a rozsah. Preto jedinci s týmto typom temperamentu prekladajú prerušované činnosti na nepretržité a vyberajú si úlohy, ktoré im umožňujú nahradiť vyčerpávajúcu kontinuitu práce novou, regenerujúcou formou činnosti. Vo svetle citovaných úvah o distribúcii úzkostných stavov si možno všimnúť, že tak medzi osobnostnými typmi, ako aj z hľadiska typov temperamentu, je možné identifikovať tie, ktoré vo viac či menej systematickej forme korelujú so štruktúrou konfigurácia stavu úzkosti. V oboch prípadoch to priamo súvisí s funkciami nervovej sústavy, ktorej prejavy správania je možné systematizovať a následne prezentovať vo forme zovšeobecňujúcich opisov typológie osobnosti a temperamentu.

Ak ide o rozloženie úzkosti medzi sangvinickými členmi sledovanej skupiny, zistilo sa, že z väčšej časti predstavovali jej priemernú závažnosť. Veľkú skupinu medzi nimi tvoria aj jedinci s nízkou mierou povahovej úzkosti; mala tiež veľmi nízku intenzitu. Nebolo však zaznamenané žiadne zvýšenie – vysoká alebo veľmi vysoká intenzita tejto premennej. Sangvinickí respondenti z kontrolnej skupiny prezentujú: strednú, nízku, veľmi nízku a vysokú úroveň rysovej úzkosti, čo znamená, že jej rozloženie v sangvinickom type oboch skupín: testovacej skupiny a kontrolnej skupiny má relatívne homogénnu formu.

Nielen dve distribúcie: úzkosť – stav a úzkosť – črta predpokladajú relatívne vysoko podobné zloženie v analyzovaných typoch temperamentu, ale zdá sa, že aj ich typologická

mechanika je určená vplyvom rovnakých neurofyziologických javov ľudského tela. Na tomto mieste však treba zdôrazniť, že črtová úzkosť ako trvalá behaviorálna dispozícia osobnosti má naučený charakter, v ktorom sa odlišuje od stavovej úzkosti formovanej vnútornou povahou subjektívneho vnímania ohrozenia jedinca. Oba typy úzkosti sú na sebe závislé, najmä akcentujú túto pozitívnu koreláciu v ťažkých situáciách a vypätí, pričom ide najmä o eskaláciu úrovne úzkosti-stavu pod vplyvom črtovej úzkosti stabilizovanej v osobnosti. Nízka úroveň aktivity u sangvinického typu obmedzuje rozvoj úzkostnej osobnosti, pretože jej členovia vnímajú vplyv stimulačných faktorov ako normálny stav nepresahujúci svoje adaptačné dispozície. Vyznačujú sa priemernou a nízkou úrovňou úzkostného stavu, ktorý priamo súvisí so zodpovedajúcou štruktúrou mechanizmov subkortikálnej aktivácie, vrátane nízkej reaktívnej inhibície a nízkej citlivosti. Preto môžeme predpokladať, že obe formy reaktívnej úzkosti: úzkosť - stav a úzkosť - vlastnosť sú formované silou nervového systému, kým stav-úzkosť je formou relativizovanej (napr. závislej na sile podnetu, subjektívnom vnímaní) automatickej reakcie ku konkrétnemu ohrozeniu, keď rysová úzkosť je konštantnou skladbou naučeného úzkostného správania. V tomto zmysle je črtová úzkosť zložkou osobnosti jedinca a úzkostný stav je jeho psychomotorickou reakciou na subjektívne a situačne určené hodnotenie ohrozenia. S podobnou situáciou sa stretávame pri analýze rozloženia úzkostnej črty medzi respondentmi s cholеровým typom temperamentu. Malo by sa však vziať do úvahy, že tento typ temperamentu predurčuje jednotlivca k hľadaniu nadmernej stimulácie, čo vedie k tomu, že v niektorých prípadoch sa môže stať hlavným dôvodom zvýšenia úrovne úzkosti. Pohotovostná služba je miestom, kde sa ľahko aktivujú mechanizmy stupňujúce naučenú a zavedenú formu strachu, ktorých systematický nárast napreduje súbežne s nárastom počtu ťažkých záchranných akcií. Flegmatický typ, vyznačujúci sa vyrovnanosťou nervových procesov, a teda aj nízkou úrovňou neurotizmu, patrí k silnému typu nervovej sústavy. Jedinici patriaci k tomuto typu temperamentu sa však vyznačujú aj nízkou alebo strednou silou procesov stimulácie a inhibície nervových procesov a nízkou úrovňou ich mobility. Preto sa medzi nimi pozoruje nielen priemerná úroveň závažnosti rysovej úzkosti, ale aj jej vysoké a veľmi vysoké napätie a neexistujú žiadne prípady nízkej a veľmi nízkej úrovne príslušnej vlastnosti. Vzhľadom na to, že na vznik stabilizovanej formy črtovej úzkosti vplývajú kognitívne procesy jedinca a nielen jeho neurofyziologické charakteristiky, aktivity jedincov flegmatického typu by sa mali vyznačovať nielen špecifickou záchrannou sieťou v konkrétnej situácii, ale špecifickou stratégiou vyhýbania sa nadmernej stimulácii z hľadiska predvídania a plánovania budúcich aktivít. Rozvoj úzkostnej osobnosti flegmatického typu je obmedzený rovnováhou nervových procesov, ale níz-

ke hodnoty pohyblivosti nervových procesov a sila ich stimulácie i inhibície nútia jedinca, ktorý je náchylný na stres, vyberať si medzi mnohými sociálnymi rolami a správaním, ktoré zabezpečujú ich existenciu v podmienkach stimulácie rovnováhy. Najjasnejšia forma vyhýbajúcej sa stratégie nadmernej stimulácie by mala byť videná u melancholického typu. Vzhľadom na zodpovedajúcu štruktúru aktivačných centier a ich regulačnú funkciu sa vyznačuje mimoriadnou odolnosťou voči deprivačnému stresu (podobne ako flegmatický typ), ktorý je diametrálne odlišný od cholerikov i sangvinikov a neznaša stimuláciu preťažiením. Vzhľadom na to, že každodenný život je zdrojom viacerých napätí, možno tento typ považovať za málo prispôsobivý. Ľudská kognitívna činnosť, a v tomto prípade, zdá sa, pôsobila selektívne, usmerňovala činnosť jednotlivca tak, aby ním vykonávaná spoločenská a odborná činnosť a v rámci nich cieľavedomá činnosť primeraná pracovným úlohám sa mohla uskutočňovať v podmienkach stimulačného deficitu (napr. skupinové melanchólie) respondentov tvorí len 8% z celkového počtu, kým v kontrolnej skupine až 27%.

Vo svetle výsledkov výskumu možno konštatovať, že medzi horskými záchranármi dominuje správanie (viac ako polovica), vyznačujúce sa nízkou úrovňou neurotizmu a vysokou mierou extravenzie. Vyznačujú sa preto okrem iného: neustálou náladou, ktorej zmena prebieha pod vplyvom jasných vonkajších faktorov, vysokou toleranciou voči účinkom stresu z preťaženia, vysokou emocionálnou vyrovnanosťou, alocentrizmom, vysokou sociabilitou, vyhýbaním sa osamelosti, konaním pod vplyv aktuálnych podnetov, ovplyvňovanie zvonku, často konajú impulzívne, ich emócie často neovláda intelekt, radšej konajú prakticky, sú optimisti atď.

Keďže prostredie Goprowovej činnosti sa vyznačuje vysokým koeficientom rizika, variability, novosti a nepredvídateľnosti situácie, treba očakávať, že úroveň mobility nervových procesov medzi respondentmi bude na vysokej úrovni. Tým by sa v každom prípade zabezpečilo účinné vykonávanie zabezpečenia jeho sociálnej a profesionálnej úlohy. Mobilita nervových procesov má osobitný význam v situácii, keď je potrebné náhle premeniť správanie záchrancu z pasívneho stavu – v ktorom sa môže nachádzať napríklad počas počúvania – do aktívneho stavu, ktorý bude aktivovaný v dôsledku účasti na záchranej akcii. Je opodstatnené predpokladať, že mobilita zohráva mimoriadne dôležitú úlohu v regulácii vzťahu záchrancu k prostrediu, ktoré hrá a predurčuje ho vykonávať úlohy, ktoré si vyžadujú potenciálnu, okamžitú a zároveň účinnú reakciu v relatívne relatívnej miere a krátkej dobe.

Vzťahy vzájomných závislostí vlastností v systéme osobnosti

Autorovým motívom analýzy vzájomných závislostí bola snaha vystihnúť podstatu vzťahov (v zmysle ich povahy a sily), ktoré sa vyskytujú v rámci osobnostných vlastností a temperamentu horských záchranárov. Ide o veľmi dôležitú výskumnú otázku, pretože korelačné vzťahy môžu prispieť k hlbšej funkčnej charakterizácii správania respondentov a odvodeniu jeho neurofyziologického základu.

Je zaujímavé nielen objavovať korelačné vzťahy, ale snažiť sa nájsť aj regresívne vzťahy medzi vzájomným ovplyvňovaním niektorých osobnostných vlastností. Hneď na úvod je potrebné zdôrazniť, že *silný vzťah korelácie nezávislosti* sa vyskytuje len medzi aktivitou a extravertiou, čo znamená, že nárast hodnoty aktivity u horských záchranárov nie je spojený s automatickým nárastom extravertie, a naopak, nárast hodnoty aktivity horských záchranárov v extravertii na dimenzii EI nie je sprevádzaný súčasným zvýšením temperamentnej aktivity. Nárast intenzity extravertie neovplyvňuje rozsah a intenzitu akcií odobratých na vzorke, z čoho možno usudzovať, že u respondentov zo študijného súboru sa zaoberáme aktivitou, nazvime to pripravenosťou konať, o čom svedčí nízka úroveň reaktivity a vysoká úroveň mobility nervových procesov.

Ak áno, činnosť horského záchranára je zameraná na organizáciu „potenciálne aktívneho“ správania, ktoré súvisí s udržiavaním vzrušenia v medziach, ktoré umožňujú jeho eskaláciu v prípade účasti na traumatickom záchrannom výjazde (zníženie tzv. význam podnetu). Existuje však aj metodologický výsledok zistenej závislosti a to, že oba znaky je potrebné skúmať na oddelenie, pričom v prípade ostatných je možná redundancia. Analýza nasledujúcich korelácií je založená na výsledkoch v tabuľke 4.

Tabuľka 4. Najsilnejšie korelácie zistené Pearsonovým rtt testom medzi párami osobnostných číť vo vzorke bežnej populácie horských záchranárov. Kritická úroveň p – úroveň pravdepodobnosti chyby pri overovanom hodnotení

Analyzované osobnostné premenné	priemerná	Odchýlka. Štandard	R_{xy} Pearsona	r_{2xy}	Hodnotenie testu t_0 študenta	Kritická hladina významnosti p
EXTRAVERZIA - NEUROTICISM	29,70000 19,26000	7,40094 10,18188	-0,214554	0,046034	-3,09103	0,002282
EXTRAVERZIA - REAKTIVITA	29,70000 65,92000	7,40094 9,64983	0,422400	0,178421	6,55740	0,000000
EXTRAVERZIA - POHYBLIVOSŤ	29,70000 61,65500	7,40094 11,55002	0,448735	0,201363	7,06558	0,000000
EXTRAVERZIA - ROVNOVÁHA	29,70000 1,01007	7,40094 0,22962	0,353772	0,125155	5,32219	0,000000

Analyzované osobnostné premenné	priemerná	Odchýlka. Štandard	R_{xy} Pearsona	r_{2xy}	Hodnotenie testu t_0 študenta	Kritická hladina významnosti p
EXTRAVERZIA - ÚZKOSŤ - ČRTA	29,70000 37,74000	7,40094 6,55111	-0,217301	0,047220	-3,13255	0,001996
NEUROTICISM REAKTIVITA	19,26000 65,92000	10,18188 9,64983	-0,242161	0,058642	-3,51204	0,000551
NEUROTICISM ÚZKOSŤ - STAV	19,26000 34,27000	10,18188 6,34495	0,327157	0,107031	4,87158	0,000002
NEUROTICISM ÚZKOSŤ - ČRTA	19,26000 37,74000	10,18188 6,55111	0,337546	0,113937	5,04583	0,000001
REAKTIVITA – AKTIVITA	65,92000 66,04000	9,64983 9,86025	0,441866	0,195245	6,93093	0,000000
REAKTIVITA - POHYBLIVOSŤ	65,92000 61,65500	9,64983 11,55002	0,524646	0,275253	8,67173	0,000000
REAKTIVITA - ROVNOVÁHA	65,92000 1,01007	9,64983 0,22962	0,400966	0,160773	6,15886	0,000000
REAKTIVITA – ÚZKOSŤ - ČRTA	65,92000 37,74000	9,64983 6,55111	-0,309308	0,095672	-4,57679	0,000008
AKTIVITA - ROVNOVÁHA	66,04000 1,01007	9,86025 0,22962	-0,432672	0,187205	-6,75307	0,000000
POHYBLIVOSŤ - ROVNOVÁHA	61,65500 1,01007	11,55002 0,22962	0,280586	0,078729	4,11344	0,000057
ÚZKOSŤ - STAV - ÚZKOSŤ - ČRTA	34,27000 37,74000	6,34495 6,55111	0,704816	0,496765	13,98051	0,000000

Zdroj: K. Mrozowicz, *Charakterystyka zachowań organizacyjnych w świetle badań nad współzależnościami cech osobowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Nowoczesna administracja publiczna”, nr 573, Szczecin 2009, s.433-443

Korelácia medzi extravertiou a neurotizmom je signifikantná a negatívna, čo znamená, že s nárastom hodnoty extravertie hodnota neurotizmu v analyzovanej vzorke klesá a naopak, rastúci neurotizmus znižuje úroveň extravertie. Dimenzia E-I a dimenzia neurotizmus-rovnováha teda nie sú navzájom ortogonálne. Nárast extravertie pri súčasnom znížení úroveň neurotizmu je dobrou prognózou pre študijný súbor, pretože takáto situácia ovplyvňuje fungovanie v podmienkach stimulujúceho preťaženia. Priaznivo na to pôsobí vzťah medzi *extravertiou a reaktivitou*, ktorý sa vyznačuje chronicky nízkou úrovňou aktivácie a aktívnym vyhľadávaním stimulácie. Aktivita a úroveň reaktívnej inhibície tiež určujú štruktúru E-I dimenzie. Úroveň neurotizmu vo vzorke je na nízkej úrovni, z čoho možno usudzovať, že dominantnou stránkou tejto korelácie je extravertia, ktorej nárast spôsobuje zvýšenie rovnováhy v dimenzii neurotizmus – emocionálna rovnováha. Tento vzťah je tranzitívny, zvyšujúca sa vyrovnanosť podporuje progresiu extravertie v dimenzii E-I.

V prípade korelácie *extraverzie s pohyblivosťou nervových procesov* možno zaznamenať silnú, vysoko významnú a pozitívnu koreláciu; obrazne povedané, nárast extraverzie je sprevádzaný zvýšením pohyblivosti nervových procesov a naopak, čím vyššia je pohyblivosť nervových procesov, tým vyššia je úroveň extraverzie. Sila tohto vzťahu naznačuje opodstatnenosť predbežnej tézy, že obe korelujúce osobnostné črty: extraverzia a mobilita nervových procesov zohrávajú v študijnom súbore významnú úlohu, podporujú organizáciu osobnosti jej členov v široko chápanej záchranej službe.

Z hľadiska korelácie *extraverzie s rovnováhou nervových procesov* možno konštatovať, že s nárastom extraverzie sa v populácii horských záchranárov zvyšuje rovnováha nervových procesov. Vykonaná analýza naznačuje, že zvyšujúca sa úroveň extraverzie vedie k zvýšeniu rovnováhy nervových procesov vo vzorke, čo znamená, že tento vplyv má vysoko pozitívny význam pre formovanie správneho pomeru medzi úrovňou aktivity a reaktivity. Ak áno, respondenti patria do skupiny najlepšie prispôsobených jedincov, teda tých, ktorí majú schopnosť efektívne využívať stratégie zvládania stresu. Zvyšujúce sa hodnoty rovnováhy nervových procesov a tým optimálne zvyšovanie hodnoty aktivity a reaktivity podporujú eskaláciu hodnoty extraverzie a regresiu hodnoty introverzie na stupnici E-I. Funkčná hodnota zistenej korelácie je daná najmä tým, že môže zohrávať významnú úlohu pri regulácii správania v krízových situáciách (preťaženie), pri organizovaní aktivít na relatívne vysokej úrovni. Priemerný horský záchranár, charakterizovaný nízkou úrovňou aktivácie (vysoký prah citlivosti), sa vyznačuje aj zvyšujúcou sa úrovňou aktivity a klesajúcou reaktivitou. Tieto premenné spolu úzko súvisia, pretože charakterizujú spoločný znak nervového systému, ktorého sú teoretickými referenciami. Máme tu na mysli nízky prah reaktívnej inhibície ovplyvňujúci progresiu [chronicky] úrovne potreby stimulácie. Deprivácia však pôsobí na takto charakterizovanú osobnosť jednoznačne dezintegračne, čo naznačuje jednoznačnú potrebu respondentov vyhýbať sa situáciám s nízkou úrovňou stimulačnej stimulácie a vysokou mierou deprivácie (situácie monotónnosti, počúvania a pod.).

Negatívny *korelačný vzťah medzi črtovou úzkosťou a extraverziou* nám umožňuje dospieť k záveru, že zvýšenie hodnoty extraverzie na škále E-I má za následok súčasnú regresiu črtovej úzkosti, teda rozvinuté a relatívne konštantné úzkostné postoje. Intenzita extroverzie vo vzorke je väčšia ako úroveň rozvoja rysovej úzkosti. Ak áno, možno tvrdiť, že dominantnou črtou, ktorá v tomto korelačnom systéme nejakým spôsobom „vyžaruje“ hodnoty, je extraverzia, nie črtová úzkosť. Vzájomná interakcia oboch osobnostných črt sa teda zdá byť opodstatnená o to viac, že extraverzia a úzkosť, skôr nimi popisované psychosomatické stavy, tvoria akési antagonistické javy. Z výskumu vyplýva, že priemerný člen Horskej

služby, charakterizovaný priemernou úrovňou extroverzie, bude vykazovať klesajúcu úroveň rysovej úzkosti.

Vzájomná závislosť *neurotizmu a reaktivity* umožňuje domnievať sa, že v populácii záchranárov Horskej záchranej služby pri zvyšovaní úrovne neurotizmu klesá sila stimulačných procesov [rastie reaktivita]. Zvýšenie stimulácie nervových procesov [zníženie hodnoty reaktivity] na druhej strane vedie k zníženiu úrovne neurotizmu a zvýšeniu emočnej rovnováhy.

Podľa výsledkov korelačného počtu aktivita klesá, zatiaľ čo neurotizmus klesá, napokon, narastá neurotizmus vyvolávajúci zvýšenie reaktivity. Neurotizmus, ktorý je spojený s prítomnosťou nepríjemných emocionálnych stavov (strach, úzkosť, exaltácia), znižuje potrebu stimulácie, ale on sám je spojený s určitým chronickým zvýšeným vzrušením, ktoré následne vedie k nižšiemu prahu ochranného spomalenia a rastu mentálnej citlivosti (v zmysle senzorickej detonácie). Vysoká hodnota výsledkového testu v rôznom meradle sily stimulačných procesov (7 stupeň) naznačuje, že „emitorom“ v predmetnom prepojení bude reaktivita na nízkej úrovni a „absorbentom“ bude neurotizmus. Záver je taký, že vysoká miera formovania sily nervových procesov (nízka reaktivita) zníži rast nadmerných emócií u horských záchranárov (nízka prahová reaktivita).

Výsledky *korelácie premennej neurotizmus s premennou úzkostný stav* potvrdili predpoklad, že krátkodobé stavy subjektívneho ohrozenia opakujúce sa s nerovnomernou frekvenciou s vysokou istotou stimulujú rast stabilizovaného úzkostného napätia ako relatívne fixného systému neurotického správania a postojov. Zvýšená úroveň neurotizmu zvyšuje úroveň aktivácie a zároveň znižuje potrebu stimulácie. Akákoľvek odchýlka od optimálnej úrovne aktivácie motivuje organizmus k nápravnému správaniu, k homeostatickej regulácii intenzity aktivácie na normálnu úroveň. Chronicky zvýšená úroveň aktivácie organizmu vedie k vyhýbaniu sa situáciám vyvolávajúcim úzkosť, teda situáciám, ktoré v organizme vyvolávajú nadmernú stimuláciu. Preto by sa malo očakávať, že zvyšujúca sa úroveň úzkostného stavu a rastúci neurotizmus sa budú navzájom ovplyvňovať, čo spôsobí zakaždým zníženie úrovne aktivity subjektu alebo v kritickej situácii bude mať za následok úplné pozastavenie činnosti. Záchranári z hľadiska neurotizmu vykazujú jeho nízku úroveň, a ak áno, dá sa predpokladať, že katalyzátorom korelácie, ku ktorej dochádza, bude však vplyv *stavovej úzkosti na neurotizmus*. Tento záver sa javí ako úplne pochopiteľný, keď zoberieme do úvahy zintenzívnenie výskytu veľkého počtu úzkostných situácií v sociálno-profesionálnej činnosti horského záchranára. Vzťah medzi neurotizmom a črtovou úzkosťou potvrdzuje, že vystavenie osobnosti trvalým a stabilným úzkostným dispozíciám vedie k nárastu neurotizmu, ktorý na základe spätnej väzby môže viesť k zosilneniu úzkostných stavov alebo

zafixovaných vzorcov „únikového“ správania. Črtová úzkosť aj neurotizmus nemajú v teste vysoké hodnoty, preto by vplyv ich korelácie nemal byť medzi horskými záchranármi jasne viditeľný, teda prejavovať sa obzvlášť násilným spôsobom. Môžu však existovať individuálne prípady správania charakterizované zistenou koreláciou. Vzťah oboch premenných, zhoršovanie kvality výkonu činností, najmä v situáciách stresu z preťaženia dokazuje, že pri činnostiach vykonávaných pod tlakom stimulujúceho stresu sa ich funkcie akoby vzájomne harmonizujú a posilňujú.

Reaktivita (stimulácia nervových procesov) a aktivita (spomaľovanie nervových procesov) sú navzájom prepojené koreláciou s hodnotou koeficientu $r_{xy} = 0,441866$ a vzťah analyzovaných premenných má kladný smer, vysokú silu korelácie a veľmi významné overovacie hodnotenie. S vysokou pravdepodobnosťou možno predpokladať, že zvýšenie stimulácie nervových procesov aktivuje mechanizmy zvyšujúce hodnotu inhibície nervových procesov v teste. Na základe výsledkov korelačného počtu sa zdá správne tvrdiť, že pre priemerného horského záchranára je charakteristické zvýšenie sily nervových procesov (znížená reaktivita) sprevádzané súčasným zvýšením inhibície nervových procesov (zvýšená aktivita). Tento vzťah je tranzitívny a treba predpokladať, že opačný stav, zvyšovanie aktivity jedinca, spôsobuje u neho pokles reaktivity. Nízka úroveň reaktivity na vzorke, dokazuje jej relatívne vysokú odolnosť voči podnetom s vysokou hodnotou stimulu, pozitívne korelujúcu s aktivitou, ktorá tvorí špecifickú „nárazovú zónu“ medzi potrebou stimulácie a organizáciou správania jedinca s cieľom udržať stav optimálneho vzrušenia. V tomto systéme je vyvážený úroveň formovacej aktivity. Keďže ide o symetrický systém, ako sme už diskutovali, aktivita je pod podporným vplyvom reaktivity, ktorá svojou povahou neobmedzuje jej vplyv v oblasti aktivít vykonávaných v situáciách preťaženia, ale dokonca v tomto ohľade posilňuje jej funkcie.

Zvyšujúca sa úroveň sily stimulačných procesov (regresia reaktivity) vedie k zvýšeniu pohyblivosti nervových procesov. Pokles reaktivity spôsobený zvýšením pohyblivosti nervových procesov má u respondentov regulačnú hodnotu. Dá sa teda predpokladať, že pokles hodnoty reaktivity spôsobuje u priemerného horského záchranára zvýšenie regulačnej funkcie pohyblivosti nervových procesov a naopak. Úroveň pohyblivosti nervových procesov vo vzorke je v priemere (6 stupeň), čo jasne dokazuje, že máme do činenia s komunitou charakterizovanou priemernou úrovňou zmien v časových charakteristikách správania. Reguluje správanie záchrancu, keď po období stimulujúcej stagnácie (napr. expedičná ambulancia počas pohotovosti) nastáva potreba náhle psychofyzickej aktivity (expedície). Deprivujúca situácia „očakávania“ náhle prechádza náhlou premenou, keď sa musí v konečnom krátkom čase aktivovať a obsiahnuť celú rozhodovaciu a organizačnú štruktúru vykonávanej povin-

nosti. Úroveň mobility nervových procesov, ktorá definuje potenciálne adaptačné schopnosti (kapacitu) subjektu, je akousi „legitímnosťou“ odolnosti jedinca tak voči deprivácii, ako aj voči stimulačnému stresu. Mobilita na priemernej úrovni znamená, že v teste sa efektívne využíva schopnosť prerušiť jednu formu účinku v prospech inej, ktorá si vyžaduje vysoký prah reaktívnej inhibície. Nízka úroveň reaktivity v teste je akýmsi neurofyziologickým garantom optimálneho rozvoja organizačných funkcií mobility nervových procesov. Význam pohyblivosti nervových procesov, ktorá je v tomto systéme vyjadrením behaviorálneho stavu pripravenosti organizmu prispôbiť sa novým podmienkam prostredia, má akýsi „tréning“ vedený v podmienkach rôznych vysokofrekvenčných zmien. Tréning zameraný na zvýšenie extrémnych alebo hraničných parametrov správania, od stagnácie k aktivácii, od pasívneho k aktívnemu stavu, vyžaduje od operátora dostatočne vysoký energetický výdaj. Iba nízka úroveň reaktivity, chronicky znížená úroveň reaktívneho dynamometra (vysoká ochranná), chrániaca homeostatické zásoby pre udržanie optimálneho stavu stimulácie systému, je schopná poskytnúť systému základ, na ktorom by mohol celý odpočívať od záťaže súvisiacej s organizáciou aktivít. Je tu jasne viditeľný regulačný vplyv funkčne komplementárnych temperamentových vlastností na úroveň výkonnosti pri výcvikových a záchranských výpravách.

Medzi rovnováhou *nervových procesov a reaktivitou* je korelácia významná, pozitívna a tiež silná. Zdá sa zrejmé, že optimálnym stavom by bolo zachovanie správneho pomeru medzi stimuláciou nervových procesov a jej vyváženou intenzitou. Napriek tomu zvýšenie hodnoty na škále stimulácie nervových procesov (zníženie reaktivity) pri súčasnom zvýšení rovnováhy nervových procesov možno považovať za vysoko významné pri akomkoľvek druhu činnosti, ktorá zahŕňa vysoké percento rizika a zodpovednosť. Očakávalo by sa, že v priemernej úlohovej situácii bude pôsobenie štatistického horského záchranára vyvážené a zároveň účelné a efektívne. Určitým doplnkom vzťahu medzi reaktivitou a pohyblivosťou nervových procesov je regulačný vplyv vzájomne korelovaných charakteristík správania na úroveň výkonu činnosti. Išlo však skôr o dynamiku zmeny obsahu správania z „čakania na akciu“ na „čakanie na jej výsledok“. V súčasnosti ide o „presnosť energetickej bilancie“, to znamená napr.: rozsah a počet vykonávaných pohybových aktivít, preferencie štýlu konania v podobe napríklad výpravy. Nízka úroveň reaktivity zabezpečuje správnu úroveň výkonu úlohy v podmienkach charakterizovaných vysokým obsahom podnetov. Výsledok korelačného počtu potvrdzuje, že úroveň formovania rovnováhy nervových procesov, teda určité optimum, podľa ktorého výdaj energie na reguláciu správania neprekročí kritické hodnoty. Zvyšovanie hodnoty rovnováhy nervových procesov vedie aj k progresii funkcie reaktivity,

posilňovaniu funkčného pomeru medzi potrebou stimulácie a rozsahom aktivity zameranej na ich vyrovnanie. Opísaný vzťah sa javí, podobne ako v predchádzajúcom prípade, ako veľmi užitočný pri plnení služobných povinností v Horskej záchranej službe.

Z hľadiska korelácie *reaktivity a črtovej úzkosti* možno konštatovať, že zvýšenie sily stimulačných procesov (zníženie hodnoty reaktivity) prebieha paralelne s regresiou hodnoty črtovej úzkosti. V praxi to môže znamenať, že nízka reaktivita je spôsobená okrem iného aj nízkou úrovňou formovania črtovej úzkosti a naopak. Tento vzťah je extrémne symetrický: progresia rysovej úzkosti zvyšuje reaktivitu, t. j. podľa pridania výskumného nástroja (KTS-134) znižuje priemerný výsledok testu na stupnici sily nervových procesov. Výsledky výskumu naznačujú, že nízka miera reaktivity vo vzorke má vysoko regulačnú funkciu, ktorá u priemerného horského záchranára bráni pretrvávaniu núdzových a strachových stavov, ktorých nadmerný výskyt by viedol k vysokej tvorbe črtovej úzkosti, resp. by viedlo k jej konsolidácii v správaní subjektu. Regulačné pôsobenie reaktivity však nevylučuje a obmedzuje mieru formovania postojov „vyhýbania sa“ stimulácii, prispieva k rozvoju medziludských kontaktov a individuálnej aktivity v spoločenskom živote záchranej služby. Miera črtovej úzkosti vo vzorke je na priemernej úrovni, čo treba považovať za priaznivý stav, ktorý podporuje zrelé rozhodovanie, konanie rozumom a nie iba impulzne a tiež pomáha stabilizovať postoje racionálneho odstupu k prevzatej úlohe (hlavne expedičnej), a čo je obzvlášť dôležité, aj konsolidáciu a automatizáciu (internalizáciu) bezpečných postojov. Nízka miera reaktivity sprevádzaná nízkou mierou úzkosti by mohla viesť k navodeniu riskantných postojov a drzosti v štýle konania, čo by, samozrejme, sťažilo riadne plnenie sociálno-profesijných povinností horských záchranárov. Tu diskutovaný regulačný mechanizmus, ktorý chráni málo reaktívneho jedinca pred vytváraním rizikových postojov.

Vo svetle vykonanej analýzy je potrebné považovať korelačný vzťah medzi *aktivitou a rovnováhou nervových procesov* za silný, negatívny a samozrejme štatisticky významný. Stochastickú dynamiku tohto vzťahu možno znázorniť takto: zvýšenie aktivity, vizualizované eskaláciou hodnoty na stupnici inhibičnej sily, ovplyvňuje zníženie rovnováhy nervových procesov. To môže naznačovať, že funkčná regulácia úrovne stimulácie, ktorá prebieha pod kontrolou aktivity, vedie k nerovnováhe nervových procesov. Zvýšenie rovnováhy nervových procesov znižuje hodnotu aktivity a s ňou aj rozsah i charakter aktivít regulujúcich optimálnu úroveň vzrušenia v študijnej skupine. Z toho vyplýva, že rovnováha nervových procesov je pre test akýmsi nárazníkom obmedzujúcim jeho činnosť, podobne zvyšujúca sa aktivita katalyzuje regresiu rovnováhy nervových procesov (napr. prídel aktivít pri odpočívacej službe).

Medzi *pohyblivosťou nervových procesov a rovnováhou nervových procesov* existuje korelácia, ktorú možno vizualizovať ako zvýšenie rovnováhy nervových procesov vedúce k optimálnej energetickej organizácii činnosti jedinca. V analyzovanej situácii sa zvyšuje pohyblivosť nervových procesov, čo je základom pre prechod zo stavu čakania do stavu aktivácie. Pravdepodobne povaha pohotovostnej služby vyžaduje udržiavanie konštantnej, minimálnej úrovne aktivácie, regulovanej rovnováhou nervových procesov. Možno je to kvôli negatívnej korelácii medzi aktivitou a rovnováhou nervových procesov a pozitívnou koreláciou reaktivity i rovnováhy nervových procesov. Rovnováha nervových procesov sa zvyšuje pod vplyvom energetickej transformácie správania a postupného prechodu z jedného stavu do druhého: akcia – ticho, ticho – akcia. Možno je to zodpovedné aj za úroveň psychomotorickej zdatnosti horského záchranára v bežných služobných hodinách alebo v situáciách „stimulačného ticha“ pri počúvaní.

Najsilnejšou zo zistených korelácií, zjavne evidentných, ale ťažko stochastických, ad hoc potvrdzujúcich ich vzájomnú závislosť (tzv. reaktívna úzkosť), je *vzťah úzkosť - stav a vlastnosť - úzkosť*. Hodnota koeficientu lineárnej determinácie naznačuje, že variabilita stavovej úzkosti bola vysvetlená takmer 50-% variabilitou rysovej úzkosti a naopak. Z toho vyplýva, že korelácia oboch dimenzií úzkosti môže zohrávať významnú funkčnú úlohu. O to dôležitejšie, že výskum ISCL prieskumu ukázal priemernú úroveň týchto osobnostných vlastností v populácii horských záchranárov. Skutočnosť, že spolu s výsledkom porovnávania závislostí týchto dvoch premenných s neurotizmom, určuje poradie týchto vzťahov. Sumarizácia dočasných úzkostných stavov vyplývajúcich zo špecifických reakcií na skutočné ohrozenie uvádza telo do pohotovosti, ktorá prebieha s inherentným zapojením iných telesných systémov vystrašených činnosťou nervového systému. Nezostáva bez povšimnutia pre správne a normálne fungovanie jedinca. Preto nie je prekvapujúce, že pod tlakom preťaženia a deprivácie si organizmus vytvára obranné mechanizmy, ktoré v núdzových situáciách preberajú svoje adaptačné funkcie, aj keď strach pociťovaný subjektom je objektívne zbytočný. Situačné úzkostné reakcie spôsobené pocitom ohrozenia jedným z dvoch biologických zákonov nadobudnú odlišnú formu pod vplyvom tvarovanej úzkostnej črty.

Výsledky regresnej analýzy

Z hľadiska hodnotenia regresie reaktivity pod vplyvom *miery rozptylu vysvetľujúcich premenných: aktivita a rovnováha nervových procesov* bol odhad lineárneho určenia $r^2_{yx} = 0,62664601$. To znamená, že približne 65% variácií regresie reaktivity bolo vysvetlených kumulatívnym

rozptylom v aktivite a rovnováhe nervových procesov. To znamená, že len niečo vyše 30% náhodných premenných bolo mimo kontrolnej štúdie, čo dokazuje vysoký regulačný význam tejto korelácie. Na základe vyhodnotenia regresného počtu možno predpokladať, že zvýšenie reaktivity (zníženie sily stimulačných procesov) je sprevádzané zvýšením hodnoty aktivity a rovnováhy nervových procesov. Z toho vyplýva, že vývoj reaktivity pod vplyvom kľbu, alebo skôr spoločného vplyvu činnosti a rovnováhy nervových procesov prebieha trochu neočakávaným smerom - zvýšenie hodnoty aktivity pri súčasnom zvýšení rovnováhy nervovej sústavy. Proces sa stáva výsledkom zvýšenia intenzity reaktivity. Vidíme len jedno zdôvodnenie tohto inak celkom neočakávaného výsledku z regresnej analýzy, a to pochopenie inhibičného účinku nervových procesov [aktivity] ako funkcie interakcií redukcie stimulácie, ktoré sú zodpovedné za zvýšenie úrovne reaktivity vo vzorke. Možno zvýšenie aktivity, ktoré spôsobuje miznúcu intenzitu sily nervových procesov (zvýšenie reaktivity), je súborom stratégií zvládania, ktoré minimalizujú účinky vystavenia stresu. Zdrojom spomínaného stresu by mala byť situácia deprivácie, ktorá v dôsledku excitačnej stagnácie vyvoláva u respondentov určité charakteristické psychomotorické reakcie: podráždenosť, úzkosť, nepokoj, otupenosť, únavu, teda reakcie podobné tým, ktoré sa zvyčajne vyznačujú úzkosťou. Výpočet korelácie ukázal negatívnu, silnú koreláciu medzi reaktivitou a zvláštnou úzkosťou, čo je dodatočný argument pre výsledky regresnej analýzy. Deprivácia by teda viedla k zvýšeniu úrovne reaktivity, ktorá by bola sprostredkovaná strachom v dôsledku deprivujúceho „ticha stimulov“. Rovnováha v tomto systéme je regulátorom intenzity produktu reaktivity a aktivity (sila procesu budenia k sile brzdných procesov), pričom hodnoty týchto rozmerov sú v správnom pomere. V tomto systéme má teda základný („konštrukčný“) význam. Zistený jav potvrdzujú aj uskutočnené pozorovania, ktoré, podobne ako vykonaná analýza, umožňujú predpokladať, že deficit vzrušenia zahŕňa regulačné aktivačné štruktúry [vrátane zvýšenia rovnováhy], ktoré pôsobia proti obavám záchranárov z nedostatku adekvátnej stimulácie. Záchranári zbavení „aktivít“ vykazujú známky nervozity, úzkosti, ale aj letargie a často sa navzájom vylučujú viaceré iné príznaky deprivácie (hľadanie kontaktov, aktivít) hľadajúc alternatívne formy činnosti (niekedy sú často považované za anti - sociálne a prinajmenšom mimozákonné).

Z hľadiska hodnotenia regresie aktivity pod vplyvom miery variability premenných vysvetľujúcich reaktivitu a rovnováhu nervových procesov bol odhad lineárneho určenia $r^2_{yx} = 0,63840490$, čo znamená, že asi 65-% rozptyl rýchlosti regresie aktivity bol vysvetlený celkovou mierou variability reaktivity a rovnováhy nervových procesov. A ak áno, treba predpokladať, že pokles hodnoty aktivity je sprevádzaný poklesom hodnoty reaktivity a zvýšením rovnováhy nervových

procesov. Znižovanie hodnoty aktivity pri súbežnom zvyšovaní sily stimulačných procesov (nízka reaktivita) môže súvisieť s regulačným pôsobením aktivity ovládajúcej „energetickú politiku správania“. Potvrdzuje sa tu regulačná funkcia rovnováhy nervových procesov, ktorá bola preukázaná v predchádzajúcej analýze. V diskutovanej situácii je regresia aktivity spôsobená znížením úrovne reaktivity a eskaláciou rovnováhy nervových procesov. Aj tu nachádzame obdobu predchádzajúcej situácie a potvrdzuje sa, že zvýšená odolnosť záchrancu voči stimulačnému preťaženiu znižuje rozsah ním vykonávaných činností na zníženie stimulačnej hodnoty náročných situácií. To však nezahŕňa situácie deprivácie. Vyznačuje sa tu adaptívna [regulačná, integračná] funkcia reaktivity, ktorú si jedinec môže do určitej miery samostatne formovať vhodne vytvorenou štruktúrou aktivity. V prípade záchranárov sú najprínosnejšou formou činnosti športové aktivity, v ktorých dominujú motorické stratégie s exponovaným prvkom súťaživosti a motívom zvyšovania i udržiavania fyzickej zdatnosti.

Z hľadiska hodnotenia *regresie reaktivity pod vplyvom rozptylu premenných vysvetľujúcich aktivitu, pohyblivosť a rovnováhu nervových procesov* bol odhad lineárnej determinácie $r^2_{yx} = 0,65939546$. To znamená, že takmer 70% variácií v regresnej miere reaktivity bolo vysvetlených celkovým rozptylom: aktivity, mobility a rovnováhy nervových procesov. Na základe vyhodnotenia regresného počtu možno predpokladať, že zníženie reaktivity je sprevádzané zvýšením hodnoty aktivity, pohyblivosti a rovnováhy nervových procesov. Jasnejšie ako v predchádzajúcich príkladoch je zdôraznená regulačná povaha súboru troch faktorov, ktorých kombinované pôsobenie ovplyvňuje zníženie reaktivity (toto je podnet na vykonanie faktorovej analýzy s cieľom odhaliť obzvlášť vysoko aditívne vlastnosti – redundantné a interaktívne pôsobenie znakov v osobnostnom systéme jednotlivca). Pri výklade si pripomenieme argument z kalkulácie, v ktorej sa analyzovala regresia reaktivity pod vplyvom aktivity a rovnováhy nervových procesov a ktorá sa od súčasného líši tým, že sa nepoužíva ako dodatočný faktor vysvetľujúci pohyblivosť nervových procesov. Aktivita tam zohrala úlohu odbúravača stresu vyplývajúceho z toho, že horského záchranára pripravil o vplyv stimulačného deficitu (napr. monotónna povinnosť). V nadväznosti na logický dôsledok takejto situácie možno predpokladať, že zvýšenie mobility nervových procesov posilňuje regulačnú úlohu aktivity, čo prispieva k zníženiu deprivačného stresu. Deje sa tak reguláciou kontinuity a trvácnosti správania (vytrvalosť) a jeho premenlivosti či skôr dynamiky (labilita). Úlohu činiteľa organizujúceho účasť funkcií jednotlivých zložiek temperamentu na regulácii správania subjektu zohráva rovnováha nervových procesov, ktorá stabilizuje situáciu v systéme biologických subštruktúr osobnosti (sila stimulácie a inhibície procesy vyjadrené ako reaktivita a aktivita). Degradácia funkcie jedného z prvkov spôsobuje v inom kompenzačné akcie, rozvoj jednej

vlastnosti spôsobuje regresiu inej. Celý proces je vyjadrením základného princípu života jednotlivca a sveta, ktorý riadi všetky funkcie organizmu a reality. Je to stav dialektickej psychobiologickej homeostázy systému, ktorý sa organizmus neustále snaží zachovávať a obnovovať donekonečna, tak ako celá príroda.

Výsledky analýzy korelačného a regresného počtu ukázali štruktúru a funkčný význam biologicky determinovaných osobnostných črt pre správanie záchranára v jeho sociálnej a profesionálnej úlohe. Vytvárajú špecifické interakčné systémy, ktoré vnášajú do správania záchrancu určitý poriadok, integrujú a regulujú jeho aktivity v úlohe, ako aj za ňou. Hovoríme však zatiaľ o biologicky determinovanom základe ich správania ignorujúc jeho aspekty a motivačné a kognitívne determinanty. Ak áno, potom analyzované vzorky správania – odvodené zo zistených numerických vzťahov – sú reaktívne (reflexívne). Preto sú zbavení základného kontextu zámerného ľudského správania, faktorov tvoriacich základ jeho motivovaného konania. Sú rovnako silným stimulom pre vznik špecifických aktivít jedinca ako vyššie diskutované psychické predispozície.

Prezentovaná charakteristika štruktúry osobnostných črt je podľa autora adekvátne formovaným biologickým základom pre vytváranie kognitívnych a funkčných postojov v kognitívnej vrstve ich osobnosti, ktoré sú pre nich vhodné a tým navodzujú v kognitívnej vrstve k ich osobnosti špecifický motivačný komplex a pre nich charakteristický systém postojov k zabezpečeniu ich roly.

Faktorová analýza pri agregácii výberových osobnostných kritérií

V rámci tohto výskumného procesu sa už diskutovalo o vlastnostiach, pozadí a charakteristikách osobnostných podmienok kompetencií a ich význame pre hodnotenie správania jednotlivca v procese prijímania do zamestnania. Teraz je čas pokúsiť sa analyzovať problém organizácie osobnosti záchranárov ako podmieňujúceho organizačné správanie sa sebanaplňujúceho kybernetického systému. Interakčné interakcie pozorovanej osobnosti a temperamentových črt sa stanú predmetom techník faktorovej analýzy.¹⁵¹

Výsledky faktorovej analýzy ukázali, že v osobnostnom systéme horských záchranárov možno rozlíšiť dva hlavné faktory, ktoré spolu vysvetľujú až 42,8% rozptylu analyzovaných osobnostných vlastností.

Prvý faktor (I.) spájajúci 28% rozptylu vlastnosti možno definovať ako tzv. „Behavioral substrát regulator“ (RBPD), ktorý je založený na funkciách a fyziologických mechanizmoch

151 Faktorová analýza sa uskutočnila pomocou varimax rotácie s Kaiserovou normalizáciou pomocou softvéru STATISTICA for Windows.

nervového systému v samostatnej hlavnej zložke. V tomto kontexte je RBPD prediktorom behaviorálneho aspektu činnosti záchranára v úlohe, indikátorom jeho zjavného organizačného správania. Faktor RBPD je charakterizovaný pozitívnymi nábojmi s extravertiou (0,234), stimuláciou nervových procesov (0,549), inhibíciou nervových procesov (0,669), ako aj ich pohyblivosťou (0,317), ako aj negatívnymi koreláciami s neurotizmom (-0,401), stavová úzkosť (-0,544), črtová úzkosť (-0,643) a rovnováha nervových procesov (-0,164).

Tabuľka 5. Zdroje bežnej variability ukazovateľov osobnosti

Názvy ukazovateľov / črt osobnosti atemperamentu	Zdroje bežnej variability ukazovateľov osobnostiosobowościowych		
	Metóda extrakcie: hlavné faktory / varimax normalizovaný		
	FAKTOR I.	FAKTOR II.	Druhá mocnina viacnásobnej korelácie R ²
Dimenzia extravertzia-introvertzia	0,055107	0,344891	0,320755
Dimenzia neurotizmu	0,161588	0,179654	0,205867
Stimulácia nervových procesov (reaktivita)	0,301737	0,592523	0,687391
SPomaľovanie /Inhibícia nervových procesov (aktivita)	0,447890	0,535895	0,656937
Mobilita nervových procesov	0,101085	0,319639	0,364320
Rovnováha nervových procesov (pomer reaktivity a aktivity)	0,027030	0,673709	0,638636
Úzkosť – stav	0,296108	0,330469	0,514699
Úzkosť – vlastnosť	0,413651	0,452937	0,548469

Zdroj: K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*, Jarosław 2013.

Druhý faktor (II.) možno opísať ako „Regulátor emočnej stability správania“ (RSEZ), ktorý má svoje zdroje vo fyziologických mechanizmoch nervových procesov odhadnutých podľa hlavnej zložky. Faktor RSEZ v tomto zmysle označuje emocionálny aspekt správania záchrancu v jeho sociálnej a profesionálnej úlohe. RSEZ sa vyznačuje nízkou a pozitívnou záťažou faktorov proti neurotizmu (0,134), stavovej úzkosti (0,185), rysovej úzkosti (0,198) a spomaľovania nervových procesov (0,296), ako aj vysokou a negatívnou koreláciou s extravertiou (-0,538), stimulácia nervových procesov (-0,539), ako aj ich pohyblivosť (-0,467) a rovnováhu nervových procesov (-0,804). Empiricky ilustrovaný stav naznačuje, že úroveň estimátorov emočnej lability je z hľadiska faktora RSEZ nízka, čo podporuje stabilizáciu emočných procesov u respondentov, a tým aj efektívnosť činnosti.

Tabuľka 6. Vlastné hodnoty faktorov hlavných osobnostných vlastností

Hlavné faktory	Vlastné hodnoty faktorov hlavných osobnostných vlastností			
	Metóda extrakcie: hlavné faktory / varimax normalizovaný			
	Vlastná hodnota	Percento celkového rozptylu [%]	Kumulatívna vlastná hodnota	Kumulatívne percento rozptylu
FAKTOR I.	2,245283	28,06604	2,245283	28,06604
FAKTOR II.	1,184434	14,80543	3,429717	42,87146

Zdroj: K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*, Jarosław 2013.

Výsledky výskumu motivačných a kognitívnych faktorov osobnosti

V systéme univerzálnych (ultimátnych) hodnôt sa najväčší význam pripisuje „bezpečnosti rodiny“, čo je pre takmer 40% respondentov hodnota najvyššej miery (2. medián, 1. modus). Druhou dominantnou univerzálnou axiologickou kategóriou je „zrelá láska“ (5. medián, 3. modus). Módny test na „zrelú lásku“ ukázal svoj relatívne vysoký koherentný vplyv na presvedčenie 16% opýtaných. Členovia GOPR pripisujú najvyššiu inštrumentálnu hodnotu hodnotám „zodpovedný“ a „čestný“.¹⁵²

Analýza súboru teoretických dominánt komplexu motívov pre prevzatie úlohy horského záchranára ukázala, že najdôležitejšiu úlohu zohrávali motívy alocentrické a stimulačné, ktoré boli takmer jednohlasne uznávané záchranármi ako dominantné črty komplexnej motivácie pre vstup a plnenie spoločenskej úlohy horského záchranára v Horskej službe.¹⁵³

Model selektívnych prsteňov – implementácia do praxe náboru horských záchranárov

Logika výberu na základe využitia osobnostnej analýzy, navrhovaná v tejto časti, je založená na hierarchickom a fázovo formovanom modeli kľúčových kompetencií, ktoré vytvárajú predpis (scenár) na správanie sa horského záchranára. Triedy kompetenčných vlastností kategorizovaných do kruhov-prsteňov (t. j. úrovne kompetentnosti) zodpovedajú imperatívom trojrozmerného kompetenčného profilu. (por. s. 14).

¹⁵² Podrobné výsledky výskumu možno nájsť v: K. Mrozowicz, *Zachowania ratowników górskich ... op. cit., s. 15-20.*

¹⁵³ Výsledky výskumu štruktúry motivácie k prevzatíu a vykonávaniu záchranárskych úloh, [in:] Mrozowicz K., K. Mrozowicz, *Diagnozowanie struktury motywacji zasobów ludzkich ...op. cit., s. 31-55.*

Schéma 4. Model selektívnych prsteňov – implementácia do praxe náboru horských záchranárov

Zdroj: K. Mrozowicz, *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykłądzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czarska, M. Gableta (red.): „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, Toruń 2011, s. 322.

V súlade s použitou metódou výberu je výber založený na niekoľkých kritických kritériách implementovaných v procese prijímania zamestnancov v po sebe nasledujúcich fázach prijímania. Spolu s napredovaním výberového procesu sa zvyšuje miera ťažkostí a úroveň hodnoty následných kategórií kompetencií, od bežných a nešpecifických, po vybrané a špecializované. V prvej fáze sa overujú vedomosti, schopnosti a všeobecné zručnosti, aby sa v záverečnej fáze diagnostikoval osobnostný profil kandidáta a typ temperamentu. V prípade všeobecných kompetencií je ich kvalita celkom ľahko opraviteľná, v prípade špecializovaných kompetencií, skúseností a osobnostných vlastností je vec celkom iná. Vlastnosti tohto typu sa formujú dlhodobo a nie sú veľmi náchylné na zmeny, do značnej miery sú mimo priameho vplyvu kandidáta. Doplnenie tohto typu zdrojov kompetencií v priebehu náborového procesu je skôr nemožné, preto stanovovanie rastúcich požiadaviek na kandidáta, ktoré musí spĺňať, pripomína „uťahovacie krúžky“ (tabuľka 7). Výberové sito, ktoré filtruje kompetencie s primerane vysokým stupňom intenzity primeranej úlohe (s ňou zlučiteľné), overuje vhodnosť kandidátov v súlade s alternatívou sine qua non. Nesplnenie požiadaviek ďalšieho stupňa (obsah kompetenčného krúžku) výberu sa rovná odmietnutiu uchádzača.

Tabuľka 7. Propedeutický model náboru založený na pôvodnej Teórii selektívnych prsteňov

Etapa a výberové aktivity	Scenár kompetencií	Metóda a nástroje	Hodnota a stabilita kompetencií
Fáza predbežného výberu – príjem a prvotné vyhodnotenie prihlášky (dokumenty, životopis, motivačný list atď.)	Vedomosti, schopnosti, elementárne zručnosti s nízkou úrovňou špecializácie vyplývajúce zo vzdelania	Posúdenie aplikačných materiálov, pohovor	Nestabilná / nízka organizačná hodnota – nesúvisí výslovne s rolou
Fáza overovania všeobecných spôsobilostí	Obsah demografických charakteristík (vek, pohlavie, vzdelanie, postavenie), vedomosti, zručnosti, všeobecné schopnosti, zdravotný stav, odborná kvalifikácia	Analýza aplikácie, všeobecný rozhovor, pozorovanie, test	Nestabilná / nízka organizačná hodnota - nepriamy vzťah s vykonávanou úlohou
Fáza overovania špeciálnych kompetencií	Schopnosti, predispozície, preferencie, zručnosti, schopnosti a vecné i formálne skúsenosti súvisiace s vykonávanou úlohou	Analýza materiálov a dokumentácie, hĺbkový rozhovor, pozorovanie štruktúry, testy vedomostí a zručností	Stabilná / vysoká úroveň organizačnej hodnoty – priamo súvisí s hranou úlohou
Fáza overovania motivačného a kognitívneho systému osobnosti	Nestabilná / nízka organizačná hodnota - nesúvisí s výraznou rolou	Nestabilná / nízka organizačná hodnota – nesúvisí s výraznou rolou	Nestabilná / nízka organizačná hodnota – nesúvisí s výraznou rolou
Fáza overovania psychosociálnych vlastností a osobnosti	Charakter, črty kognitívnych procesov, osobnostné črty ako E-I dimenzia, neurotizmus, úroveň reaktívnej úzkosti	Štandardizované výskumné nástroje ako MPI Eysenck, ISCL Spielberg, ako aj testy a prieskumy pre interné použitie, cieľené pozorovanie	Stabilná / veľmi vysoká úroveň organizačnej hodnoty – určujúca pre prevzatú rolu
Fáza overovania povahových čŕt	Typ nervového systému, úroveň závažnosti znakov, ako sú: reaktivita, aktivita, pohyblivosť nervových procesov	Štandardizované výskumné nástroje typu KT-134 Strelau, ako aj testy a prieskumy pre interné použitie, cieľené pozorovanie	Stála / veľmi vysoká úroveň organizačnej hodnoty – určujúca pre prevzatú rolu

Zdroj: K. Mrozowicz, *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykładzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czernska, M. Gableta (red.): *Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Toruń 2011, s. 323.

Závery pre Horskú záchrannú službu

Vo svetle prezentovaných výskumných problémov bolo možné identifikovať niekoľko teoretických a praktických aplikácií, ktoré možno agregovať do štyroch kategórií záverov:

- vytváranie osobných profilov pri formovaní výberových činností v procese prijímania zamestnancov naberá na význame, pretože umožňuje identifikovať kľúčové organizačné kompetencie. Je prvým krokom pri plánovaní a kontrole ľudských zdrojov organizácie a zárukou cielavedomého a riadeného rozvoja jej kultúry;
- využitie psychologických metód v procese náboru a výberu, ktorých výsledky majú vďaka svojej štandardizácii a normalizácii kvantitatívny rozmer a možno ich štatisticky spracovať, racionalizovať a objektivizovať organizačný výber;
- teória selektívnych prsteňov v autorskom poňatí predstavuje inovatívny prístup k organizácii a priebehu náborového procesu, predmetom ktorého nie je ani tak jednotlivec, ako skôr objektivizované kompetencie, ktorých overené držanie je predikátorom bilaterálnej adaptácie osoby a organizácie;
- budúci výskum sa plánuje zamerať na kontrolu efektívnosti aplikovaného prístupu, čo si však nevyžaduje ani tak využitie teoretických modelov a ich empirické hodnotenie, ale implementáciu inovatívnej praxe do organizačnej reality. Ide však o výzvu, ktorá presahuje autorove vedecké aspirácie a pragmatizmus.

Praktické odporúčania pre riadenie ľudských zdrojov Horskej záchrannej služby

Uskutočnený výskum nám umožňuje urobiť konečné závery, ktoré sú zaradené do dvoch kategórií záverov. A práve tej, ktorá sa zaoberá riadením bezpečnosti v horách pod vedením Horskej záchrannej služby (náčelník GOPR, vedúci Oblastných skupín GOPR, profylaktici, tréneri, funkcionári, vedúci sekcií) a ten, ktorý sa vzťahuje na všetkých jednotlivcov, ktorí vykonávajú rovnaké zabezpečenie sociálnej roly. Transpozícia rolí je svojím spôsobom doménou záchrannej služby, pričom delegovanie právomocí je často nepostrehnuteľný jav, preberanie nadvlády alebo podriaďovanie sa príkazom dynamickým procesom, podmieneným ad hoc úlohami služby, teda riadiacich pracovníkov a záchranárov vo svetle úlohy, ktorú zohráva zabezpečovanie komplementárnych funkcií, ktorých pozícia v energetickom systéme podlieha častým situačným zmenám.

Preto sú závery určené širokej verejnosti nasledujúce:

- je potrebné vylúčiť, alebo sa v každom prípade pokúsiť minimalizovať v rámci úloh Horskej služby účasť prvkov obmedzujúcich pohybovú aktivitu záchranárov. Školenia a teoretické kurzy by sa mali zamerať na praktické otázky, jasne ukázať ciele a užitočné referencie. Trvanie by malo byť obmedzené na nevyhnutne potrebný čas (hrozí protispoločenská detonácia deprivácie);
- do rozsahu úloh štandardnej (rutinnej) povinnosti by mali patriť zákonné (formálne) rekognície v oblasti jej výkonu, vedené tak, aby nenarúšali priebeh služby, ale nútili službukonajúci personál zapájať sa do pohybových a psychofyzických úloh v služobných úlohách (aj keď sa zdajú „objektívne“ „nepotrebné“);
- kandidát by mal byť zapojený do čo najväčšieho počtu organizačných aktivít, aby sa odhalili jeho skutočné temperamentové črty, osobnostné schopnosti, skutočné hodnoty a presvedčenia;
- psychopatickí a dystymickí kandidáti by mali byť diskvalifikovaní bez ohľadu na mieru ich zapojenia do realizácie skupinových hodnôt, pretože sú potenciálnymi „slabými článkami“ organizačného systému;
- mladý personál by mali školiť záchranári s dlhoročnou praxou. Pokiaľ je to možné, výber do služby by mal byť založený na charakterologickom kritériu.
- odpočívacie hodiny by mali vykonávať záchranári s vysokou úrovňou pohyblivosti nervových procesov a vysokou aktivitou alebo vysokou rovnováhou nervových procesov;
- pri odpočúvaní treba venovať pozornosť tomu, že jeho cieľom je aktívne zúžiť pole vnímania (pozornosti) na rozsah počúvanej úlohy, čo by sa pretavilo do pochopenia obsahu „éterického ticha“. Motívom počúvania sa musí stať počúvanie, odmenou by malo byť zameranie sa na úlohu, nie prijatá správa alebo jej nedostatok (autotelická motivácia). Postoj služby by mal zahŕňať vedomie, že počúvanie samo o sebe je optimálnym výkonom úlohy. Prispôsobenie počúvaniu by malo byť automatické. Po skončení odpočúvania a nečinnosti (bez hlásení, akcií, expedícií) by mal záchranár vykonať rekognoskáciu v teréne na uvoľnenie deprivatívneho napätia;
- počas záchranných akcií sú účastníci ako skupina schopní vykonávať veľmi náročné úlohy, ktoré presahujú možnosti priemerného človeka, a preto vylučujú opakované a mimositučné (zdravie, denná doba) prípady nedostatočnej odolnosti voči preťaženiu zo služby. Zásahy počas expedícií by sa mali vyznačovať: kontinuitou (vyhýbať sa zbytočným prestávkam na odpočinok), priamočiarosťou (vyhýbať sa činnostiam iným, ako sú tie, ktoré vyplývajú priamo z potrieb úlohy úlohy), pravidelným opravovaním

chýb (zlá ochrana), dosahovaním cieľov vo forme čo je za daných podmienok prijateľné (zabrániť prestojom). Treba poznamenať, že správanie členov tímu neprekračuje normy bezpečnosti práce, ktorých cieľom by boli mimozákonné stratégie rizikového správania (potenciálne možné!).

Zoznam bibliografických odkazov

1. Argyris C., Schön D.A., *Organizational Learning: A theory of action perspective*, Addison-Wesley, Reading (Massachusetts) 1996.
2. Armstrong M., *Riadenie ľudských zdrojov*, Krakow 2005.
3. Bandura A., *Self-regulation of motivation through anticipatory and self-reactive mechanisms*, in: R.A. Dienstbier [ed.], *Perspectives on motivation: Nebraska symposium on motivation*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press 1991, Vol.38.
4. Bandura A., *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*, Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1986.
5. Bańka A., *Psychologia organizacji*, [v:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Jedinec v społeczności a prvky aplikowanej psychologie*, Gdansk 2002.
6. Beer M., *Organization Change and Development*, Goodyear, Santa Monica 1980.
7. Bontis N., Dragonetti N.C., Jacobsen K., Roos G., *The knowledge toolbox: a review of the tools available to measure and manage intangible resources*, „European Management Journal”, 17, [4], 1999.
8. Brzozowski P., *Skala Wartości - polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha*, Podręcznik, Lublin 1989.
9. Burgoyne J., *Design in times*, „People Management”, June 1999.
10. Burns T., Stalker G.M., *The Management of Innovation*, London 1961.
11. Cantor N., Kihlstrom J.F., *Personality and social intelligence*, NJ: Prentice Hall 1987.
12. Deja J., Śliwa Z., *Przywództwo a dowodzenie pododdziałami*, Wrocław 2002.
13. Dollard J., Miller N.E., *Osobowość i psychoterapia*, Warszawa 1967.
14. Edvinsson L., Malone M., *Kapitał intelektualny*, Warszawa 2001.
15. Eysenck H. J., Eysenck M. W., *Personality and individual differences: A natural science approach*, New York 1985.
16. Eysenck H.J., *Opis i pomiar osobowości*. Część II, „Psychologia Wychowawcza”, nr 4/1960.
17. Eysenck H.J., *Opis i pomiar osobowości*. Część I, „Psychologia Wychowawcza”, nr 3/1960.
18. Eysenck H.J., *The structure of human personality*, Methuen, London 1970.

19. Garvin D.A., *Building a learning organization*, „Harvard Business Review”, July-August 1993.
20. Gołąb A., Reykowski J., *Studia nad rozwojem standardów ewaluatywnych*, Ossolineum, Wrocław 1985.
21. Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2017.
22. Hatch M.J., *Teoria organizacji*, Warszawa 2002.
23. Hilgard E.R., *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1967.
24. Hilgard E.R., *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1967, [w:] K. Mrozowicz, *Charakterystyka zachowań organizacyjnych w świetle badań nad współzależnością cech osobowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Nowoczesna administracja publiczna”, nr 573, Szczecin 2009.
25. French J.R.P., Raven B., *The bases of social power*, [w:] D. Cartwright, A. Zander (red.), New York 1959.
26. Jashapara A., *Zarządzanie wiedzą*, Warszawa 2006.
27. Mrozowicz K., *Kapitał ludzki organizacji w świetle analizy motywacji na przykładzie ratowników Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, seria: *Ekonomia*, 1/2010.
28. Mrozowicz K., *Organizacja i zarządzanie systemem ochrony walorów naturalnych w Euroregionie Karpackim na przykładzie BdPN*, [w:] A. Olejko (red.), *Od Galicji do Euroregionu Karpackiego. Historia – Społeczeństwo – Polityka – Gospodarka*, Raciborsko 2012.
29. Kast F.E., Rosenzweig J.E., *Contingency Views of Organization and Management*, Science Research Associates, Chicago 1973.
30. Katz D., Kahn R.L., *The Social Psychology of Organization*, New York 1978.
31. Kożuch B., Kożuch A., *Podstawy organizacji i zarządzania*, Kraków 2008.
32. Lawrence P., Lorsch J., *Differentiation and Integration in Complex Organizations*, „Administrative Science Quarterly”, nr 12, 1967.
33. Lawrence P., Lorsch J., *Organization and Environment*, Harvard Graduate School Business Administration, Cambridge, Mass. 1967.
34. M. Snyder, *On the self-perpetuating nature of social stereotypes*, in: D.L. Hamilton [ed.], *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum 1981.
35. Mika S., *Psychologia społeczna*, Warszawa 1987.
36. Morgan G., *Images of Organization*, SAGE Publications Inc., Newbury Park-London-New Delhi 1986.

37. Mrozowicz K., *Zachowania organizacyjne jako determinanta systemu społecznego organizacji (aplikacje pragmatyczne w zachowaniach ratowniczych)*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw*”, 10/2010.
38. Mrozowicz K., *Antropologia organizacji. Analiza zachowań organizacyjnych uczestników zespołów zadaniowych ratownictwa górskiego*, w: I. Hejduk, A. Herman (red.), *Dla przyszłości*, Warszawa 2014.
39. Mrozowicz K., *Charakterystyka zachowań organizacyjnych w świetle badań nad współzależnością cech osobowości*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, „*Nowoczesna administracja publiczna*”, nr 573, Szczecin 2009.
40. Mrozowicz K., *Clusters as structural innovations in the management of the tourist economy in the region*, *Journal of Tourism, Recreation & Sport Management*, vol. 1/2013.
41. Mrozowicz K., *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*, Jarosław 2013.
42. Mrozowicz K., *Diagnostowanie struktury motywacji zasobów ludzkich jako determinanty modelowania zachowań organizacyjnych (na przykładzie Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego)*, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 1 (15) 2010.
43. Mrozowicz K., *Efektywność kierowania zespołami ratowniczymi w świetle badań stylów kierowania*, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, Seria: Organizacja i zarządzanie, nr 83/2015, nr kol. 1941.
44. Mrozowicz K., *Kultura organizacyjna w świetle badania postaw pracowniczych do klimatu organizacyjnego*, „*Nauka i Gospodarka*”, nr 3(6)2010, UE w Krakowie, Kraków 2010.
45. Mrozowicz K., *Niektóre aspekty zarządzania kapitałem osobowościowym (na przykładzie organizacji ratownictwa górskiego)*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź 2007.
46. Mrozowicz K., *Ontologia systemu organizacyjnego (na przykładzie działań pogotowia górskiego)*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*”, Nr 2(745) luty 2012.
47. Mrozowicz K., *Podsystem psychospołeczny organizacji w świetle badań empirycznych motywów i postaw pracowników Służby Zdrowia*, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 1(15)2010.
48. Mrozowicz K., *Podsystem wartości i celów organizacyjnych na przykładzie formalizacji działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, Tarnów 2008, nr 1(12)2009.

49. Mrozowicz K., *Psychologiczne i organizacyjne mechanizmy formalizacji ról społecznych w organizacji (na przykładzie GOPR)*, „Przełąd Organizacji”, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, 5/2010.
50. Mrozowicz K., Puciato D., *Blue Cross organization as the subject of safety management in mountain tourism*, The Malopolska School of Economics in Tarnow, Research Papers Collection, Issue 2(16)2010.
51. Mrozowicz K., *Ratownictwo górskie. Organizacyjne i psychologiczne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Katowice 2012.
52. Mrozowicz K., Skulimowska M., *Przystosowanie schronisk i szlaków górskich do osób z niepełnosprawnością ruchową*, [w:] P. Gryszel (red.), *Turystyka społeczna: stan i perspektywy rozwoju w Polsce i Republice Czeskiej*, Jelenia Góra 2012.
53. Mrozowicz K., *Teoria Pierścieni Selekcyjnych – metoda i praktyka w procesie rekrutacji na przykładzie potencjalnej implementacji w organizacji GOPR*, [w:] M. Czerska, M. Gableta (red.), „Przełomy w zarządzaniu. Zarządzanie zasobami ludzkimi”, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2011.
54. Mrozowicz K., *Zachowania organizacyjne*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw”, nr 5(724) Maj 2010.
55. Mrozowicz K., *Zachowania ratowników górskich w świetle badań systemu wartości*, „Przełąd Organizacji”, 10/2010.
56. Mrozowicz K., *Zarządzanie atrakcjami regionu turystycznego. Aspekty organizacyjne, marketingowe oraz psychologiczne*, Katowice 2013.
57. Mrozowicz K., *Zarządzanie bezpieczeństwem w systemie ratownictwa górskiego*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, nr 1(10)/2007.
58. Mrozowicz K., *Zarządzanie działalnością interwencyjną górskich organizacji ratowniczych na tle teorii zarządzania systemem bezpieczeństwa*, [w:] A. Gotowt-Jeziarska, J. Śledzińska (red.), *Turystyka zrównoważona i ekoturystyka*, Warszawa 2008.
59. Mrozowicz K., *Zmiany organizacyjne w świetle postaw ratowników pogotowia górskiego*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Teoria i praktyka zarządzania rozwojem organizacji*, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź 2008, nr 1197.
60. Nagody-Mrozowicz K., *Efektywność kierowania zespołami ratowniczymi w świetle badań stylów kierowania*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Kierowanie” 2015 (1941), z. 83.
61. Nagody-Mrozowicz K., *Managerial and Organizational Aspects of Safety Management in the Mountain Environment*, „European Research Studies Journal”, 2021, Vol. XXIV, Issue 2.

62. Nagody-Mrozowicz K., *Strach i przywództwo. Człowiek. Kultura. Adiutuizm*, Wrocław 2020.
63. Nieciński S., *Aksjologiczne i psychospołeczne aspekty społecznej roli nauczyciela – wychowawcy*, „Nowa Szkoła”, nr 11, 1979.
64. Nowak S., *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*, [w:] S. Nowak (red.), *Teorie postaw*, Warszawa 1973.
65. Probst G., Raub S., Romhardt K., *Zarządzanie wiedzą w organizacji*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
66. Putnam R., *Who killed civic America?*, „Prospect”, March 1996.
67. Reykowski J., *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności*, [w:] T. Tomaszewski (red.), *Psychologia*, Warszawa 1995.
68. Rokeach M., *The nature of human values*, The Free Press, New York 1973.
69. Rokeach M., *Value Survey, Halgren Tests*, Sunnyvale, C.A. 1985.
70. Rosenthal T.L., Zimmerman B.J., *Social learning and cognition*, Academic Press, New York 1978.
71. Rotter J.B., *Social learning and clinical psychology*, Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1954.
72. Scarborough H., Carter C., *Investigating Knowledge Management*, London 2000.
73. Schein E., Schein E.H., *Organizational Culture: A Dynamic Model*, Creative Media Partners, LLC, 2018.
74. Schein E.H., *Organizational Culture and Leadership*, Jossey-Bass a Wiley Imprint, 2010.
75. Schultz T.W., *Investing In People: The economics of population quality*, University of California Press, 1986.
76. Schultz T.W., *Investment in Human Capital*, „American Economic Review”, LI, March 1961.
77. Senge P., *Piąta dyscyplina: teoria i praktyka organizacji uczących się*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
78. Skinner B.F., *Zachowanie się organizmów*, Warszawa 1995.
79. Spielberger C.D., Gorsuch R.L., Lushene R.E., *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory*, Consulting Psychologists Press, Palo Alto, California 1970.
80. Spielberger C.D., *The Measurement of state and trait Anxiety: Conceptual and methodological issues*, [w:] L. Levi (red.), *Emotions – their parameters and measurement*, Razen Press, New York 1975.
81. Stawowska L., *Diagnoza typów osobowości*, Katowice 1973.
82. Stoner J.A.F., Freeman R.E., *Kierowanie*, Warszawa 2011.
83. Strelau J., *Badania nad temperamentem: Teoria, diagnoza, zastosowanie*, Warszawa 1992.
84. Strelau J., *Temperament, osobowość, działanie*, Warszawa 1985.
85. Szewczuk W. (red.), *Słownik psychologiczny*, Warszawa 1985.
86. Tillmann K.J., *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie*, Warszawa 1996.

87. Tomaszewski T., *Ślady i wzorce*, Warszawa 1984.
88. Wrześniewski K., Sosnowski T., *Inwentarz Stanu i Cechy Lęku. Podręcznik*, Warszawa 1987.
89. Youndt M., Snell S.A., *Human resource management, intellectual capital, and organizational performance*, „Journal of Managerial Issues”, v.16, no.3, 2004.
90. Zimbardo P. G., Ruch F. L., *Psychologia i życie*, Warszawa 1996.

DRUHÁ ČASŤ

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA NA SLOVENSKU

KAPITOLA IV

*História horských záchranných
služieb na území Slovenska*

DRUHÁ ČASŤ

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA NA SLOVENSKU

KAPITOLA IV

*História horských záchranných
služieb na území Slovenska*

Jaroslav Flachbart

História horských záchranných služieb na území Slovenska

Začiatky horských záchranných služieb

Prvé záznamy o pohybe osôb v oblasti Vysokých Tatier sa datujú do prvej polovice 17. storočia. Do uvedeného obdobia je možné zaradiť aj zápis o prvej udalosti so smrteľnými následkami, ktorá sa stala belianskemu richtárovi Adamovi Kaltsteinovi. Bezpečnosť geológov, mineralógov a turistov však ešte ďalších dvesto rokov závisela od situácie a pomoci od miestnych obyvateľov.

Až s rozvojom vysokohorskej turistiky a objavného horolezectva sa vodením turistov do hôr začali zaoberať príslušníci maloroľníckych rodín z podtatranských obcí. Do vodcovskej činnosti sa zapájali i niektorí lesníci a miestni učitelia.

Nová situácia nastala v roku 1873, keď bol založený Uhorský karpatský spolok (Magyarországi Kárpátgyesület – „MKE“). Jednou z hlavných úloh spolku bola propagácia návštevnosti a komunikačného sprístupnenia Tatier. Spolok MKE rozhodol organizačne zastrešiť služby horských vodcov a nadväzne sa ujal aj starostlivosti o bezpečnosť a záchranárske aktivity v horách. Už v roku 1874 boli pod dohľadom spolku vykonané previerky fyzickej zdatnosti a všeobecných vedomostí z „tatroznalectva“ a z poskytovania prvej pomoci. Previerok sa zúčastnili vodcovia turistov. Následne Župný úrad v Levoči vydal 37 úspešným absolventom živnostenské oprávnenie na vykonávanie vodcovskej činnosti. Pre týchto prvých tatranských vodcov vydal MKE vodcovský poriadok, v ktorom preniesol na horských vodcov zodpovednosť za bezpečnosť sprevádzaných klientov. Vodcovský poriadok stanovil povinnú účasť horských vodcov na záchranných akciách.

Vodcovia – záchranári boli zaradení do troch výkonnostných tried, dostali služobné odznaky a zápisníky, ktoré obsahovali ich osobné údaje s fotografiou, údaje o pridelenom teritóriu, kde mohli vykonávať vodcovskú činnosť. V zápisníku boli uvedené práva a povinnosti horského vodcu, sadzobník poplatkov za jednotlivé túry a potrebný priestor na záznamy o osobných údajoch sprevádzaných klientov.

Tatranskí horskí vodcovia boli jednotne oblečení a vybavení nevyhnutnými technickými pomôckami, vrátane záchranárskych a zdravotníckych materiálov. Po roku 1882 sa

vďaka pravidelným školeniam a výcvikom darilo MKE dopĺňať a omladzovať kádre horských vodcov. V uvedenom období už boli horskí vodcovia úrazovo poistení.

Na prelome 19. a 20. storočia došlo k výraznému nástupu horolezectva a objavovania nových ciest na horské vrcholy. Horolezci prejavovali negatívne postoje k službám ktoré poskytovali horskí vodcovia a nepovažovali ich za rovnocenných partnerov. Odmietali ich služby pri prvovýstupoch na jednotlivé končiare, avšak v prípade nehody, alebo zranenia boli odkázaní na práve ich pomoc. S narastajúcim počtom turistov a horolezcov rapídne narastal aj počet úrazov. V roku 1913 vznikol Uhorský turistický zväz, ktorý mal integrovať všetky uhorské turistické spolky. V decembri toho istého roku bola založená Tatranská dobrovoľná záchranná komisia a podľa predstáv jej zakladateľov mali k horským záchranárom patriť predovšetkým horskí vodcovia, ale i ďalší dobrovoľníci, pričom záchranná komisia mala mať profesionálne náčelníctvo. Tieto snahy však v zárodku znemožnili udalosti, ktorých vyvrcholením bolo rozpútanie prvej svetovej vojny.

Dôsledkom vojnových konfliktov bol rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československej republiky. Predvojnový systém horského vodcovstva a horského záchranárstva prevzali postupne novovznikajúce turistické spolky. Najskôr to bol v rokoch 1921-1938 Klub československých turistov (KČST). Následne v rokoch 1938-1949 Klub slovenských turistov a lyžiarov (KSTL). Podstatným rozdielom v systéme horského záchranárstva v uvedenom období sa javí skutočnosť, že okrem horských vodcov bola uložená povinnosť vyškolenia chatárov, resp. určených zástupcov personálu na výkon horského záchranárstva. Ďalej to bolo vyškolenie uniformovaných zložiek – polície a finančnej stráže (pohraničníari) vykonávajúcich službu v oblasti Vysokých Tatier. Väčší dôraz sa kládol na zimný výcvik horských vodcov. Dôsledkom klesajúceho záujmu turistov o služby horských vodcov, bol aj pokles počtu profesionálov Zboru tatranských vodcov a tento počet sa nakoniec znížil na 20 vodcov. Tento pokles súvisel s vybudovaním turistických chodníkov, s vydávaním turistických máp a samozrejme v dôsledku rozpútania druhej svetovej vojny.

Počas medzivojnového obdobia riadila činnosť vodcovskej a záchranárskej služby Tatranská komisia KČST. V rámci tejto komisie vzniklo v roku 1933 samostatné Združenie pre záchrannú službu. Následne v roku 1937 bolo združenie premenované na Spolok záchrannej služby vo Vysokých Tatrách. Sídлом spolku bol Nový Smokovec.

Nástupnícky turistický spolok KSTL zmenil opätovne v roku 1939 názov záchranárskeho združenia na „Záchranný zbor KSTL“. Po skončení druhej svetovej vojny v roku 1945 bolo presunuté aj jeho sídlo do tatranskej osady Štrbské Pleso.

V roku 1946 bola založená samostatná skupina Záchranného zboru KSTL v Starom Smokovci a tým došlo postupne k rozšíreniu pôsobnosti záchranného zboru na celé územie Vysokých a Belianskych Tatier.

S nárastom počtu turistov vo Vysokých Tatrách v povojnových rokoch sa súčasne prudko zvyšoval počet úrazov a počet záchranných akcií. Reakciou na tento stav boli silnejúce hlasy zo strany záchranárov, ktoré požadovali vytvorenie profesionálnej skupiny v počte 3-5 členov.

Mimoriadne kritický bol rok 1948 s početnými úrazmi turistov a deviatimi smrteľnými obeťami. Táto skutočnosť opätovne podporila úsilie o vytvorenie profesionálnej skupiny záchranárov.

Na rokovania s predstaviteľmi štátu boli predložené dva návrhy. Jeden návrh predpokladal, že záchranári budú zamestnancami Mestského národného výboru mesta Vysoké Tatry a druhý návrh predpokladal začlenenie záchranárov medzi zamestnancov Správy národného parku Vysoké Tatry. Národný park bol vyhlásený 1. 1. 1949.

Najskôr bol prijatý prvý návrh a od januára 1950 boli menovaní 3 profesionálni záchranári, ktorí začali odvíjať dejiny Tatranskej horskej služby (THS). Prvé sídlo stanice THS bolo vo vile „Klára“, v Hornom Smokovci. V nasledovných rokoch, počas prebiehajúcich reorganizačných zmien v štáte bola THS začlenená v roku 1954 do národného podniku „TURISTA“ so sídlom v Bratislave. V decembri 1956 bol ustanovený Československý zväz telesnej výchovy (ČSZTV) a THS sa stala súčasťou jeho turistického oddelenia ako jedno z územných pracovísk Horskej služby, ktorá sa postupne kreovala vo všetkých významných pohoriach bývalého Československa.

Od 1.1.1957 bola THS vyradená z pôsobnosti ČSZTV a opätovne začlenená do organizačnej štruktúry Správy Tatranského národného parku, kde zotrvala až do roku 1994. Následne od 1.1.1995 bola THS začlenená do štruktúry Štátnych lesov TANAP-u.

Prijatím zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranne bola zriadená rozpočtová organizácia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Nadobudnutím účinnosti zákona sa bývalí zamestnanci HS stali príslušníkmi HZS v štátnej službe, podobne ako sú uniformované zložky štátu, tzn. Hasičský a záchranný zbor alebo Policajný zbor SR¹⁵⁴. Podrobnosti o aktuálnej organizačnej štruktúre HZS sú uvedené v podkapitole 5.1-5.3. Sídlom HZS je Horný Smokovec, kde v Dome horskej služby je umiestnené riaditeľstvo HZS a centrálné operačné stredisko HZS pre celé územie SR.

Uvedený zákon súčasne legislatívne upravuje zriadenie, postavenie, úlohy a oprávnenie „Národnej asociácie horských vodcov SR“ a „Slovenskej asociácie horských sprievodcov“.

154 Zákon o Horskej záchrannej službe Z. č. 544/2002 Z. z., § 1 i § 2.

Viac ako 30 rokov zabezpečovala THS školenie a výcvik horských vodcov, ktorí následne založili Asociáciu horských vodcov SR. V roku 1996 sa v Zermatte stala stálym členom – Medzinárodnej organizácie horských vodcov.

Neustále narastajúci počet úrazov turistov v horských oblastiach kladie dôraz na záchrannú činnosť HZS. To viedlo koncom 50-tych rokov minulého storočia vedenie HZS k snahe, zabezpečiť pre čo najviac svojich členov zdravotnícke vzdelanie formou externého štúdia na zdravotníckych školách, stáže v nemocniciach a neskôr aj výcvik v leteckej záchrane.

Od roku 1957 sa podstatne rozšírila, zdokonalila a zmodernizovala vybavenosť THS horezeckou a záchrannou technikou, zväčša z alpských krajín (Švajčiarsko, Taliansko, Rakúsko a Francúzsko). Skrátenie času presunu záchrannárov na miesto poskytnutia pomoci zabezpečilo postupné zaraďovanie výkonných terénnych vozidiel a neskôr aj vrtuľníkov.

Najmä v čase najrušnejšej časti sezóny, či v prípade nárazových športových podujatí presahujú rozsiahle úlohy fyzické a kapacitné možnosti pracovníkov THS. Preto sa okolo profesionálneho jadra združujú už od jej založenia vyškolení dobrovoľní záchranári. Pri záchranných akciách v teréne na hraniciach je THS neraz odkázaná na spoluprácu so sesterskou poľskou službou (TOPR) zo Zakopaného.

Osobitným prejavom uznania bolo v roku 1968 prijatie HZS do medzinárodnej záchrannárskej organizácie IKAR, ktorá sa usiluje o zjednotenie materiálneho vybavenia a výmenu skúseností v záchranných technikách, vrátane leteckých a lavínových, preventívnych opatreniach a medicínskych postupoch.

Horskí záchranári ani po skončení svojej aktívnej činnosti neupadnú do zabudnutia. Od roku 1992 je aktívny Klub seniorov HZS, ktorý organizuje stretnutia vyslúžilých členov a sústreďuje historické dokumenty vodcovských a záchranných dejín vo Vysokých Tatrách.

Horská záchranná služba sa čestne a nezmazateľne zapísala do tatranských dejín a svojim poslaním a vykonávanou prácou predstavuje neodmysliteľnú súčasť Tatranského národného parku.

Ďalšou horskou oblasťou, v ktorej vznikla horská služba boli Západné Tatry. Podnetom na zriadenie Horskej služby bolo lavínové nešťastie v marci 1954, keď lyžiari spustili lavínu na Roháčske plesá. Lavína preborila ľad a v plese zahynula jedna lyžiarka. Hľadania sa zúčastnili členovia vtedy už organizačne vybudovanej Tatranskej horskej služby, ktorí pre oblasť Západné Tatry nechali materiál pre záchranné práce v lavínach.

1.februára 1954 Štátny výbor pre telesnú výchovu a šport definitívne rozhodol, že okrem Vysokých Tatier bude zriadená profesionálna a dobrovoľná horská služba aj v Západných Tatrách a ďalších vybraných horských oblastiach.

Oblasť Západné Tatry – sever začala svoju činnosť v máji 1954, keď boli menovaní prví dvaja profesionálni záchranári. Zakladajúca schôdza dobrovoľných záchranárov sa konala koncom roku 1954. Celkový počet dobrovoľných záchranárov na prelome rokov 1954-55 narástol na 15 členov. Prvý kurz záchranárov sa uskutočnil začiatkom roku 1955 na bývalej Ťatliakovej chate. Kurz viedol profesionálny záchranár z HS Vysoké Tatry. Záchranná stanica Západné Tatry – sever bola umiestnená v jednej miestnosti chaty Zverovka. Bola to zároveň kancelária, sklad a ubytovňa záchranárov. O rok neskôr, v roku 1956 vznikol okrsk horskej služby aj na južnej strane. Založila ho skupina turistov z Liptovského Hrádku a sídlom stanice bola miestnosť na chate v Žiarskej doline. S výstavbou samostatných objektov – Domov horskej služby sa začalo v roku 1959 vo Zverovke a v rokoch 1967 – 69 aj v Žiarskej doline. Horská služba Západné Tatry bola v máji 1983 rozdelená na dva samostatné celky: Horská služba Západné Tatry – sever a Horská služba Západné Tatry - juh. Napriek preventívnym výstrahám a upozorneniam na nebezpečenstvo v horách, sa profesionálni záchranári neustále stretávajú s ľahkovážnosťou a podceňovaním situácie zo strany turistov. Prvá záchranná akcia s využitím vrtuľníka v Západných Tatrách sa uskutočnila 31.8.1975. Zo severnej steny Ostrého Roháča bol zachránený horolezec, pričom celá akcia trvala 35 min, vrátane preletu vrtuľníka z popradského letiska¹⁵⁵.

Po roku 1950 sa THS postupne zameriavala okrem záchrannej činnosti aj na prevenciu. Pracovníci THS vykonávali letné a zimné značenie turistických trás. S nárastom návštevnosti Vysokých a Západných Tatier sa zvyšovala aj úrazovosť. Opäť sa obnovila vodcovská služba. K ďalším preventívnym opatreniam patrilo hliadkovanie v teréne, aj za pomoci dobrovoľných členov. Od roku 1993 sa z THS vyčlenili horskí vodcovia, ktorí si vytvorili vlastný spolok.

Pracovníci HS majú v náplni práce i ochranu prírody a dozerajú na dodržiavanie návštevných poriadkov v národných parkoch. Aby boli chodníky v ťažkom teréne schodnejšie, zabezpečujú ich reťazami a skobami. Od roku 1980, keď boli zavedené sezónne uzávery dolín, dohliadajú na dodržiavanie týchto opatrení a do terénu osádzajú informačné, zákazové a výstražné tabule.

V zimnom období vykonávali asistenčné služby v lyžiarskych strediskách, čím sa podstatne skrátil čas poskytnutia pomoci v prípade úrazu na lyžiarskych svahoch. V súčasnosti už túto činnosť zabezpečujú prevádzkovatelia lyžiarskych stredísk vlastnými vyškolenými pracovníkmi.

Pri hromadných športových podujatiach – medzinárodné súťaže, národné výstupy na Rysy a Kriváň, horské behy, Psotkov memoriál a ďalších vykonávajú Pracovníci HS asistenčné služby.

155 Kol. autorov, *Tatranská horská služba*, 2000.

Záchranárska činnosť v začiatkoch bola ťažká. Členovia HS používali vlastný materiál, konopné laná, skoby, karabíny. Taktiež oblečenie bolo na úrovni bežného turistu alebo horolezca. Výrazný posun v technickom vybavení sa dosiahol v šesťdesiatych rokoch, keď bol nakúpený a dovezený z Rakúska záchranný materiál – ocelové laná, Gramingerova seďačka, brzdy, lanový výťah, transportné prostriedky, kanadské sane, čakany, mačky, prilby... V tomto období začali záchranári používať prenosné a stacionárne rádiostanice.

Pred Majstrovstvami sveta v klasickom lyžovaní, ktoré sa konali v roku 1970 vo Vysokých Tatrách dostala HS prvé snehové skútre a pre zásahy v letnom období dostali do užívania terénne automobily GAZ a UAZ sovietskej výroby. V deväťdesiatych rokoch boli tieto vozidlá vďaka sponzorským darom nahradené terénnymi špeciálmi rakúskej a anglickej výroby.

Skvalitnili sa i prostriedky na rádiové spojenie, keď v roku 1980 boli nakúpené švajčiarske rádiostanice AUTOPHON. Tieto boli následne v roku 1999 nahradené vysielacami MOTOROLA a mobilnými telefónmi.

Na skrátenie času transportu zranených osôb z neprístupného terénu sa v šesťdesiatych rokoch začali robiť pokusy s vrtuľníkmi. V tom čase boli dostupné len vojenské vrtuľníky, ktoré mali obmedzené manévrovacie a transportné možnosti z dôvodu vlastnej vysokej hmotnosti (pancierovanie). Tieto pokusy boli sprevádzané i leteckými nešťastiami. Prvá tragická nehoda sa stala v roku 1969, keď zahynul skúsený pracovník THS Eugen Šándory. Najväčšia tragédia v histórii THS sa stala v roku 1979, keď zahynuli piati pracovníci HS a dvaja piloti letky Ministerstva vnútra SR. Obe tragédie sa stali s vrtuľníkmi Mi-4 a Mi-8, ktoré neboli vhodné pre záchranu v horách. Prvý špeciálny záchranársky vrtuľník Alouette III francúzskej výroby bol zakúpený v roku 1990.

Koncom deväťdesiatych rokov bolo do výbavy horských záchranárov zaradené väčšie množstvo špeciálneho zdravotníckeho vybavenia, ktoré sa však vyžadovalo aj teoretické vedomosti a praktické zručnosti, ktoré mohli záchranári získať len vďaka štúdiu na strednej zdravotnej škole v študijnom odbore „záchranár“.

Pracovníci HS nezabúdajú na svojich kolegov a taktiež na obeť hôr, ktorým sa snažili poskytnúť pomoci s nasadením vlastných životov. Na pripomenutie tragických udalostí v horách boli vybudované viaceré symbolické cintoríny, ktoré majú zároveň slúžiť aj na varovanie turistov, aby nepodceňovali riziká v horách a neprečenovali svoje schopnosti.

Významným preventívnym podujatím, ktoré organizuje THS je „Deň horskej služby“, ktorý sa tradične organizuje v septembri pri Popradskom plese. Jeho cieľom je predviesť návštevníkom Tatier prácu profesionálnych a dobrovoľných členov HS pri rôznych záchranných akciách a tým aj zdôrazniť náročnosť práce horských záchranárov¹⁵⁶.

156 *Ibidem*.

Horská služba Nízke Tatry – sever

Horská služba Nízke Tatry-Sever (Horská služba Nízke Tatry - sever). V povojnovom období (1949) už existovala spolupráca medzi horskými záchranármi zo severných Tatier a záchraným oddielom Klubu slovenských turistov a lyžiarov (KSTL) vo Vysokých Tatrách. Záchraná jednotka organizovala kurzy a cvičenia, na ktorých sa zúčastnili majitelia stredísk a ich zamestnanci z Nízkych Tatier. Získali tak prvé poznatky od kolegov, medzi ktorými má záchranárstvo dlhoročnú tradíciu. Na jar 1950 vzniklo KSTL - Ústredie záchrannej a zdravotnej služby Nízke Tatry so sídlom v Jasnej pri Chopku. Bol to prvý krok k zorganizovaniu systematickej záchrannej služby. Riaditeľstvo záchrannej služby a zdravotnej služby podalo žiadosť na vybavenie horských stredísk a zariadení dorozumievacími prostriedkami, zriadili miesta prvej pomoci v útulniach a poľovníckych chatách. Takto bolo do roku 1951 vytvorených 26 záchranných staníc a vyše 100 poľovníckych chát v okolí bolo vybavených zdravotníckou technikou. Prelomovým sa ukázal rok 1953, v Jasnej vznikla Horská služba Nízke Tatry - Sever. Členskú základňu tvorilo 30 dobrovoľných členov. Technické vybavenie bolo veľmi skromné. V roku 1960 sa začala výstavba budovy pre HS v Jasnej¹⁵⁷.

Horská služba Nízke Tatry – Juh

Záchrannú horsku službu na južnej strane Nízkych Tatier vykonávali kedysi dobrovoľníci a zamestnanci z rekreačných miest na Trangoške, Ďumbieri, Veľkom Boku a Chabenci. Po II. svetovej vojne v Nízkych Tatrách začína turistický a hlavne lyžiarsky ruch. Ožívajú znovu svahy na Ďumbieri i na Chabenci a hlavne na Chopku. S prílevom lyžiarov zvyšuje sa aj počet úrazov. V roku 1954 vznikla celoštátna organizácia Horskej služby a 4. apríla 1954 bola v Brezne založená Horská služba Nízke Tatry-juh. Postupne boli vybudované záchranné stanice HS na Kosodrevine, Trangoške, Srdiečku a v roku 1985 bol dokončený Dom HS na Táloch. Horská služba Nízke Tatry - Juh pôsobí na južnej strane Nízkych Tatier zo západu od Hiadelského sedla po Vernár, a na východe prirodzená hranica s Nízkymi Tatrami – sever prechádza hlavným hrebeňom pohoria. Táto hranica je teoretická, keďže tieto dve oblasti úzko spolupracujú pri práci vo vysokohorskom teréne a najmä pri pátraciach a záchranných operáciách. V roku 2003 spojením oblastí Nízke Tatry – Sever a Juh vzniklo Regionálne stredisko Nízke Tatry - Horská záchranná služba¹⁵⁸.

157 <https://www.hzs.sk/nizke-tatry/historia-nizke-tatry/> [dostep 14.09.2021].

158 <https://www.hzs.sk/nizke-tatry/historia-nizke-tatry/> [dostep 14.09.2021].

Mala Fatra

Malá Fatra. V roku 1947 bola založená záchranná organizácia Horská zdravotná a záchranná služba Mala Fatra, ktorá bola v roku 1954 začlenená do celoslovenskej organizácie horskej služby. V roku 1960 bola vybudovaná záchranná stanica v najexponovanejšej časti areálu pri dolnej stanici sedačkovej lanovky Chleb. Potom boli vybudované záchranné stanice pod Príslopom (1965), ako aj záchranná stanica Paseky (1966). V roku 1975 bola vybudovaná pohotovostná stanica Veľká Rača a v roku 1978 bola vlastnými silami dokončená výstavba budovy horskej služby vo Vrátnej. Z iniciatívy Horskej služby bol v júli 1998 vo Vrátnej zriadený symbolický cintorín na pamiatku obetí hôr „Mŕtvym na pamiatku, živým pre výstrahu“¹⁵⁹.

Región Orava

Organizovaná turistika na Orave sa začala rozvíjať po prvej svetovej vojne v Klube československých turistov. Dovtedy na Orave vyvíjali činnosť turistické organizácie Polskie Towarzystwo Tatrzańskie a Karpathenverein, obe založené roku 1873, neskôr aj Beskydenverein založený roku 1893. Členovia spolku Beskydenverein už pred prvou svetovou vojnou značkovali turistické chodníky na Babiu horu. Spolok sa zaslúžil o rozvoj turistiky aj budovaním turistických chát a útulní. Bezpečný pohyb návštevníkov v horstve zabezpečovala Horská služba Západných Tatier, okrskok Dolný Kubín. Vzostup návštevnosti a tragédie mimo Západných Tatier, podnietili vedenie Horskej služby na Slovensku vytvoriť v roku 1990 novú oblasť Horskej služby na Slovensku – Orava. 1. januára 2003 bola bývalá Oravská horská služba začlenená do oblasti Malej Fatry. Vzniklo Oblastné stredisko Horskej služby Malá Fatra, Piľsko a Babia hora¹⁶⁰.

Slovenský raj

O začiatkoch turistiky v Slovenskom raji môžeme hovoriť až po objavení Dobšinskej ľadovej jaskyne v roku 1870. Na druhej strane o organizovanej turistike v tejto oblasti sa začalo uvažovať po roku 1873. V roku 1898 bola objavená a otvorená roklina Veľký Sokol. V nasledujúcich rokoch boli objavené a otvorené ďalšie známe rokliny, vrátane „Prielomu Hornádu“ v roku 1974. Prvú turistickú útulňu na Kláštorisku postavil miestny odbor Karpatskej jednoty v Spišskej Novej Vsi v roku 1922.

159 <https://www.hzs.sk/mala-fatra/historia-mala-fatra/> [dostep 14.09.2021].

160 <https://www.hzs.sk/mala-fatra/historia-mala-fatra/> [dostep 14.09.2021].

21. augusta 1964 bol Slovenský raj vyhlásený za Chránenú krajinnú oblasť a 18. januára 1988 za Národný park. V roku 1956 bola pre oblasť Slovenského raja vytvorená Horská služba, ktorej základňa bola umiestnená v samostatnej miestnosti v dome v Kláštore. V roku 1959 sa začala výstavba prvej budovy horskej služby na Čingove. V roku 1965 sa začala výstavba ďalšej záchranej stanice na Geravách. Dokončená bola v roku 1968 a o dva roky neskôr bola dokončená záchranná stanica v Dedinkách. V roku 1994 bol vrtuľník ALOUETTE 3 prvýkrát použitý pri záchranej akcii v Prelome Hornadu. 17. júl 2015 sa zapísal do histórie ako najtragickejší deň horských záchranárov v oblasti Slovenského raja. Počas záchranej akcie záchranný vrtuľník po poškodení spadol z výšky vyše 100 m pri zrážke s vedením vysokého napätia. Pri nehode zahynuli 4 záchranári¹⁶¹.

Veľká Fatra

Veľká Fatra má najkratšiu históriu, čo sa týka turistiky a súvisiacej záchranej činnosti v horách. Prvé záznamy o turistickej aktivite sa nachádzajú v kronikách horských obcí a potom v jednotlivých horských útulniach. Prvý obvod horskej služby tam vznikol koncom roku 1954 v Martine. Horská služba v oblasti Veľkej Fatry bola zriadená 1.12.1954. V nasledujúcom roku vznikla pobočka v Ružomberku a následne sa začalo s výstavbou pohotovostných staníc na Martinských Holiach v útulku pri Borišove. V roku 1955 mala Horská služba Veľká Fatra 6 členov a zasahovala pri 16 záchranných akciách. V roku 1957 mala 69 členov a v priebehu roka sa zúčastnila 149 záchranných akcií. V roku 1960 bola postavená záchranná stanica na Králikoch pri Banskej Bystrici a v roku 1966 aj budova v Donovaloch. Špecifikom reťazca Veľkej Fatry je prepojenie s ďalšími významnými horskými oblasťami, akými sú: Nízke Tatry, Malá Fatra a Kremnické vrchy. Záchranári vykonávajú záchranné akcie nielen v oblasti Veľkej Fatry, ale aj v spolupráci s ďalšími záchranármi horskej služby v spomínaných horských oblastiach¹⁶².

Dobrovoľní horskí záchranári na Slovensku

História profesionálneho a dobrovoľného záchranárstva je na Slovensku identická. Podrobnosti sú uvedené v kap. 4.1. Zo skupín dobrovoľných záchranárov sa postupom času začali

161 <https://www.hzs.sk/slovensky-raj/historia-slovensky-raj/> [dostup 14.09.2021].

162 <https://www.hzs.sk/velka-fatra/historia-velka-fatra/> [dostup 14.09.2021] oraz Vyhláška č. 469/2007 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba Vyhláška č. 237/2016 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa mení vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 469/2007 Z. z., ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba.

vyčleňovať platení záchranári, pričom ich činnosť bola úzko spojená s dobrovoľníkmi. Využívali spoločné priestory v horských chatách a neskôr aj záchranných staníc.

Prelomovým rokom bol rok 1954, kedy bolo z úrovne vlády rozhodnuté o vytvorení jednotnej HS pre celé územie Slovenska a o profesionalizácii záchranárov vo vybraných horských oblastiach. Od tohto obdobia sa postupne odčleňovali dobrovoľní záchranári, ktorí naďalej pokračovali vo svojej činnosti na základe vlastného presvedčenia, pričom spolupracovali s profesionálnymi záchranármi. Zásahy v horských oblastiach (menšie a nižšie pohoria), v ktorých nebola zriadená profesionálna HS vykonávali výhradne dobrovoľníci.

Výstavbou domov horských služieb došlo postupne aj k odčleneniu majetku profesionálov od dobrovoľných spolkov. Uvedené organizačné zmeny a majetkové rozčleňovanie boli v mnohých prípadoch príčinou stagnácie činnosti dobrovoľných spolkov horských záchranárov, alebo to viedlo až k zániku dobrovoľných spolkov.

Prijatím zákona o združovaní občanov boli vytvorené jednotné podmienky na činnosť občianskych združení¹⁶³. Legislatívnymi a organizačnými zmenami sa dosiahla možnosť financovania a následného spravovania majetku dobrovoľných spolkov horských záchranárov.

V súčasnosti tak súbežne pôsobia v horských oblastiach na Slovensku profesionálni príslušníci Horskej záchrannej služby, dobrovoľní členovia horskej služby (občianske združenia) a horskí vodcovia, ktorí si vytvorili vlastné občianske združenie „Spolok horských vodcov Vysoké Tatry“. V spolku horských vodcov sú združení vodcovia s platným medzinárodným osvedčením UIAGM-IVBV-IFMGA, čo sú skratky pre celosvetovú úniu horských vodcov. Svoje služby vykonávajú vo Vysokých Tatrách a v horstvách po celom svete.

Keďže činnosť dobrovoľných záchranárov je vo všetkých horských oblastiach takmer identická, spomenieme len niektoré údaje o jednotlivých združeniach dobrovoľných záchranárov.

Tatranská horská služba – dobrovoľný zbor. Sídлом spolku je Starý Smokovec, Spolok má štyri záchranné stanice:

- Štrbské Pleso,
- Bachledova dolina,
- Ždiar – Strednica,
- Ždiar – Ski centrum Strachan.

Činnosť spolku zabezpečuje aktuálne 70 dobrovoľných záchranárov a v priebehu roka vykonajú viac ako 400 zásahov. V rámci osvetovej činnosti vykonajú priemerne 50 prednášok zameraných na bezpečnosť v horách a na popularizáciu horskej služby¹⁶⁴.

163 Ústava č. 83/1990 Zb. Zákon o združovaní občanov.

164 <https://ths-dz.sk/> [dostep 14.09.2021].

Horská služba Malá Fatra – dobrovoľná organizácia. Jej sídlom je Dom Horskej služby v obci Terchová – Vrátna. V súčasnosti má viac ako 50 aktívnych členov¹⁶⁵.

Horská služba Veľká Fatra. Má sídlo v Martine. V občianskom združení pôsobí aktuálne 23 záchranárov, ktorí si pravidelne udržiavajú potrebné odborné zručnosti a kvalifikačné oprávnenia. Súčasťou HS Veľká Fatra sú samostatné okrsky v Martine, v Ružomberku, v Kremnici a v Banskej Bystrici¹⁶⁶. Prehľad stredísk a okrskov dobrovoľnej horskej služby: Horská služba Kremnické vrchy, Horská služba Orava – Dolný Kubín, HS Čergov – Sabinov, HS Roháče – Zuberec, HS Západné Tatry juh – Žiar, HS Pieninského národného parku – Spišská Stará Ves, HS Nízke Tatry sever – Demänovská dolina, HS Kysuce – Oščadnica, HS Slovenský raj – Spišská Nová Ves, HS Nízke Tatry juh – Horná Lehota, HS Liptovský Mikuláš.

Dobrovoľná horská služba združuje, organizuje a školí dobrovoľných horských záchranárov a všetkých, ktorým nie je ľahostajná bezpečnosť na horách.

Zoznam bibliografických odkazov

1. <https://ths-dz.sk/>
2. <https://www.facebook.com/horskaslužba/>
3. <https://www.hsvf.sk/>
4. <https://www.hzs.sk/mala-fatra/historia-mala-fatra/>
5. <https://www.hzs.sk/mala-fatra/historia-mala-fatra/>
6. <https://www.hzs.sk/nizke-tatry/historia-nizke-tatry/>
7. <https://www.hzs.sk/nizke-tatry/historia-nizke-tatry/>
8. <https://www.hzs.sk/slovensky-raj/historia-slovensky-raj//>
9. <https://www.hzs.sk/velka-fatra/historia-velka-fatra/>
10. Kol. autorov, Tatranská horská služba, 2000.
11. Ústava č. 83/1990 Zb. Zákon o združovaní občanov
12. Vyhláška č. 237/2016 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa mení vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 469/2007 Z. z., ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchraná služba.
13. Vyhláška č. 469/2007 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchraná služba.

165 <https://www.facebook.com/horskaslužba/> [dostup 14.09.2021].

166 <https://www.hsvf.sk/> [dostup 14.09.2021].

DRUHÁ ČASŤ

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA NA SLOVENSKU

KAPITOLA V

*Právne a organizačné
podmienky fungovania horskej
služby na Slovensku*

DRUHÁ ČASŤ

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA NA SLOVENSKU

KAPITOLA V

*Právne a organizačné
podmienky fungovania horskej
služby na Slovensku*

Katarína Hollá

Jozef Kubas

Pryávne a organizačné podmienky fungovania horskej služby na Slovensku

Právny základ horskej záchrany na Slovensku

V súčasnosti na Slovensku platia tieto normatívne akty upravujúce problematiku horskej záchrany:

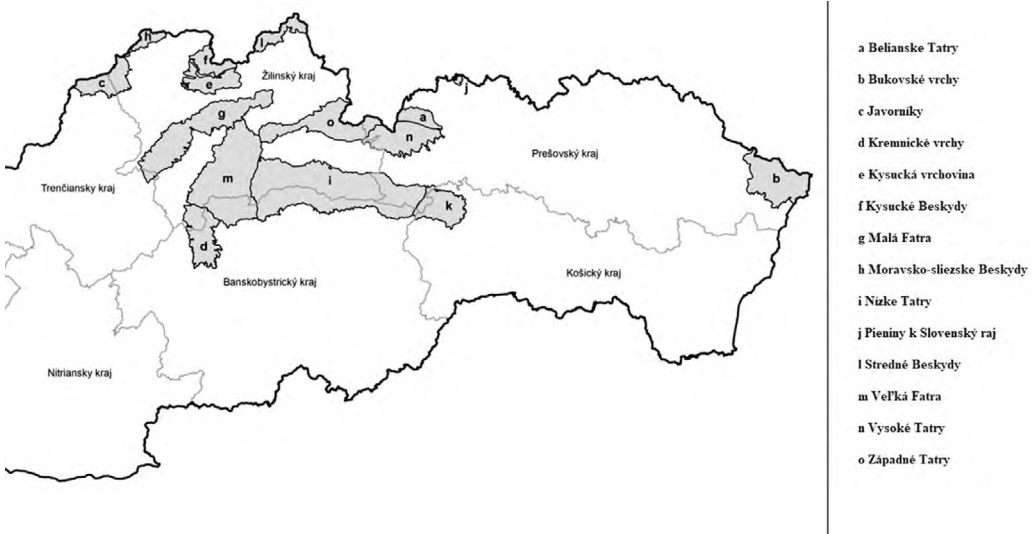
- Zákon o Horskej záchranej službe Z. č. 544/2002 Z. z.;
- Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov;
- Vyhláška č. 23/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov;
- Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 9. októbra 2007, ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba; Z. č. 129/2002 Z. z.;
- Zákon z 15. februára 2002 o integrovanom záchrannom systéme; Z. č. 519/2007 Z. z.;
- Zákon z 23. októbra 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Zákon č. 328/2002 Z. z. Zákon o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Horská služba sa zriaďuje ako štátna rozpočtová organizácia, ktorá na vymedzenom území vykonáva záchrannú činnosť (vyhľadávanie a vyslobodzovanie osoby v tiesni, poskytovanie prvej pomoci osobe v tiesni a jej preprava k najbližšiemu dopravnému prostriedku zdravotníckeho zariadenia, prípadne do zdravotníckeho zariadenia) a plní ďalšie úlohy ustanovené zákonom č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe.

Horská služba pôsobí v horských oblastiach uvedených v príslušnom nariadení, ktorými sú: Belianske Tatry, Bukovské vrchy, Javorníky, Kremnické vrchy, Kysucká vrchovina, Kysucké

Beskydy, Malá Fatra, Moravsko-Sliezske Beskydy, Nízke Tatry, Pieniny, Slovenský raj, Stredné Beskydy, Veľká Fatra, Vysoké Tatry, Západné Tatry.

Obrázok 1. Grafické znázornenie hraníc horských oblastí

Zdroj: vyhláška č. 469/2007 Z. z. v znení vyhlášky č. 237/2016 Z. z.

Horská služba je zapojená finančnými vzťahmi na štátny rozpočet prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“), ktoré vykonáva funkciu jej zriaďovateľa. Podrobnosti o organizácii horskej služby upravuje štatút, ktorý schvaľuje ministerstvo. Horská služba spravuje majetok vo vlastníctve Slovenskej republiky a jej sídlom sú Vysoké Tatry. Horská služba v horských oblastiach a jaskyniach najmä:

- organizuje a vykonáva záchrannú činnosť,
- poskytuje informácie súvisiace s bezpečnosťou osôb,
- vykonáva preventívne opatrenia súvisiace s bezpečnosťou osôb, najmä pri ohrození lavínami,
- podieľa sa na pátraní po nezvestnej osobe,
- vyjadruje sa k vyznačovaniu trás a k ich označovaniu,
- zabezpečuje prevádzku záchranných a ohlasovacích staníc horskej služby,
- poskytuje zdravotnú starostlivosť podľa osobitného predpisu(5a) v súčinnosti so záchrannou zdravotnou službou,
- plní úlohy v rámci integrovaného záchranného systému,

- vydáva metodiku na vykonávanie odbornej spôsobilosti,
- vykonáva odbornú spôsobilosť,
- vydáva osvedčenie o odbornej spôsobilosti,
- zabezpečuje materiálno-technické vybavenie osôb, ktoré sa podieľajú na základe zmluvy na plnení úloh horskej služby,
- rozhoduje podľa osobitného predpisu 4a) o uznaní odbornej spôsobilosti na výkon záchranej činnosti získanej v zahraničí,
- poskytuje súčinnosť pri dokumentovaní udalosti s následkom smrti alebo poškodenia zdravia na ťažko prístupnom mieste,
- je oprávnená vyhotoviť na zdokumentovanie záchranej činnosti obrazový záznam alebo iný záznam o príčine a priebehu záchranej činnosti vrátane príjmu tiesňového volania, ktorý uchováva tri roky od jeho vzniku,
- vykonáva výcvik psov na výkon záchranej činnosti,
- vykonáva dozor nad dodržiavaním povinností ustanovených týmto zákonom,
- spolupracuje so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, občianskymi združeniami, inými právnickými osobami a fyzickými osobami pri plnení úloh podľa tohto zákona,
- spolupracuje s medzinárodnými organizáciami pôsobiacimi v oblasti horskej záchrany, v ktorých zastupuje Slovenskú republiku¹⁶⁷.

Horská služba v horských oblastiach umiestňuje a udržiava po prerokovaní s vlastníkom, správcom alebo užívateľom nehnuteľnosti (ďalej len „vlastník“) výstražné, informačné a iné zariadenia súvisiace s bezpečnosťou osôb a zabezpečovacie zariadenia na nebezpečných úsekoch trás, ktoré určí. Horská služba sa za odplatu môže podieľať na zaistení bezpečnosti pri športovom podujatí a inom verejnom podujatí a poskytovať služby súvisiace s bezpečnosťou a záchranou osôb prevádzkovateľovi lyžiarskej trate a prevádzkovateľovi zariadenia určeného na osobnú lanovú dopravu, ak lyžiarska trať je v území, ktoré môže byť ohrozené lavínami. Horská služba zverejňuje na svojom webovom sídle údaje o osobách s odbornou spôsobilosťou na výkon záchranej činnosti v rozsahu meno, priezvisko a druh záchranej činnosti.

Zo zákona plynú pre horskú službu aj oprávnenia. Príslušník horskej služby pri výkone svojich oprávnení sa preukazuje služobným preukazom horskej služby. Horská služba spracúva osobné údaje osôb v rozsahu meno, priezvisko, dátum narodenia a adresa pobytu. Príslušník horskej služby pri plnení úloh a iná osoba, ktorá vykonáva činnosť organizovanú horskou službou, sú oprávnení:

¹⁶⁷ Zákon o Horskej záchranej službe č. 544/2002 Z. z.

- vstupovať a vchádzať dopravnými prostriedkami horskej služby bez obmedzenia do horskej oblasti a jaskyne,
- používať automobily so zvláštnymi výstražnými znameniami, signálne pištole, výbušniny a výbušné predmety podľa osobitného predpisu,
- používať pri záchranej činnosti, preventívnej činnosti pri ohrození lavínou a pri dozore nad dodržiavaním ustanovení tohto zákona bezplatne a prednostne zariadenia určené na osobnú lanovú dopravu,
- prekročiť na nevyhnutný čas a v nevyhnutnom rozsahu štátnu hranicu za podmienok ustanovených medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná,
- vydávať pokyny týkajúce sa bezpečnosti osôb v horskej oblasti,
- nahliadať do knihy vychádzok a výstupov a vyžadovať z nej informácie,
- vyžadovať pri vykonávaní záchranej činnosti alebo pri pátraní po nezvestnej osobe preukázanie totožnosti osoby, ktorej sa záchranná činnosť alebo pátranie týka, alebo preukázanie totožnosti osoby v súvislosti s ukladaním pokút v blokovaní podľa zákona¹⁶⁸.

Na pôsobenie v horskej službe je potrebné získať odbornú a zdravotnú spôsobilosť na výkon záchranej činnosti. Odborná spôsobilosť je súhrn teoretických vedomostí a praktických schopností, ktoré sú potrebné na riadny výkon záchranej činnosti podľa zákona. Odborná spôsobilosť sa získava špecializovanou prípravou a úspešným vykonaním skúšky pred odbornou komisiou, ktorej členov vymenúva riaditeľ horskej služby. Žiadateľovi, ktorý úspešne vykonal skúšku, vydá horská služba osvedčenie o odbornej spôsobilosti na výkon záchranej činnosti.

Žiadosť o vykonanie špecializovanej prípravy a skúšky obsahuje meno a priezvisko, dátum narodenia, adresu trvalého pobytu žiadateľa a druh záchranej činnosti, na ktorú odbornú spôsobilosť žiada. Žiadateľ k žiadosti priloží doklad o zdravotnej spôsobilosti a doklad o absolvovaní akreditovaného kurzu prvej pomoci podľa osobitného predpisu. Žiadosť o vykonanie špecializovanej prípravy a skúšky môže podať aj právnická osoba za osoby, ktoré sú k nej v pracovnoprávnom vzťahu alebo členskom vzťahu. Žiadateľ o vykonanie skúšky môže opakovať skúšku iba raz na opravnej skúške; ak nevyhoví na opravnej skúške, môže vykonať novú skúšku až po opakovanom absolvovaní špecializovanej prípravy. Odborne spôsobilá osoba je povinná každých 24 mesiacov zúčastniť sa školenia a po jeho skončení absolvovať preskúšanie; ak sa školenia nezúčastní alebo nevyhoví na preskúšaní, stratí odbornú spôsobilosť. Osoba, ktorá stratí odbornú spôsobilosť, je povinná bezodkladne odovzdať horskej

¹⁶⁸ *Ibidem.*

službe osvedčenie o odbornej spôsobilosti na výkon záchranej činnosti. Špecializovaná príprava a školenie osoby, ktorá nie je príslušníkom horskej služby, sa vykonáva za úhradu nákladov. Odbornou spôsobilosťou podľa zákona je aj súhrn teoretických vedomostí a praktických schopností, ktoré sú potrebné na riadne plnenie úloh príslušníkmi horskej služby na úseku riadenia, rozhodovania, kontroly, odbornej prípravy rozhodnutí, odbornej prípravy návrhov zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov, odbornej prípravy podkladov na vykonávanie štátnych záležitostí a uplatňovania právnych vzťahov v osobnom úrade podľa osobitného predpisu (ďalej len „odborné činnosti“). Žiadosť o vykonanie špecializovanej prípravy a skúšky obsahuje meno a priezvisko, dátum narodenia, adresu trvalého pobytu príslušníka horskej služby a druh odbornej činnosti, na ktorú odbornú spôsobilosť žiada. Príslušníkovi horskej služby, ktorý úspešne vykonal skúšku, vydá horská služba osvedčenie o odbornej spôsobilosti na výkon odbornej činnosti. Príslušník horskej služby, ktorý stratí odbornú spôsobilosť, je povinný bezodkladne odovzdať horskej službe osvedčenie o odbornej spôsobilosti na výkon odbornej činnosti. Zdravotná spôsobilosť na výkon záchranej činnosti sa preukazuje lekársym posudkom podľa osobitného zákona.

Skúška a preskúšanie sa členia na teoretickú časť a praktickú časť. Každá časť skúšky a preskúšania sa hodnotí samostatne klasifikačným stupňom „vyhovelo“ alebo „nevyhovelo“. Žiadateľ získa odbornú spôsobilosť, ak v oboch častiach skúšky alebo preskúšania bol hodnotený klasifikačným stupňom „vyhovelo“. Podrobnosti o priebehu skúšky, preskúšania a hodnotení žiadateľa ustanovuje skúšobný poriadok Horskej záchranej služby. Odbornú prípravu osôb vykonávajúcich prípravu žiadateľov o získanie odbornej spôsobilosti na záchrannú činnosť zabezpečuje školiace stredisko Horskej záchranej služby podľa vzdelávacieho projektu, ktorý schvaľuje riaditeľ Horskej záchranej služby. Odborná spôsobilosť sa vykonáva podľa druhu záchranných činností. Tie sa rozdeľujú nasledovne:

- základná záchranná činnosť,
- pozemná záchranná činnosť,
- záchranná činnosť pomocou vrtuľníka lanovou technikou,
- jaskynná záchranná činnosť,
- záchranná činnosť operátora Operačného strediska tiesňového volania Horskej záchranej služby,
- záchranná činnosť pomocou lavínového a pátracieho psa,
- záchranná činnosť na lyžiarskej trati.¹⁶⁹

169 Vyhláška č. 23/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov.

V tabuľke 1 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky na základnú záchrannú činnosť. Na účel školenia a preskúšania sa celkový rozsah prípravy skrakuje o 70%.

Tabuľka 1. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na základnú záchrannú činnosť

Téma	Vyučovacie a výcvikové hodiny			
	letná časť		zimná časť	
	teória	prax	teória	prax
Ochrana a bezpečnosť pri práci	1	–	1	–
Záchranná činnosť, právo a etika	1	–	–	–
Spolupráca záchranných zložiek integrovaného záchranného systému	1	–	–	–
Typy lán, práca s lanom, uzlová technika	1	3	1	3
Topografia a orientácia v teréne, práca s globálnym satelitným navigačným systémom	2	1	2	1
Sneh a lavíny, vyhodnotenie lavínovej situácie, primárna záchrana	–	–	3	2
Meteorológia a vyhodnotenie poveternostnej situácie	2	1	1	1
Obsluha rádiového zariadenia	1	1	–	–
Zásady pohybu okolo vrtuľníka	1	1	1	1
Navádzanie vrtuľníka na pristátie	1	1	1	1
Organizácia záchrannej činnosti	1	1	1	1
Poskytovanie prvej pomoci v teréne	–	–	2	2
Technické transportné prostriedky, zvoz na lyžiach	1	2	1	2
Záchranný materiál, jeho kontrola a životnosť, ochrana a bezpečnosť pri práci	1	–	1	–
Lyžovanie, skialpinizmus a horolezectvo	1	5	1	5
Nácvik záchrannej činnosti na lyžiarskej trati	–	–	1	6
Spolu	15	16	17	25

Zdroj: Vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

V tabuľke 2 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky na pozemnú záchrannú činnosť. Na účel školenia a preskúšania sa celkový rozsah prípravy skrakuje o 50%.

Tabuľka 2. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na pozemnú záchrannú činnosť

Téma	Vyučovacie a výcvikové hodiny			
	letná časť		zimná časť	
	teória	prax	teória	prax
Organizácia záchrannej činnosti, algoritmy	2	–	2	–
Manažment rizík pri záchrannej činnosti	1	–	1	–

Technické prostriedky a transportné prostriedky	1	2	1	2
Záchrana pomocou statického lana zo zariadenia určeného na osobnú lanovú dopravu osôb	1	2	1	2
Používanie snežného skútra pri záchranej činnosti	–	–	1	2
Improvizácia pri záchranej činnosti, záchrana osoby používajúcej lietajúce športové zariadenie	1	2	–	2
Zdravoveda, odporúčania Medzinárodnej komisie pre alpskú záchranu (ICAR), algoritmy	4	–	4	–
Jednolanová technika	2	6	–	–
Techniky kolektívnej záchranej činnosti pomocou statických lán, záchrana z ľadopádu	1	3	1	3
Záchrana pomocou lana typu Dyneema	1	3	1	3
Organizácia práce pri záchranej činnosti na lavíne	–	–	2	4
Spolu	14	18	14	18

Zdroj: Vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

V tabuľke 3 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky na záchrannú činnosť pomocou vrtuľníka lanovou technikou. Na účel školenia a preskúšania sa celkový rozsah prípravy skracuje o 50%.

Tabuľka 3. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na záchrannú činnosť pomocou vrtuľníka lanovou technikou

Téma	Vyučovacie a výcvikové hodiny	
	teória	prax
Zásady leteckej záchranej činnosti	1	–
Transportné prostriedky pod vrtuľník	1	1
Navádzanie vrtuľníka	0,5	0,5
Obsluha rádiového zariadenia a korešpondencia	0,5	0,5
Nácvik činnosti na trenažéri	–	–
Nastupovanie, vystupovanie, nakladanie a vykladanie postihnutej osoby pri zapnutom motore vrtuľníka v šikmom teréne	0,5	0,5
Zlaňovanie z visu vrtuľníka	–	1
Práca s palubným žeriavom	–	1
Práca s vrtuľníkom v podvese	–	1
Nácvik evakuácie z vysokohorského terénu, zo steny a rokliny	2	3
Spolu	5,5	10,5

Zdroj: Vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

V tabuľke 4 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky na jaskynnú záchrannú činnosť. Na účel školenia a preskúšania sa celkový rozsah prípravy skracuje o 50%.

Tabuľka 4. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na jaskynnú záchrannú činnosť

Téma	Vyučovacie a výcvikové hodiny	
	teória	prax
Bezpečnostné zásady pri činnosti v jaskyni	2	–
Osobný výstroj a osobná výzbroj	2	2
Jednolanová technika, práca na lane	2	5
Vystrojovanie do priepasti	1	3
Technika individuálnej záchranej činnosti	1	3
Zásady poskytovania prvej pomoci v jaskyni	4	1
Prežitie v podzemí	1	1
Záchranný materiál	1	–
Vystrojovanie záchranného stanovišťa	1	3
Technika kolektívnej záchranej činnosti	1	3
Zásady starostlivosti o postihnutú osobu počas transportu	2	2
Taktika záchranej činnosti	2	3
Spolu	20	26

Zdroj: Vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

V tabuľke 5 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky na záchrannú činnosť operátora Operačného strediska tiesňového volania Horskej záchranej služby. Na účel školenia a preskúšania sa celkový rozsah prípravy skraca o 70%.

Tabuľka 5. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na záchrannú činnosť operátora operačného strediska tiesňového volania horskej záchranej služby

Téma	Vyučovacie a výcvikové hodiny	
	teória	prax
Organizácia záchranej činnosti, algoritmy	4	–
Znalosť miestopisu horských oblastí	6	–
Práca s hardvérom a softvérom určenými na príjem tiesňového volania	4	4
Lokalizácia miesta zásahu pomocou zemepisných súradníc	1	1
Modelové situácie – práca pod tlakom v časovej tiesni, psychológia, výkon paralelných činností	5	5
Spolupráca so zložkami integrovaného záchranného systému	2	–
Obsluha rádiového zariadenia	1	1
Spolu	23	11

Zdroj: Vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

V tabuľke 6 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky a preskúšania na záchrannú činnosť pomocou lavínového a pátracieho psa.

Tabuľka 6. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na záchrannú činnosť pomocou lavínového a pátracieho psa

Téma	Vyučovacie a výcvikové hodiny			
	letná časť		zimná časť	
	teória	prax	teória	prax
Organizácia záchranej činnosti so psom	1	1	1	1
Spôsoby nasadenia záchranára a psa na vyhľadávanie na lavíne	–	–	1	6
Nasadenie záchranára a psa pomocou vrtuľníka	–	5	–	5
Spôsoby nasadenia záchranára a psa pri vyhľadávaní osoby v tiesni	1	2	1	2
Záchranná činnosť so psom na lavíne	1	4	1	4
Záchranná činnosť so psom s použitím globálneho satelitného navigačného systému	2	3	2	3
Vyhodnocovanie záchranej činnosti s nasadením psa	1	–	1	–
Spolu	6	15	7	21

Zdroj: vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

V tabuľke 7 je zobrazený obsah a rozsah prípravy a skúšky na odbornú činnosť. Na účel školenia a preskúšania sa celkový rozsah prípravy skrakuje o 50%.

Tabuľka 7. Obsah a rozsah prípravy a skúšky na odbornú činnosť

Téma	Vyučovacie hodiny teória
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, postavenie, pôsobnosť a organizačná štruktúra	2
Postavenie Horskej záchranej služby, štatút a organizačný poriadok	2
Všeobecne záväzné právne predpisy upravujúce činnosť Horskej záchranej služby	6
Integrovaný záchranný systém	2
Štátna služba a jej výkon v podmienkach Horskej záchranej služby	2
Sociálne zabezpečenie príslušníka Horskej záchranej služby	2
Etický kódex príslušníka Horskej záchranej služby	2
Spolu	18

Zdroj: Vyhláška č. 23/2006 Z. z. v znení vyhlášky č. 320/2015 Z. z.

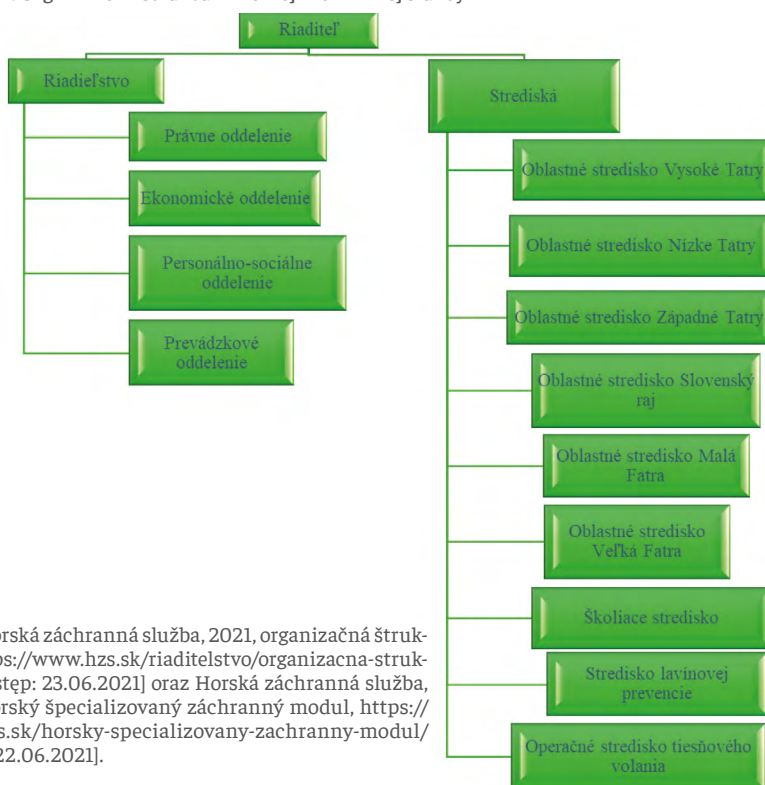
Štruktúra Horskej záchranej služby na Slovensku

Základnou organizačnou zložkou Horskej záchranej služby je oddelenie. Horskú záchrannú službu tvorí:

- Riaditeľstvo: Právne oddelenie, Ekonomické oddelenie, Personálno-sociálne oddelenie, Prevádzkové oddelenie,
- Strediská: Oblastné strediská: Vysoké Tatry, Nízke Tatry, Západné Tatry, Slovenský raj, Malá Fatra, Veľká Fatra,
- Školiace stredisko,
- Stredisko lavínovej prevencie,
- Operačné stredisko tiesňového volania¹⁷⁰.

Na obrázku 2 je zobrazená organizačná štruktúra horskej záchranej služby.

Obrázok 2. Organizačná štruktúra Horskej záchranej služby

Zdroj: Horská záchranná služba, 2021, organizačná štruktúra, <https://www.hzs.sk/riaditelstvo/organizacna-struktura/> [dostep: 23.06.2021] oraz Horská záchranná služba, 2021, Horský špecializovaný záchranný modul, <https://www.hzs.sk/horsky-specializovany-zachranny-modul/> [dostep: 22.06.2021].

¹⁷⁰ Horská záchranná služba, 2021, organizačná štruktúra, <https://www.hzs.sk/riaditelstvo/organizacna-struktura/> [dostep: 23.06.2021]

V rámci operačného programu kvalita životného prostredia bol schválený projekt s názvom Horský špecializovaný záchranný modul. Projekt bol spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a nenávratné finančné prostriedky boli vo výške 2 645 610,58€ a obdobie realizácie projektu bolo marec 2019 – marec 2021. Prioritná os je Podpora riadenia rizík, riadenia mimoriadnych udalostí a odolnosti proti mimoriadnym udalostiam ovplyvneným zmenou klímy. Cieľmi projektu boli vybudovanie záchranného modulu a zvýšenie efektívnosti manažmentu mimoriadnych udalostí ovplyvnených zmenou klímy. Ako výsledok je možné považovať vytvorenie jedného špecializovaného záchranného modulu a 4 zariadení na elimináciu rizík súvisiacich so zmenou klímy. Opis projektu je nasledovný:

Projekt HZS, ktorým sa vybuduje odborný špecializovaný záchranný modul s technickým zázemím, materiálnym vybavením a odborným záchranným tímom. Strategický bod umiestnenia modulu je Liptovský Hrádok. Modul bude slúžiť na pátranie po nezvestných osobách, vyhľadávanie zavalených alebo zasypaných obetí a ich záchranu, ako aj pre iné špecifické udalosti v mestských aglomeráciách a prírodnom teréne. Modul bude spĺňať podmienky Vykonávacieho rozhodnutia komisie EU zo dňa 16.10.2014 č. 2014/762/EU, Príloha II, bod 3 pre registráciu do európskeho systému CECIS. Ako jediný na území SR bude schopný zareagovať na požiadavku k zásahu a bude pripravený k transportu do 12 hodín. Jeho technické parametre a vybavenosť umožnia transport dostupnou slovenskou dopravnou technikou. Môže fungovať samostatne a tiež ako prídavná časť ďalšieho špecializovaného záchranného modulu na území SR i v zahraničí.

- Ide o vozidlá, ktorých súčasťou sú:
- prieskumný a spojovací segment vrátane DRONu,
- elektrocentrála 2 kW (zabezpečenie energetickej sebestačnosti, komunikácia, osvetlenie priestoru, nabíjanie rádiostaníc a iné), lanový záchranný segment,
- kynologický záchranný segment,
- stravovací segment,
- hygienický segment,
- osobné segmenty záchrannárov,
- zdravotnícky záchranný segment.

Výbava vozidiel, ako ich neoddeliteľná súčasť zahŕňa systém úložných priestorov pre uloženie jednotlivých segmentov s potrebným technickým zázemím, ako sú elektrické rozvody, osvetlenie, komunikačné a dátové rozvody, svetelné a zvukové výstražné znamenia nezávisle klimatizované koterce pre psov, nezávisle vykurované bunky na

ubytovanie posádky, rozkladacia stanová prístavba na stravovacie a hygienické potreby členov tímu.

Hlavné medzníky projektu indikujúce efektívnu realizáciu jednotlivých činností sú rozčlenené do 3 etáp:

- Prvá etapa bude zabezpečovať obstaranie technického vybavenia záchranného modulu, ktoré musí byť prispôsobené na dlhodobý výkon činnosti záchranárov. Výstroj a výbava tímu musí zabezpečovať stále spojenie s bázou, komunikáciu záchranárov medzi sebou, telekomunikačné spojenie záchranárov z miesta nasadenia, kde je zabezpečená orientácia v teréne v reálnom čase pomocou GPS technológií. Materiálne vybavenie musí umožňovať prácu aj v ťažko prístupných terénoch, prácu vo výškach a nad voľnou hĺbkou, v zúžených priestoroch vertikálneho, diagonálneho a horizontálneho smeru na útvaroch urbanistického i prírodného charakteru a v nešpecifických podmienkach. Pôjde o obstaranie 4 špecializovaných terénnych automobilov s výbavou a výstrojom a jedného zálohového terénneho automobilu.
- Druhá etapa bude zameraná na vytvorenie odborného záchranného tímu. Ten sa bude skladať zo štyroch samostatných štvorčlenných družstiev, jedného zálohového tímu a psov. Jeho členmi budú záchranári HZS s potrebnými odbornými špecializáciami.
- Tretia etapa projektu sa bude týkať registrácie záchranného modulu do európskeho systému CECIS ešte pred ukončením projektu (Horský špecializovaný záchranný modul 2021).

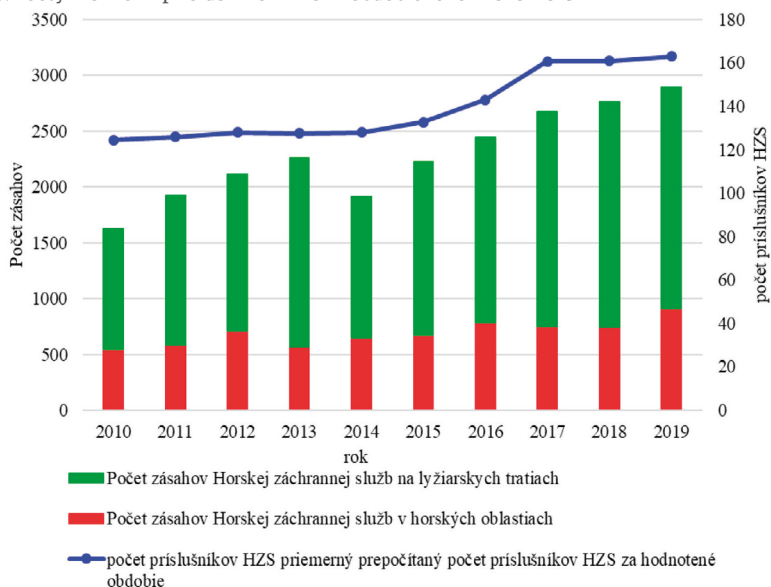
Tabuľka 8. Počty zásahov a príslušníkov HZS za obdobie rokov 2010-2019

Rok	Počet zásahov Horskej záchranej služby v horských oblastiach	Počet zásahov Horskej záchranej služby na lyžiarskych tratiach	všetky zásahy spolu	počet príslušníkov HZS k poslednému dňu hodnoteného obdobia	počet príslušníkov HZS priemerný prepočítaný počet príslušníkov HZS za hodnotené obdobie	priemerný počet zásahov na príslušníka HZS
2010	543	1082	1625	127	124,4	13,06
2011	587	1335	1922	128	126	15,25
2012	713	1401	2114	128	128	16,52
2013	566	1693	2259	128	127,5	17,72
2014	646	1268	1914	131	127,9	14,96
2015	673	1556	2229	135	132,8	16,78
2016	786	1659	2445	158	143,08	17,09
2017	757	1916	2673	161	160,68	16,64
2018	746	2014	2760	161	160,98	17,14
2019	910	1978	2673	169	162,99	16,30

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019¹⁷¹

171 Rozbor 2019 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/rozb-2019.pdf
 Rozbor 2018 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2018%20-%20rozb-2018.pdf
 Rozbor 2017 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2017%20-%20rozb-2017.pdf
 Rozbor 2016 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2016%20-%20rozb-2016.pdf
 Rozbor 2015 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2015-vyroczna-sprava.pdf
 Rozbor 2014 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2014_vyroczna_sprava.pdf
 Rozbor 2013 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2013_vyroczna_sprava.pdf
 Rozbor 2012 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2012_vyroczna_sprava.pdf
 Rozbor 2011 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/vyrocznasprava2011.pdf
 Rozbor 2010 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/vyrocznasprava2010.pdf

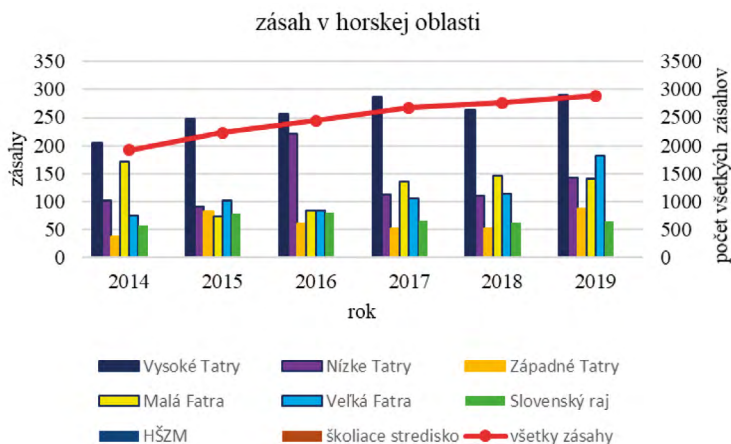
Obrázok 3. Počty zásahov a príslušníkov HZS za obdobie rokov 2010-2019

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019¹⁷².

Na nasledujúcich obrázkoch je zobrazené množstvo zásahov rozdelených podľa jednotlivých oblastných stredísk HZS, ktoré zasahovali.

Obrázok 4. Zásahy v horských oblastiach za obdobie rokov 2014-2019

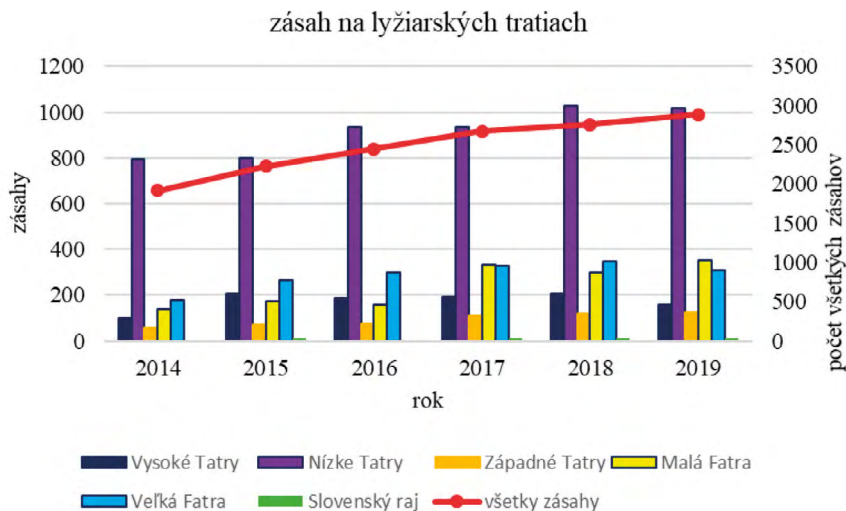

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019

172 Rozbor 2019 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/rozbor-2019.pdf
 Rozbor 2018 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2018%20-%20rozbor.pdf
 Rozbor 2017 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2017%20-%20rozbor.pdf
 Rozbor 2016 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2016%20-%20rozbor.pdf
 Rozbor 2015 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2015-vyrocná-sprava.pdf
 Rozbor 2014 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2014_vyrocná_sprava.pdf

Z obrázku 4 vyplýva, že najviac zásahov bolo vykonaných záchranou zložkou oblastného strediska Vysoké Tatry. Školiace stredisko vykonalo iba jeden zásah a ten bol v roku 2016. Novovybudovaný Horský špecializovaný záchranný modul sa podieľal na dvoch zásahoch a to v roku 2019. V rámci zásahov na lyžiarskych strediskách bolo najviac zásahov záchranou zložkou oblastného strediska Nízke Tatry ako je zobrazené na obrázku 5.

Obrázok 5. Zásahy na lyžiarskych tratiach za obdobie rokov 2014-2019

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019

Každý zásah je špecifický a je potrebné zamerať sa aj na závažnosť stavu postihnutého. V nasledujúcej tabuľke č. 2 sú zobrazené zásahy za obdobie rokov 2014-2019 s ohľadom na závažnosť stavu postihnutého.

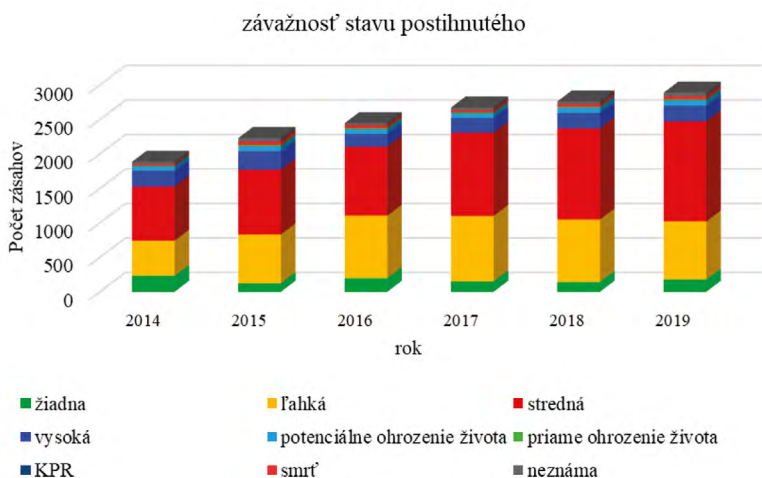
Tabuľka 9. Zásahy za obdobie rokov 2014-2019 podľa závažnosti stavu postihnutého

Rok	žiadna	ľahká	stredná	vysoká	potenciálne ohrozenie života	priame ohrozenie života	KPR	smrť	neznáma
2014	225	515	785	228	65	10	4	19	33
2015	119	712	939	264	74	21	1	45	54
2016	192	911	1000	181	71	20	1	34	35
2017	144	955	1207	211	65	17	4	28	42
2018	137	910	1322	221	80	14	1	32	43
2019	172	847	1452	224	77	18	3	40	55

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019

Najväčší počet zásahov podľa závažnosti bol, že stav postihnutého bol stredne závažný. Následne je stav postihnutého ľahko závažný. Pomerne vyrovnaný bol počet zásahov, kedy bol stav postihnutého vysoko závažný popri prípade bez závažnosti. V ostatných prípadoch bol počet zásahov nižší, ale ich závažnosť bola výrazne väčšia. Každoročne bolo viac prípadov, kedy vyhasol ľudský život v horských oblastiach a nebolo možné človeku už pomôcť. Na nasledujúcom obrázku č. 6

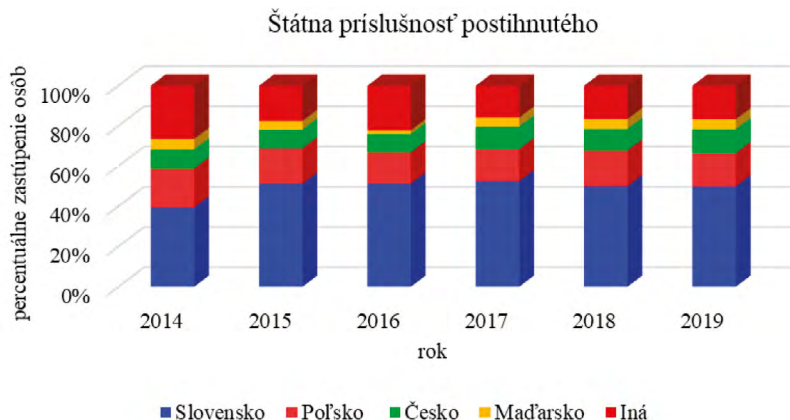
Obrázok 6. Počet zásahov podľa závažnosti postihnutého

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019

Ďalším dôležitým aspektom, ktorému je potrebné venovať pozornosť je štátna príslušnosť postihnutého. Takáto identifikácia umožní priblížiť z pohľadu globalizácie návštevnosť horských oblastí na Slovensku zahraničnými turistami. Na obrázku 6 je zobrazené, že väčšina osôb, ktoré vyžadovali pomoc boli zo Slovenska. Následne druhé najväčšie zastúpenie mali obyvatelia Poľska. Práve to zobrazuje dôležitosť cezhraničnej spolupráce jednotlivých zložiek integrovaného záchranného systému, nakoľko niekedy sa zásah uskutočňuje v pohraničných oblastiach. Tretia zastúpenie počas všetkých sledovaných rokov bolo obyvateľov z Česka a následne zastúpenie obyvateľov Maďarska. Nasledujúce skupiny boli z rôznych štátov prípadne nebola zistená ich štátna príslušnosť.

Obrázok 7. Počet zásahov Horskej záchrannej služby podľa štátnej príslušnosti postihnutého

Zdroj: Výročné správy HZS za roky 2014-2019

Prevenia lavínového nebezpečenstva

Lavíny patria k živelným pohromám a ako ostatné živelné pohromy, aj lavíny pôsobia negatívne na život, zdravie alebo majetok ľudí. Spôsobujú škody na majetku, úrazy i smrť. Je preto dôležité sa venovať ich skúmaniu, pochopeniu a hlavne prevencii voči ich vzniku. Pripravenosť na vznik mimoriadnej udalosti ako je snehová lavína je zložitá a nikdy nie je 100 percentná. Ich vzniku, nie vždy môžeme zabrániť a preto je dôležitá čo najväčšia prevencia. V prípade, že by sme pátrali po histórii slova lavína, našli by sme latinské slovo *labi*, ktoré znamená kĺzať sa smerom nadol. Tiež by sme narazili na slovo *labína* i *labinca*, rovnako latinského pôvodu, označujúce kľzavé, šmykľavé miesto. Presne tieto základné významy slov nám pomáhajú vytvoriť kompletnú definíciu lavíny. Dnes pod pojmom lavína rozumíme veľké množstvo snehu alebo dokonca ľadu, ktoré sa náhle rúti dolu strmým kopcom¹⁷³.

Môžeme povedať, že lavíny sú neodmysliteľnou súčasťou hôr a prírody v zime. S napadnutím prvého snehu a jeho postupným pribúdaním a ukladaním sa na rôzne miesta svahu, pribúda aj možnosť vzniku lavíny. Sneh ako môžeme pozorovať, každú zimu je veľmi premenlivý. Nestálosť snehu je vyvolaná zmenami počasia teda zmeny vonkajšej teploty, sily a smeru vetra.

Formy presunu i pohybu snehu sú ovplyvnené strmosťou svahu alebo teda jeho sklonom. Na svahoch s nízkym sklonom nemajú pohyby snehu veľmi badateľný priebeh. Keď

¹⁷³ L. Milan, *Lavíny v horstvách Slovenska*. Prvé vydanie. Bratislava 2006.

sa sklon svahu zvýši stúpa nám aj badateľnosť priebehu tohto pohybu, pohyby sú zložitejšie a dynamickejšie. Keď sa spojí nestálosť snehu a jeho pohyb, za výsledok dostaneme úplné porušenie rovnováhy snehových vrstiev a spontánne, rýchle premiestnenie do veľkých vzdialeností¹⁷⁴.

Vznik lavín. Na Slovensku sú lavíny bežné vo všetkých vyšších horách. Môžeme sa s nimi stretnúť najmä od výšky 1200 m.n.m a vyššie. Najčastejšie sa dajú lavíny očakávať vo Vysokých Tatrách, Nízkych Tatrách, Západných Tatrách, Belianskych Tatrách, Malej Fatre a vo Veľkej Fatre. Lavíny vznikajú v podobných časoch na podobných miestach a za podobných podmienok. Ich vznik teda vďaka údajom z minulosti vieme predpovedať. Na tvorbu lavíny môže vplývať mnoho faktorov. Za kľúčové faktory, ktoré ovplyvňujú vznik lavíny môžeme zaradiť napríklad i strmosť svahu, spomínané množstvo nového snehu a všeobecne počasie a jeho vplyv na snehovú pokrývku¹⁷⁵.

Vo všeobecnosti platí, že na severne orientovaných svahoch sa môžu vyskytovať lavíny častejšie. Je tomu tak z dôvodu, že na sneh nesvieti slnko a pomalšie sa spája do súvislejšej vrstvy. Mierne oteplenie snehu a jeho nasvietenie svahu, snehovú vrstvu posilní. Avšak najmä na južných svahoch, kde slnko svieti oveľa viac a teplota je vyššia, môžu vznikáť lavíny. Je tomu tak hlavne na jar a po výrazných otepleniach. Na obr. 2 môžeme vidieť viaceré spadnuté lavíny z juhozápadnej strany Volovca v Západných Tatrách¹⁷⁶.

Rozdelenie lavín. Lavíny, ktoré v horách vznikajú môžeme deliť podľa rôznych činiteľov, ktoré vplývajú na ich spustenie, na viacero skupín:

- Podľa formy tvaru odtrhu rozoznávame:
 - Čiarový odtrh – Za čiarový odtrh označujeme lavínu, ktorá vznikla na veľkej ploche vyrovnaním ťahového napätia vo vrstve snehu. Následne vzniká rôzne dlhá a tvarovaná čiara. Čiarovým odtrhom sa môže strhnúť napríklad dosková lavína
 - Bodový odtrh- Za bodovo odtrhnutú lavínu považujeme, keď je v svahu ovplyvnená stabilita snehovej pokrývky z jedného miesta. Väčšinou má lavína tvar obráteného písmena „V“. Má teda hruškovitý tvar.
- Podľa sklznej plochy:
 - Povrchová – Vrstvy snehu vo vnútri snehovej pokrývky sú rôzne. Povrchová lavína vzniká keď sa vyššia vrstva snehu začne kĺzať po nižšej vrstve, ktorá je tvrdšia.
 - Základová – Za základovú lavínu považujeme zosun celej snehovej pokrývky po základe – povrchu kopca

¹⁷⁴ *Ibidem.*

¹⁷⁵ *Ibidem.*

¹⁷⁶ M. Clelland, A. O'Bannon, *A guide to staying safe in avalanche terrain*. Rowman & Littlefield 2012, s. 11.

- Podľa formy pohybu lavíny
 - Prachová – lavína, ktorá má väčšinou turbulentný pohyb a deštruktívne vlastnosti
 - Tečúca – Je viditeľná ako kĺzavý alebo tečúci pohyb snehu dole kopcom
- Podľa vlhkosti snehu poznáme lavíny
 - zo suchého snehu
 - z mokrého snehu
- Podľa tvaru dráhy
 - plošná, svahová – nachádzajú sa na rozľahlých plochách a svahoch
 - žlabová – vyskytujú sa v žlaboch a úzkych častiach horského terénu¹⁷⁷.

Stredisko lavínovej prevencie

Stredisko lavínovej prevencie na Slovensku vzniklo v roku 1972, ako reakcia na viaceré vzniknuté tragické nešťastia. Patrí pod Horskú záchrannú službu a úzko s ňou spolupracuje¹⁷⁸.

Stredisko lavínovej prevencie je dôležitou súčasťou Horskej záchrannej služby a úzko spolu súvisia a spolupracujú, hlavne počas zimnej sezóny. Spoločne zachraňujú životy mnoho turistom, horolezcom, skialpinistom, a iným nadšencom zimných športov v horách. Horská služba zabezpečuje hlavne záchranu životov v horách a na neprístupných miestach.

V zimnom období patrí medzi hlavné úlohy Strediska lavínovej prevencie vydávanie lavínových správ. Tiež sa starajú o sieť horských meteorologických staníc, nachádzajúcich sa v rôznych častiach Slovenských pohorí. Zabezpečujú tiež lavínové školenia a výcviky pre horských záchranárov a organizujú inštruktáže o lavínach pre širokú verejnosť.

V prípade vzniku zvýšeného lavínového nebezpečenstva, zabezpečujú preventívny odstrel lavín pomocou výbušnín, alebo nových zariadení na odstrel lavín. Odstrely vykonávajú na nebezpečných miestach, ktoré ohrozujú ľudí na zjazdovkách a cestách. Spolupracujú tiež s kynológmi na výcviku lavínových pátracích psov¹⁷⁹. Medzi ďalšie činnosti Strediska lavínovej prevencie patria:

- pozorovanie vývoja snehovej pokrývky, a meteorologických podmienok vzniku lavín,

177 S. Melek, *SKIALPINIZMUS - horské lyžovanie*. Tretie – aktualizované vydanie. Banská Bystrica 2019.

178 Činnosť SLP, *Liptovský hrádok: Horská záchranná služba, Stredisko lavínovej prevencie*, <https://www.hzs.sk/stredisko-lavinovej-prevencie/cinnost-stredisko-lavinovej-prevencie/> [dostup: 25.05.2021].

179 M. Biskupič, F. Kyzek, M. Lizuch, J. Richnavský, I. Žiak., *Lavíny – rozbor vybraných lavínových nehôd*. Liptovský hrádok: Horská záchranná služba, Stredisko lavínovej prevencie 2015, https://issuu.com/laviny/docs/laviny_webl [dostup: 25.06.2021].

- denné spísanie a distribuovanie správ, potrebných na posúdenie lavínovej situácie v horstvách na Slovensku a denné vydávanie regionálneho lavínového bulletinu podľa medzinárodných pravidiel,
- evidencia lavín a vedenie lavínového katastra Horskej služby,
- organizácia preventívnych opatrení proti lavínam – napríklad odstrelom pomocou výbušnín, zariadením na diaľkový odstrel lavín,
- vykonávanie a vedenie metodiky v lavínovej prevencii a záchrane,
- spolupráca so zahraničím,
- pomoc organizovať lavínovú službu v Poľsku,
- spolupráca s domácimi odbornými inštitúciami na poli lavínovej prevencie a problematiky vysokohorského prostredia,
- budovanie sietí na automatizáciu zberu dát, potrebných na posúdenie lavínovej situácie a ďalšie šírenie informácií týmito sieťami (automatické meracie stanice, prenosy grafických informácií a pod¹⁸⁰ .

Ochranné opatrenia proti lavínam

Zabezpečovanie bezpečnosti pred lavínami je zložitý proces. V horách lavíny padajú počas celej zimnej sezóny, na rôznych miestach, kde sa pohybuje veľké množstvo návštevníkov hôr. Každé strmšie miesto, žľab, či nebezpečný snehový útvar predstavuje riziko pádu lavíny. Takéto veľké množstvo rizikových miest, nie je možné ustrážiť.

Na najčastejšie frekventovaných miestach s ohrozením pádu lavíny však môžeme použiť ochranné opatrenia, ktoré delíme do 3 skupín:

- technické opatrenia,
- biologické opatrenia,
- dočasné opatrenia¹⁸¹ .

Technické opatrenia. Podľa terénnych, miestnych a snehových pomerov sa určujú technické opatrenia, ktoré môžu byť použité na predchádzanie vzniku lavín.

Poznáme opatrenia s cieľom:

- usmerniť uloženie snehu – Tieto opatrenia používame na ovplyvnenie polohy snehu. Tým môžeme zabrániť tvorbe závejov, prevejov alebo previsom. Používajú sa na to snehové zábrany – takzvané zásnežky a snehové ploty Zábrany sa stavajú priamo a na smer vetrov, ktoré v danom mieste prevládajú. Tým zmierňujú silu vetra a časť

180 Činnosť SLP, *Liptovský hrádok: Horská záchranná služba ... op. cit.*

181 P. Poledňák, M. Orinčák. *Riešenie prírodných krízových situácií*. Prvé vydanie. Žilina 2011.

snehu sa uloží pred zábranou a časť za. Môžu byť tvorené zo súvislých nepriepustných tabúl z dosiek, alebo plot s vodorovnými alebo zvislými drevenými alebo kovovými doskami, ktoré vietor môže preduť. Využívajú sa tiež veterné terče. Veterné terče sú pevné tabule, ktoré zvrátením prúdov vyvolávajú nepravidelné ukladanie snehu¹⁸².

V slovenských horách sú využívané najviac snehové zábrany. Nachádzajú sa v Lomnickom sedle. Okrem toho sú v menšom rozsahu aj v Malej Fatre nad cestou medzi Kralovanmi a Párnicou.

- Zabrániť začiatku pohybu lavín – Na možnom mieste odtrhu zdrsnujú povrch a trenie. Patria medzi ne koly, terasy a oporné múry.

Koly:

- zabraňujú len základovým lavínam,
- dlhé 1,4 až 1,6 metra a hrubé 14 až 15 centimetrov,
- zatĺkajú sa v priemernej vzdialenosti 0,6 metra, v radoch niekoľko metrov od seba, alebo v skupinách na exponovaných miestach,
- ich stabilitu môžeme zväčšiť spojením kolov ocelovým lanom alebo žrdami
- na Slovensku v horách sa nepoužívajú.

Terasy:

- sú finančne i pracovne veľmi náročné,
- široké 2 až 4 metre,
- podchytené a spevnené zemným zásypom,
- spevnené a zabezpečené i múrom zo zlomového kameňa na sucho.
- oporné múry,
- najúčinnějšía ochrana proti odtrhu lavín,
- stavané šachovnicovito alebo prerušovane,
- vysoké približne 2 až 3 metre, široké 0,8 až 1 meter,
- finančne a technologicky náročná výstavba.
- zamedzenie vzniku lavín podchytením hmotnosti snehovej pokrývky - Ako oporné zábrany sa využívajú snehové hrable alebo snehové siete. Majú podobné konštrukcie, tvoria ich záchytné rošty a oporný systém roštu. Ich budovanie je v súčasnosti realizované z ocele a z hliníka. Sú vhodné na svahoch, ktoré majú sklon väčší ako 70%. Ich nákladovosť je nižšia oproti kolom, terasám a oporným múrom. Usmernenie dráhy lavín mimo chráneného objektu - Dráhy lavín sa usmerňujú pomocou galérií. Je to v podstate vybudovaná strecha nad cestou v úseku, ktorý je často ohrozovaný lavínami. Cesta pokračuje v smere svahu, lavína teda prejde po jej povrchu.

182 *Ibidem*.

Biologické – Zalesňovanie lavínového územia – Lesy, ktoré sú nerovnoveké, zmiešané a dosť staré predstavujú najistejšiu ochranu pred lavínami. V lesoch sa sneh ukladá rovnomerne. Stromy, tvoria závetrie a zabraňujú prenášanie napadnutého snehu vetrom. Najlepšie podmienky vytvárajú husté lesy. Redšie lesy, stromy v malých skupinách alebo ojedinelé stromy tiež prispievajú k stabilite snehovej pokrývky tým, že zvyšujú drsnosť povrchu¹⁸³. Na vrcholoch hôr a vo vysokých horách však les nájdeme málokedy. Vrchnú hranicu lesa na Slovensku nájdeme približne od 1 250 do 1 550 m nadmorskej výšky. Túto hranicu tvorí smrekový vegetačný stupeň. Smrekový vegetačný stupeň sa tiahne pozdĺž hornej hranice lesa. Nad ním už je len kosodrevinový, ktorý nájdeme v nadmorskej výške nad 1550 metrov. Kosodrevina už nie je les a nad ňou sa nachádzajú len nelesné stupne holí a skál (Lesné vegetačné stupne)¹⁸⁴.

- Časovo obmedzené ochranné opatrenia – Časovo obmedzené ochranné opatrenia sú dočasné opatrenia, ktoré sa vyhlasujú v dobe akútneho nebezpečenstva pádu lavín. Medzi časovo obmedzené ochranné opatrenia patria:
 - evakuácia obyvateľov a turistov – vykonáva sa z ohrozených miest, zabezpečuje ju Horská záchranná služba v spolupráci s Leteckou záchrannou službou a inými zložkami Civilnej ochrany,
 - dočasné presmerovanie dopravy,
 - umelé vyvolanie zosuvu lavíny – pomocou priemyselných trhavín alebo zariadení na diaľkový odstrel lavín.

Záchranné a vyslobodzovacie práce z lavíny¹⁸⁵. „Záchranné práce vykonávajú základné záchranné zložky integrovaného záchranného systému, ostatné záchranné zložky integrovaného záchranného systému, útvary Policajného zboru a osoby povolané na osobitné úkony“. Záchrannú činnosť môže vykonávať len osoba s odbornou spôsobilosťou a zdravotnou spôsobilosťou¹⁸⁶.

Pri záchrane v lavíne je najrozhodujúcejším faktorom čas, záchranári, ktorý vykonávajú záchrany musia zvládnuť bezpečný a rýchly presun na miesto lavínovej nehody, nájdanie zasypaných osôb v čo najkratšom čase, ich kvalitné ošetrenie a následne ich transport na ďalšie ošetrenie. Tieto činnosti sa všetci záchranári učia v základnej a pozemnej záchranej činnosti. Ale predchádzanie lavínovým nehodám je vecou lavínovej prevencie, ktorú robia lavínoví špecialisti.

183 *Ibidem*.

184 Lesné vegetačné stupne, <http://www.forestportal.sk/les-pre-verejnost/o-lesoch-pre-verejnost/Stranky/lesne-vegetacne-stupne.aspx> [dostup: 26.04.2021].

185 Záchranné činnosti <https://www.hzs.sk/skoliace-stredisko/zachranne-cinnosti/> [dostup:12.05.2021].

186 Vyhláška č. 523/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany; Zákon č. 544/2002 Z. z. Zákon o Horskej záchrannej službe.

„Lavínoví špecialisti musia mať znalosti o meteorologických a topografických podmienkach pre vznik lavín, o snehu a snehovej pokrývke a vzniku lavín a ich klasifikácii. Ďalej musia ovládať rôzne testy stability snehovej pokrývky a dokázať ich správne interpretovať nielen pre ďalšie spracovanie dát na Stredisku lavínovej prevencie, ale aj pre verejnosť“¹⁸⁷.

„Záchranná činnosť pomocou vrtuľníka sa člení na činnosti kde je možné s vrtuľníkom pristáť a vykonávať záchrannú akciu bežným spôsobom (vystúpenie, nastúpenie, naloženie a vyloženie pacienta) a špeciálnu činnosť leteckej záchranu, teda činnosť, kde nie je možné s vrtuľníkom pristáť a vykonať záchrannú akciu bežným spôsobom (opretia, zlaňovanie, podvesy a práca s palubným navijakom)“¹⁸⁸.

Záchranné, hľadacie a vyslobodzovacie práce z lavíny sú náročné a komplikované. Ich organizácia si vyžaduje veľkú odbornosť, skúsenosť, fyzickú vyspelosť záchranárov, ktorí dané práce vykonávajú. Na riešenie týchto situácií má Horská služba k dispozícii potrebný záchranný materiál a tiež disponuje vycvičenými lavínovými psami. Materiál na vykonanie záchranných prác sa nachádza a je uskladnený aj priamo na horských chatách a iných vysokohorských objektoch, v blízkosti lavínových terénov¹⁸⁹.

V zimnej sezóne 2020/2021 došlo k niekoľkým vylepšeniam z hľadiska lavínovej prevencie. Môžeme to tak zhodnotiť z hľadiska nových technológií, ktoré v slovenských horách pribudli. Ide o zariadenia O´Bellx a o takzvané checkpointy na kontrolovanie funkčnosti lavínových vyhľadávacích prístrojov. Zariadenie O´Bellx funguje na základe explodujúcej zmesi vodíka / kyslíkovej zmesi vo vnútri. Služi na diaľkový odstreľ lavín. Zvyšuje tak bezpečnosť odstreľu lavín. Môže sa používať opakovane a v akýchkoľvek poveternostných podmienkach¹⁹⁰. Výbuch, ktorý vznikne je ekologickejší a tichší. Boli postavené 4 tieto zariadenia. 2 z nich nájdeme v Západných Tatrách nad zjazdovkou Spálená na Zverovke a ďalšie 2 nájdeme v Lomnickom sedle¹⁹¹.

Tieto zariadenia boli zakúpené a inštalované v rámci projektu Horskej služby: Komplexný systém včasného varovania, pripravenosti a vydávania adresných a včasných výstrah pred rizikami v horskom prostredí. „Cieľom projektu je zníženie negatívnych dôsledkov zmeny klímy a minimalizácia rizík na obyvateľstvo a infraštruktúru krajiny prostredníctvom systému schopného komplexne vyhodnocovať, včasne varovať a reagovať najmä na

187 Záchranné činnosti <https://www.hzs.sk/skoliace-stredisko/zachranne-cinnosti/> [dostep:12.05.2021].

188 Záchranné činnosti... op. cit.

189 *Metodika pre záchranárov Horskej služby* 2015, http://www.horskaslužba.com/dokumenty/Metodia_SK_CZ.pdf. [dostep: 30.04.2021].

190 O´bellx 2021, <http://www.tas.fr/en/products/avalanche-products/537-obellx-en>. [dostep: 26.04.2021].

191 Tlačová správa MV SR 2021, *Turistom i horským záchranárom pribudli v Tatrách moderné technológie*, <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=turistom-i-horskym-zachranarom-pribudli-v-tatrach-moderne-technologie> [dostep: 26.04.2021].

vznik lavínového nebezpečenstva. Navrhovaný systém bude pozostávať z čiastkových systémov, ktoré naplňajú ciele všetkých troch podaktivít vo výzve, ktoré budú spolu tvoriť funkčný celok.

V systéme na vyhodnocovanie prírodných rizík je potrebná v prvom rade inštalácia nových a inovácia (doplnenie senzorov) už fungujúcich meteorologických staníc sledovaním rizikových faktorov v reálnom čase. Ich analýza a spracovanie bude prebiehať prostredníctvom meteodatabázy v Stredisku lavínovej prevencie HZS. Systém včasného varovania predstavuje systém na vizualizáciu meteod údajov a prepojenie z regionálnej na národnú úroveň, ktorý bude zabezpečovať aktualizovaný meteoportál HZS. Na pripravenosť na zvládanie mimoriadnych udalostí, najmä na zvýšené riziko lavín, bude slúžiť systém mobilného a stacionárneho odstrelu lavín a prevejov, ktorý bude fungovať ako preventívny mechanizmus na predchádzanie vzniku extrémnych lavín na základe výsledkov analýz meraných údajov. Ostatné časti systému budú schopné analyzovať, predikovať a vyhodnocovať hrozby buď priamo v teréne, alebo prostredníctvom numerických simulácií štruktúry snehu a dosahov lavín. Na bezproblémové fungovanie systému ako celku, vzájomnú prepojenosť jednotlivých častí a komunikáciu v zmysle včasného varovania bude v rámci podaktivity – podpora informačného toku predovšetkým slúžiť vybudovanie vysokorýchlostného pripojenia Strediska lavínovej prevencie do siete internet“ (Komplexný systém včasného varovania pred rizikami v horskom prostredí)¹⁹².

Checkpointy na kontrolovanie funkčnosti lavínových vyhľadávacích prístrojov sú umiestnené na Hrebienku, Popradskom a Štrbskom plese a pri Žiarskej chate. Ich používanie je jednoduché a praktické. Aktivujeme si lavínový vyhľadávací prístroj a na tabuli s checkpointom stlačíme tlačidlo na kontrolu funkčnosti prístroja. V prípade, že je vyhľadávač funkčný – na tabuli by zasvietilo zelené svetlo. Ak by prístroj funkčný nebol, na tabuli zasvieti červené svetlo. To znamená, že by sme svoj prístroj mali skontrolovať, opraviť a až potom vstúpiť do lavínového terénu.

Zo sledovania stránok HZS a Strediska lavínovej prevencie na webových stránkach ale i sociálnych sieťach, môžeme vidieť snahu o zlepšenie informovanosti ľudí o problematike lavín. Lavínová prevencia vydáva po každej zaznamenanej lavíne report, v ktorom zhodnotia všetky činitele, ktoré vplývali na pád lavíny, analyzujú príčinu pádu a tiež uvádzajú parametre lavíny. Stredisko lavínovej prevencie je aktívne na Facebookovej a Instagramovej stránke, YouTube kanály a tiež na oficiálnej webovej stránke.

192 Komplexný systém včasného varovania pred rizikami v horskom prostredí, <https://www.hzs.sk/komplexny-system-vcasneho-varovania-pred-rizikami-v-horskom-prostredii/> [dostup: 26.04.2021].

Z hľadiska opatrení proti vzniku lavín, okrem zariadení na odstrel lavín nepridubli nové technické ani iné opatrenia na zamedzenie vzniku lavín. Všeobecne však môžeme zhodnotiť, že lavínová prevencia na Slovensku sa zlepšuje a do budúca majú mnoho projektov, ktoré by tiež mali zvýšiť bezpečnosť v horách.

Horská záchranná služba v integrovanom záchrannom systéme a civilnej ochrane obyvateľstva

Civilná ochrana je súhrn systémových opatrení, činností, postupov a prostriedkov uplatňovaných kompetentnými orgánmi, organizáciami, zložkami a obyvateľstvom, cieľom ktorých je prevencia, ochrana a minimalizovanie negatívnych dopadov možných krízových situácií na zdravie a životy ľudí, zvieratá, majetok a životné podmienky¹⁹³.

Podľa Zákona Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva č. 42/1994 Z. z. „Poslaním civilnej ochrany je v rozsahu ustanovenom týmto zákonom chrániť život, zdravie a majetok a utvárať podmienky na prežitie pri mimoriadnych udalostiach a počas vyhlásenej mimoriadnej situácie“¹⁹⁴. Civilná ochrana ma za úlohu:

- organizovanie, riadenie a vykonávanie záchranných prác, ktoré spočívajú hlavne v záchrane osôb, poskytnutí predlekárskej a lekárskej pomoci, vyslobodzovaní osôb a v odsune ranených,
- organizovanie a zabezpečovanie hlásnej a informačnej služby,
- poskytovanie núdzového zásobovania a núdzového ubytovania,
- zabezpečovanie a vykonávanie ukrytia a evakuácie,
- vykonávanie protiradiačných, protichemických a protibiologických opatrení,
- organizovanie, riadenie a vykonávanie prípravy na civilnú ochranu,
- posudzovanie umiestňovania stavieb a využívania územia a dodržovania záujmov civilnej ochrany na teritóriu pri územnom a stavebnom konaní a technických parametrov zariadení civilnej ochrany,
- zabezpečovanie a vykonávanie edičnej, vedeckovýskumnej a vývojovej činnosti v civilnej ochrane.

193 L. Šimák a kol., *Terminologický slovník krízového riadenia*, Žilina 2005, s. 7.

194 Zákon č. 42/1994 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva.

Ústredným orgánom a zodpovednosť za civilnú ochranu má ministerstvo vnútra. V rámci ministerstva vnútra je vytvorená sekcia krízového riadenia, táto sekcia spravuje civilnú ochranu a v rámci nej je aj odbor civilnej ochrany a krízového plánovania. Ministerstvo vnútra na úseku CO vytvára rôzne koncepcie pre organizovanie a rozvoj CO. Vypracúva tiež rôzne analýzy územia SR v rámci vzniku možných mimoriadnych udalostí, plán ochrany obyvateľstva, ustanovuje spôsob hospodárenia s materiálom civilnej ochrany a rôzne iné činnosti a úlohy, ktoré vyplývajú zo zákona 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva. Ministerstvo vnútra sa tiež podieľa na riadení a vykonávaní záchranných prác, evakuácii, monitorovaní a poskytovaní humanitárnej pomoci. V rámci sekcie krízového riadenia a civilnej ochrany je vytvorené centrálné riadiace a monitorovacie stredisko (CMRS) so stálou službou, ktoré prijíma tiesňové volania, rieši úlohy varovania obyvateľstva a nasadzovania síl a prostriedkov pri vzniku MU¹⁹⁵.

Na nižšom stupni sa civilná ochrana riadi prostredníctvom okresných úradov a okresných úradov v sídle kraja. Okresný úrad vo svojom územnom obvode vypracúva analýzu vzniku mimoriadnych udalostí a okresný úrad v sídle kraja vypracúva analýzu územia kraja z hľadiska možných mimoriadnych udalostí. Okresné úrady zabezpečujú a riadia informačný systém civilnej ochrany a plnia dané úlohy, ako napríklad vyhlasovanie a odvolávanie mimoriadnej situácie vo svojom územnom obvode. Keď dôjde k jej vyhláseniu, musia bezodkladne informovať štátne orgány, samosprávny kraj a obce, zložky integrovaného záchranného systému. Ak rozsah mimoriadnej udalosti presahuje územný obvod okresného úradu, bezodkladne to musí oznámiť okresnému úradu v sídle kraja a navrhnúť vyhlásenie mimoriadnej situácie v rámci postihnutého územia¹⁹⁶.

Ďalšie stupne, kde sa rieši civilná ochrana, sú obce a vyššie územné celky. Samosprávne celky poskytujú okresným úradom v sídle kraja potrebné podklady na vypracovanie analýz územia kraja a plánov ochrany obyvateľstva a spolupracujú s orgánmi štátnej správy a obcami pri plánovaní a zabezpečovaní evakuácie a podieľajú sa na výchovnovzdelávacej činnosti v rámci civilnej ochrany. Obce zase vypracúvajú plán ochrany obyvateľstva, kontrolujú a oboznamujú sa s havarijnými plánmi v podnikoch a prevádzkach na svojom území a iné úlohy vyplývajúce zo zákona¹⁹⁷.

Civilná ochrana zahŕňa aj doplňujúcu činnosť potrebnú na splnenie úloh vrátane plánovania, organizovania, materiálneho zabezpečenia a kontroly. (zákon 42/1994). Pre lepšie pochopenie terminológie je potrebné vysvetliť aj pojmy ako mimoriadna udalosť a mimoriadna situácia.

195 *Ibidem*.

196 *Ibidem*.

197 *Ibidem*.

„Mimoriadna udalosť je závažná, časovo obtiažne predvídateľná a priestorovo ohraničená príhoda, spôsobená vplyvom živelnej pohromy, technickej alebo technologickej havárie, prevádzkovej poruchy, prípadne úmyselného konania človeka, ktorá vyvolala narušenie stability systému alebo prebiehajúcich dejov a činností, ohrozuje životy a zdravie osôb, hmotné a kultúrne statky či životné prostredie“¹⁹⁸.

Mimoriadna situácia „Je časovo a priestorovo determinované ohrozenie života, zdravia, majetku a životného prostredia, hospodárstva štátu, ako aj orgánov verejnej správy vyvolané pôsobením negatívnych následkov mimoriadnych udalostí, ktoré si vyžaduje použitie postupov, nástrojov, zdrojov, síl a prostriedkov krízového riadenia“¹⁹⁹.

Vznik mimoriadnej udalosti spôsobuje zmeny v kvalite prvkov systému a v konečnom dôsledku aj zmenu kvality vzájomných vzťahov a väzieb medzi nimi. Systém sa teda mení a adaptuje sa novým podmienkam, ktoré sa menia vnútri systému, prípadne v prostredí, v ktorom sa vyskytuje. Uvedené zmeny majú veľmi často znehodnocujúci degradačný charakter. Sú nežiadúce, no niekedy vo výnimočných situáciách sa v nich môžu objavovať aj rozvojové prvky a tendencie²⁰⁰.

Mimoriadne udalosti sa delia na:

- živelnej pohromy - mimoriadna udalosť, pri ktorej dôjde k nežiaducemu uvoľneniu kumulovaných energií alebo hmôt v dôsledku nepriaznivého pôsobenia prírodných síl, pri ktorej môžu pôsobiť nebezpečné látky alebo pôsobia ničivé faktory, ktoré majú negatívny vplyv na život, zdravie alebo na majetok (najmä povodne a záplavy, krupobitá, následky víchrice, zosuvy pôdy, snehové kalamity a lavíny, rozsiahle námrazy, zemetrasenia).
- havárie – mimoriadna udalosť, ktorá spôsobí odchýlku od ustáleného prevádzkového stavu, v dôsledku čoho dôjde k úniku nebezpečných látok alebo k pôsobeniu iných ničivých faktorov, ktoré majú vplyv na život, zdravie alebo na majetok (najmä požiare a výbuchy, úniky nebezpečných látok, prípravkov a odpadov, ropných produktov s následným kontaminovaním územia, ovzdušia, vodných tokov, zdrojov pitnej vody a podzemných vôd, poškodenie vedení rozvodných sietí, ich zariadení a diaľkovodov).
- katastrofy – mimoriadna udalosť, pri ktorej dôjde k narastaniu ničivých faktorov a ich následnej kumulácii v dôsledku živelnej pohromy a havárie (najmä veľké letecké, železničné, lodné a cestné nehody spojené s požiarimi, prípadne s únikom nebezpečných látok, havárie jadrových zariadení, porušenie vodných stavieb).

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ L. Šimák, *Krízový manažment vo verejnej správe*. 2. prepracované vydanie. Žilina 2015.

- teroristické útoky - sú napadnutia objektov sústreďujúcich spravidla väčšie množstvo osôb s cieľom spôsobiť straty na životoch, zdraví a majetku, spôsobiť strach a paniku obyvateľstva. Na teroristické útoky môžu byť použité konvenčné zbrane a prostriedky obsahujúce chemické, biologické a rádioaktívne látky a materiály.
- ohrozenie verejného zdravia II stupňa- nastáva, ak je potrebné prijať opatrenia podľa zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z. z. o ochrane obyvateľstva pri:
 - výskyte prenosného ochorenia, podozrení na prenosné ochorenie alebo podozrení na úmrtie na prenosné ochorenie nad predpokladanú úroveň,
 - uvoľnení chemických látok ohrozujúcich život, zdravie, životné prostredie a majetok alebo,
 - úniku mikroorganizmov alebo toxínov z uzavretých priestorov²⁰¹.

Na zvládanie mimoriadnych udalostí je potrebné vyčleniť sily, prostriedky a zdroje na riešenie kríz vyberieme v prípravnej fáze na vznik krízových. Určujú sa pri krízovom plánovaní²⁰². V prípade vzniku mimoriadnej udalosti by sily a prostriedky mali byť schopné svojimi výkonnými prvkami zasiahnuť okamžite na konkrétnom mieste, s potrebnou kapacitou a počtom ľudí a techniky, s potrebnou technikou, primeranou technológiou a s kompetenciami, ktoré umožňujú zásah v akomkoľvek prostredí²⁰³. V závislosti od druhu, rozsahu a času vzniknutej mimoriadnej udalosti sa vykonávajú záchranné práce. Záchranné práce vykonávajú základné záchranné zložky integrovaného záchranného systému, ostatné záchranné zložky integrovaného záchranného systému, útvary Policajného zboru a osoby povolané na osobné úkony. Tieto práce sa riadia na základe skutočnej situácie a jej predpokladaného vývoja vyjadreného na mape v pláne alebo v geografickom informačnom systéme²⁰⁴.

Integrovaný záchranný systém (IZS) je súčasťou krízového riadenia v SR. Jeho úlohy a postavenie sú definované v zákone č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme. V uvedenom zákone sú okrem iného definované záchranné zložky IZS, organizácia IZS, úlohy operačných stredísk tiesňového volania, koordinačného strediska IZS, jednotné európske číslo tiesňového volania 112, riadenie a koordinácia činností záchranných zložiek na mieste zásahu ako aj odborná príprava.

201 Zákon č. 42/1994 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva; Vyhláška č. 523/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany; Zákon č. 355/2007 Z. z. Zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

202 L. Novák. a kol., *Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií. Prvé vydanie*. Bratislava 2010.

203 L. Šimák, *Krízový manažment ... op.cit.*

204 Vyhláška č. 523/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany.

Podľa zákona č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme je IZS koordinovaný postup jeho zložiek pri zabezpečovaní ich pripravenosti a vykonávaní činností a opatrení, ktoré súvisia s poskytovaním pomoci v tiesni (tiesňou rozumieme stav, pri ktorom je bezprostredne ohrozený život, zdravie, majetok alebo životné prostredie a postihnutý je odkázaný na poskytnutie pomoci).

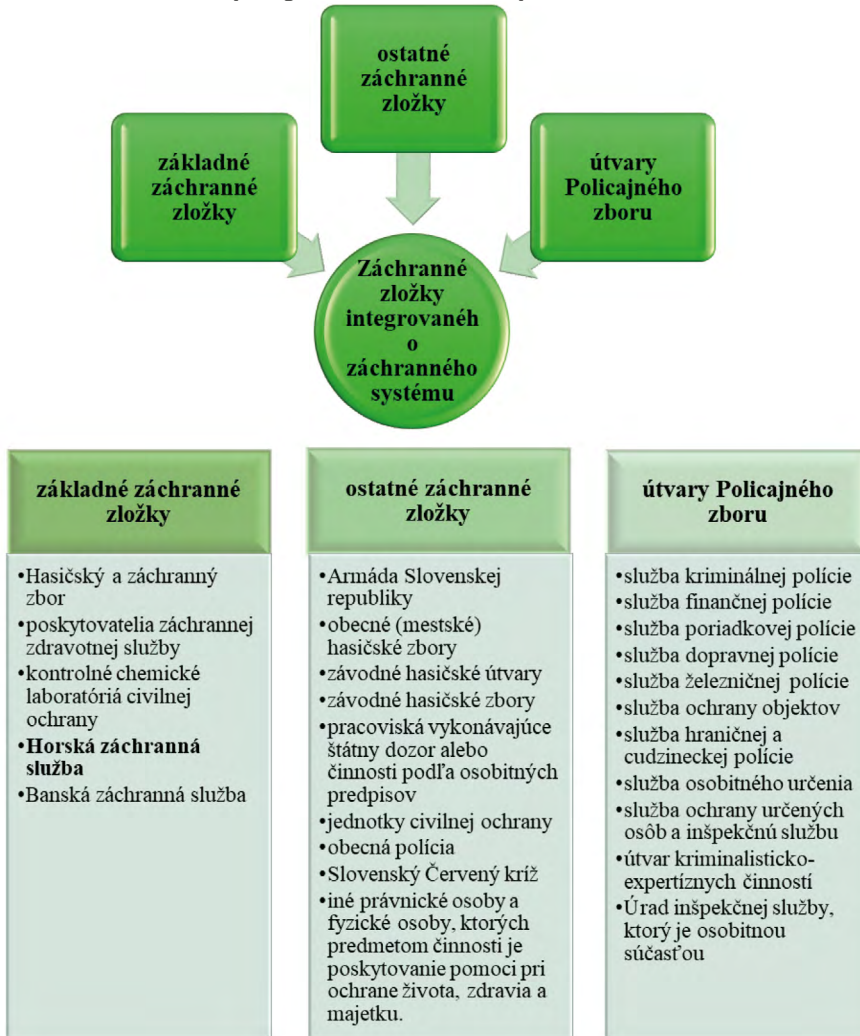
Organizačne v IZS pôsobia:

- ministerstvo vnútra,
- ministerstvo zdravotníctva,
- okresné úrady,
- záchranné zložky²⁰⁵.

V prostredí Slovenskej republiky pôsobia rôzne záchranné zložky integrovaného záchranného systému. Na obrázku 8 je zobrazená ich štruktúra.

205 Zákon č. 129/2002 o integrovanom záchrannom systéme.

Obrázok 8. Záchranne zložky integrovaného záchranneho systému

Zdroj: Zákon č. 129/2002 o integrovanom záchranom systéme; Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore.

Práve základné záchranne zložky:

- poskytujú bezodkladne odbornú, zdravotnú, technickú a ďalšiu potrebnú pomoc v tiesni na základe pokynu koordinačného strediska alebo svojho operačného strediska tiesňového volania,
- vykonávajú organizačné, technické a ďalšie opatrenia na poskytovanie pomoci v tiesni a na ten účel sa vybavujú technickými a vecnými prostriedkami,
- zúčastňujú sa na odbornej príprave – Odborná príprava záchraných zložiek integrovaného záchranneho systému zahŕňa:

- zásady organizácie a zabezpečovania činnosti koordinačného strediska,
- spôsob zabezpečovania príjmu, vyhodnocovania a realizácie odozvy na tiesňové volanie koordinačnými strediskami a operačnými strediskami tiesňového volania,
- spôsob zabezpečovania hlasového a dátového prenosu informácií medzi záchrannými zložkami integrovaného záchranného systému,
- spôsob riadenia a zásady koordinácie činností záchranných zložiek integrovaného záchranného systému na mieste zásahu,
- zabezpečenie a spôsob využívania automatizovaného systému podpory riadenia a spracúvania informácií koordinačných stredísk a operačných stredísk tiesňového volania a vedenie dokumentácie a evidencie činnosti základných záchranných zložiek.
- spracúvajú údaje o svojej činnosti, silách a prostriedkoch a predkladajú ich okresnému úradu v sídle kraja do konca februára za predchádzajúci kalendárny rok; ak ide o poskytovateľov záchranej zdravotnej služby, aj ministerstvu zdravotníctva²⁰⁶.

Základná záchranná zložka vykonáva svoju činnosť spravidla vo svojom zásahovom obvode. Pôsobením základných záchranných zložiek v integrovanom záchrannom systéme nie je dotknuté ich postavenie a úlohy ustanovené osobitnými právnymi predpismi²⁰⁷.

V rámci IZS je podľa zákona č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme definovaná aj linka tiesňového volania ako „Na privolanie záchranných zložiek IZS v tiesni sa zriaďuje vo verejnej telekomunikačnej sieti jednotné európske číslo tiesňového volania 112“. Zriadenie linky tiesňového volania 112 v koordinačných strediskách zabezpečí Telekomunikačný úrad Slovenskej republiky. Prevádzku linky tiesňového volania 112 zabezpečí poskytovateľ verejnej telekomunikačnej služby“²⁰⁸.

Príjem tiesňového volania zabezpečujú v SR koordinačné strediská IZS a operačné strediská základných záchranných zložiek. Podľa zákona č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme okresný úrad riadi plnenie úloh na úseku IZS na území kraja a zriaďuje koordinačné stredisko, vytvára technické podmienky na činnosť koordinačného strediska, rozhoduje o náhrade výdavkov a náhrade škody a uhrádza tieto náhrady a spolupodieľa sa na vypracúvaní koncepcie organizácie a rozvoja integrovaného záchranného systému²⁰⁹. Na obrázku 9 sú zobrazené základné čísla tiesňových volaní.

206 Zákon č. 129/2002 o integrovanom záchrannom systéme.

207 *Ibidem*.

208 *Ibidem*.

209 *Ibidem*.

Obrázok 9. Základné čísla tiesňových volaní v SR

Zdroj: vlastná štúdia

Operačné stredisko tiesňového volania si zriaďuje základná záchranná zložka. Základné záchranné zložky môžu zriadiť na plnenie úloh spoločné operačné stredisko tiesňového volania. Operačné stredisko tiesňového volania:

- zabezpečuje príjem tiesňového volania a jeho vyhodnocovanie,
- vysielala základnú záchrannú zložku na zásah a usmerňuje jej činnosť vo svojom zásehovom obvode,
- vyžaduje pomoc od záchranných zložiek integrovaného záchranného systému, ktoré pôsobia v zásehovom obvode základnej záchrannej zložky,
- bezodkladne informuje dátovým prenosom koordinačné stredisko o prijatí tiesňového volania, vyslaní vlastnej základnej záchrannej zložky na zásah a jej opätovnom zaradení do pohotovosti a vyžiadaní pomoci,
- vyžaduje od koordinačného strediska vyslanie ďalších záchranných zložiek integrovaného záchranného systému na zásah z iného zásehového obvodu, ak je ich účasť pri zásahu potrebná,
- vytvára technické podmienky na zabezpečovanie hlasového a dátového prenosu informácií telekomunikačnými sieťami a telekomunikačnými zariadeniami s koordinačným strediskom a s operačnými strediskami tiesňového volania vo svojom zásehovom obvode,

- podieľa sa na plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác na základe rozhodnutia štátnych orgánov podľa osobitných právnych predpisov,
- spolupracuje s obcami pri plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác,
- informuje koordinačné stredisko o stave síl a prostriedkov základnej záchrannej zložky,
- spolupracuje so záchrannými zložkami integrovaného záchranného systému, ktoré pôsobia v jeho zásahovom obvode,
- spolupracuje s veliteľom zásahu alebo s oprávnenou osobou pri vyžadovaní osobnej pomoci a vecného plnenia,
- vedie prehľad o silách a prostriedkoch základnej záchrannej zložky a evidenciu o jej činnosti.

Riadenie a koordinácia činností záchranných zložiek integrovaného záchranného systému na mieste zásahu

Na mieste zásahu riadi a koordinuje činnosť záchranných zložiek integrovaného záchranného systému veliteľ zásahu z Hasičského a záchranného zboru (ďalej len „veliteľ zásahu“); v horských oblastiach pri záchrannej činnosti podľa zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe vedúci zásahu z Horskej záchrannej služby. Ak nezasahuje Hasičský záchranný zbor, na mieste zásahu riadi a koordinuje činnosť záchranných zložiek integrovaného záchranného systému veliteľ alebo vedúci jednotky tej záchrannej zložky integrovaného záchranného systému, ktorého určí príslušné koordinačné stredisko (ďalej len „oprávnená osoba“), v prípade pátrania po lietadlách alebo poskytovania pomoci pri leteckej nehode orgán zodpovedný za pátranie po lietadlách a záchranu ľudských životov. Veliteľ zásahu alebo oprávnená osoba nezasahuje do odborných činností iných záchranných zložiek integrovaného záchranného systému. Ak si to situácia na mieste zásahu vyžaduje, zriaďuje si veliteľ zásahu alebo oprávnená osoba štáb ako svoj poradný orgán zložený zo zástupcov zasahujúcich záchranných zložiek integrovaného záchranného systému. Fyzické osoby, ktoré sa nachádzajú na mieste zásahu, sú povinné podriaďiť sa rozhodnutiam a príkazom veliteľa zásahu alebo oprávnenej osoby, ako aj strpieť úkony, ktoré súvisia s výkonom činnosti záchranných zložiek integrovaného záchranného systému pri zásahu. Veliteľ zásahu alebo oprávnená osoba si môže vyžiadať na zásah ďalšie záchranné zložky integrovaného záchranného systému alebo požiadať o pomoc právnické osoby, fyzické osoby oprávnené

na podnikanie a ostatné fyzické osoby, ktoré majú technické prostriedky na poskytnutie požadovanej pomoci.

Každý je povinný pri zásahu na výzvu veliteľa zásahu, oprávnenej osoby alebo operačného strediska tiesňového volania poskytnúť pomoc, ktorá spočíva:

- v osobnej pomoci alebo inej pomoci potrebnej na záchranu života, zdravia alebo majetku,
- vo vecnom plnení potrebnom na záchranu života, zdravia alebo majetku.

Bezprostredne po zásahu je veliteľ zásahu alebo oprávnená osoba povinná vystaviť na žiadosť osoby, ktorá poskytla pomoc písomné potvrdenie o poskytnutí pomoci. Pri požiadaní o osobnú pomoc a pri ukladaní vecných plnení treba prihliadať na to, aby sa tým neohrozila výživa toho, kto osobnú pomoc alebo vec poskytol, prípadne výživa jeho rodiny, alebo aby sa neohrozil chod jeho podnikateľskej činnosti. Povinnosť poskytnúť takúto osobnú pomoc a vecné plnenie sa nevzťahuje na:

- vojakov ozbrojených síl, príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže a Železničnej polície, ak by poskytnutím osobnej pomoci alebo vecného plnenia bol ohrozený výkon ich služby,
- zamestnancov právnickej osoby a fyzickej osoby oprávnenej na podnikanie vo verejnej hromadnej doprave, v energetike, pôšt a telekomunikácií, ak by poskytnutie osobnej pomoci alebo vecného plnenia mohlo mať za následok vážne ohrozenie zdravia, života a majetku iných osôb, závažnú poruchu prevádzky alebo iný závažný následok,
- zamestnancov právnickej osoby a osoby oprávnenej na podnikanie v oblasti zdravotníctva, ak by poskytnutím osobnej pomoci alebo vecného plnenia bolo vážne ohrozené plnenie úloh podľa osobitných predpisov alebo plnenie úloh pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti,
- osoby telesne alebo duševne nespôsobilé, osoby mladšie ako 18 rokov, tehotné ženy a zamestnancov cudzích zastupiteľských úradov,
- osobnú pomoc alebo vecné plnenie nie je povinný poskytnúť ten, kto by tým ohrozil život alebo zdravie vlastné alebo inej osoby.

Ten, kto poskytol osobnú pomoc alebo vecné plnenie, má právo na náhradu škody, ktorá mu vznikla osobnou pomocou alebo vecným plnením, ak mu toto právo nevyplýva z osobitných predpisov. Žiadosť o finančnú náhradu sa uplatňuje na okresnom úrade v sídle kraja, v ktorého územnom obvode sa osobná pomoc alebo vecné plnenie poskytlo. Prostriedky, ktoré sa prevzali ako vecné plnenie, sa bezprostredne po zániku potreby vrátia tomu, od koho sa prevzali. Ak nemožno prostriedok, ktorý sa prevzal ako vecné plnenie, po zániku

potreby vrátiť, poskytnú sa právnickej osobe, fyzickej osobe oprávnenej na podnikanie alebo inej fyzickej osobe iný prostriedok rovnakého druhu a rovnakej hodnoty alebo sa poskytnú finančná náhrada²¹⁰.

Záchranné zložky integrovaného záchranného systému, ktoré v rámci poskytovania pomoci na vyžiadanie koordinačného strediska vykonávali činnosti nad rámec svojej pôsobnosti podľa osobitných predpisov, majú právo na finančnú náhradu. Žiadosť uplatňujú záchranné zložky integrovaného záchranného systému na okresnom úrade v sídle kraja, v ktorého územnom obvode sa osobná pomoc alebo vecné plnenie poskytlo²¹¹.

V tabuľke 10 a na grafe 10 (obrázok 10) je zobrazené štatistické vyhodnotenie zásahov, ktoré boli vykonané či už v spolupráci alebo samostatne. V prípade množiny iné bola najčastejšia súčinnosť dobrovoľných záchranárov.

Tabuľka 10. Počet zásahov Horskej záchrannej služby v rámci súčinnosti a spolupráce pri výkone záchrannej činnosti

	VZZS	RLP/RZP	Polícia	HaZZ	Iné	Samostatne
2014	93	202	36	6	305	1609
2015	96	294	50	7	400	1382
2016	112	479	127	97	275	1355
2017	92	379	45	8	243	1906
2018	105	394	45	4	278	1934
2019	125	408	53	16	30	2256

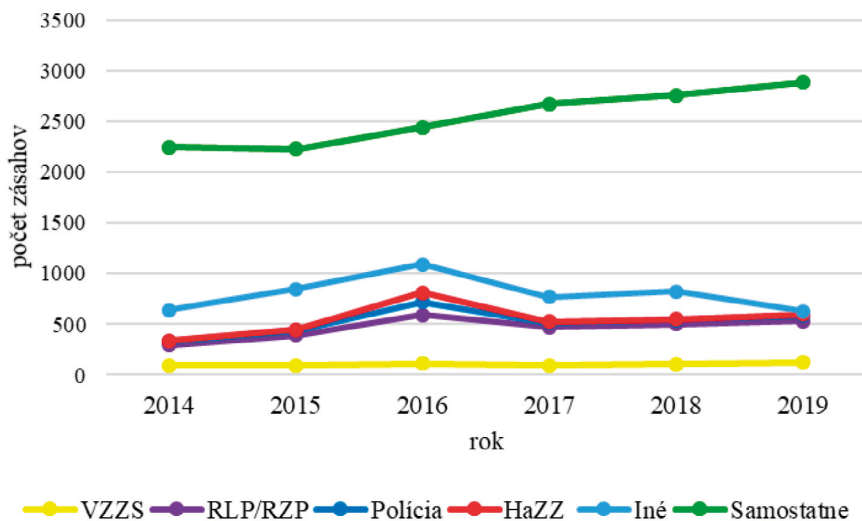
Zdroj: Výročné správy za roky 2014-2019²¹²

210 Zákon č. 129/2002 o integrovanom záchrannom systéme.

211 *Ibidem*.

212 Rozbor 2019 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/rozb-2019.pdf.
 Rozbor 2018 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2018%20-%20rozb.pdf.
 Rozbor 2017 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2017%20-%20rozb.pdf.
 Rozbor 2016 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2016%20-%20rozb.pdf.
 Rozbor 2015 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2015-vyroczna-sprava.pdf.
 Rozbor 2014 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2014_vyroczna_sprava.pdf.

Obrázok 10. Počet zásahov Horskej záchrannej služby v rámci súčinnosti a spolupráce pri výkone záchrannej činnosti

Zdroj: Výročné správy za roky 2014-2019²¹³

Zoznam bibliografických odkazov

14. Biskupič M., Kyzek F., Lizuch M., Richnavský J., Žiak I., *Lavíny – rozbor vybraných lavínových nehôd. Liptovský hrádok: Horská záchranná služba, Stredisko lavínovej prevencie 2015*, https://issuu.com/laviny/docs/laviny_web1.
15. Činnosť SLP, *Liptovský hrádok: Horská záchranná služba, Stredisko lavínovej prevencie*, <https://www.hzs.sk/stredisko-lavinovej-prevencie/cinnost-stredisko-lavinovej-prevencie/>.
16. Clelland M., O'Bannon A., *A guide to staying safe in avalanche terrain*. Rowman & Littlefield 2012.
17. *Komplexný systém včasného varovania pred rizikami v horskom prostredí*, <https://www.hzs.sk/komplexny-system-vcasneho-varovania-pred-rizikami-v-horskom-prostredii/>.
18. *Lesné vegetačné stupne*, <http://www.forestportal.sk/les-pre-verejnost/o-lesoch-pre-verejnost/Stranky/lesne-vegetacne-stupne.aspx>.
19. Melek S., *SKIALPINIZMUS – horské lyžovanie. Tretie – aktualizované vydanie*. Banská Bystrica 2019.

213 Rozbor 2019 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/rozbor-2019.pdf.
 Rozbor 2018 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2018%20-%20rozbor.pdf.
 Rozbor 2017 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2017%20-%20rozbor.pdf.
 Rozbor 2016 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2016%20-%20rozbor.pdf.
 Rozbor 2015 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2015-vyroчна-sprava.pdf.
 Rozbor 2014 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyroczne_spravy/2014_vyroчна-sprava.pdf.

20. *Metodika pre záchranárov Horskej služby 2015*, http://www.horskaslužba.com/dokumenty/Metodia_SK_CZ.pdf.
21. Milan L., *Lavíny v horstvách Slovenska. Prvé vydanie*. Bratislava 2006.
22. Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 9. októbra 2007, ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchraná služba; Z. č. 129/2002 Z. z.
23. Novák L., a kol., *Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií. Prvé vydanie*. Bratislava 2010.
24. O'bellx 2021, <http://www.tas.fr/en/products/avalanche-products/537-obellx-en>.
25. Poledňák P, Orinčák. M., *Riešenie prírodných krízových situácií. Prvé vydanie*. Žilina 2011.
26. Rozbor 2010 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/vyrocnasprava2010.pdf.
27. Rozbor 2011 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/vyrocnasprava2011.pdf.
28. Rozbor 2012 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2012_vyrocnasprava.pdf.
29. Rozbor 2013 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2013_vyrocnasprava.pdf.
30. Rozbor 2014 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2014_vyrocnasprava.pdf.
31. Rozbor 2015 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2015-vyrocnasprava.pdf.
32. Rozbor 2016 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2016%20-%20rozbor.pdf.
33. Rozbor 2017 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2017%20-%20rozbor.pdf.
34. Rozbor 2018 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/2018%20-%20rozbor.pdf.
35. Rozbor 2019 https://www.hzs.sk/uploads/wysiwyg/vyrocne_spravy/rozbor-2019.pdf.
36. Šimák L., a kol., *Terminologický slovník krízového riadenia*, Žilina 2005.
37. Šimák L., *Krízový manažment vo verejnej správe. 2. prepracované vydanie*. Žilina 2015.
38. Tlačová správa MV SR 2021, *Turistom i horským záchranárom pribudli v Tatrách moderné technológie*, <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=turistom-i-horsky-m-zachranarom-pribudli-v-tatrach-moderne-technologie>.

39. Vyhláška č. 23/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe v znení neskorších predpisov.
40. Vyhláška č. 237/2016 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa mení vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 469/2007 Z. z., ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba.
41. Vyhláška č. 320/2015 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa mení vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 23/2006 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 134/2008 Z. z.
42. Vyhláška č. 469/2007 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú hranice horských oblastí, v ktorých vykonáva činnosť Horská záchranná služba.
43. Vyhláška č. 523/2006 Z. z. Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o podrobnostiach na zabezpečenie záchranných prác a organizovania jednotiek civilnej ochrany.
44. Záchranné činnosti <https://www.hzs.sk/skoliace-stredisko/zachranne-cinnosti/>.
45. Zákon č. 129/2002 o integrovanom záchrannom systéme.
46. Zákon č. 328/2002 Z. z. Zákon o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
47. Zákon č. 355/2007 Z. z. Zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
48. Zákon č. 42/1994 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva.
49. Zákon o Horskej záchrannej službe Z. č. 544/2002 Z. z.
50. Zákon z 15. februára 2002 o integrovanom záchrannom systéme Z. č. 519/2007 Z.z.
51. Zákon z 23. októbra 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

DRUHÁ ČASŤ

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA NA SLOVENSKU

KAPITOLA VI

*Bezpečnosť na horách
a v národných parkoch*

DRUHÁ ČASŤ

HORSKÁ ZÁCHRANNÁ SLUŽBA NA SLOVENSKU

KAPITOLA VI

*Bezpečnosť na horách
a v národných parkoch*

Ladislav Mariš

Kapitola VI. Bezpečnosť na horách a v národných parkoch

Národné parky

Územie Slovenska je rozmanité a členité. Z južných nížinatých oblastí smerom na sever sa postupne môžeme dostať do jednotlivých horských oblastí. Prírodnú krásu a prírodné útvary je možné obdivovať, ale zároveň je potrebné ich aj ochraňovať.

S nárastom intenzity turizmu v našich horách boli zaznamenané i nepriaznivé dopady na prírodu a prírodné krásy. Z toho dôvodu boli postupne prijaté základné pravidlá ochrany prírody. Garantom tejto ochrany sa stal štát, ktorý postupne prijímal legislatívne úpravy vzťahujúce sa na jednotlivé horské oblasti, respektíve na vybrané krajinné územia²¹⁴.

Prvým národným parkom na území Slovenska bol v roku 1949 vyhlásený Tatranský národný park (TANAP). Jeho rozloha je 738 km². Nachádza sa na severe stredného a východného Slovenska v Tatrách. Je určený na ochranu časti Západných Tatier a Východných Tatier. Bol založený 1. januára 1949 a o päť rokov neskôr sa vytvoril národný park aj na poľskej strane Tatier s názvom Tatrzański Park Narodowy. Spolu s poľským národným parkom sú Vysoké Tatry od roku 1993 Biosferickou rezerváciou UNESCO. Správa národného parku sídli vo Svite a v Liptovskom Mikuláši. Má rozlohu 738 km² a jeho ochranné pásmo 307 km², dokopy 1 045 km². Park obsahuje 600 km turistických chodníkov a 16 označených a udržiavaných cyklistických chodníkov.

Na vlastnom území Tatranského národného parku sa chránia najmä horské a vysokohorské rastliny ako sú napríklad porasty kosodreviny alebo plesnivec alpínsky. Zo vzácnych živočíchov tu žijú orol skalný, medveď hnedý, kamzík vrchovský tatranský alebo svišť tatranský.

Dve tretiny chráneného územia pokrývajú smrekové alebo smrekovo-jedľové lesy. Od roku 1993 patrí (spolu s poľským TNP) medzi jednu zo štyroch slovenských biosférických rezervácií programu UNESCO Človek a biosféra.

Na území Vysokých Tatier sa nachádza najvyšší vrch Vysokých Tatier, Slovenska a Karpát, Gerlachovský štít (2 654,4 m n. m.) a symbol Slovenska Kriváň (2 494,7 m n. m.). Najvyšším vrchom Západných Tatier je Bystrá (2 248 m n. m.) a Belianskych Tatier je Havran

²¹⁴ <http://www.sopsr.sk/web/?cl=13> [dostup: 20.10.2021].

(2 152 m n. m.). Park je charakteristický aj výskytom vyše 100 plies a niekoľkých vodopádov. Najväčšie a najhlbšie z tatranských plies je Veľké Hincovo pleso (plocha 20,08 ha, hĺbka 53,7 m), najvyššie položené je Modré pleso (2 192 m n. m.). Najčastejšie navštevovanými sú Štrbské a Popradské pleso. Jediná verejnosti prístupná jaskyňa je Belianska jaskyňa²¹⁵.

Pieninský národný park (skr. PIENAP) je národný park na severnom Slovensku. Nachádza sa v západných Pieninách pri hranici s Poľskom. Je to najmenší národný park na Slovensku, jeho rozloha je 37,5 km² a ochranné pásmo 224,44 km². Leží v okresoch Kežmarok a Stará Ľubovňa v prešovskom kraji. Bol založený v roku 1967 a jeho hranice boli následne upravené v roku 1997.

Je známy predovšetkým vďaka prielomu rieky Dunajec, ktorý patrí medzi známe raftingové a turistické lokality. Park ponúka tradičný folklór a architektúru, hlavne obec Červený Kláštor a múzeum národnej kultúry²¹⁶.

Tretím v poradí bol vyhlásený Národný park Nízke Tatry (NAPANT), ktorý sa rozprestiera na strednom Slovensku medzi údoliami riek Váh a Hron. Národný park a jeho ochranné pásmo zaberá celé horské pásmo Nízkych Tatier. Má rozlohu 728 km² a jeho ochranné pásmo 1 102 km², čím je to rozlohou najväčší národný park na Slovensku²¹⁷.

V roku 1988 boli zriadené dva národné parky – Národný park Slovenský raj a Národný park Malá Fatra. Národný park Malá Fatra je národný park, ktorý sa nachádza na severe Slovenska v Krivánskej Malej Fatre, severnej časti pohoria Malá Fatra. Pestré geologické zloženie a značná relatívna výška pohoria podmieňujú existenciu bohatstva rastlinnej a živočíšnej ríše i pestrosť foriem reliéfu. Najvyšším vrcholom je Veľký Kriváň – 1 709 m n. m. Výrazným vrcholom je Veľký Rozsutec, ktorý sa nachádza aj v logu národného parku.

Asi 83% územia zaberajú lesy, prevažne zmiešané s prevahou listnatých drevín, najmä buka²¹⁸.

Národný park Slovenský raj je jeden z deviatich národných parkov na Slovensku, nachádzajúci sa na východnom Slovensku. Chráni oblasti horského pásma Slovenský raj, ktoré sa nachádza na severe Slovenského rudohoria.

Národný park má rozlohu 194,13 km² a jeho ochranné pásmo 54,75 km², spolu 248,88 km². Nachádza sa tu 11 národných prírodných rezervácií a 8 prírodných rezervácií. Park ponúka okolo 300 km turistických chodníkov, často vybavených rebríkmi, reťazami a mostami. Nachádza sa tu okolo 350 jaskýň, z ktorých verejnosti prístupná je len Dobšinská ľadová jaskyňa, ktorá je od roku 2000 lokalitou svetového dedičstva UNESCO.

215 [https://www.tanap.org/Sprievodca pre Tatranský národný park](https://www.tanap.org/Sprievodca%20pre%20Tatransk%C3%BD%20n%C3%A1rodn%C3%BD%20park) [dostup: 20.10.2021].

216 <http://pienap.sopsr.sk/> [dostup: 20.10.2021].

217 <http://napant.sopsr.sk/> [dostup: 20.10.2021].

218 <http://npsmalafatra.sopsr.sk/> oraz <http://npslovenskyraj.sopsr.sk/> [dostup: 20.10.2021].

Najvýraznejšiu stopu a jedinečný charakter územia dala rieka Hornád s prítokmi, ktoré tu vytvorili početné rokliny, kaňony, údolia, vodopády a jaskyne. Najznámejšie rokliny sú 4,5 km dlhý Veľký Sokol, Suchá Belá, Piecky a Kysel, v ktorých sú početné vodopády. Prielom Hornádu je najdlhším a najvýraznejším kaňonom (11,7 km), najvyšší vodopád je Závojevý vodopád s výškou 70 m. Najväčšou vodnou plochou je Palcmanská Maša s rozlohou 0,85 km², priehrada na Hnilci, dokončená v roku 1956.

Najvyšším vrchom územia je Predná hoľa (1 545 m n. m.), výborným vyhlídkovým bodom je tiež Havrania skala (1 153 m n. m.). Výnimočný výhľad ponúka skalnatá rímsa, nazývaná Tomášovský výhľad, vyhľadávaný okrem turistov aj horolezcami. Najnižším bodom územia je hladina Hornádu (470 m n. m.)²¹⁹.

V roku 1997 boli vyhlásené ďalšie dva národné parky – Národný park Muránska planina a Národný park Pieniny. Národný park Muránska planina má rozlohu 203,18 km² a jeho ochranné pásmo 216,98 km², čo je spolu vyše 517 km². Jadro národného parku pozostáva z vápencovej a dolomitovej planiny s krasovými útvarmi. Celková dĺžka krasového terénu od osady Červená Skala (časť obce Šumiac) po mesto Tisovec je okolo 25 km. Je tu viac ako 250 jaskýň, ktoré nie sú prístupné verejnosti. V NP sa nachádza 15 priepastí a viac ako 50 ponorov a vyvieráčiek a mnohé krasové a skalnaté útvary. Najvyšší vrch národného parku je Fábová hoľa s výškou 1 439 m n. m. a ešte vyšší vrch, Stolica s výškou 1 476 m n. m., je v ochrannom pásme. Najvyšším bodom horstva Muránska planina je vrch Klak s výškou 1 408,7 m n. m. Medzi turistické atrakcie patrí 300 km označených turistických chodníkov a náučných trás. Najlepší prístup do parku je cez okolité obce a osady, napríklad Muráň alebo Závadka nad Hronom²²⁰.

Národný park Poloniny je národný park na Slovensku na hraniciach s Poľskom a Ukrajinou v Poloninách - Bukovských vrchoch. S týmto územím susedia Bieszczadzki Park Narodowy v Poľsku a Užanskyj nacionalnyj pryrodnyj park na Ukrajine. Národný park Poloniny bol vyhlásený 1. októbra 1997 na ploche 298,05 km² s ochranným pásmom 109,73 km². Park leží v okrese Snina v Prešovskom kraji. Je to najvýchodnejšia časť Slovenska a patrí medzi najredšie osídlené. Najvyšší vrch sa volá Kremenec (1 207 m n. m.) a nachádza sa na mieste, kde sa stretávajú hranice Ukrajiny, Slovenska a Poľska. Národný park je otvorený celoročne. V zime láka bežkárov, v lete turistov. Okrem niekoľko horských chodníkov je tu tiež niekoľko drevených kostolov prevažne z 18. storočia, ktoré sa stali vyhľadávané. Niektoré časti národného parku Poloniny – pralesy Stužica, Havešová a Rožok boli v roku 2007 zapísané

219 <http://npslovenskyraj.soprs.sk/> [dostup: 20.10.2021].

220 <http://npsmuranskaplanina.soprs.sk/> [dostup: 20.10.2021].

do zoznamu Svetového dedičstva UNESCO. Národný park je zároveň súčasťou Biosférickej rezervácie Východné Karpaty²²¹.

V roku 2002 boli vyhlásené posledná dva národné parky – Národný park Veľká Fatra a Národný park Slovenský kras. Národný park Veľká Fatra a ochranné pásmo zaberá väčšinu územia Veľkej Fatry, ktorá patrí k vonkajším Západným Karpatom a juhozápadnú časť Starohorských vrchov. Je aj dôležitým zdrojom pitnej vody vďaka vysokým zrážkam a nízkym vyparovaním v oblasti. Sú tu aj rôzne krasové oblasti, prevažne jaskyne, pričom Harmanecká jaskyňa je aj otvorená pre verejnosť. Rôzne druhy skál a pôdy, rôzne typy terénu s lúkami a pastvinami, útesmi a údoliami poskytujú podmienky pre veľmi bohatú flóru a faunu. Žijú tu v hojnom počte všetky európske druhy mäsožravcov: medveď hnedý, vlk dravý a rys ostrovid.

Oblasť je populárna medzi turistami, predovšetkým kvôli peším túram. Neďaleko sa nachádza lokalita svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, osada Vlkolínec. Po vstupe Slovenska do európskej únie bol NP Veľká Fatra zaradený medzi územia európskeho významu v sústave NATURA 2000²²².

Národný park Slovenský kras sa nachádza na juhovýchodnom Slovensku. Z administratívneho pohľadu sa nachádza v okresoch Rožňava a Košice-okolie v Košickom kraji. Má rozlohu 346,11 km² a jeho ochranné pásmo 117,42 km². Slovenský kras je známy pre svoj veľmi dobre vyvinutý skalný reliéf a bohatstvo jaskýň, ktorých je tu takmer 1300 (teda takmer 1/6 všetkých známych jaskýň na Slovensku), pričom patrí medzi najväčšie krasové oblasti v Strednej Európe. Jaskynný systém Skalistého potoka má v súčasnosti dĺžku 7,983 km s výškovým rozdielom 373 m; je najdlhšou a zároveň najhlbšou jaskyňou Slovenského krasu.

Národný park bol založený 13. februára 2002, predtým bol chránený ako chránená krajinná oblasť od roku 1973. Je to prvá slovenská biosférická rezervácia od 1. marca 1977, kedy bol zahrnutý do programu UNESCO – Človek a biosféra. V roku 1995 boli jaskyne Slovenského krasu a Aggteleckého krasu zapísané na zoznam do svetového prírodného dedičstva UNESCO.

V správe národného parku sa nachádza viacero maloplošných chránených území ako 10 národných prírodných rezervácií, 6 prírodných rezervácií a 16 národných prírodných pamiatok (najmä jaskyne).

Okrem množstva druhov bezstavovcov žijú na území NP Slovenský kras všetky naše šelmy (medveď, vlk, rys, líška, mačka divá, jazvec), takmer všetky druhy netopierov vyskytujúcich sa na území Slovenska; bohato je zastúpená aj avifauna (orly, orliak morský, bocian čierny)²²³.

221 <http://nppoloniny.sopsr.sk/> [dostup: 20.10.2021].

222 <http://npvelkafatra.sopsr.sk/> [dostup: 20.10.2021].

223 <http://npslovenskykras.sopsr.sk/> [dostup: 20.10.2021].

Návštevné poriadky národných parkov

Všetky spomenuté národné parky na Slovensku sú intenzívne navštevované domácimi i zahraničnými turistami. Pohyb, pobyt a činnosť turistov v národných parkoch upravujú pravidlá zakotvené v návštevných poriadkoch. Návštevné poriadky vydávajú a novelizujú samosprávne orgány krajov na základe ustanovení zákona o ochrane prírody²²⁴ a všeobecne záväzných predpisov SR (zákony, vyhlášky, nariadenia vlády), ktorými boli vyhlásené jednotlivé národné parky.

Návštevný poriadok platí pre vymedzené územie príslušného národného parku a pre jeho ochranné pásmo. Ďalej upravuje podrobnosti o povinnostiach návštevníkov národného parku, o rozsahu a spôsobe dopravy na jeho území a o kultúrno-výchovnom využívaní národného parku.

Návštevný poriadok definuje základné pojmy, akými sú pojmy:

- návštevník,
- kultúrno - výchovné využívanie NP,
- športová činnosť,
- turistický a náučný chodník,
- cykloturistická trasa,
- vyhliadkový a cvičný let,
- spoločenské podujatie,
- sezónna uzávera.

V závislosti od stupňa ochrany prírody v jednotlivých častiach NP sú upravené podmienky využívania územia NP a podmienky výkonu dozoru nad dodržiavaním prijatých pravidiel. Po obvode NP na prístupových komunikáciách a trasách turistických a náučných chodníkov sú označené tabuľami so štátnym znakom, s názvom NP a s vyznačeným stupňom ochrany prírody.

Pohyb osôb v národných parkoch

Pravidlá pohybu osôb v národných parkoch, povolené a zakázané činnosti upravujú návštevné poriadky, vydané pre jednotlivé národné parky.

Návštevníci sú na území NP a jeho ochranného pásma povinní správať sa tak, aby nedochádzalo k zbytočnému poškodzovaniu neživých častí prírody, poškodeniu alebo uhynutiu

²²⁴ Zákon NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

rastlín a živočíchov alebo poškodeniu a ničeniu ich životného prostredia vrátane znečisťovania odpadkami, poškodeniu zariadení na sprístupnenie roklín, tiesňav, vyhliadok a informačných a zákazových tabúl. Návštevníci NP nesmú rušiť pokoj a ticho reprodukovanou hudbou, spevom a hlasitými prejavmi.

Na účely kultúrno-výchovného využívania NP a jeho ochranného pásma sú vyhradené miesta na vykonávanie športových a rekreačných aktivít, ktoré sú taxatívne vymenované v prílohových častiach návštevného poriadku. Na území NP je možné vodiť psov len na vôdke a s použitím ochranného košíka. Vstup na vyznačené trasy NP je na vlastnú zodpovednosť návštevníka.

Súčasťou návštevných poriadkov sú mapové podklady, na ktorých sú zvýraznené hranice NP a hranice ochranného pásma a taktiež farebne zvýraznené plochy v jednotlivých stupňoch ochrany prírody.

Príjazd motorovými vozidlami do NP je možný len po štátnych komunikáciách určených pre motorové vozidlá a po spevnených účelových komunikáciách, ktoré vedú do rekreačných priestorov, resp. na určené parkovacie miesta. Parkovanie na príjazdových komunikáciách je zakázané. Motorové vozidlá môžu parkovať len na parkovacích plochách do naplnenia ich kapacít.

Návštevné poriadky obsahujú zoznam turistických trás, na ktorých je možné vykonávať pešiu turistiku a zoznam cykloturistických trás, V prípade, že v NP je možná jazda na koňoch, tak tieto poriadky obsahujú zoznam trás, na ktorých je možné vykonávať uvedené aktivity.

Zjazdové lyžovanie a snoubording je povolený len v lyžiarskych areáloch. Skialpinizmus v NP je definovaný konkrétnym územím a konkrétnym obdobím²²⁵.

Bežecké lyžovanie je povolené len na vyznačených bežeckých tratiach.

Horolezeckú činnosť – skalolezectvo a ľadolezectvo je možné vykonávať len na presne definovaných priestoroch a v stanovených časových úsekoch kalendárneho roku. Splavovanie vodných tokov v NP je taktiež taxatívne stanovené pre jednotlivé úseky vodného toku a časové obdobie kalendárneho roku.

Stanovať a bivakovať v NP je možné len v určených turistických táboroch a v areáloch kempingov. Zakladanie ohňa mimo uzavretých stavieb je možné len na oficiálnych ohniskách v táboriskách a kempingoch, pri súčasnom dodržaní ustanovení osobitných predpisov (napr. zákona č. 314/2001 Z. z. o ochrane pred požiarmi). Používanie zariadení na reprodukovanie hudby a hovoreného slova je možné len v priestore ubytovacích zariadení, táborísk a kempingov, pričom návštevné poriadky stanovujú aj max. hlasitosť (napr. 50 dB). Zber lesných

²²⁵ <https://www.tanap.org/navstevny-poriadok/> [dostup: 20.10.2021].

plodov a rastlín okrem chránených druhov je možné len na turistických chodníkoch a na vyznačených priestoroch.

Pohyb na zaistených cestách (ferratách) vybudovaných v NP je možné len v súlade s prevádzkovým poriadkom zaistenej cesty, na vlastnú zodpovednosť návštevníka. Prevádzkový poriadok stanovuje trasu zaistenej cesty; obdobie v roku a časový úsek dňa, kedy je možný vstup a pohyb po zaistenej ceste. Ďalej prevádzkový poriadok upravuje podmienky (vek používateľov, minimálne vybavenie a výstroj používateľa, smer pohybu po zaistenej ceste, povinnosti pred nástupom na zaistenú cestu a počas pohybu po nej; zakázané činnosti a možné obmedzenia pre vstup na zaistenú cestu²²⁶.

Pohyb osôb v národných parkoch mimo turistických a náučných chodníkov

Návštevníci národného parku sa môžu v sprievode oprávnenej osoby pohybovať mimo turistických a náučných chodníkov na celom území národného parku okrem taxatívne vymenovaných lokalít s najvyšším stupňom ochrany prírody a s trvalou uzáverou lokality.

Výstup na vrcholy tatranských štítov, na ktoré nevedú značkované turistické chodníky je možný len pre obmedzený počet osôb, vrátane odborne spôsobilého sprievodcu. Návštevne poriadky obmedzujú počet osôb, ktoré môže sprevádzať jedna odborne spôsobilá osoba na počet 5 návštevníkov.

Oprávnená osoba – sprievodca je povinná naplánovanú túru s návštevníkmi nahlásiť vhodným spôsobom správe NP najneskôr v deň začatia plánovanej túry.

Oprávnený sprievodca je povinný mať pri pohybe mimo turistických chodníkov platný preukaz o odbornej spôsobilosti a preukázať svoje oprávnenie pracovníkom správy NP, ktorí vykonávajú činnosť stráže prírody.

Horolezeckú činnosť môžu vykonávať horolezci organizovaní v horolezeckých zväzoch. Táto činnosť je povolená mimo lokality s najvyšším stupňom ochrany prírody a s trvalou ochranou územia. Horolezci sú povinní mať pri sebe platný preukaz svojej horolezeckej organizácie a na požiadanie sa ním v teréne preukázať pracovníkom orgánov ochrany prírody a krajiny, pracovníkom Správy národného parku, ktorí majú oprávnenia člena stráže prírody a členom stráže prírody. Počas výcviku začiatovníkov musí byť osoba, ktorá sa nemôže preukázať takýmto preukazom, sprevádzaná inštruktorom horolezectva.

²²⁶ <http://npslovenskyraj.sopst.sk/navstevny-řadok/> [dostup: 20.10.2021].

Prenocovanie individuálnych horolezcov mimo ubytovacieho zariadenia nie je dovolené. Pred odchodom na túru sú horolezci povinní zanechať záznam o smere a celi túry vo výcho-diskovom zariadení alebo v táborovej knihe. V prípade uvedenia času návratu sa považuje jeho prekročenie o viac ako 6 hodín za priamu žiadosť o záchranu. Vedúci organizovanej skupiny je povinný s ostatnými členmi skupiny bezodkladne po prekročení predpokladaného návratu svojho lanového družstva vykonať po ňom pátranie.

Návštevné poriadky upravujú podmienky vykonávania skialpinizmu. Skialpinizmus môžu vykonávať skialpinisti a horolezci organizovaní v horolezeckých zväzoch. Skialpinista môže vstupovať do vysokohorského prostredia aj mimo turistických a náučných chodníkov a v čase sezónnych uzáverov chodníkov len za účelom nástupu na skialpinistickú túru. Skialpinizmus možno vykonávať len v stanovenom ročnom období a za priaznivých snehových podmienok, ak nebolo vyhlásené lavínové nebezpečenstvo²²⁷.

Značenie turistických chodníkov

Zmyslom značkovania turistických chodníkov je umožniť turistom návštevu miest pozoruhodných z hľadiska prírodných krás a zaujímavostí, ako aj z hľadiska histórie a kultúry krajiny.

Prvé značkové chodníky zrejme vznikali až po vybudovaní prvých turistických chát, a to z toho jednoduchého dôvodu, aby k nim privádzali turistov, ochotných platiť za služby obsluhujúceho personálu. Zrejme chatári boli prvými „značkármi“ turistických chodníkov (ku svojim objektom). Toto značkovanie malo iba miestny význam, ale čoskoro sa začali budovať turistické chodníky, najčastejšie vyznačené farebnými pásmi, alebo takzvanými pásovými značkami, pozostávajúcimi z farebného pásu, zvýrazneného bielymi pásmi z hornej i dolnej strany.²²⁸

K 100. výročiu organizovanej turistiky v ČSSR vydal v roku 1988 J. Gašpar a kol. hodnotnú publikáciu „História turistiky v Košiciach“, v ktorej nachádzame bohaté informácie o značkových chodníkoch v Košiciach a v ich okolí. Mesto Banská Bystrica a Klub slovenských turistov Lokomotíva v Banskej Bystrici vydali v roku 2009 rozsiahlu publikáciu „120 rokov organizovanej turistiky v Banskej Bystrici 1889-2009“, v ktorej je samostatná časť venovaná značeniu turistických chodníkov v Banskobystrickom okrese. Pri príležitosti 120. výročia

227 <https://www.tanap.org/navstevny-poriadok/> [dostup: 20.10.2021].

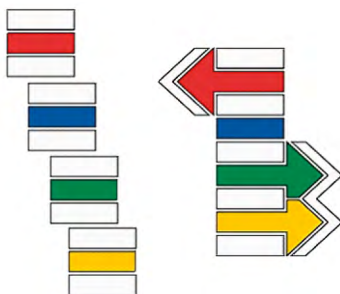
228 A. Guldan, *Pohľad do dejín značenia turistických chodníkov a území Slovenska*. Bratislava 2013.

organizovanej turistiky vznikla aj publikácia L. Nejezchleba „História trenčianskej turistiky“, žiaľ, iba s niekoľkými poznámkami o značkových chodníkoch. Zatiaľ v rukopise je cenná štúdia RNDr. Jána Jahna, PhD. „Z dejín značkovania v Nitre a okolí“. doc. Arnošt Guldan vo svojej publikácii Pohľad do dejín značenia turistických chodníkov na území Slovenska, ktorá vyšla v roku 2013, veľmi podrobne opisuje systém značenia, metodiku a turistické organizácie realizujúce značkársku činnosť v časovom slede od polovice 19. stor. až do súčasnosti.

Turistické značenie na Slovensku definuje slovenská technická norma STN 01 8025, ojedinelá v Európe. Sú v nej uvedené základné pojmy turistického značenia, princípy umiestňovania značiek a informačných objektov na turistických trasách pre pešiu, vodnú a lyžiarsku turistiku. Norme na Slovensku podliehajú tvary, rozmery, farby a technické vyhotovenie turistických značiek aj turistických informačných a nosných prvkov.

Značka, ktorú vidáme na strome, skale alebo na smerovníku, či na značkárskom kolíku, má tvar štvorca s rozmermi 100 krát 100 mm a pozostáva z troch vodorovných pásov. Prostredný pás (červený, modrý, zelený alebo žltý) určuje vedúcu farbu značenej trasy. Oba krajné sú biele a majú za úlohu zviditeľňovať značku. Šípkou vo farbe značky sa označuje ostrý zlom trasy alebo odbočenie. Na trasách sa nachádza aj označenia prameňa, rozhladne alebo zrúcaniny, či iného významnejšieho objektu.

Obrázok 1. Príklady turistických pásových značiek a šípok (červená, modrá, zelená, žltá)

Zdroj: <https://www.aktuality.sk/clanok/469519/turisticke-znacenie-na-slovensku/>

Červenou farbou sa značkujú hlavné turistické trasy (hrebeňovky, trasy mimoriadneho významu, diaľkové trasy). Bývajú fyzicky najnáročnejšie a najdlhšie. Modrou sú spravidla značené stredne dlhé trasy (dlhé doliny, bočné hrebene). Zelená je určená pre kratšie trasy miestneho významu a žltou sa značia najkratšie úseky, spojky alebo skratky.

Obrázok 2. Vľavo: Turistický rozcestník (smerovník, hríbik) – ak v určitom úseku vedie po tej istej trase viacej značených chodníkov, všetky značky sa umiestňujú vždy na jeden objekt spoločne. V mieste odbočiek sa dopĺňa viacfarebná značka šípkami. Vpravo: Turistická značka (modrá) umiestnená na kmeni stromu

Zdroj: <https://www.aktuality.sk/clanok/469519/turisticke-znacenie-na-slovensku>

V krajinách ako Slovensko, Česko, či Poľsko, zabezpečujú značkovanie turistických chodníkov spolky, resp. turistické kluby.²²⁹ Za sieť značkových chodníkov na Slovensku vďačíme skromným, obetavým turistom – značkárom turistických ciest a chodníkov. Značkári z Klubu slovenských turistov napríklad úzko spolupracujú so značkármi z Klubu českých turistov. Každoročne je na seminár ústredných inštruktorov KČT prizývaná dvojica slovenských značkárov. Cieľom je vzájomná výmena metodických materiálov a praktických skúseností z oblasti značenia. Každý druhý rok sa stretávajú predsedovia značkárskych oblastí slovensko-moravského pomedzia, aby skoorinovali priebeh značkových chodníkov na hranici a v prihraničnej oblasti a vzájomne si vymenili texty smeroviek pre hraničné informačné miesta. Spolupráca s poľskými značkármi pokračuje najmä po vstupe Slovenska a Poľska do schengenského priestoru a v roku 2007 v Tatranskej Štrbe dohodnuté zjednotenie siete turistických značkových chodníkov na SK/PL hranici. Cieľom bolo odstrániť paralelné značkové chodníky na hranici a na chodníkoch pokračujúcich v rovnakej farbe na susednom území uvádzať na smerovkách ciele v susednej krajine.

K značkovým turistickým chodníkom neodmysliteľne patria aj informačné objekty – kovové smerovníky, drevené pútače, mohutné drevené samorasty, smerovky

229 *Ibidem*.

a tabuľky, aj turistické vývesné mapy na stojanoch. Vybudovaním značkovaného turistického chodníka práca značkárov nekončí. Je potrebné udržiavať vybudovaný značený chodník v podobe pravidelnej kontroly značenia a v prípade potreby obnovy značiek (pásové značky a šípky aspoň raz za 3 roky a smerovníky aspoň raz za 5 rokov). Tiež je potrebné spriechodňovať turistické chodníky, napr. po veternej kalamite, prerezávať (spriechodňovať) zarastené turistické trasy či odstraňovať popadané stromy po ťažbe dreva. Niekedy je potrebné opraviť smerovník či nanovo natrieť turistickú značku po spílení stromu, na ktorom bola umiestnená značka, alebo obnoviť kovové smerovníky, pretože sa stávajú „cvičným terčom“ niektorých strelcov (poľovníkov?). Milovníci prírody, stráž či ochrana prírody tiež, keď natrafia na spadnutý strom, spriechodnia turistický chodník, oprášia (umyjú) značku, aby bola dobre viditeľná.

V Európe sa používajú rôzne značky. V Španielsku, vo Francúzsku aj v Belgicku je to len kombinácia bieleho a farebného pásu. V Nemecku značia turistické chodníky aj pomocou čierneho kríža (Andreas Kreuzt) a farebných kruhov v bielom poli. Poliáci používajú aj čierne vodiacu farbu medzi dvoma bielymi pruhmi. V Slovinsku, v Julských Alpách, sa používa ako značka červená bodka alebo červený pás. Vo Veľkej Británii značky vôbec neexistujú, na najvyššie vrchy Škótska či Walesu vedú široké „dialnice“, takže sa nikto nestratí. Menej používané trasy v Nórsku nie sú značené, vyťažené trasy sa začínajú väčšinou na parkoviskách veľkými tabuľkami, po chodníkoch sa potom používajú zelené drevené tabuľky upevnené na stromoch, alebo je okolo kmeňov stromov či kameňov červený alebo zelený prstenec²³⁰.

Obrázok 3. Odznak Turista – značkár (OTZ)

Zdroj: <https://www.kst.sk/index.php/organizacia-organizacia-99/znacenie-organizacia-132/o-znackovani>

Odznak Turista – značkár je výkonnostným odznakom značkárov turistických chodníkov Klubu slovenských turistov:

230 A. Hajdúchová, Ako sa rodí turistická značka. 2005. Denník SME <https://www.sme.sk/c/2338162/ako-sa-rodí-turisticka-znacka.html> [dostep: 20.10.2021].

- OTZ IV. triedy dosiahne ten značkár, ktorý najmenej v dvojročnom období dosiahne zápočet vo výške 50 km.
- OTZ III. triedy môže značkár získať po uplynulo najmenej dvoch rokoch od udelenia OTZ IV. triedy, ak za celé obdobie svojej činnosti dosiahne zápočet vo výške najmenej 120 km.
- OTZ II. triedy môže získať ten značkár, ktorému uplynuli od udelenia OTZ III. triedy minimálne tri roky a za celé obdobie jeho činnosti dosiahol zápočet vo výške najmenej 250 km.
- OTZ I. triedy môže značkár získať, ak je držiteľom OTZ II. triedy najmenej tri roky a za celé obdobie značkárskej činnosti dosiahol zápočet vo výške najmenej 500 km²³¹.

Športové aktivity v horách

Pešiu turistiku vnímame ako spoločensky, ekonomicky a environmentálne prijateľnú formu cestovného ruchu, ktorá predstavuje optimálne využitie slovenskej prírody a krajiny. Pešia turistika patrí medzi populárne športy, pretože pomáha udržiavať telo v kondícii pohybom v prírode. Pešia turistika má široké zastúpenie od malých detí po najstaršie ročníky. Oblúbené sú výlety a túry, viacdenné putovania, výstupy na vrcholy (napríklad na národný vrch Kriváň v SR) i turistické zrazy pod vlastnými stanmi. Práve pešia turistika má nezastupiteľné miesto športového vyžitia ako na Slovensku tak aj v ostatných krajinách EÚ. Peší turista by mal mať pozitívny vzťah k prírode a mal by postupne od mladého turistu spoznávať krásy prírody, pričom aj ako skúsený (starý) turista má stále čo „objavovať“. Napríklad na Slovensku môže celý svoj život objavovať viac ako 14000 kilometrov turistických značených chodníkov. S pešou turistikou sa viaže aj ochrana prírody. Pozitívny vzťah k prírode a jej ochrane definuje správneho turistu. Na pešej turistike by sa malo správať tak, aby sme svojim konaním neublížovali prírode. V súčasnej dobe je trend pozitívne pôsobiť na prírodu napr. v podobe jej čistenia od odpadkov. Úzko previazaná je turistika so značenými chodníkmi, na ktorých sa vykonávajú rôzne podporné aktivity - obnova, oprava a údržba turistického a cykloturistického značenia, čistenie trasy od vegetácie, obnova, oprava a budovanie infraštruktúry značenej turistickej alebo cykloturistickej trasy, napr. odpočívadlá, prístrešky, stoly a lavičky, lávky, mostíky, rebríky, reťaze, schody a pod.

²³¹ Klub slovenských turistov, Značenie, 2021, www.kst.sk [dostup: 20.10.2021].

Obrázok 4. Turistický rebrík v Národnom parku Slovenský raj

Zdroj: Klub slovenských turistov, Značenie, 2021, www.kst.sk

Na Slovensku bol v roku 1990 založený Klub slovenských turistov (po rozpade ČSR nadviazal na činnosť predchádzajúcich organizácií). Má viac ako 22 000 členov, ktorí sú združení v 300 miestnych odboroch a kluboch KST (Klubu slovenských turistov). KST je jednou z najväčších občianskych organizácií v oblasti športu, turistiky a voľného času. Jednotlivé kluby (spolky) pôsobiace pod KST vyvíjajú pestrú a bohatú činnosť v rôznych druhoch turistiky - pešej, lyžiarskej, vodnej, vysokohorskej, cyklo, jazdeckej, mládeže, v táborení a ochrane prírody. S KST je úzko spätá turistika detí a mládeže pod miestnymi spolkami KST či ostatnými telovýchovnými organizáciami (napr. Centrá voľného času v obciach a mestách, turistické oddiely pod záštitou škôl, ostatné občianske združenia či neziskové organizácie). Pod gesciou KST sú zakladané turistické oddiely mládeže, ktoré sa zameriavajú na činnosti ako výlety, klubová činnosť, preteky turisticko-orientačného behu, výcvikové tábory, plnenie podmienok odznakov ochrancov prírody i výkonnostných odznakov a ďalšie aktivity. Vyvrcholením celoročnej činnosti sú letné i zimné stretnutia turistických oddielov mládeže KST²³².

Mnoho ľudí sa vo voľnom čase s obľubou venuje turistike. Iní zas povedia, že sú radi, keď si z času na čas môžu vyraziť na *treking*. Pod pojmom turistika väčšinou chápeme dennú vonkajšiu aktivitu vykonávanú v rôznych prírodných prostrediach, pri ktorej chodíme po

²³² Klub slovenských turistov, História, 2021, www.kst.sk [dostup: 20.10.2021].

vyznačených turistických chodníkoch. Ako sa líši od trekingu? *Treking* je tiež vonkajšia aktivita, ktorá však zvyčajne trvá dlhšie (aj niekoľko dní) a vykonáva sa aj v nevyznačenom prostredí, akým je väčšinou kopcovitý alebo horský terén. Treking je tiež často spojený s ruksakom na chrbte. Turistika je zvyčajne menej intenzívna ako treking, takže je vo všeobecnosti vhodná pre každého – aj pre starších ľudí, ľudí so zdravotnými komplikáciami i pre tých, ktorí nemajú dobrú fyzickú kondíciu. Treking je náročnejší a keďže trvá dlhšie, je aj viac namáhavý. Taktiež terén, v ktorom sa vykonáva, je pomerne ťažký. Výbava pre turistiku aj treking významne závisí od prostredia, v ktorom chceme zvolenú aktivitu vykonávať. Avšak každá z nich predsa len má isté špecifické príslušenstvo. Obvyklým potrebným výstrojom pre turistiku sú pohodlné topánky, ruksak, voda, kompas, turistické palice a jedlo, zatiaľ čo milovníci trekingu si so sebou často nesú výbavu na kempovanie, balíček prežitia, vysoké topánky s hlboko-profilovou podrážkou a rôzne typy oblečenia podľa toho, aké je počasie.

Zodpovední turisti aj milovníci trekingu sa snažia dodržiavať všeobecne platné pravidlá, ktorých cieľom je chrániť prírodu a zachovať ju čo najviac neporušenú²³³. Vysokohorská turistika je oproti klasickej pešej turistike či trekingu náročnejšia, najmä z hľadiska výberu lokality – vysokohorské prostredie, napríklad hrebene hôr. Je to špecifický druh turistiky, ktorý sa vykonáva v skalných oblastiach, v horách a veľhorách, celoročne, po značených aj neznačených cestách, v skalnom teréne, po firnových poliach, ľadovcoch a zaistených cestách (ferratách). Na prekonanie namáhavejších úsekov sa používa horolezecká technika a na zabezpečenie bezpečnosti je používaná horolezecká výzbroj. Z hľadiska výbavy je vysokohorská turistika náročnejšia, pretože je potrebné disponovať okrem kvalitnejšieho oblečenia (napr. kvalitné topánky, funkčné oblečenie) aj základnou výzbrojou do hôr (napr. mačky, lano, cepín). Pri vysokohorskej turistike sa často, najmä v zime, upevňujú osoby medzi sebou (laná, zaistovacie sety, podsedáky, karabíny, prilba). Je nevyhnutné pred vysokohorskou aktivitou si naštudovať miesto kam chceme ísť, terén, sledovať počasie, a adekvátne sa na to pripraviť. Je dôležité mať aspoň základnú výbavu - oblečenie pre prípad zlého počasia, lekárničku, mobilný telefón s uloženým číslom horskej záchrannej služby, GPS lokalizátor, mapu, vodu a jedlo. Je dôležité byť na takéto aktivity zaškolený, mať skúsenosti s pohybom vo vysokohorskom teréne, prípadne absolvovať kurz pohybu v teréne. Nie je hanbou osloviť skúseného vysokohorského vodcu v lokalite, do ktorej sa práve chystáme, či vodcu v miestnom turistickom klube. Podcenenie prípravy na vysokohorskú turistiku môže mať za následok zranenie či smrť.

233 *Ibidem*.

Turisti by nemali preceňovať svoje sily a ak si nie sú istí, či horská túra nie je nad ich sily, prípadne sa prejavia príznaky oslabenia organizmu, nie je žiadnou hanbou horskú turistiku prerušiť a vrátiť sa späť do nižšej nadmorskej výšky. Dôsledne treba zvážiť pre akú príčinu sa dostavili príznaky oslabenia organizmu – poradiť sa o odborníkom či už lekárom, alebo športovým trénerom, vyvarovať sa opätovnej horskej túry, respektíve zvýšiť svoju fyzickú kondíciu a zvážiť nutnosť dlhšej aklimatizácie vo vysokohorskom prostredí, pred samotným zahájením horskej túry.

V exponovanom vysokohorskom teréne sa pomerne často stretávame s umelými zaistovacími pomôckami. V nižších pohoriach sú reťaze, kramle, stúpačky a rebríky skôr raritou a občas vedia nepríjemne zaskočiť nepripravených turistov. Pred každou túrou je dôležité sa oboznámiť, či sa na trase nenachádzajú zaistené cesty (ferraty) a podľa toho prispôbiť aj výbavu (napr. ferratový set, prilba, rukavice). Zaistené cesty umožňujú bezpečne zdolať aj náročný horolezecký terén vďaka fixnému isteniu. Istiace lano je v pravidelných intervaloch spoľahlivo ukotvené k pevnej skale a slúži k zaveseniu karabíny zo súpravy pre samoistenie. Priebežné istiace lano býva na cestách najnižšej náročnosti používané ako zábradlie, na pridržanie rukou pre prípad pošmyknutia, hlavne za mokra, na zvyškoch snehu alebo pri námraze. Používa sa i na prístupových cestách k horským chatám, kde prichádza aj množstvo menej skúsených turistov. Ďalšími umelými pomôckami bývajú rebríky, reťaze, kramle, stúpačky, lávky a čapy. Slúžia ako stupy a chyty na miestach, kde terén neposkytuje prirodzené stupy a úchyty. Vďaka tomu môžu menej skúsení lezci bezpečne zdolať aj extrémne strmé až previsnuté úseky, ktoré by pre nich boli pri klasickom horolezeckom postupe nedosiahnuteľné. V takom prípade sa už však lezie skôr po železných pomôckach než po skale.

Pred začiatkom túry, na ktorej sa nachádza ferrata je užitočné sa oboznámiť aj s obťažnosťou trasy. Označenie obťažnosti sa líši podľa zvyklostí v danej horskej oblasti. Obťažnosť je daná jednak náročnosťou najkomplikovanejšieho miesta, jeho dĺžkou, ale i celkovou dĺžkou cesty.

Ďalším stupienkom v zdolávaní hôr, vrcholov, skál je *horolezectvo*. Horolezectvo môžeme deliť podľa terénu, v ktorom sa lezie napr. lezenie na umelých stenách, bouldering, športové lezenie krátkych ciest na skalách, pieskovcové lezenie, lezenie v horách, bigwall, ľadovcové lezenie, drytooling, výškové horolezectvo, závodné lezenie, rychlolezenie a ďalšie. Horolezci sa niekedy označujú len ako lezci. Pre pohyb v horách sa tiež používa označenie alpinizmus, skialpinizmus (kombinácia horolezectva a lyžovanie).

Rôzne podmienky lezenia so sebou prinášajú rôzne problémy či taktiky pri ich prekonávaní. Všeobecne horolezectvo v horách sa spája s náročnejšími klimatickými podmienkami,

väčšími nárokmi na odolnosť lezca a väčším nebezpečenstvom. Vysoká nadmorská výška znamená znížený tlak, nedostatok kyslíka a riziko výškovej choroby. Základom pohybu pri lezení je pravidlo troch pevných bodov, niektoré pokročilejšie techniky však nevyžadujú oporu troch končatín pri pohybe. Horolezci väčšinou používajú horolezeckú výstroj na zabránenie úrazu a smrti následkom pádu. Typickými pomôckami horolezeckej techniky sú napríklad lano, úväz, lanová brzda, karabíny, cepín, lezecká obuv (lezky), kriedu (magnézium) a ďalšie technické pomôcky (expresky, blokanty, skoby) či bivakovacie vybavenie a samozrejme lekárnička²³⁴.

Lyžovanie je zimný šport. Potrebne sú kvalitné lyže a lyžiarky, palice, prilba, vhodné oblečenie prípadne iné bezpečnostné prvky (chrániče, GPS, lavínový vyhľadávač). Počet lyžiarov na zjazdovkách sa každoročne zvyšuje, pre bezpečnosť lyžovania (premávky) boli vypracované pravidlá na zjazdovkách, známe tiež ako „Biely kódex“. Desatoro lyžiara by mal ovládať každý, kto sa chystá na lyžovačku v Alpách. Na zjazdovkách sa stretávajú rôzne zdatní lyžiari. Aby si každý z nich odniesol skvelý zážitok z lyžovačky, je potrebné prežiť deň v zdraví, bez úrazu. Vzájomná ohľaduplnosť všetkých lyžiarov k tomu výrazne prispieva. Pre bezpečnosť na zjazdovkách vytvorila FIS medzinárodne platné pravidlá, tzv. biely kódex. Každý lyžiar ho musí ovládať, aby poznal svoje práva, ale hlavne povinnosti.

Z bieleho kódexu vyplýva trestno-právna zodpovednosť pre každého lyžiara a snowboardistu, či sa s kódexom oboznámil, alebo nie. Žiadne pravidlá nezaručia bezpečnosť lyžiara na 100%, preto lyžiar lyžujúci v zahraničí by mal uzavrieť príslušné poistenie, ktoré minimálne zahŕňa úraz, liečebné náklady a poistenie vlastnej zodpovednosti za spôsobené škody. Pozor, kto chcete lyžovať mimo zjazdoviek (freeride), mal by uzavrieť špeciálne poistenie.

Biely kódex - pravidlá pre lyžiarov, 10 základných pravidiel:

1. Ohľaduplnosť k iným - každý na lyžiarskej trati je povinný správať sa tak, aby neohrozil ani nepoškodil zdravie alebo život, alebo nespôsobil škodu sebe alebo inému napr. nebezpečným štýlom jazdy, nevhodným lyžiarskym vybavením, nesprávne odloženým lyžiarskym vybavením, zníženou schopnosťou reakcie a odhadu (únava, choroba, alkohol, drogy a pod.)
2. Kontrola rýchlosti a spôsobu jazdy – lyžiar musí prispôbiť rýchlosť a štýl jazdy svojim schopnostiam, terénu, počtu lyžiarov na zjazdovke, ale aj poveternostným podmienkam.
3. Voľba stopy / smeru jazdy – lyžiar prichádzajúci zhora je zodpovedný za všetkých ktorí lyžujú pod ním, musí svoj smer jazdy voľiť tak, aby neohrozil pred ním jazdiaceho lyžiara.

²³⁴ Horolezecká škola Slovenského horolezeckého spolku JAMES, *Metodický materiál pre inštruktorov základný horolezecký kurz*, Bratislava 2019, https://james.sk/file/metodika/MCI_mmleto.pdf [dostup: 20.10.2021].

Lyžiar, ktorý jazdí za iným lyžiarom, musí dbať na dostatočný odstup, aby lyžiarovi vpredu ponechal voľný priestor pre smer a spôsob jazdy. To predpokladá udržiavanie odstupov a predvídanie úmyslov lyžiara jazdiaceho vpredu, či nižšie.

4. Predbiehanie – predbiehať možno sprava aj zľava s dostatočným odstupom tak, aby predbiehaný lyžiar nebol ohrozený a mal dostatočný priestor pre smer aj spôsob jazdy.
5. Vjazd na trať, rozjazd na trati – každý, kto vchádza na lyžiarsku trať alebo chce po zastavení opäť pokračovať v jazde, je povinný sa rozhliaďnúť, dať prednosť lyžiarom prichádzajúcim zhora a neohroziť lyžiarov pod sebou. Neočakávaný rozjazd lyžiara stojaceho na mieste sa dá len ťažko predvídať a môže spôsobiť zbytočnú kolíziu s prichádzajúcim lyžiarom.
6. Zastavenie a státie – na trati sa nesmie bezdôvodne zastaviť a stáť na zúžených a neprehľadných častiach zjazdoviek. Zvlášť nebezpečné je zastaviť alebo po páde zostať sedieť za terénou vlnou. Lyžiar, ktorý spadol na takomto mieste ho musí čo najrýchlejšie opustiť.
7. Výstup a zostup – osoba, ktorá stúpa nahor alebo schádza po lyžiarskej trati, musí používať okraj zjazdovky.
8. Dodržiavanie značiek na trati - hlavne vo väčších strediskách, kde je viac zjazdoviek bývajú tieto označené značkami s rôznymi upozorneniami o krížení zjazdoviek, označením nebezpečných miest, príkazmi na zníženie rýchlosti, alebo značkami horskej služby či polície. V Alpách sú tieto dodržiavané a dodržiavanie je kontrolované lyžiarskou políciou.
9. Pomoc pri nehodách – každý užívateľ zjazdovky je povinný pri úraze iného lyžiara na trati poskytnúť mu prvú pomoc v rámci svojich schopností a možností vrátane protišokových opatrení (5T)*, označiť miesto nehody nad nehodou (napr. pomocou skrížených lyžiarskych palíc) a oznámiť úraz horskej službe, alebo inej oprávnenej osobe, privolať čo najrýchlejšie odbornú pomoc.
10. Preukaz totožnosti – každý z účastníkov nehody (svedok, poškodený, vinník) sa na výzvu musí legitimovať. V alpských krajinách sa neposkytnutím pomoci, alebo neposkytnutím údajov, či útekom z miesta nehody vystavuje dotýčny trestnému konaniu a následnému stíhaniu. Pri zavinení úrazu pod vplyvom alkoholu nasleduje trestný postih ako pri dopravnej nehode. Poistovne alkoholické úrazy nepovažujú za poistnú udalosť.

V posledných rokoch rastie na popularite *skialpinizmus* teda horské lyžovanie. Hovorí sa, že žiaden zjazd na upravenej lyžiarskej trati vám neposkytuje také hlboké zážitky ako lyžiarska túra, hoci aj krátka. Stačí na začiatok si vyšliapať popri lyžiarskej trati

a potom v panenskom snehu nakresliť svoju stopu. Skialpinizmus je pohyb viazaný na zimný vysokohorský terén, prevažne nad hornou hranicou lesa. Zimné horolezectvo a lyžovanie v neupravenom horskom prostredí za použitia príslušného výstroja umožňuje dostať aj do tých najpanenskejších pohorí. Skialpinizmus je nezávislý na prítomnosti osobných horských dopravných zariadení. Skialpinizmus môžeme vykonávať vo vysokých pohoriach s typickou vysokohorskou prírodou napr. v hôľnych lokalitách či hrebeňoch hôr. Skialpinizmus v chránených lokalitách usmerňujú organizácie ochrany prírody do lokalít, kde by nemalo dochádzať k ohrozeniu vysokohorskej fauny a flóry.²³⁵

Vybavenie na skialpinizmus vyžaduje lyže, stúpacie viazanie, stúpacie pásy, lyžiarske topánky, lyžiarske paličky, výstroj do lavínóznych terénov prípadne aj horolezeckú výstroj.

Bezpečnosť na horách je ovplyvňovaná množstvom prírodných a ľudských faktorov, ktoré by mal každý, kto sa na horách pohybuje brať v úvahu a prísne dodržiavať pokyny horskej služby. Medzi najväčšie nebezpečenstvá, ktoré hrozia skialpinistom patria snehové lavíny. Každý turista, horolezec, skialpinista, či lyžiar vo voľnom teréne, má ovládať základy lavínovej prevencie. Preto je mimoriadne dôležité, aby sa každý skialpinista presvedčil, že ide do bezpečného terénu (vedieť ohodnotiť situáciu, lavínózny terén, stabilitu snehovej prikrývky, snehový profil a snehové vrstvy, informácie od horskej záchranej služby), mal adekvátnu výbavu (lavínový set, lavínový batoh, lopata, sonda, vyhľadávač), poznal pravidlá správania sa, prípadne absolvoval kurz lavínovej prevencie. Je dôležité vedieť aj metódy záchrany v prípade zásahu lavínou - vyhľadávanie pomocou lavínového prístroja (dôležité overiť jeho funkčnosť pred začiatkom športovej aktivity), sondovanie na lavíništi, určenie polohy zasypaného a efektívne metódy jeho vyhrabania, poskytnutie prvej pomoci pri nehode, spôsoby improvizovaného transportu, ako efektívne spolupracovať so zložkami integrovaného záchranného systému a pod.

Speleológia. V zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny²³⁶, sú jaskyne chránené ako prírodné pamiatky a najvýznamnejšie ako národné prírodné pamiatky. Dôležité miesto medzi náučnými lokalitami zaberá 13 sprístupnených jaskýň. Ide o významné geomorfologické javy s bohatou až unikátnou sintrovou, aragonitovou alebo ľadovou výplňou, niektoré sú navyše významné archeologickými, paleontologickými nálezmi alebo kultúrnymi pamiatkami. Keďže jaskyne patria medzi najviac atakované človekom, vyžadujú si osobitnú ochranu. Ich primerané a optimálne využívanie spočíva v sledovaní vplyvu návštevnosti na prírodné prostredie jaskýň, vrátane jej usmerňovania. Všetky sprístupnené jaskyne sú

235 S. Melek, *Skialpinizmus Horské lyžovanie*, 3. vydanie, Tatraplan, 2016.

236 Zákon NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

vyhlásené za národné prírodné pamiatky. Jaskyne si vyžadujú pravidelnú starostlivosť. Prostredníctvom strážcov prírody špecializovaných na ochranu jaskýň – speleologickej strážnej služby - sa jednotlivé krasové územia pravidelne kontrolujú, zabezpečuje sa údržba jaskynných uzáverov a kontrola neporušenosti jaskynných ekosystémov. Nemalé úsilie sa vynakladá na každoročné odstraňovanie odpadov z jaskýň, ktoré tam boli navožené alebo nahádzané v minulých desaťročiach. Vážnym ohrozením je znečistenie jaskýň komunálnym, často aj toxickým odpadom a zvyškami po poľnohospodárskej činnosti. Prevažná časť znečistených jaskýň bola lokalizovaná členmi speleologickej strážnej služby. Správa slovenských jaskýň ako odborná organizácia ochrany prírody zodpovedá za ochranu jaskýň a zabezpečuje, aby nedošlo k poškodeniu prírodného krasového fenoménu v podzemí a s ním súvisiacich krasových javov na povrchu. Predmetom ochrany nie je len chemická výplň jaskýň, ale aj živočíšstvo nachádzajúcich sa v podzemí, archeologické a paleontologické nálezy, podzemné vody a pod. Medzi najúčinnšie metódy praktickej starostlivosti o jaskyne patrí uzatváranie ich vchodov.

Správa slovenských jaskýň každý rok zabezpečuje uzávěry najohrozenejších a najhodnotnejších jaskýň. Priorita sa stanovuje podľa stupňa atakovania, ohrozenia a výskytu prírodných či kultúrno-historických hodnôt v jaskyniach podľa výšky finančných prostriedkov. Prevažná väčšina nových uzáverov, ktoré sa v dnešnej dobe budujú, sú z pevného hrubého kovu, s povrchovou antikoročnou úpravou a špeciálnym uzatváracím mechanizmom.

Jaskyne sú však dnes najmä predmetom záujmu špecifickej ľudskej činnosti zvanej speleológia. Je to fyzicky a psychicky náročná činnosť, ktorá prináša z podzemia široko využiteľné poznatky. Tento medzinárodný, zaužívaný výraz má však svoju históriu. Je zložený z dvoch gréckych slov jaskyňa a rozprava. Toto však nebol prvý termín používaný pre výskum jaskýň. Vo Viedni už v roku 1850 vyšiel v tlači článok s termínom Höhlenkunde, znamenajúcim štúdium jaskýň. Neskôršie bol v nemeckej literatúre pre výskum jaskýň používané aj slovo Höhlenforschung. Obidva výrazy sa dodnes používajú. Ďalšie slová, znamenajúce výskum jaskýň boli caveológia a grottológia. Grottisime bol špecifický výraz pre športovú časť grottológie. Žiadne z týchto slov však nebolo medzinárodne zaužívané a akceptované. Niekedy v roku 1890 francúzsky prehistorik E. Rivièra začal používať výraz speleológia. Toto slovo vyjadrujúce prieskum jaskýň sa presadilo ako medzinárodné, až potom, ako ho prezentoval v roku 1893 E. A. Martel na zasadnutí Francúzskej asociácie pre rozvoj vedy.

Začiatkom roku 1879 bola vo viedenských novinách publikovaná krátka správa pre záujemcov o výskum jaskýň. Ohlas bol dobrý a tak koncom roku 1879 bola založená vo Viedni prvá reálna spoločnosť združujúca záujemcov o prieskum rakúskych jaskýň. Na Slovensku už

v roku 1930 vzniklo v Liptovskom Mikuláši Múzeum slovenského krasu, ktoré zhromažďovalo a spracovávalo dostupné informácie o krase a jaskyniach. V roku 1944 vznikol Jaskyniarsky zbor Klubu slovenských turistov a lyžiarov, ktorý sa v roku 1949 pretransformoval na Slovenskú speleologickú spoločnosť. V susedných Čechách, hoci tu má speleologický výskum väčšiu tradíciu vznikla Česká speleologická spoločnosť až v roku 1978.

Jaskyniari vykonávajú základný povrchový i podzemný prieskum (rekognoskáciu), robia sprievodnú i umeleckú fotodokumentáciu, realizujú meranie a mapovanie, vyhotovujú presnú lokalizáciu speleologicky dôležitých povrchových i podzemných krasových útvarov na speleologických, topografických, geologických či geomorfologických mapách. V súčasnosti si prieskum jaskýň vyžaduje okrem klasických aj nové postupy a novú techniku (napr. 3-D skener, georadar, digitálne zameriavače, meračské softvéry). No na to, aby človek objavil novú jaskyňu a dôkladne zdokumentoval situáciu na povrchu i v podzemí, stále úplne postačujú obligátne nástroje: lano, štangľa, vedro, karabíny, kladky, popruhy, sieť, poľná lopatka, rýľ, čakan či geologické kladivo, resp. prístroje: banícka meračská súprava, meračský zápisník, ceruza, pauzovací papier, kalkulačka a technické perá. Moderná technika síce urýchľuje napr. meranie, ale núti jaskyniara investovať do mimoriadne nákladného vybavenia (počítač do terénu, digitálny zameriavač, smartfón) a riskovať ich poškodenie v náročných, nehostinných podmienkach jaskyne.

Horská záchranná služba vykonáva svoju záchrannú činnosť vrátane jaskýň a priepastí. Metodické techniky a postupy záchrannej činnosti vychádzajú z francúzskej školy speleologickej jednolanovej techniky. Materiálne a technické vybavenie sa postupne buduje a dopĺňa tak, aby bolo kompatibilné s materiálmi používanými pri záchrannej činnosti v jaskyniach v krajinách EÚ. Metodickú činnosť, školenia a cvičné akcie zastrešuje školiace stredisko HZS.

Speleológia je systematická činnosť zameraná na komplexné poznávanie krasových procesov a s tým je spojený plošný pohyb po teréne v lete, zime, za sucha i za povodní, aktivity v podzemí súvisia s archeológiou, paleontológiou, hydrológiou, zoológiou, históriou a inými vednými disciplínami. Jaskyne, priepasti, vyvieračky a povrchové krasové útvary sú situované v krajine na rôznych miestach, od kameňolomov, tunelov, ľudských sídiel až po neprístupné bralá vo vysokohorskom teréne.

Bezpečnostné zásady v jaskyniarstve²³⁷:

1. Do jaskyne nechod sám.

²³⁷ Slovenská speleologická spoločnosť, *Zásady bezpečnosti pri jaskyniarskej činnosti*, <https://sss.sk/zasady-bezpecnosti-pri-jaskyniarskej-cinnosti/> [dostep: 20.10.2021].

2. Upovedom niekoho na povrchu, kedy sa vrátite z akcie a čo robiť, ak sa v stanovenom čase nevrátite.
3. Okrem spoľahlivého svetla si vezmi aj funkčné záložné svetlo.
4. Do jaskyne choď primerane vystrojený – základom je prilba, pevná obuv a kombinéza.
5. Oboznám sa vopred s jaskyňou, zisti možné riziká. Pri možnosti zaplavenia zisti predpoveď počasia a ak hrozí zatopenie, akciu odlož.
6. V jaskyni dbaj na rady skúsenejších jaskyniarov, dodržiuj pokyny vedúceho akcie, ak je určený.
7. Po jaskyni sa pohybuj rozvážne, neohrozuj seba ani ostatných – nehýb zbytočne kameňmi, pri zostupe sa snaž nezhodiť ani menší kameň na osobu pod sebou.
8. Nepreceňuj svoje fyzické možnosti – nesnaž sa preniknúť úžinou, preplávať jazero, ísť po lane bez pomôcok a pod., ak máš pochybnosti o zdolaní prekážky. Pri nastupujúcej únave požiadaj o návrat.
9. Vertikálne úseky vystrojené lanami prekonávajú len po primeranom výcviku, pri pohybe po dlhšom pevnom a lanovom rebríku buď pripravený sa ísť.
10. V prípade úrazu alebo inej nehody poskytni prvú pomoc a po zabezpečení postihnutého privolaj záchrannú službu – volaj 112, prípadne horskú záchrannú službu 18300 – čísla pre Slovensko.

Každý kto sa chce venovať jaskyniarstvu by mal okrem poznania spomínaných zásad absolvovať kurz jaskyniarstva, organizovaný jaskyniarskymi organizáciami (spolkami). V prednáškach sa frekventanti kurzu oboznámia so vznikom a ochranou krasu a jaskýň, s bezpečnosťou pri jaskyniarskej činnosti a s fungovaním speleológie v krajine a vo svete. Praktická časť pozostáva zo základných techník pohybu v jaskyni, predstavenie jednolanovej techniky ako aj základov mapovania a fotografovania v podzemí. Toto všetko vykonávajú skúsení lektori, jaskyniari a aj odborníci z jednotlivých vedných disciplín. Po absolvovaní kurzu sa frekventant môže prihlásiť za člena – čakatela vybranej jaskyniarskej skupiny.

Obrázok 5. Sprievodca vysvetľuje základné zásady správania sa návštevníkom jaskyne – Brestovská jaskyňa, Zuberec, Slovensko

Zdroj: <https://sss.sk/zasady-bezpecnosti-pri-jaskyniarskej-cinnosti/>

Horská cyklistika. Neodmysliteľnou športovou aktivitou je horská cyklistika. Horskú cyklistiku môžeme charakterizovať najmä terénom (prostredím), v ktorom sa cyklista pohybuje – zväčša lesné a horské cestičky, cyklotrasy. Horská cyklistika sa dá rozdeliť najmä podľa druhu používaného bicykla v teréne najčastejšie na klasické cross country, downhill, enduro či gravel. Obľúbené preteky v horskej cyklistike sa označujú ako maratón, pričom jazdci absolvujú dlhšie trate v rádovo desiatkach kilometroch. Horský bicykel, niekedy skrátene MTB (z angl. mountain bike), je bicykel navrhnutý na jazdu v prírodnom alebo umelom teréne mimo udržiavaných ciest, skákanie a prekonávanie terénnych prekážok. Horský bicykel je svojou konštrukciou schopný odolávať zvýšenému namáhaniu pri používaní. Práve spojenie horského bicykla a prírody podnecuje vykonávať športové aktivity ako napríklad horská cyklistika, resp. cykloturistika. Cykloturistika sa delí podľa množstva vezených vecí na dve kategórie:

- na ľahko, cyklista vezie len veci, ktoré potrebuje počas jazdy. Uplatňuje sa pri jednodňových výletoch buď z jedného bodu, alebo v kombinácii s prepravou automobilom, vlakom alebo sezónnym cyklobusom. Cestovné kancelárie ponúkajú tento spôsob aj u viacdenných zájazdov, kedy batožinu s ostatnými vecami preváža na miesta nocovania sprievodné vozidlo.
- na ťažko, cyklista si vezie všetky veci pre viacdennú cestu na bicykli. Spravidla sa využívajú vaky, umiestnené na zadnom nosiči, prípadne aj v kombinácii s taškami na nosiči na prednej vidlici.

Okrem bežných turistických potrieb sa najmä pre náročnejšie cesty používa špeciálne cykloturistické vybavenie, najmä:

- bicykel s dostatočne robustnou konštrukciou, prispôbenu na umiestnenie nákladu; cestovatelia, ktorí vozia náklad až niekoľko desiatok kilogramov majú špeciálne kolesá alebo ich úpravu,
- nosiče batožiny: zadný nosič s dostatočnou tuhosťou zamedzujúci rozkmitaniu nákladu a predný nosič pre bočné vaky s ťažiskom blízko stredu predného kolesa,
- vaky (brašne): dostatočne priestranné a odolné proti vlhkosti; používajú sa aj nepremokavé návleky alebo vodotesné brašne s rolovacím uzáverom; na riadidlá možno umiestniť tašku napr. s polstrovanou vložkou pre fotoaparát a s priehľadným nepremokavým puzdrom na mapu či GPS navigáciu,
- cyklopríves na prepravu detí alebo nákladu; jeho nevýhody sa prejavujú v náročnejšom teréne a pri prenášaní a prevážaní,
- náradie umožňujúce opravu a údržbu bicykla, vrátane opravy defektu duše; najmä na cesty do málo civilizovaných oblastí sa vozia aj náhradné diely, vrátane napr. plášťov bicyklov,
- osvetlenie: nepredvídateľné udalosti (porucha, nepriaznivé počasie) a ďalšie okolnosti si vyžadujú dostatočné osvetlenie pre večerné dochádzanie a hľadanie miesta na prenocovanie,
- cyklistický počítač pre sledovanie najjazdených kilometrov a iných parametrov,
- stan: existujú špeciálne stany s predsieňou pre uloženie bicyklov.

Vo vysokých rýchlostiach či v rozbitom teréne môže častejšie dochádzať k nehodám, ktoré si častokrát vyžadujú aj lekársku pomoc. Bežné odreniny si najčastejšie cyklisti ošetrí samí (ak počítame, že cyklista je vybavený lekárničkou). Na bicykli treba myslieť na ochranu svoju a svojho okolia. Preto je nevyhnutné mať na sebe ochranné prvky, ktorých základ tvorí jednoznačne kvalitná a na hlave nasadená a upevnená cyklistická prilba (existujú rôzne typy prilieb podľa druhu cyklistiky). Ďalšími ochrannými prvkami sú cyklistická rukavice, pevná obuv a okuliare. Pri horskej cyklistike sa môžeme stretnúť aj s dodatočnými chráničmi kolien a laktov, či chráničov chrbtice, batohov s chráničom a pod. Dostatočné bezpečnostné prvky môžu zachrániť život cyklistu pri páde. Treba však myslieť aj na bezpečný bicykel (schopný jazdy s funkčnými brzdami, neopotrebovanými plášťami, pravidelne servisovaný a pod.). Niekedy aj banalita akými sú odrazy a svetlá môže pomôcť pri neosvetlenej časti trasy, pri vjazde na vozovku, pri zlých svetelných podmienkach a pod.

V prípade pádu, zranenia na bicykli platí niekoľko zásad:

- ak idem na bicykli sám, je potrebné niekomu blízkemu oznámiť, kam mám namierený, približné časové rozmedzie návratu, a ďalšie dodatočné informácie, ktoré by v prípade potreby blízky potreboval,
- na bicykel si beriem so sebou vodu, prípadne jedlo - závisí podľa dĺžky (doby trasy), plánovaných zastávok a pod.,
- nezabudnúť na základnú lekárničku v prípade pádu či iného zranenia,
- dôležité je mať nabitý mobilný telefón, ideálne s vhodnou mapovou aplikáciou, prípade aplikáciou horskej záchranej služby,
- neisť do horského prostredia bez vlastných skúseností, ale radšej s niekým skúseným,
- častokrát dochádza k dehydratácii organizmu a vplyvom únavy (športovej aktivity) môže dôjsť k tzv. hladákom, kedy je cyklista veľmi unavený a zároveň hladný a dehydrovaný, v takomto stave môže dôjsť k strate vedomia, pádu a zraneniu, je dôležité preto pravidelne dopĺňať tekutiny, jedlo a rôzne doplnky výživy,
- v prípade zmeny počasia je výhodné mať so sebou cyklistickú bundu, či iné vhodné oblečenie do zlého počasia,
- cyklista by mal vedieť kde sa v aktuálnej situácii nachádza, ak dôjde ku zraneniu a potrebuje zavolať pomoc, mal by mať aspoň prehľad odkiaľ vyrazil, cez ktoré body prechádzal a pod., výhodné je použiť spomínanú mapovú aplikáciu s GPS.

V prípade potreby pomoci Horskej záchranej služby (18300) nastávajú prípady ako krvácania, zlomeniny, straty vedomia a ďalšie. Príkladom je pád cyklistu pod Martinskými hoľami na Slovensku zo dňa 29.8.2020. Správa HZS znie: *V popoludňajších hodinách bol na tiesňovú linku HZS „18300“ nahlásený pád cyklistu na žltom turistickom chodníku pod Martinskými hoľami. Muž si pri páde spôsobil hlbokú bodnú ranu v oblasti stehna s masívnym krvácaním. Našťastie sa tam s ním nachádzal aj kamarát, ktorý je lekár a poskytol mu prvú pomoc. Na miesto okamžite smerovali záchranári HZS slúžiaci na Martinských holiach a posádka RLP. Obe skupiny záchranárov prišli k zranenému v krátkom časovom slede. Po ošetrení posádkou RLP bol na nosidlách UT 2000 horskými záchranármi transportovaný k sanitke RLP a prevezený do nemocnice v Martine.*

Obrázok 6. Pád cyklistu pod Martinskými hoľami

Zdroj: Horská záchranná služba, Archív udalostí, www.hzs.sk [dostep: 20.10.2021].

Ďalším adrenalínovým športom je paraglajding. Je to letecký šport, ktorý pre pohyb vo vzduchu využíva špeciálne skonštruované krídlo z tkaniny, ktorá neprepúšťa vzduch a pri svojom doprednom pohybe sa nafukuje do aerodynamického tvaru, pričom nesie na šnúrach upevnenú sedačku, v ktorej sedí, alebo leží pilot tohto zariadenia. Lietanie na padákovom klzáku využíva vztlak, ktorý vzniká prúdením vzduchu pri doprednom pohybe krídla. Na spodnej strane prúdi vzduch pomalšie, vrchná strana krídla, ktoré v priereze tvorí aerodynamický tvar, má zaoblenie a tu prúdi vzduch rýchlejšie, čím vytvára vztlak, ktorý krídlo nadnáša, a tým umožňuje jeho let. Aerodynamický tvar krídla dostane tým, že do jeho komôr sa pri doprednom pohybe dostáva vzduch, ktorý toto špeciálne skonštruované krídlo nafukuje, a tým vytvára jeho nosnú plochu. Padákové krídla (kľzavé padáky) sa využívajú v parašutizme aj v paraglidingu. Na rozdiel od parašutistických krídel majú paraglidingové krídla okrem iného najmä väčšiu kľzavosť a iný spôsob aktivácie k letu.

K tomu, aby sa pilot a jeho padákové krídlo mohlo pohybovať vo vzdušnej hmote - vzduchu, čiže letieť, musí sa do vzduchu dostať. Pilot musí pred samotným štartom vykonať 5-bodovú kontrolu, pričom kontroluje okolie, vrchlík, šnúry, karabíny, postroj a jeho upevnenie. Poznáme dva druhy štartu, ktoré sú nasledovné: dopredný štart a krížový štart. Dopredný štart je vhodný za bezvetria alebo za slabého protivetra. Pilot sa po príprave na štart rozbieha dopredu, pričom kontroluje celý priebeh štartu a má vždy možnosť prerušiť celý akt. Krížový štart je taký, pri ktorom sa využíva vietor a pilot sa ku krídlu, ktoré je rozprestreté na štartovej ploche, obráti tvárou. Priebeh štartu kontroluje tak, že má v zornom poli celé krídlo a keď je krídlo po zdvihnutí už v letovej polohe, otáča sa do smeru letu a rozbieha sa. Podmienkou pre dobrý štart sú vhodné klimatické podmienky, svahovitý terén a prevýšenie terénu. Na dlhých rovných úsekoch

(väčšinou letiská) je možné štartovať ťahom lana pomocou navijaku, podobne ako u vetroňov. Pilot je vzdialený od navijaku viac ako kilometer. Lano sa navíja na navijak vybavený motorom alebo sa odvíja za autom alebo člnom. Takto môže pilot za dobrých podmienok dosiahnuť výšku vypnutia porovnateľnú so štartom z kopca. Pristátie je umožnené tým, že krídlo svojim opadavým letom znižuje letovú výšku a približuje sa k zemi. Pilot vo vhodnom okamihu zníži rýchlosť krídla zatiahnutím oboch riadičiek, vysunie sa zo sedačky a dopadne na nohy, pričom podľa potreby pobežne. Miesto pristátia je označené veterným rukávom alebo iným vhodným ukazovateľom smeru vetra. Pilot pristáva proti vetru, čím zníži pristávaciu rýchlosť.

Vzhľadom na to, že pri rozširovaní sa tohto druhu športu v minulosti nebol dostatok znalostí, používali sa padákové krídla neoverených konštrukcií, neodskúšané, často sa vyskytovali úrazy a tiež úmrtia. Výsledkom je názor v spoločnosti, že tento šport je nebezpečný a rizikový. Rozvojom techniky, testovaním krídel a ich schvalovaním skúšobňami sa podstatne znížilo riziko úrazov. Taktiež školenie začínajúcich pilotov v kurzoch, testy a učenie kvalitnými inštruktormi zvýšilo bezpečnosť tohto športu. Je dokázané, že závady na padákových krídlach a ich prislúšenstve sa podieľajú na úrazoch 5%, zvyšok tvoria chyby pilota, podcenenie reálnej situácie v ovzduší, nedostatočná prax, nevhodné oblečenie a obuv a pod. Pri porovnaní s inými športmi je lietanie na padákovom krídle relatívne bezpečný šport a úrazovosť nie je vyššia ako v iných bežných športoch. Za letu, po štarte, alebo pri pristátí môže vplyvom nesprávneho zásahu pilota do riadenia alebo počas letu vplyvom turbulentných závanov dôjsť k neštandardnej situácii správania sa krídla. Krídlo za takejto situácie stratí svoj aerodynamický tvar, začne sa prepadať a nie je schopné ďalšieho letu. K tomu, aby krídlo nadobudlo svoj pôvodný tvar je potrebný správny zásah pilota. Krídlo už vzhľadom na svoju konštrukciu má vlastnosť vrátiť sa do letového stavu, pričom pilot má svojim zásahom napomôcť tomuto procesu. Z hľadiska neštandardného sa správania krídla je potom niekoľko krízových stavov - prepadávy let, negatívna špirála, zaklapnutie jednej alebo oboch strán krídla a ďalšie. Pri celkovom zbortení sa krídla a nebezpečenstve pilot musí použiť záchranný padák, ktorý umožní jeho bezpečné pristátie.

Pilot potrebuje na to, aby sa mohol orientovať počas letu, niektoré prístroje, ktoré mu uľahčia rozhodovanie. Veľmi dôležitý je prístroj nazvaný altovariometer, ktorý ukazuje a zvukom signalizuje, či pilot so svojím krídlom stúpa alebo klesá, zároveň prístroj zaznamenáva niektoré ďalšie údaje – nadmorskú výšku alebo výšku nad terénom, čas letu a iné, ktoré sú rozdielne podľa výrobcu a vyhotovenia. Ďalej pilot používa GPS prístroj, rýchlomer, kompas a iné. Na komunikáciu používa pilot vysielačku alebo mobilný telefón.

Pilot má pre pohyb vo vzduchu použiť vhodné oblečenie, najlepšie viacvrstevnú kombinézu, kuklu na tvár, prilbu na ochranu hlavy a vhodnú obuv. Obuv má byť vysoká, so spevnenými

bočnými stenami, aby chránila členkovú časť. Používa sa obuv priamo určená na tento účel. Nie je vhodná obuv turistická a podobná, ktorá nechráni členkovú časť chodidla. Prilba a okuliare chránia tvár pred účinkami vetra, ultrafialového žiarenia a pred úrazom hlavy. Používa sa špeciálna prilba, určená na lietanie na padákovom krídle, motoristická alebo cyklistická prilba nie je vhodná. Okuliare sú vhodné také, ktoré majú oblé sklá. Pri voľbe obuvi a oblečenia je potrebné vychádzať z toho, že stúpaním vo vzdušnej vrstve o 100 metrov sa znižuje teplota vzduchu cca o 1 stupeň. Nemenej dôležité sú pevné rukavice (textilné, alebo kožené), ktoré chránia celý povrch ruky.

Výcvik pod dozorom školiteľov alebo inštruktorov

Školiace stredisko HZS, na základe vyhlášky č. 23/2006 Z.z. Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 11. januára 2006, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z.z. o Horskej záchrannej službe v znení neskorších predpisov²³⁸, vykonáva školenia a preskúšania na získanie a obnovu odbornej spôsobilosti v nasledovných druhoch záchranných činností:

- základná záchranná činnosť,
- pozemná záchranná činnosť,
- záchranná činnosť pomocou vrtuľníka lanovou technikou,
- jaskynná záchranná činnosť,
- záchranná činnosť v lavíne,
- záchranná činnosť pomocou lavínového a pátracieho psa,
- záchranná činnosť na lyžiarskej trati

Špecializovanú prípravu alebo školenie pre verejnosť vyhlasuje riaditeľ Školiaceho strediska minimálne 1 mesiac pred termínom podania žiadosti prostredníctvom internetovej stránky www.hzs.sk, v sekcii Školenia. *Odbornú spôsobilosť na záchranné činnosti je možné získať špecializovanou prípravou a následnou skúškou.* Špecializovaná príprava je vykonávaná formou kurzov, pričom kurz je rozdelený na viac častí a nesmie trvať dlhšie ako 1 mesiac. Špecializovaná príprava, ktorá spravidla pozostáva zo zimnej a letnej časti spravidla začína zimným kurzom a následne pokračuje letným kurzom. Špecializovaná príprava

²³⁸ Vyhláška č. 23 z roku 2006 Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe v znení neskorších predpisov.

nesmie trvať dlhšie ako 18 mesiacov. V opačnom prípade sa špecializovaná príprava musí opakovať. Obsah a rozsah špecializovanej prípravy a skúšky určuje Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Špecializovanú prípravu u jedného inštruktora alebo garanta vykonáva spravidla 6 žiadateľov. Po úspešnom absolvovaní kondičnej a technickej previerky, špecializovanej prípravy, praktickej skúšky a teoretickej skúšky uchádzač získava odbornú spôsobilosť v príslušnej záchrannej činnosti.

Podmienkou na zaradenie do procesu na získanie titulu inštruktora je minimálne 5 ročná prax v príslušnej záchrannej činnosti. Za prax sa považuje aktívna účasť na záchranných akciách, pri ktorých boli použité postupy z príslušnej odbornej spôsobilosti na záchrannú činnosť. Výber adeptov je vykonaný na základe výsledkov práce a schopností jednotlivých odborne spôsobilých osôb alebo na základe žiadosti alebo odporúčania inštruktora, prípadne iných osôb, ktoré posúdia individuálne členovia výberovej komisie. Každý adept musí preukázať pedagogické schopnosti, účelné a zrozumiteľné spájanie slovného popisu s predvádzaním jednotlivých krokov činnosti, všeobecný rozhľad v oblasti horskej záchrany, horolezectva, skialpinizmu, zdravotníctva, Integrovaného záchranného systému. Preukázanie je na základe ľubovoľnej prezentácie.

Obrázok 7. Osvedčenie odbornej spôsobilosti záchranná činnosť

Zdroj: Zákon NR SR č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchrannej službe

Inštruktora lezenia na umelých stenách je oprávnený samostatne viesť výcvik lezenia na umelých lezeckých stenách umiestnených v interiéri aj exteriéri a na mobilných i pevných

lanových prekážkach. Pod vedením inštruktora skalného lezenia sa môže podieľať na výcviku lezenia jedno dĺžkových ciest v skalných oblastiach nevelhorských terénov.

Inštruktor skalného lezenia je oprávnený samostatne viesť výcvik lezenia v skalných oblastiach nevelhorských terénov, výcvik na ferratách, na všetkých umelých stenách a na mobilných i pevných lanových prekážkach. Pod vedením inštruktora horolezectva sa môže podieľať na vedení horolezeckého výcviku v skalných terénoch vo veľhorách v letnom období.

Inštruktor horolezectva je oprávnený viesť výcvik lezenia vo všetkých terénoch nevelhorských aj veľhorských oblastí (skala, sneh, ľad, mixový terén, ľadovcový terén) a vo všetkých druhoch lezeckých a horolezeckých aktivít – umelé steny, lanové prekážky, ferraty, skalné lezenie, lezenie v horách v letných i zimných podmienkach.

Inštruktor skitouringu (skialpinizmu) je oprávnený viesť začiatočnícke a základné kurzy v neľadovcových terénoch s obťažnosťou do stupňa S3 podľa Traynardovej stupnice vrátane v rozsahu osnovy výcviku, bez použitia lanových techník a pohybovať sa v rámci výcviku na všetkých značkovaných prístupových turistických trasách k vysokohorským chatám v súlade s príslušným návštevným poriadkom²³⁹.

Charakteristika kurzov horolezeckej školy – príklady kurzov²⁴⁰. Odporúčaný obsah základného výcviku skalného lezenia. Základný výcvik v skalnom lezení je možné realizovať v rôznych formách. V kontinuálnom kurze sa na jeho zvládnutie odporúča minimálne 6 dní. Pri výcviku v kluboch je vhodné jednotlivé súčasti obsahu výcviku zaraďovať opakovane v následných výcvikových dňoch. Výcvik je rovnako možné rozdeliť do niekoľkých súvislých celkov. Optimálne do dvoch trojdňových alebo troch dvojdňových.

Základný kurz lezenia na skalách je akousi „vstupnou bránou“ do sveta horolezectva, kde sa účastník zväčša prvýkrát zoznamuje so základnými pojmami, pohybmi, pohľadom zo skalnej steny do hĺbky, materiálom a aj partiou rovnako spriaznených ľudí. Kurz je dobrým odrazovým mostíkom aj pre tých, ktorí chcú svoje horolezecké kroky smerovať do veľhôr.

Základný horolezecký kurz – letná časť. Záujemca o tieto kurzy, nemusí mať žiadne predchádzajúce horolezecké skúsenosti, lebo kurz je základnou abecedou horolezectva v stredných veľhorách. V programe sú zaradené tri turnusy v rozličných termínoch a už pravidelne si získavajú záujem mladých adeptov horolezectva. Účastníci absolvujú výučbu horolezeckej náuky v teoretickej časti i veľa praktických skúseností vo výcvikovej časti kurzu. Počas kurzu sa vylezie toľko horolezeckých túr, koľko umožní počasie a na nich vždy dvaja účastníci kurzu tvoria lanové družstvo s jedným inštruktorom. Je to veľmi efektívny

²³⁹ Horolezecká škola Slovenského horolezeckého spolku JAMES, *Metodický materiál pre inštruktov základný horolezecký kurz*, Bratislava 2019, https://james.sk/file/metodika/MCI_mmleto.pdf [dostup: 20.10.2021].

²⁴⁰ Horolezecká škola encián, *Charakteristika kurzov*, 2021, <http://www.encián.pksoft.sk/char.php> [dostup: 20.10.2021].

a bezpečný spôsob výuky. Absolvent tohto kurzu si domov odnáša odpoveď na otázku čo je to letné horolezectvo.

Základný horolezecký kurz - zimná časť je určený predovšetkým pre absolventov letných horolezeckých kurzov, ktorí chcú spoznať aj čaro zimného tatranského horolezectva. Kurz prebieha v Doline Zeleného plesa, kde terény umožňujú zoznámiť sa s pohybom na snehu, v kombinovanom skalno-snehovom teréne i s lezením vodných ľadopádov. V teoretickej časti kurzu účastníci získajú poznatky o technike lezenia, zimnom výstroji, druhoch snehu, podmienkach vzniku lavín, o prevencii i záchrane postihnutých lavínou, aj z histórie zimného horolezectva v Tatrách i iných horstvách Európy a sveta. Absolvent zimného horolezeckého kurzu získa kompletný základ pre svoje ďalšie horolezecké pôsobenie v letných aj zimných Vysokých Tatrách.

Kurz ľadovcovej techniky je už vyššou školou horolezeckej abecedy. Doporučuje sa absolventom letného aj zimného kurzu vo Vysokých Tatrách, ktorý túžia zoznámiť sa s novým veľhorským fenoménom - ľadovcom. Kurz im umožní spoznať vlastnosti ľadovca, lezenie a zaistovanie na ňom, naučí ich poskytnúť pomoc alebo i záchranu partnerovi po „páde“ do ľadovcovej trhliny a súčasťou programu sú aj výstupy na niektoré vrcholy vo Vysokých Taurách v rakúskych Alpách.

Základný kurz skialpinizmu je príležitosťou získať teoretické vedomosti i praktické skúsenosti o tomto druhu horolezectva. Účastník kurzu absolvuje teoretické prednášky aj niekoľko túr v terénoch s miernejším i strmším sklonom, výcvik v pohybe s mačkami a čakanom vrátane zlaňovania s lyžami, improvizovanú záchranu a transport „poraneného“, nácvik používania lavínového hľadača osôb. Tento kurz patrí k veľmi obľúbeným a uznávaným podujatiam našej školy.

Základný kurz lezenia na skalkách pre rodičov a deti je príležitosťou zoznámiť sa deťom vo veku 9 - 14 rokov so základnými pravidlami lezenia na nevelhorskom teréne - skalkách. Naše skúsenosti ukazujú, že mládež v tomto veku citlivo a s nadšením vníma lezenie na im prímeranej úrovni a z kurzu si odnášajú hlboké zážitky. Program kurzu sa vyvíja paralelne pre deti, ktorým sa venujú inštruktori, aj ich rodičov, ktorí si buď môžu zaliezť sami, ale pri nedostatočných alebo žiadnych skúsenostiach, môžu sa tiež zveriť do rúk inštruktora. Cieľom je ukázať možnosti zaujímavej aktivity pre mladé rodiny.

Zdokonaľovací horolezecký letný a zimný kurz. Mnohí, ešte neorganizovaní absolventi letných kurzov, stávajú sa potom členmi horolezeckých klubov a oddielov. Teoretická výučba je iba doplnkom a v programe dominuje prax, čiže horolezecké výstupy. Pôsobenie inštruktora je aj tu samozrejmé, ale jeho poslaním je viac iba dohliadať, na svojich zverencov, ktorí už musia prejavovať dosť zreteľné znaky svojej horolezeckej samostatnosti.

Kurz skialpinizmu v ľadovcovej oblasti je to zdokonaľovací kurz určený tým, ktorí snívajú o podnikaní na lyžiach v ľadovcovom teréne, kde sa od človeka vyžaduje, aby oproti našim terénom navyše ovládal pohyb v družstve na lane a to pri výstupoch i zjazdoch, schopnosť poskytnúť pomoc partnerovi po páde do ľadovcovej trhliny, rovnako aj pohyb a zaistovanie na ľadovci bez lyží. Kurz sa uskutoční v rakúskych Alpách, kde je možnosť uskutočniť viacero lyžiarskych túr na trojtisícové vrcholy.

Príprava na pobyt a pohyb vo vysokohorskom prostredí – príklady kurzov. Základná príprava – kurz Základy vysokohorskej turistiky (VhT) poskytuje účastníkom základné teoretické vedomosti a praktické zručnosti potrebné pre bezpečné a metodicky správne vykonávanie VhT. Má letnú a zimnú časť, každá v trvaní 2. dní. Základná príprava je určená pre vysokohorských turistov a horolezcov všetkých vekových a výkonnostných skupín, ktorí chcú vykonávať VhT bezpečne a kvalifikovane.

Kvalifikačná príprava – odbornej spôsobilosti inštruktor vysokohorskej turistiky I. kvalifikačného stupňa a inštruktor vysokohorskej turistiky II. kvalifikačného stupňa. Absolventi kvalifikačnej prípravy sú špecializovaní odborníci, ktorí majú zodpovedajúce teoretické poznatky, praktické skúsenosti a zručnosti, ktoré im umožňujú viesť základnú prípravu na rôznych úrovniach (v závislosti od kvalifikačného stupňa). Inštruktori sa tiež podieľajú na vedení VhT túr doma aj v zahraničí. Kvalifikačná príprava je vhodná pre skúsených a zdatných jedincov, ktorí majú ambície odovzdať svoje poznatky ďalej a byť vzdelanou a skúsenou oporou pre svojich priateľov pri náročnejších túrach.

Program obnovy kvalifikácie – je systém odborných seminárov a periodických skúšok, ktorých významom je pravidelná aktualizácia poznatkov, oživenie zručností a preverenie schopností inštruktora. Služi aj ako mechanizmus, ktorým si inštruktori predlžujú platnosť osvedčenia o odbornej spôsobilosti²⁴¹.

Bezpečnosť osôb v horskej oblasti – dohľad HZS

Na Slovensku podľa zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe²⁴² za účelom zaistenia bezpečnosti osôb v horskej oblasti Horská záchranná služba ustanovuje pokyny Horskej záchranej služby na zaistenie bezpečnosti osôb v horských oblastiach²⁴³.

241 Slovenský vysokohorský a turistický spolok, *Metodika*, <https://www.svts.sk/metodika/> [dostup: 20.10.2021].

242 Zákon NR SR č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe.

243 Pokyny Horskej záchranej služby z 1. 7. 2014 č. 11/2014 na zaistenie bezpečnosti osôb v horských oblastiach.

Pokyny HZS osobám v horskej oblasti. Každá osoba v horskej oblasti (okrem osôb nachádzajúcich sa v osadách, na verejných komunikáciách, zjazdových a bežeckých tratiach) je povinná dodržiavať pokyny horskej služby, riadiť sa výstražnými, informačnými a inými nariadeniami súvisiacimi s bezpečnosťou osôb v horskej oblasti, informovať sa na horskej službe alebo využiť všetky dostupné informačné zdroje o schodnosti chodníkov, lavínovom nebezpečenstve a inej problematike týkajúcej sa bezpečného pohybu, informovať sa o vývoji počasia na webe slovenského hydrometeorologického ústavu alebo horskej služby, správať sa tak, aby nedošlo k ohrozeniu vlastného života, zdravia alebo majetku, ani k ohrozeniu života, zdravia alebo majetku iných osôb, prispôbiť výstroj a výzbroj obtiažnosti vychádzky, túry alebo výstupu (ďalej len „túra“) a poveternostným podmienkam, vziať si na túru lekárničku s prostriedkami na poskytnutie prvej pomoci, zásobiť sa dostatočným množstvom jedla a pitia, prispôbiť obtiažnosť túry svojmu zdravotnému stavu a fyzickej kondícii, nepodnikať túru pri vyhlásení 4. a 5. stupňa lavínového nebezpečenstva, ukončiť túru a vrátiť sa, ak sa počasie zhoršuje, nekráčať v tesnej blízkosti okrajov chodníka, pretože môže dôjsť k jeho zosuvu, neopierať sa o zábradlie, hlavne na exponovaných miestach a nesadať naň, nezaťažovať mosty vo veľkých skupinách a zbytočne sa na nich nezdržiavať, prechádzať letnými snehovými poliami s maximálnou opatrnosťou a nešmýkať sa na nich, pridržiavať sa terénu alebo byť zaistený pri fotografovaní a filmovaní v exponovanom teréne, nehádzať kamene ani iné predmety, neskracovať si chodníky, nepredbiehať sa pri pohybe na úsekoch zabezpečených umelými technickými pomôckami a pohybovať sa tak, aby medzi dvomi kotviacimi prvkami bola len jedna osoba, pri pohybe na lyžiach a bicykli dať prednosť pešej osobe, pohybovať sa len v chodeckom teréne a nad hornou hranicou lesa len po značkovaných chodníkoch. Na túru je vhodné vziať si mobilný telefón, a to najmä vtedy, ak ide na túru len jedna osoba.

Pokyny HZS pre výkon turistiky. Priebeh túry si prezrite na mape alebo v turistickom sprievodcovi. V prípade potreby využite služby horského vodcu alebo horského sprievodcu. Na túru odchádzajte skoro ráno a dokončíte ju do zotmenia. Pri zostupe je nutné rátať s časom rovnajúcim sa asi 70% času výstupu. Pri pohybe v horskom teréne vám chôdzu uľahčí používanie turistických palíc. Na každú túru sa vystrojte primerane ročnému obdobiu, namáhavosti túry a jej dĺžke. Nevyhnutná je obuv s vibramovou podrážkou a plášť do dažďa alebo vetrovka. V chladnejšom počasi alebo pri výstupe na sedlo alebo vrchol sú potrebné aj sveter, čiapka a rukavice. V zimnom období sa odporúčajú stúpacie železá, čakan alebo skladacie palice. Nezabúdajte na jedlo a dostatok tekutín. Na orientáciu použite turistickú mapu (letnú a zimnú), v ktorej sú zakreslené všetky dôležité údaje. Letnú mapu

nikdy nepoužívajte v zime a naopak. Používajte vždy posledné opravené vydanie, vyhnete sa omylom v teréne.

Pokyny HZS pre výkon horolezectva. Činnosť horolezca musí byť v súlade s metodickými pokynmi akreditovaného vzdelávacieho zariadenia v oblasti „horolezectvo“ a medzinárodnej organizácie UIAA. (2) V horolezeckom teréne používajte horolezecký celotelový alebo kombinovaný (sedací a prsný) úväzok, ochrannú prilbu, lano, pomocný horolezecký materiál a prostriedky k výkonu improvizovanej záchranu. Pri výkone horolezectva alebo skalolezectva na zabezpečenie proti pádu a na zabezpečenie postupu používajte certifikovaný materiál označený CE alebo UIAA. Na dlhú túru je nevyhnutnou súčasťou výstroja bivačkový vak. Ak to charakter a obtiažnosť výstupu dovoľuje, plánujte začiatok výstupu tak, aby sa návrat z výstupu uskutočnil za denného svetla. Horolezeckú činnosť nevykonávajte pri zníženej schopnosti spôsobenej najmä vplyvom alkoholického nápoja, omamného prostriedku, lieku, únavy, nevoľnosti, úrazu, zlého zdravotného stavu alebo choroby. Výstup vo vysokohorskom prostredí plánujte primerane svojim schopnostiam, o stupeň menej ako sú lezecké hranice na cvičných skalách. Priebeh výstupu, možnosti ústupu a zostupu preštudujte v sprievodcovi; pri ťažkom výstupe alebo nepriehľadnom teréne prezrite stenu z protiláhlého svahu. Pre orientačne náročný terén si zhotovte náčrtok pre prípad zhoršenej viditeľnosti. Nespoliehajte sa na už jestvujúce istiace body.

Pokyny HZS pre výkon skialpinizmu. Činnosť skialpinistu musí byť v súlade s metodickými pokynmi akreditovaného vzdelávacieho zariadenia v oblasti „horolezectvo“ alebo „skialpinizmus“ a medzinárodnej organizácie UIAA a ISMF. Zvoľte si výstroj a výzbroj podľa snehových podmienok, počasia, obtiažnosti a charakteru plánovanej trasy. Používajte lavínový hľadací prístroj alebo iné zariadenie na ochranu pred lavínami; súčasťou výstroja musí byť lavínová sonda a lopatka. V horolezeckom teréne používajte horolezecký celotelový alebo kombinovaný (sedací a prsný) úväzok, ochrannú prilbu, lano, pomocný horolezecký materiál a prostriedky k výkonu improvizovanej záchranu. Pri výkone skialpinizmu na zabezpečenie proti pádu a na zabezpečenie postupu používajte certifikovaný materiál označený CE alebo UIAA. Na dlhú túru je nevyhnutnou súčasťou výstroja bivačkový vak. Ak to charakter a obtiažnosť výstupu dovoľuje, plánujte začiatok výstupu tak, aby sa návrat z výstupu uskutočnil za denného svetla. Skialpinistickú činnosť nevykonávajte pri zníženej schopnosti spôsobenej najmä vplyvom alkoholického nápoja, omamného prostriedku, lieku, únavy, nevoľnosti, úrazu, zlého zdravotného stavu alebo choroby. Priebeh výstupu, možnosti ústupu, zostupu a zjazd preštudujte v sprievodcovi; pri ťažkom výstupe alebo nepriehľadnom teréne prezrite terén z protiláhlého svahu. Pre orientačne náročný terén zhotovte náčrtok pre prípad zhoršenej viditeľnosti.

Pokyny HZS pre bicyklistov. Bicyklista pri jazde na bicykli musí mať nad ním plnú kontrolu. Pešia osoba má právo prednosti, bicyklista nesmie ohrozovať ani obmedzovať svojou jazdou iné osoby. Používajte ochrannú prilbu; v exponovanom teréne aj chrániče iných častí tela. Nevykonávajte činnosť pri zníženej schopnosti, najmä vplyvom alkoholického nápoja, omamného prostriedku, lieku, únavy, nevoľnosti, úrazu, zlého zdravotného stavu alebo choroby.

Pokyny HZS pre prevádzkovanie leteckých športových zariadení. Letecké športové zariadenia sú padákový klzák bezmotorový, závesný klzák bezmotorový, padákový klzák motorový a závesný klzák motorový (ďalej len „zariadenie“). Pilot zodpovedá za vykonanie letu podľa pravidiel lietania, s výnimkou prípadu, keď si okolnosti vynúti odchýlku od týchto pravidiel v záujme bezpečnosti letu. Pilot musí mať pri vykonávaní letu platný pilotný preukaz alebo preukaz žiaka a platný preukaz letovej spôsobilosti zariadenia (technický preukaz). Cudzí štátny príslušník musí mať doklad rovnocenný preukazu pilota, žiaka, preukazu letovej spôsobilosti, doklad o poistení zodpovednosti za škodu pri prevádzke zariadenia a tiež doklad o svojom poistení pre prípad úrazu. Let na zariadení sa vykonáva podľa pravidiel letu za viditeľnosti, a to od východu slnka do západu slnka a za priamej viditeľnosti. Výnimočne možno let uskutočniť 30 min. pred východom slnka a 15 min. po západe slnka (podľa miestneho poludníka). Pilot a člen posádky nesmú začať let, ak je ich schopnosť znížená, najmä vplyvom alkoholického nápoja, omamného prostriedku, lieku, únavy, nevoľnosti, úrazu alebo choroby. Pred letom a počas letu pilot a člen posádky nesmú požívať alkoholické nápoje, omamné prostriedky alebo lieky znižujúce schopnosť ich výkonu. Pri lete vo výške nad 150 m nad terénom musí byť zariadenie vybavené záchranným systémom a výškomerom. Počas letu je zakázané prelietavať cez diaľnice, cesty I – III triedy a železnice vo výške do 150 m. Počas letu je zakázané vykonávať prudké obraty, ostré zatáčky (viac ako 60°) v blízkosti zeme alebo približovať sa k inému zariadeniu na vzdialenosť menšiu ako 30 m. Každá osoba vykonávajúca činnosť spojenú s prevádzkou zariadenia musí zabezpečiť ochranu svojho zdravia vhodnými ochrannými prostriedkami. Povinnými ochrannými prostriedkami sú ochranná prilba a ochrana očí. Odporúčanými ochrannými prostriedkami sú vhodné oblečenie, vhodná obuv a iné ochranné prostriedky.

Pokyny HZS pre výkon jaskyniarstva. Činnosť jaskyniara musí byť v súlade s metodickými pokynmi speleologickej spoločnosti. Do jaskyne vstupujte najmenej vo dvojici, znalý zásad pravidiel bezpečného pohybu v jaskynnom prostredí; do priepasti so znalosťou jednolanovej (horolezeckej) techniky, samozáchrany a poskytovania prvej pomoci. V žiad-

nom prípade nevstupuje do jaskyne samostatne. Pri výkone jaskyniarstva na zabezpečenie voči pádu a na zabezpečenie postupu používajte certifikovaný materiál označený CE alebo UIAA. Do jaskyne vstupujte po preštudovaní dostupných materiálov o jaskyni riadne vystrojený, s funkčným náhradným – nezávislým záložným zdrojom svetla, náhradným suchým oblečením a ochrannou prilbou. Do jaskyne zoberte so sebou osobnú lekárničku, izofóliu, jedlo a pitie najmenej na jeden deň nad čas predpokladaného pobytu. V jaskyni je zakázané zakladať oheň.

Pokyny HZS v prípade nehody v horskej oblasti. Ak dôjde k nehode v horskej oblasti, je potrebné riadiť sa týmito pokynmi:

- a. Nezvestnosť – Ak sa osoba nevráti z túry včas, po uplynutí primeranej čakacej doby ohlásiť nezvestnosť na dispečing horskej služby; hlásenie je naliehavé najmä v zlom počasí.
- b. Zabúdenie a uviaznutie v ťažkom teréne – V prípade zabúdenia alebo uviaznutia v ťažkom teréne je potrebné čo najpresnejšie určiť miesto a vyzrozumieť horskú službu; ak to okolnosti dovoľujú, zotrvať s takouto osobou v kontakte do príchodu záchranárov. Je vhodné aby osoby ktoré zabúdia nepokračovali ďalej, hlavne ak je terén exponovaný.
- c. Lahké zranenie alebo únava – Postihnutého uložiť na bezpečné miesto, poskytnúť mu prvú pomoc a po oddychu mu pomôcť zostúpiť k najbližšej stanici lanovky, chate alebo do osady; alebo úraz nahlásiť horskej službe.
- d. Vážne zranenie, neschopnosť ďalšej chôdze – Postihnutého bezpečne uložiť, poskytnúť mu prvú pomoc a chrániť ho pred chladom; urýchlene ohlásiť zranenie horskej službe a prekonzultovať s ňou ďalší postup; zraneného nenechávať samotného ani v zlom počasí.
- e. Lavínové nešťastie – Okamžite začať s ohliadkou lavíny a okolia s prihliadnutím na možnosť ďalšieho pádu lavíny; ak je bezvýsledná, začať s hľadaním pomocou lavínových hľadacích prístrojov alebo začať improvizované sondovanie a udalosť urýchlene ohlásiť horskej službe.
- f. Smrť – Smrteľný úraz alebo nález telesných pozostatkov urýchlene ohlásiť horskej službe alebo najbližšiemu oddeleniu policajného zboru

Každú nehodu je potrebné ohlásiť osobne alebo telefonicky na:

- NON STOP dispečing horskej služby, t. č.: 18300
- tiesňové volanie integrovaného záchranného systému, t. č.: 112

O nehode sa ohlasujú tieto údaje:

- určenie miesta, kde je potrebné vykonať zásah,
- informácie o volajúcom,

- meno a priezvisko,
- adresa trvalého pobytu,
- miesto ubytovania v horskej oblasti,
- miesto odkiaľ volá,
- informácie o postihnutom
 - meno a priezvisko,
 - vek,
 - štátna príslušnosť,
 - adresa trvalého pobytu,
 - miesto ubytovania v horskej oblasti,
- informácie súvisiace s požiadavkou na zásah
 - aktuálny stav postihnutého,
 - druh zranenia,
 - mechanizmus úrazu,
 - presné určenie a popis miesta,
- iné informácie
 - aktuálne počasie,
 - presný popis terénu,
 - možnosť transportu,
 - možnosť sebazáchrany.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Guldan A., *Pohľad do dejín značenia turistických chodníkov a území Slovenska*. Bratislava 2013.
2. Hajdúchová A., *Ako sa rodí turistická značka*. 2005. Denník SME <https://www.sme.sk/c/2338162/ako-sa-rodí-turisticka-znacka.html>.
3. Horolezecká škola encián, *Charakteristika kurzov*, 2021, <http://www.encian.pksoft.sk/char.php>.
4. Horolezecká škola Slovenského horolezeckého spolku JAMES, *Metodický materiál pre inštruktorov základný horolezecký kurz*, Bratislava 2019, https://james.sk/file/metodicka/MCI_mmleto.pdf.
5. *Horská záchranná služba, Archív udalostí*, www.hzs.sk.
6. <http://npslovenskyraj.sopsr.sk/navstevny-řádok/>.
7. <http://napant.sopsr.sk/>.

8. <http://npsmalafatra.sopsr.sk/> oraz <http://npslovenskyraj.sopsr.sk/>.
9. <http://npsmuranskaplanina.sopsr.sk/>.
10. <http://nppoloniny.sopsr.sk/>
11. <http://npslovenskykras.sopsr.sk/>.
12. <http://npvelkafatra.sopsr.sk/>.
13. <http://pienap.sopsr.sk/>.
14. <http://www.sopsr.sk/web/?cl=13>.
15. <https://www.tanap.org/> Sprievodca pre Tatranský národný park.
16. <https://www.tanap.org/navstevny-poriadok/>.
17. Klub slovenských turistov, 2021, www.kst.sk.
18. Klub slovenských turistov, História, 2021, www.kst.sk.
19. Klub slovenských turistov, Značenie, 2021, www.kst.sk.
20. Melek S., *Skialpinizmus Horské lyžovanie*, 3. vydanie, Tatraplan, 2016.
21. Pokyny Horskej záchranej služby z 1. 7. 2014 č. 11/2014 na zaistenie bezpečnosti osôb v horských oblastiach.
22. Slovenská speleologická spoločnosť, *Zásady bezpečnosti pri jaskyniarskej činnosti*, <https://sss.sk/zasady-bezpecnosti-pri-jaskyniarskej-cinnosti/>.
23. Slovenský vysokohorský a turistický spolok, *Metodika*, <https://www.svts.sk/metodika/>.
24. Vyhláška č. 23 z roku 2006 Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 544/2002 Z. z. o Horskej záchranej službe v znení neskorších predpisov.
25. Zákon NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.
26. Zákon NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

PL-SK

Interreg Polska-Słowacja

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

UNIA EUROPEJSKA

Projekt s názvom „Horská záchranná služba – cezhraničné vzdelávanie horských záchranárov v Poľsku a na Slovensku” je spolufinancovaný Európskou úniou z programu Európskeho fondu regionálneho rozvoja Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020 a zo štátneho rozpočtu.

Akademia WSB
WSB University

ISBN 978-83-66794-56-6

9 788366 794566

Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB

41-300 Dąbrowa Górnicza | ul. Ciepłaka 1c | www.wsb.edu.pl

